T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL HALİÇ SURLARI'NIN SÜREKLİLİĞİNİN KENTSEL DİNAMİKLER VE KORUMA ANLAYIŞI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

MELİS BİLGİÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
BİNA ARAŞTIRMA VE PLANLAMA PROGRAMI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. FUNDA KERESTECİOĞLU

İSTANBUL, 2017

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL HALİÇ SURLARI'NIN SÜREKLİLİĞİNİN KENTSEL DİNAMİKLER VE KORUMA ANLAYIŞI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Melis BİLGİÇ tarafından hazırlanan tez çalışması 23.05.2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Yrd. Doç. Dr. Fulya ÖZSEL AKİPEK

İstanbul Bilgi Üniversitesi _____

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve tez hazırlama sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Funda Kerestecioğlu'na ve tezimin tamamlanması aşamasında katkı ve önerileri için Prof. Dr. Tülin Görgülü'ye ve Yrd. Doç. Dr. Fulya Özsel Akipek'e;

İçtenlikle bütün sorularımı yanıtlayan ve tezime katkıda bulunan Prof. Dr. Can Binan başta olmak üzere tez çalışmamda beni destekleyen YTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyelerine, özellikle bitirme aşamasında iş yükümü azaltan çalışma arkadaşlarıma, Arş. Gör Zeynep Uzun'a, Arş. Gör. Elifnaz Durusoy'a ve Arş. Gör. Aylin Akçabozan'a;

Tezime değerli yardımlarıyla katkıda bulunan Doç. Dr. Cenk Hamamcıoğlu'na, benimle arşivini paylaşan İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü Sayın Ahmet Hamdi Bülbül'e ve İstanbul Sit Alanları Alan Yönetim Başkanlığı Şehir Plancısı Sayın Yeşim Börek'e;

Tüm yaşamım boyunca olduğu gibi tez çalışmamda beni maddi ve manevi destekleyen, ilgi ve şevkatlerini eksik etmeyen kıymetli anneme, babama ve kardeşime içtenlikle teşekkür ederim.

Mayıs, 2017

Melis BİLGİÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ vii

ŞEKİL LİSTESİ viii

ÇİZELGE LİSTESİ xviii

ÖZET xix

ABSTRACT xxi

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Tezin Amacı 2
1.2 Yöntem 2
1.3 Orijinal Katkı 4
1.4 Literatür Özeti 4

BÖLÜM 2

KENT SURLARININ SAVUNMA YAPISINDAN KORUNMASI GEREKLİ MİMARİ MİRASA DÖNÜŞÜM SÜRECİNİN İNCELENMESİ 8

2.1 Kent surlarının inşası ve önemi (Dünya ölçeğinde) 8
2.2 Kent surlarının işlevini kaybetmesi (Dünya ölçeğinde) 14
2.3 Kent Surlarının Kentleşme Sürecindeki Yeri ve Günümüz Durumu 16
2.4 İstanbul Surları ve Haliç Surlarının Tarihsel Süreçteki Yeri ve 2017 Durumu 32
2.5 Bölüm Amaçları ve Sonuçları 70

BÖLÜM 3

KORUMA KAVRAMLARI VE ULUSLARARASI TÜZÜKLER BAĞLAMINDA İSTANBUL HALİÇ SURLARI'NIN İNCELENMESİ 78

3.1 Koruma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yaşanan Gelişmeler 78
3.2 Koruma değerleri 80

3.3 Uluslararası Koruma Tüzükleri Bağlamında Haliç Surlarının İncelenmesi:..... 82
3.4 Türkiye'de Koruma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yaşanan Gelişmeler Bağlamında Kent Surları: 93
3.5 Bölüm Amaçları ve Sonuçları 97

BÖLÜM 4

AYVANSARAY, BALAT, FENER, AYAKAPI VE CİBALİ SEMTLERİNDE İSTANBUL HALİÇ SURLARININ MEKANSAL DEĞERLENDİRMESİ: ALAN ÇALIŞMASI 101

4.1 Haliç Surlarının Mekansal Değerlendirmesi 102
4.1.1 Kalan Haliç Surlarının Haritada Gösterimi 102
4.1.1.1 Cibali-Ayakapı, Fener-Balat ve Ayvansaray Semtlerinde Tarihsel Haritalar Aracılığı ile surların sürekliliğini gösteren karşılaştırmalar 102
4.1.1.2 Fatih Belediyesi Arşivinden Alınan 1/1000 ölçekli imar planı (04.04.2008) ile Feridun Dirimtekin (1956) krokisinin karşılaştırılması 106
4.1.2 Haliç Surlarının Varlığını Koruyan Bölümlerinin Mekansal Değerlendirmesi 109
4.1.2.1 Haliç Surlarının Haliç'e bakan Cephe Silüeti 109
4.1.2.2 Ayvansaray, Fener, Balat, Ayakapı, Cibali semtlerinde yer alan sur ve yakın çevresinde Fiziksel Çevre Analizleri 115
4.1.2.3 Ayvansaray- Cibali semtleri arasında yakın çevre kesitleri analizi 123
4.1.2.4 Ayvansaray- Cibali semtleri arasında sura bitişik yapılaşma..... 140
4.1.2.5 Semtlerin Tarihçesi, Yerinde Gözlem ve Fotoğraf Çekimi Yapılması..... 151
4.1.2.5.1 Ayvansaray Semti Tarihçesi ve Haliç Surları 151
4.1.2.5.2 Balat Semti Tarihçesi ve Haliç Surları 180
4.1.2.5.3 Fener Semti Tarihçesi ve Haliç Surları 188
4.1.2.5.4 Ayakapı Semti Tarihçesi ve Haliç Surları 232
4.1.2.5.5 Cibali Semti Tarihçesi ve Haliç Surları 239
4.2 Bölüm Amaç ve Sonuçları..... 258

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 266

KAYNAKLAR..... 271

ÖZGEÇMİŞ..... 278

KISALTMA LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler
CIAM	Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOFORT	International Scientific Committee on Fortifications and Military Heritage (Kaleler ve Savunma Mirası üzerine Uluslararası Bilimler Komite)
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
MAN	Muhafaza-i Abidat Nizamnamesmi
SPAB	Society for the Protection of Ancient Buildings
UNESCO	United Nations of Educational, Scientific and Cultural Organization (Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. 1 Değişen kent ve surlarını inceleme süreci (Bilgiç, 2017) 3
Şekil 2. 2 Surlar ve Hendekler [1] 12
Şekil 2. 3 Tarihsel süreç içinde Londra kenti ve surlarının değişimi [9] 14
Şekil 2. 4 Amersfoort ve "Sur-Evleri" [11] 15
Şekil 2. 5 Gregory Ashworth tarafından surların tarihsel süreçte işlev basamakları [2] 18
Şekil 2. 6 Paris'in ardışık kent büyümesi içinde kent surları [2], [10] 20
Şekil 2. 7 St. Antoine kapısının kuzeyindeki Grand Boulevart [10] 20
Şekil 2. 8 16. Yüzyılda Viyana Tarihi Kent Çekirdeği ve Etrafındaki Banliyö [17] ... 22
Şekil 2. 9 1852 Tarihli Kent Haritası ve Surların Yıkımı Sonrası Tarihi Kent Çekirdeği [10] 22
Şekil 2. 10 Selanik Kent ve Sur Planı [18] 25
Şekil 2. 11 Hamidiye Caddesi Görünümü [21] 26
Şekil 2. 12 Sur Çevresindeki Sağlıksız [22] 26
Şekil 2. 13 Sur Çevresindeki Sağlıksız [22] 26
Şekil 2. 14 Akropol Surları [23] 26
Şekil 2. 15 Sur ve Yakın Çevre İlişkisi [24] 26
Şekil 2. 16 Akropol Surları ve Çevresini Saran Yeşil Doku [24] 27
Şekil 2. 17 Günümüzde Sur ve Sıra Evler [24] 27
Şekil 2. 18 SPAB'ın Faaliyetleri Sonucu Korunmuş Gazimagusa deniz suru duvarı [25] 28
Şekil 2. 19 Carcassone Kentinin Restorasyon Öncesi ve Sonrası Görünümü ([31] üzerinden düzenleyen Bilgiç,2017) 30
Şekil 2. 20 Viollet-le-Duc'un Carcassone Kenti Surları Giriş Kapısında Restorasyon Uygulama Öncesi ve Sonrası Görünüşleri ([31] üzerinden düzenleyen Bilgiç,2017) 30
Şekil 2. 23 Carcassone İç ve Dış Surları Arasındaki Restorasyon Uygulamaları Sırasında Temizlenmiş Bölüm [4] 31
Şekil 2. 24 Carcassone Surları ve Yakın Çevre Dokusu [33] 31
Şekil 2. 25 Carcassone Surları ve Yakın Çevresi [34] 31
Şekil 2. 26 Carcassone Surları ve Yakın Çevresi (Durusoy E. Arşivi, 2016) 31
Şekil 2. 27 Anastaios Surları ve Konumu (Çatalca Belediyesi Arşivi, 2016 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2016) 36
Şekil 2. 28 Anastaios Surları ve Konumu [36] 36
Şekil 2. 29 Anastasios Surlarının Günümüz Kalıntıları (Çatalca Belediyesi Arşivi, 20 Kasım 2016) 36
Şekil 2. 30 Constantinopolis ve Roma Kent Formu [10] 37

Şekil 2. 31 Kara Surlarının Mimari Biçimlenişi [43] 38
Şekil 2. 32 İstanbul surlarının ardışık büyümesi [93] 38
Şekil 2. 33 Tarihi yarımada ve Galata Surları canlandırması [93] 38
Şekil 2. 34 Schneider 1951 Altlığı Üzerinde Blakherna ve Haliç Surlarının Gösterimi (Schneider 1951 üzerinde düzenleyen Bilgiç, M.,2017) 41
Şekil 2. 35 Buondelmonte 1422 Tarihli Bilinen En Eski Haritası ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017) 42
Şekil 2. 36 1493 Tarihli Basım Bizans Dönemi İstanbul'unun Son Dönemlerini Yansıtan Hartman Schedel Haritası ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017) 42
Şekil 2. 37 1544 Sebastian Münster İstanbul Haritası, (Vavassore yorumlaması) ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017) 44
Şekil 2. 38 Fatih Dönemi İstanbul Haritası [49] 45
Şekil 2. 39 Fatih Sultan Mehmet Dönemi Tarihi Yarımada Surları Haritası (Ali Saim Ülgen Arşivi) [47] 46
Şekil 2. 40 Matrakçı Nasuh İstanbul Minyatürü, 1533 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2017) 47
Şekil 2. 41 16. Yüzyılın ilk yarısında İstanbul' un kuş bakışı görünümü [54] 48
Şekil 2. 42 1680 yılında Josephus Grelot tarafından yayımlanan kent dışı yerleşimleri gösteren harita ([46] üzerinde ekleyen Bilgiç, 2017) 49
Şekil 2. 43 1730 Tarihli Seuuter Kuşbakışı İstanbul Haritası ve Haliç Panoraması ([46] üzerinde ekleyen Bilgiç, 2017) 50
Şekil 2. 44 Kauffer Tarafından 1776'da Hazırlanmış İstanbul'un İlk Ölçekli Haritası (Atatürk Kitaplığı,2016) 51
Şekil 2. 45 Moltke tarafından 1839'da hazırlanan harita (Atatürk Kitaplığı,2016) 52
Şekil 2. 46 1840 Tarihli Hellert Haritası (Kubilay, 2012) 52
Şekil 2. 47 1863 Stolpe Haritası (Atatürk Kitaplığı, 2016) 53
Şekil 2. 48 Prost Tarafından Hazırlanan İstanbul Nazım Planı (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016) 57
Şekil 2. 49 Prost Plan'ında Önerilen Ana Yollar (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016) 58
Şekil 2. 50 Menderes Döneminde Haliç Tarafında Belirlenen Ana Yollar [46] 60
Şekil 2. 51 1964 Tarihli Sur İçi Nazım İmar Planı [56] 63
Şekil 2. 52 1990 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı [56] 67
Şekil 2. 53 Fener- Balat Çalışma Bölgesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016) 69
Şekil 2. 54 Zeyrek Cibali Çalışma Bölgesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016) 70
Şekil 2. 55 Kent Surlarının Kronolojik Olarak Savunma Yapısından Mimari Mirasa Dönüşüm Süreç Şeması (Bilgiç, 2017) 74
Şekil 2. 56 Gregroy Ashworth' ün surların tarihsel dönüşümü şeması ve İstanbul üzerinden yapılandırılması (Ashworth, 1991 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017) 75
Şekil 2. 57 Surlu Kentlerin Ölçeklerine Göre İncelenmesi (Bilgiç, 2017) 76
Şekil 3. 1 Riegl' e göre koruma değerlerinin gelişimi (Michele Lamprakos,2014) 81
Şekil 3. 2 1938 Tarihli İstanbul Surlarının Belgeleme Çalışması (Ali Saim Ülgen Arşivi) [47] 94
Şekil 3. 3 İstanbul Surlarını Gösteren Harita (Ali Saim Ülgen arşivi,2017, [47] 94
Şekil 3. 4 Cibali Semtinde Yenileme Alanı Kapsamında İncelenen Mahalleler (url: http://www.fatih.bel.tr/icerik/1151/kucuk-mustafa-pasa-ve-haracci-kara-mehmet-mahalleleri-yenileme-projesi/, 4.04.2017) 96

Şekil 3. 5 Fener-Balat Bölgesi Yenileme Alanı (Kurul Arşivi, 2016)..... 97
Şekil 3. 6 Kent surları örnekleri ve koruma kavramının gelişiminin tarihsel süreç içinde incelenmesi (Bilgiç, 2017)..... 100
Şekil 4. 1 Tez Çalışma Alanı 101
Şekil 4. 2 Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Ayvansaray Semtinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)..... 103
Şekil 4. 3 Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Fener-Balat Semtlerinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)..... 104
Şekil 4. 4 Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Ayakapı-Cibali Semtlerinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)..... 105
Şekil 4. 5 Fatih Belediyesi Arşivinden Alınan 1/1000 Ölçekli İmar Planı (04.04.2008) ile Feridun Dirimtekin (1956) Krokisinin Karşılaştırılması..... 108
Şekil 4. 6 1559 Yılına Tarihlenen Melchior Lorichs ve 1652-1729 Yılları Arasına Tarihlenen Cornelis de Buryn Panoramasıda Haliç Surlarının Sürekliliği 110
Şekil 4. 7 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Bilgiç, 2017)..... 111
Şekil 4. 8 Balat semti 2859 Ada ve Fener' de 2305-2306 Adalar Üzerinde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Kurul Arşivi, 2016 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 112
Şekil 4. 9 Petion Mıntıkası kıyısında ve Ayakapı Semt'inde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak silüeti İçindeki Yeri (Bilgiç, 2017)..... 113
Şekil 4. 10 Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Bilgiç, 2017)..... 114
Şekil 4. 11 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Çevresel Değerlilik Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 116
Şekil 4. 12 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde İşlev Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 117
Şekil 4. 13 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Tarihsel Dönem Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 118
Şekil 4. 14 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Yapısal Durum Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 119
Şekil 4. 15 Ayvansaray ve Cibali semtleri Arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Dolu-Boş Mekân Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 120
Şekil 4. 16 Ayvansaray ve Cibali semtleri Arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Yapım Sistemi Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017) 121
Şekil 4. 17 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Kat Adedi Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)..... 122
Şekil 4. 18 Haliç Surları Üzerinde Kesit Alınan Noktalar (Bilgiç, 2017) 124
Şekil 4. 19 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları yakın çevre ilişkisi kesiti (Bilgiç, 2017)..... 125

Şekil 4. 20 Ayvansaray semtinde Haliç Surları yakın çevre ilişkisi kesiti(Bilgiç, 2017) 126
Şekil 4. 21 Ayvansaray semtinde Haliç Surları yakın çevre ilişkisi kesiti (Bilgiç, 2017) 127
Şekil 4. 22 Ayvansaray semtinde Haliç Surları yakın çevre ilişkisi kesiti (Bilgiç, 2017) 128
Şekil 4. 23 Ayvansaray semtinde Haliç Surları yakın çevre ilişkisi kesiti (Bilgiç, 2017) 129
Şekil 4. 24 Balat semtinde Haliç Surları Yakın çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017) . 130
Şekil 4. 25 Balat-Fener Semtlerinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 131
Şekil 4. 26 Balat-Fener Semtlerinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 132
Şekil 4. 27 Balat-Fener Semtlerinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 133
Şekil 4. 28 Fener-Ayakapı Semtleri Arasında (Petrion Mıntıkası) Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 134
Şekil 4. 29 Fener-Ayakapı Semtleri Arasında (Petrion Mıntıkası) Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 135
Şekil 4. 30 Ayakapı Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)..... 136
Şekil 4. 31 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017) 137
Şekil 4. 32 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi kesiti (Bilgiç, 2017) 138
Şekil 4. 33 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017) 139
Şekil 4. 34 Bizans döneminde kentin yönetim bölgeleri [41]..... 152
Şekil 4. 35 20. Yüzyıl sonu (Neftçi, A.,1994) ve yenileme projesi sonrası mahallenin günümüz görünümü (http://www.fatihhaber.com/ayvansaray-turk-mahallesinin-ced-raporu-dun-ilan-edildi_h1190.html) 155
Şekil 4. 36 Yenileme projesi kapsamında ele alınan alanın 2006, 2013 ve 2016 yıllarına ait hava fotoğrafları ve koruma amaçlı imar planında değişiminin gösterilmesi (https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/ -Alan Yönetimi Arşivi) 155
Şekil 4. 37 Ayvansaray Kapısı'nın günümüz konumu (Bilgiç, 2017) 157
Şekil 4. 38 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)..... 157
Şekil 4. 39 Haliç Surları 1 Numaralı Sur Burcunun Kuzey Cephesi (Bilgiç,2016) .. 159
Şekil 4. 40 1 Numaralı Burcun Kuzey ve Doğu Cephesi (Bilgiç,2017)..... 159
Şekil 4. 41 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)..... 159
Şekil 4. 42 1 ve 2 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 160
Şekil 4. 43 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)..... 161
Şekil 4. 44 2 numaralı burcun Haliç’e bakan kuzeye bakan cephesi (Bilgiç, 2017) . 162
Şekil 4. 45 2 numaralı burcun batı cephesi (Bilgiç, 2017) 162
Şekil 4. 46 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)..... 162
Şekil 4. 47 2008 Yılında 3 Numaralı Burcun Haliç’e bakan kuzey cephesi (Bülbül Arşivi, 2016)..... 163
Şekil 4. 48 3 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Doğu ve Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 164

Şekil 4. 49 3 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 164
Şekil 4. 50 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 165
Şekil 4. 51 4 numaralı burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 166
Şekil 4. 52 4 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Batı Cephesi (Bilgiç,2017)166
Şekil 4. 53 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 167
Şekil 4. 54 4 ve 5 Numaralı burçlar arasındaki sur kesiti (Bilgiç,2017) 168
Şekil 4. 55 4 ve 5 Numaralı burçlar arasındaki surun kent içine bakan cephesi(Bilgiç,2017) 168
Şekil 4. 56 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 168
Şekil 4. 57 5 Numaralı Burcun Haliç'e bakan kuzey cephesi (Bilgiç, 2017) 169
Şekil 4. 58 5 Numaralı Burcun Haliç'e bakan kuzey cephesi (Kurul Arşivi, 2017) .. 169
Şekil 4. 59 5 numaralı burcun etrafındaki yapılar (Bilgiç, 2017) 169
Şekil 4. 60 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 170
Şekil 4. 61 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan kuzey cephesine bitişik yapılaşma (Bilgiç, 2017) 171
Şekil 4. 62 5 ve 6 numaralı sur burçlar arasındaki sur duvarının kent içine bakan güney cephesi (Bilgiç, 2017) 171
Şekil 4. 63 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarın kent içine bakan cephesine bitişik niteliksiz ekler (Bilgiç, 2017) 171
Şekil 4. 64 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 172
Şekil 4. 65 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017) 173
Şekil 4. 66 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephe detayı (Bilgiç, 2017) 173
Şekil 4. 67 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017) 173
Şekil 4. 68 Kurul Arşivine göre sur duvarının tescil yılına ait kuzey cephesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016) 173
Şekil 4. 69 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 174
Şekil 4. 70 11 ve 12 Numaralı Sur Burcunun Gerisindeki Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi (Bilgiç, 2017) 175
Şekil 4. 71 11 ve 12 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç,2017) 175
Şekil 4. 72 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 175
Şekil 4. 73 12 ve 13 Numaralı Burçlar Arasında Yer Alan Heraklius Dönemine Ait Sur Kalıntısı 176
Şekil 4. 74 12 ve 13 Numaralı Burçlar Arasında Yer Alan II. Teodosios Dönemi Sur Kalıntısı (Bilgiç, 2017) 176
Şekil 4. 75 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017) 177
Şekil 4. 76 13 ve 14 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı Kalıntısı (Bilgiç, 2017) 178
Şekil 4. 77 14 ve 15 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017) .. 179

Şekil 4. 78 14 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 179
Şekil 4. 79 15 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 179
Şekil 4. 80 1920 tarihli, 1908-1920 yılları arasında İstanbul'da yangından harap olan yerleri gösteren harita [53] 183
Şekil 4. 81 Balat semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları 185
Şekil 4. 82 Günümüzde Balat Kapısı Konumunda Yer Alan Balat Kapısı Sokak (Bilgiç, 2017) 187
Şekil 4. 83 Yapılar Arasında Kalmış sur duvarı kalıntıları (Bilgiç, 2017) 187
Şekil 4. 84 Yapılar Arasında Kalmış sur duvarı kalıntıları (Bilgiç, 2017) 187
Şekil 4. 85 İstanbul'da yangınlar sonrasında Fener ve Balat'ta yeniden kurulan yerleşim dokusunu gösteren harita (Atatürk Kitaplığı,2016) 189
Şekil 4. 86 Fener semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları 192
Şekil 4. 87 1945 Yılında Diplophenarion Kapısı (Bülbül Arşivi,2016) 193
Şekil 4. 88 Diplophenarion Kapısı Günümüz İzi (Bilgiç,2017) 193
Şekil 4. 89 Fener Kapısı, 1945 (Bülbül Arşivi) 194
Şekil 4. 90 Yıkılan Fener Kapısı'nın Günümüz Konumu (Bilgiç, 2017) 194
Şekil 4. 91 Petrion Kapısı'ndan Geçen Patrikhanenin Önünden Geçen Yol, 1945 (Bülbül Arşivi, 2016) 195
Şekil 4. 92 Aynı Konumda Günümüz İncebel Sokak (Bilgiç, 2017) 195
Şekil 4. 93 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017) 195
Şekil 4. 94 Sur Önü Yapı Dokusu ve Bulgar Mektebi (Bilgiç, 2017) 196
Şekil 4. 95 Surun Kent Mekânı içinde görünen bölümü (Bilgiç, 2017) 196
Şekil 4. 98 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017) 197
Şekil 4. 99 28 ve 29 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Haliç'e Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017) 198
Şekil 4. 100 28 ve 29 Numaralı Burçlar arasında Kalan Sur Duvarının Kalınlığı (Bilgiç,2017) 198
Şekil 4. 101 Sürekliliği Bozulan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017) 198
Şekil 4. 102 Sur Duvarı Önündeki Niteliksiz Yapı (Bilgiç, 2017) 198
Şekil 4. 103 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017) 199
Şekil 4. 104 29 Numaralı Burcun Batı Cephesi (Bilgiç, 2017) 200
Şekil 4. 105 29 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017) 200
Şekil 4. 108 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017) 201
Şekil 4. 109 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017) 202
Şekil 4. 110 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017) 202
Şekil 4. 111 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı, 1945 (Bülbül Arşivi, 2016) 202
Şekil 4. 112 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 202
Şekil 4. 113 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017) 203
Şekil 4. 114 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Yapıların Altında Kalan Bölüm (Bilgiç, 2017) 204
Şekil 4. 115 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Tek Parça Halinde Devam Eden Bölüm (Bilgiç, 2017) 204
Şekil 4. 116 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Sur Cephesi ve Malzeme Durumu (Bilgiç, 2017) 204

Şekil 4. 117 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Sur Cephesi ve Malzeme Durumu (Bilgiç, 2017)..... 204
Şekil 4. 118 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)..... 205
Şekil 4. 119 31 ve 32 Numaralı Burçlar Arasındaki Surlar (Bilgiç, 2016)..... 206
Şekil 4. 120 31 ve 32 Numaralı Burçlar Arasındaki Surlar (Bilgiç, 2016)..... 206
Şekil 4. 122 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)..... 207
Şekil 4. 123 1945 Yılına Ait 32 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Doğu Cephesi (Bülbül Arşivi, 2016)..... 208
Şekil 4. 124 Günümüzde 32 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 208
Şekil 4. 125 1988 Yılına Ait Tescil Fişinde Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi Görünümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)..... 208
Şekil 4. 126 32 Numaralı Burcun Batı Cephesi (Bilgiç, 2017) 208
Şekil 4. 127 32 Numaralı Burcun İç Mekân Görünümleri (Bilgiç, 2017)..... 209
Şekil 4. 128 32 Numaralı Burcun İç Mekân Görünümleri (Bilgiç, 2017)..... 209
Şekil 4. 129 32 Numaralı Burcun İç Mekânında Eklenen Çelik Bağlantı Elemanları (Bilgiç, 2017)..... 209
Şekil 4. 130 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)..... 210
Şekil 4. 131 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarnın Haliç'e Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 211
Şekil 4. 132 32 Numaralı Burca Bitişik Sur Duvarının Başlangıç Noktası (Bilgiç, 2017)..... 211
Şekil 4. 133 1929 Tarihli Pervititich Haritasında 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı Etrafındaki Yapılaşma (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016) 211
Şekil 4. 134 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Surların Bitiş Konumu (Bilgiç, 2017)..... 211
Şekil 4. 135 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)..... 212
Şekil 4. 136 33 ve 34 Numaralı Burçlar Arasındaki Varlığını Koruyan Surun Haliç'e Bakan Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 213
Şekil 4. 137 33 ve 34 Numaralı Burçlar Arasındaki Varlığını Koruyan Surun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 213
Şekil 4. 138 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 213
Şekil 4. 139 37 ve 36 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı 1945 Yılı Görünümü (Bülbül Arşivi, 2017)..... 214
Şekil 4. 140 37 ve 36 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Haliç Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 214
Şekil 4. 141 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 215
Şekil 4. 142 38 ve 37 Numaralı Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017)..... 216
Şekil 4. 143 38 ve 37 Numaralı Burçların Arasındaki Sur Duvarı ve Çevresi (Bilgiç,2017)..... 216
Şekil 4. 144 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 216
Şekil 4. 145 39 ve 38 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)..... 217
Şekil 4. 146 39 ve 38 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)..... 217
Şekil 4. 147 39 ve 38 numaralı surların çevre dokusunun yakın geçmişteki geçmiş durumu (https://www.panoramio.com/user/189913?photo_page=84 , erişim tarihi: 18.02.2017) 217
Şekil 4. 148 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 218

Şekil 4. 149 41 ve 40 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarlarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017) 219
Şekil 4. 150 41 ve 40 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur ve Üzerine Eklenen Teras (Bilgiç, 2017)..... 219
Şekil 4. 151 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 219
Şekil 4. 152 42 ve 41 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Genişliği (Bilgiç,2017)..... 220
Şekil 4. 153 42 ve 41 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Uzunluğu (Bilgiç,2017)..... 220
Şekil 4. 155 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 221
Şekil 4. 156 43 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç,2017) 222
Şekil 4. 157 43 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 222
Şekil 4. 160 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 223
Şekil 4. 161 44 ve 45 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Kalınlığı (Bilgiç,2017) 224
Şekil 4. 162 44 ve 45 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Haliç' e Bakan Cephesi ve Yeni Malzeme Kullanımı (Bilgiç,2017)..... 224
Şekil 4. 163 Sur Duvarının Zemin Altında Kalan Kentin İç Kısmına Bakan Bölümü (Bilgiç, 2017) 224
Şekil 4. 164 Sur Duvarı Üzerinde kapatılmış Kemerli Geçit (Bilgiç, 2017)..... 224
Şekil 4. 165 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 224
Şekil 4. 166 Patrikhanenin Güney Sınırını Belirleyen Surlara Ait Tescil Fişi Görünümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2017) 225
Şekil 4. 167 Sözü Edilen Surların Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 225
Şekil 4. 168 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 226
Şekil 4. 169 Petrion iç bölgesinde yer alan 3 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı..... 227
Şekil 4. 170 Petrion iç bölgesinde yer alan 3 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı 227
Şekil 4. 171 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 227
Şekil 4. 172 Günümüzde Petrion Surlarının 4 ve 3 Numaralı Burçları Arasında Kalan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)..... 228
Şekil 4. 173 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 228
Şekil 4. 174 4 Numaralı Sur Burcu ve Bitişik Yapılaşma (Bilgiç, 2017)..... 229
Şekil 4. 175 4 Numaralı Sur Burcu ve Haliç 'e Bakan Cephesinin Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 229
Şekil 4. 176 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017) 229
Şekil 4. 177 5 Numaralı Burç ve 5 ve 4 Numaralı Burç Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 230
Şekil 4. 178 Sur Duvarı ve Bitişik Yapılaşma (Bilgiç,2017)..... 230
Şekil 4. 179 2262 Ada 68 Parsel Üzerinde Haliç Surlarının Sözü Geçen Bölümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2016) 231

Şekil 4. 180 Tamirhane olarak kullanılmakta olan yapı içinde sur duvarı (Bilgiç, 2017) 231
Şekil 4. 181 Tamirhane olarak kullanılmakta olan yapı içinde sur duvarı (Bilgiç, 2017) 231
Şekil 4. 182 Ayakapı semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları (Bilgiç, 2017)..... 234
Şekil 4. 183 Ayakapı Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 235
Şekil 4. 184 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının 20.yüzyıl Sonundaki Durumu (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)..... 236
Şekil 4. 185 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 236
Şekil 4. 186 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının, Ticari İşlev Yüklenen Bitişik Yapının İç Mekanındaki Görünümü (Bilgiç,2017)... 236
Şekil 4. 187 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Suvarının, Ticari İşlev Yüklenen Bitişik Yapının Cephesindeki Görünümü (Bilgiç,2017) 236
Şekil 4. 188 Ayakapı Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 237
Şekil 4. 189 49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bülbül Arşivi,2016) 238
Şekil 4. 190 49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017) 238
Şekil 4. 193 20. Yüzyıl Başında 50 ve 49 Numararalı Burçlar Arasındaki Aya Kapı Açıklığı ve Kereste Atölyeleri (Alan Yönetimi Arşivi, 2017)..... 239
Şekil 4. 194 50 ve 49 Numararalı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Aya Kapı Açıklığı (Bilgiç, 2017) 239
Şekil 4. 195 49 ve 50 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Kent İçine Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017) 239
Şekil 4. 196 Sur Duvarının Kent İçine Bakan Kalınlığı (Bilgiç, 2017)..... 239
Şekil 4. 197 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Cibali (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi,2016) 242
Şekil 4. 198 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 242
Şekil 4. 199 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)..... 243
Şekil 4. 200 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)..... 243
Şekil 4. 201 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 244
Şekil 4. 202 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 245
Şekil 4. 203 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017) 245
Şekil 4. 204 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 245
Şekil 4. 205 2208 Ada Üzerinde Sırasıyla 70,67-66 ve 65 Numaralı Parseller Üzerindeki Yapılaşma (Bilgiç,2017) 246
Şekil 4. 206 2208 Ada 66 ve 65 Parsel Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç,2017) 246
Şekil 4. 207 2208 Ada 66 ve 65 Parsel Arasındaki Sur Suvarı (Alan Yönetimi Arşivi,2016) 246
Şekil 4. 208 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 246

Şekil 4. 209 20.yüzyıl başında Cibali Kapı ve yakın çevresi (Gülsevil i.,1999) 248
Şekil 4. 210 55 numaralı sur burcu ve Cibali Kapısı planı (Gülsevil İ.,1999) 248
Şekil 4. 211 Cibali Kapısı Çizimi (Ellhnismou I., M.,1998) 249
Şekil 4. 212 2008 Tarihli Haliç Surları Fotoğrafı (Bülbül Arşivi,2008) 249
Şekil 4. 213 2008 Yılında Cibali Kapısı'nın Kuzey Cephesi Görünümü (Bülbül Arşivi, 2016) 249
Şekil 4. 214 Günümüzde Cibali Kapısı Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)..... 249
Şekil 4. 215 54 ve 55 Numaralı Burçların Arasındaki Sur Duvarının Kent İçine Bakan Güneybatı Cephesi Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)..... 250
Şekil 4. 216 Cibali Kapısı'nın Kent İçine Bakan Bölümü (Bilgiç, 2017)..... 250
Şekil 4. 217 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 250
Şekil 4. 218 55 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017) 251
Şekil 4. 219 55 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017) 251
Şekil 4. 220 55 Numaralı Burcun Kent İçine Bakan Güney Cephesi (Bilgiç, 2017) 252
Şekil 4. 221 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 252
Şekil 4. 222 59 ve 58 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017) 254
Şekil 4. 223 Sur Duvarının Haliç'e Bakan Cephesi Üzerindeki Kemerli Açıklık (Bilgiç,2017) 254
Şekil 4. 224 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 254
Şekil 4. 225 58 ve 59 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu 255
Şekil 4. 226 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 256
Şekil 4. 227 61 ve 62 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı 257
Şekil 4. 228 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017) 257
Şekil 4. 229 62 ve 63 numaralı sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017).. 258
Şekil 4. 230 Sur duvarının kalınlığı (Bilgiç, 2017)..... 258

ÇİZELGE LİSTESİ

		Sayfa
Çizelge 1. 1	Literatür Araştırması	5
Çizelge 2. 1	Sanayi Devrimi Sonrasında Surları Etkileyen Değişkenler	16
Çizelge 2. 2	Haliç Surları, yakın çevre ve kent ölçeğinde değişim aralıkları (Bilgiç, 2017)	77
Çizelge 3. 1	Çalışmada incelenen Uluslararası tüzükler	84
Çizelge 3. 2	Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi	86
Çizelge 3. 3	Güney Haliç Bölgesi Yenileme Alanı (Bilgiç, 2017)	96
Çizelge 4. 1	Haliç Surlarının Semtlerde Varlığını Sürdüren Bölümleri	107
Çizelge 4. 2	Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017)	140
Çizelge 4. 3	Balat semtinde görülen önemli yangınlar [91], [49], [53]	181
Çizelge 4. 6	Ayakapı semti ve çevresinde yaşanan yangınlar	233
Çizelge 4. 7	Çalışma Alanın Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin özetlenmesi (Bilgiç, 2017)	264
Çizelge 4. 9	Kentsel Ölçekte Haliç Surları'nı Etkileyen Değişimler	267

ÖZET

İSTANBUL HALİÇ SURLARI'NIN SÜREKLİLİĞİNİN KENTSEL DİNAMİKLER VE KORUMA ANLAYIŞI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Melis BİLGİÇ

Mimarlik Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Kent surları, geçmişte kentlerin korunması amacıyla inşa edilmiş savunma yapılarıdır; günümüzde ise birer mimari miras olarak koruma altındadır. Koruma kararı, surların kentle birlikte var olma sürecidir. 1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle birlikte İstanbul Surları savunma işlevlerini yitirerek sivil hayatın bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde İstanbul Haliç surlarının bir bölümü önemli ölçüde yıkıma uğramış; seçilen çalışma alanı içinde kalan bölümü ise farklı yapı grupları veya kentsel alanlarla bir arada kalıntılar halinde varlığını sürdürmektedir. Sözü edilen alandaki surların, mekânsal sürekliliği tehdit altında ve tarihsel bağlamından oldukça kopmuş, algılanamaz durumda olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmanın amacı; Haliç surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin ortaya çıkarılmasıdır. Sürekliliğini engelleyen verilerin ortaya konması için;

Çalışmanın birinci bölümünde; tezin amacı, araştırma sorusu, yöntem, araştırma tasarımı, orijinal katkı ve ilgili literatür sunulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde; kent surlarının kronolojik açıdan savunma yapısından mimari mirasa dönüşüm süreci incelenmiştir. Avrupa, Anadolu ve Mezopotamya'dan seçilen örneklerle surların kent ile birlikte var olma süreç şeması çizilmiştir. Şema yardımıyla tarihsel süreçte kırılma noktaları gösterilmiştir. İstanbul kenti surlarının tarihsel dönüşüm süreci, Ashworth (1991)' ün şeması yardımıyla detaylandırılmıştır. İstanbul kenti surları, diğer Avrupa kentleri ile karşılaştırılarak tarihsel süreçte surları etkilediği düşünülen değişim aralıkları belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; koruma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimiyle birlikte kent surları özelinde bir tarih şeridi oluşturulmuştur. Alan çalışması sırasında yapılacak

gözlemlere rehberlik edeceği düşünülerek; koruma tüzüklerindeki ilkeler “sur”, “sur-yakın çevre ilişkisi” ve “sur-kent ilişkisi” ölçeğinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca Korunması gerekli kültür varlıklarının taşıması gereken değerler incelenmiştir. Sözü edilen değerlerin, Haliç Surlarının mekânsal sürekliliklerini tanımlayan veriler olduğu düşünülmektedir. Haliç Surlarına ait değerlerin anlaşılmasında Alois Riegl, Jukka Jokilehto, Zeynep Ahunbay, Doğan Kuban, Emre Madran gibi isimlere ait yayınlar ile ICOMOS Tüzüklerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Haliç Surlarının tarihsel süreçte günümüze ulaşan bölümleri tarihi haritalar, yerinde tespit, kesit, silüet ve fotoğrafla ölçeklendirme tekniği kullanılarak haritalandırılmıştır. Belediye Arşivinden alınan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ile Feridun Dirimtekin tarafından 1956 yılında hazırlanan Haliç Surları krokisi karşılaştırılmıştır. Surun tarihsel süreçte günümüze ulaşan kısımları ve yakın çevresinde; tarih haritalar, yerinde tespit, kesit, silüet, fotoğrafla ölçeklendirme tekniği kullanılarak yapılaşmanın-kullanımın-mekansal analizi yapılmıştır. Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen veriler; surun kendisi, sur-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi ölçeğinde sınıflandırılarak; ekler, bakım-onarım eksikliği, uygun olmayan yeniden işlevlendirme ve fiziksel müdahale, özgünlük ve harabe estetiğine zarar veren restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları, strüktürel olarak hasarlı bölümler, özel mülkiyet kullanım kararları başlıklarında sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent surları, İstanbul Haliç Surları, sur-kent, sur-yakın çevre, tarihi mekân, mekânsal analiz.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF CONTINUITY OF WALLS OF GOLDEN HORN OF ISTANBUL IN THE CONTEXT OF URBAN DYNAMICS AND CONSERVATION NOTION

Melis BİLGİÇ

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

While having been built as defensive structures in order to protect cities in the past, today city walls are conserved as instances of architectural heritage. Protection order is the process of existence of the walls together with the city. With Istanbul's invasion by the Ottomans in 1453, Istanbul Walls lost their defensive function and became part of the civilian life. Today a part of Istanbul's Halic Walls is significantly destructed, yet the parts within the selected study area continue their existence as ruins along varying groups of structure and urban areas. However, it has been observed that the walls within the mentioned area are damaged to the extent that they have lost their spatial integrity, estranged from their historical context and became unperceivable.

The purpose of the study is to unravel the data that prevents the continuity of Halic Walls. In order to set forth the continuity-preventing data;

In the first chapter of the thesis, the purpose of the study, its research question, its method, its research design, its original contribution and relevant literature were presented. It was also explained why this subject has been chosen and the limits of field of study were described.

In the second chapter of the study the process in which the city walls transformed from defensive structures to architectural heritage was examined chronologically. The process chart concerning the coexistence of the city walls located in the European, Anatolian and Mesopotamian soils together with the cities was drawn. On the chart the

historical breaking points were determined. The process in which Istanbul city walls transformed from being defensive structures to architectural heritage was detailed by means of Ashworth's (1991) chart. The transformation process from defensive structures to Architectural Heritages of European cities and the city of Istanbul were examined.

In the third chapter of the study a historic band specific to conversation was set forth. The principles in conversation regulations were classified on the scales of walls, walls - immediate surroundings and walls - city. Furthermore, the values that have to be borne by cultural assets that require conversation were examined. These values are the data that define the spatial continuity of the walls of Golden Horn. In the understanding of the values borne by Halic Walls several publications belonging to authors such as Alois Riegl, Jukka Jokilehto, Zeynep Ahunbay, Doğan Kuban and Emre Madran and ICOMOS Regulations were utilized.

In the fourth chapter of the study the parts of the walls of Golden Horn that reached today were mapped by using historic maps, on-site examinations, cross-section, silhouette and photographic scaling technique. The 1/1000 scale Conversation Development Plan and the outline drawing prepared by Feridun Dirimtekin in 1956 were compared. Spatial analyses of the settlements in the immediate vicinity of the walls and their use were carried out. The data preventing the continuity of Halic Walls were classified as the walls themselves, wall-nearby and wall-city relation scale, and were presented under the topics of appendixes, lack of maintenance - repairs, unsuitable refunctioning and physical intervention, restoration and reconstruction works that damage originality and ruins aesthetics, structurally damaged parts and private property usage decrees.

Keywords: City walls, İstanbul Golden Horn Walls, walls- nearby, wall-city, historical place, spatial analysis.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Tarihsel süreçte denizden ve karadan gelebilecek tehditlere karşı kenti korumak için sur sistemleri inşa edilmiştir. İstanbul kenti surları, Dünya üzerinde inşa edilmiş savunma sistemlerinin en önemli strüktürlerinden bir tanesi olarak kabul edilmiştir. Kentin kuruluşundan beri var olan İstanbul surları, özgün işlevlerini 1453'te Konstantinopolis' in fethine kadar sürdürdüğü görülmüştür. Kentin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle birlikte surlar savunma işlevini kaybetmiş ancak korunmaya devam etmiştir. İstanbul' un fethiyle birlikte savunma sisteminin, askeri teknoloji karşısında yenilmesi Avrupa kentleri için bir dönüm noktası olmuştur. Kentlerin savunma özelliklerinin geliştirilmesi için dönemin önde gelen mimarları ve mühendisleri çalışmıştır. Ancak 19. Yüzyıl itibariyle endüstri devrimi ile birlikte teknolojik, siyasi ve ekonomik gelişmeler neticesinde kent surları savunma fonksiyonunu tamamen yitirmiş ve terk edilmiştir. Birçok Avrupa kentinin modernizasyonu sırasında işlevini ve önemini yitiren kent surları yıkılmış ve yerini geniş kamusal alanlara, yeşil alanlara ve bulvarlara bırakmıştır. Bir yandan ise 19. Yüzyılda gelişen koruma kavramı ve uygulamalarıyla birlikte kent surları, anıt niteliği kazanmıştır. İstanbul kenti surları, geçirdiği dönüşümler nedeniyle Avrupa'dan seçilmiş örneklerden farklılaşmıştır. 19. Yüzyılda yıkılmaya başlanmış ve farklı türde yıkımlar görülmüştür. Örneğin Galata surları diğer Avrupa kentlerinde görüldüğü gibi kentsel planlama projeleri kapsamında yıkılırken; Haliç surlarının ise bireysel yıkımlara konu olduğu görülmüştür. Çalışma alanı kapsamında incelenen Haliç Surlarının Cibali ve Ayvansaray semtleri arasındaki bölümü etrafına bitişik yapılar ve kentsel alanlarla iç içe ve sürekliliği tehdit altındadır. Surlar, geçmiş dönemde parçası oldukları çevrenin koruyucu elemanı olarak konumlandırılırken; günümüzde bağlamından kopmuş ve algılanamaz durumdadır. Tarihsel süreçte yakın çevresini de içine alarak genişleyen koruma kavramı, günümüzde kent ölçeğine taşınmıştır. Böylece

surların günümüz mekanları içinde sürekliliğinin sağlanması için sözü edilen yapı grupları ve kentsel alanlarla birlikte değerlendirilmesi, ele alınması gerektiği düşünülerek bu çalışma hazırlanmıştır.

1.1 Tezin Amacı

Çalışmanın amacı; Haliç surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin ortaya çıkarılmasıdır. Sözü edilen amaç doğrultusunda öncelikle surların özgün savunma işlevinden korunması gerekli mimari mirasa dönüşüm süreci incelenerek tarihsel süreçte surları etkileyen kırılma noktalarının ve değişim aralıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ardından tarihsel süreçte koruma kavramının gelişimi incelenerek; koruma örgütlerince hazırlanmış tüzüklerde yer alan ilkeler "sur", "sur-yakın çevre ilişkisi: Sura komşu yapılar ve açık alanlar"ve "sur-kent ilişkisi" başlıkları doğrultusunda sınıflandırılarak; sura yaklaşım ölçeklerinin kurgulanması amaçlanmıştır. Haliç Surlarında; Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde sur ve yakın çevresinde mekânsal analiz yapılarak sürekliliği engelleyen veriler sunulmuştur.

1.2 Yöntem

Yöntem-1: Tarihsel süreç (Değişen kentle birlikte surların var olma sürecinin incelenmesi)

Surların savunma yapısından korunması gerekli mimari mirasa dönüşüm süreci incelenmiş ve süreci etkileyen kırılma noktaları belirlenmiştir. Belirtilen süreç içinde kent surlarının ve içinde yer aldıkları kentin, erken dönemden günümüze kronolojik olarak yerleşim planları incelenmiştir. Kentlerin ve surların tarihsel dönüşümü, görsel olarak destekleyen haritalarla birlikte ele alınarak tablolaştırılmıştır. Ashworth (1991) tarafından geliştirilen ve surların tarihsel dönüşümünü anlatan şemaya göre; Avrupa'dan seçilen örnek kentler incelenmiş ve İstanbul kenti surları için tablo yeniden yapılandırılmıştır. Böylece İstanbul surlarının, kentle birlikte değişimini etkileyen kırılma noktaları ve değişim aralıkları saptanmış ve ikinci bölümde sunulmuştur.

KRONOLOJİ	TARİHSEL SÜREÇTE DÜNYA ÜZERİNDE KENT SURLARI	TARİHSEL SÜREÇTE İSTANBUL VE HALİÇ SURLARI
MÖ 7500-MS 476	Erken dönem kent surları ve kentlerin yerleşim planı	Byzantion Surları Septimus Severus Surları (MS 196) Constantinus Surları (MS 330)
MS 476-1453	Orta Çağ	II. Teodosios Surları (439) I. Anastasios Surları (507-511) Heraklius (610-641) Tiberius onarımları (698-705) II. Anastasius onarımları (713-715) Theophilos onarımları (829-842) 1261'de VIII. Mikhail (1259-1282) onarımları İmparator loannes VI. Kantakuzenos onarımları (1347- 1354)
MS 1453-1789	İstanbul'un Fethi ve Yeni Çağ	Osmanlı Dönemi (1453-19.yy)
MS 1300-1700	Rönesans	
1789-	Sanayi Devrimi ve Kentleşme	
19. yüzyıl-Günümüz	Koruma Kararları	Cumhuriyet Dönemi (1839-1923) 1930-1950 1950-1970 Yakın geçmiş

Şekil 1. 1 Değişen kent ve surlarını inceleme süreci (Bilgiç, 2017)

Yöntem-2. (Koruma literatürünün incelenmesi)

Tarihsel süreçte gelişen koruma kavramının gelişimi ve koruma tüzükleri bağlamında surla ilişkilendirilen ilkeler ve maddeler incelenmiştir. Madde ve ilkeler sur, sur-yakın çevresi ve sur-kent ilişkisi başlıklarında sınıflandırılmıştır. Böylece tarihsel süreçte anıt korumaya ilişkin geliştirilen koruma ilkeleri ve uygulama yaklaşımları görülmüştür. Surla çevrilmiş kentlerin ve koruma kavramının gelişim tarihi birlikte incelenerek; sur ile koruma kavramı arasındaki ilişki tablolaştırılmıştır. Aynı zamanda İstanbul surlarına yönelik ele alınabilecek Türkiye'de kabul edilen koruma kararları, düzenlemeler ve mevzuat incelenmiştir.

Yöntem-3: Mekânsal Analizler

Cibali-Ayvansaray semtleri arasında varlığını sürdüren Haliç suruna ait bölümler, yerinde gözlem ve fotoğraf ölçeklendirme ile literatürden edinilen harita ve fotoğraflar yardımıyla karşılaştırılarak Fatih Belediyesi'nden alınan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı üzerine işlenmiştir. Yardımcı literatür kaynakları: Atatürk kitaplığı, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi ve elektronik arşivleri, Fatih Belediyesi, İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı'ndan özgün durumuna ilişkin verilerin yer aldığı haritalar, fotoğraflar, gravürler ve tescil fişleridir. Belirtilen temel kaynaklar dijital ortama aktarılmış ve AutoCAD, Adobe Photoshop gibi

bilgisayar programlarının yardımıyla gerekli bilgileri vermek için uygun formata getirilmiştir. Haliç surları ve yakın çevresini de içine alan bir çalışma alanı sınırı- Yenileme Alan kapsamında belirlenen sınırlar- belirlenmiştir. Çalışma alanı içinde Fatih Belediyesi'nden alınan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar planı üzerinde sur ve yakın çevresine dair işlev, tarihsel dönem, dolu-boş mekân, kat, yapım sistemi, yapısal durum, çevresel değerlilik, korunması gerekli yapı konturu, yeşil alan durumunu gösteren fiziksel çevre analizleri yapılmıştır. Ayrıca sur kalıntılarının yakın çevresi ve kentle kurduğu fiziksel ilişkinin incelenmesi üzerine kesit ve siluet çizimleri oluşturulmuştur. Verilerin tespitinde sur, sur- yakın çevre ve sur- kent ilişkisi olarak belirlenmiş koruma tüzüklerine ait madde ve ilkelerden yararlanılmıştır.

1.3 Orijinal Katkı

Byzantion–Konstantinopolis ve İstanbul katmanlaşması içinde kent ortamında yaşanan değişimin Haliç surlarına etkisi incelenmiş ve bu bağlamda; gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalar için ele alınması gereken dönemler; Bizans dönemi, 1453 (İstanbul' un fethi)- 1839, 1839- 1923, 1933-1956, 1956-1980 ve 1980-2017 olarak belirlenmiştir. Haliç surlarının Cibali ve Ayvansaray semtleri arasında varlığını koruyan bölümleri 2016-2017 tarihli plan, yakın çevre kesiti ve silüet olarak çizilerek detaylı incelenmiş, Fatih Belediyesi'nden alınan Koruma Amaçlı imar planları ile eski haritalardan yararlanarak sur konumları karşılaştırılmış, özel arşivden elde edilen eski fotoğrafları ile 2017 yılına ait ölçekli fotoğraflar kullanılarak değişimleri gösterilmiş ve surların anıtsal varlığı ve devamlılığı ilkesini engelleyen veriler sunulmuştur.

1.4 Literatür Özeti

Çalışma kapsamında literatür araştırması; Çizelge 1.1 'de görüldüğü gibi "kent surlarının savunma yapısından mimari mirasa dönüşüm süreci", "koruma kavramının gelişim süreci" ve "İstanbul Haliç surları ve yakın çevre-kent ölçeğinde etkileyen dinamikler" olmak üzere üç ana bölüme ayrılarak yapılmıştır. Çizelgenin 1. Sütununda gösterilen savunma yapılarının fiziksel gelişim sürecini incelemek üzere başlıca kaynak olarak Horst De La Croix' un "Military Considerations in City Planning: Fortifications" isimli kitabından faydalanılmıştır. Aynı zamanda savunma yapılarının mimari mirasa dönüşüm sürecinin tartışılmasında Gregory Ashworth'un "War and The City" isimli kitabından yararlanılmıştır. Devamında aynı sütunda izlenebilecek diğer kaynaklar,

Dünya üzerinde surla çevrili kentlerden örnekler sunulmasında faydalı olmuştur. Çizelgenin 2. sütununda yer alan Jukka Jokilehto' nun 1999'da yayınladığı" A history of Architectural Conservation" isimli kitabı koruma kavramının gelişimi ve anıta yönelik koruma ve uygulama konusunda temel kaynak olarak incelenmiştir. ICOMOS, UNESCO gibi koruma örgütlerince hazırlanmış tüzükler ve bildirgeler, tarihi çevre ve anıt korumaya bakış ve müdahale ilkelerinin anlaşılmasında katkı sağlamıştır.

Çizelgenin 3. Sütununda İstanbul Haliç surları ile ilgili başlıca araştırmalar arasında Van Millingen' in 1899 yılında yayınladığı "Byzantine Constantinople: The Walls of the city and Adjoining Historical Sites" isimli kitabı, Feridun Dirimtekin' in "Fetihten Önce Haliç Surları" isimli kitabı ve Alfons Maria Schneider 'in "Mauern und Tore am Goldenen Horn zu Konstantinopel" isimli kitabı yer almıştır. Devamında aynı sütun üzerinde gösterilen kaynaklardan İstanbul kenti ve surlarının tarihsel süreçte değişimi izlenerek; surları etkilediği düşünülen başlıca dönemlerin belirlenmesine faydalı olmuştur.

Çizelge 1. 1 Literatür Araştırması

KENT SURLARI TARİHİ	**KORUMA TARİHİ**	**TARİHİ HALİÇ SURLARINA KENT VE YAKIN ÇEVRE ÖLÇEĞİNDEN BAKIŞ**
MUMFORD, L. (2000) Tarih boyunca kent kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği, Ayrıntı yayınları, İstanbul	**ERDER**, C. 1975, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.	**MİLLİNGEN**, V.,1899, A., "Byzantine Constantinople the Walls of the city and Adjoining Historical Sites", s.212-24, Elibron Classics Replica Edition, London
ASHWORTH, G.J., War and the City, Routledge, London, 1991.	**JOKILEHTO**, J., 1999," A history of Architectural Conservation", s.8-330, Institute of Architectural Studies.	**DİRİMTEKİN, F.,** 1956, Fetihten Önce Haliç Surları, İstanbul Enstitüsü, İstanbul.
KOSTOF, S., (1991) The City Shaped: Urban Patterns and Meanings Through History, Little Brown, Boston.	**AHUNBAY**, Z., 2014, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**,** YEM Yayın, İstanbul.	**SCHNEİDER, A. M.** (1951), "Mauern und Tore am Goldenen Horn zu Konstantinopel "

Çizelge 1.1 Literatür Araştırması (devamı)

TRACY, J., "Introduction", City Walls the Urban Enceinte in Global Perspective (ed. TRACY, J.D.), p.1-15, Cambridge University Press, UK, 2000.	**FEİLDEN**, B., **JOKİLEHTO**, J., (1998), Management Guidelines For World Cultural Heritage Sites, ICCROM İtalya.	**SCHNEİDER, A. M.** (1951). "Die Blachernen," Oriens 4.
KOSTOF, S., The City Assembled, Bulfinch Press, Canada, 1992.	**KUBAN**, D. (2000), Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, YEM Yayın, İstanbul	**KUBAN, D.** (2004). İstanbul Bir Kent Tarihi, Çev. Zeynep Rona, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
MORRIS, A.E.J. (1994), History of Urban Form before the Industrial Revolution, Prentice Hall, England.	**MADRAN**, E. ve **ÖZGÖNÜL**, N. (2005), Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Mimarlar Odası, Ankara	**KÖMÜRCİYAN, E. Ç.** (1988). İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Çev. Hrand D. Andreasyan, Haz. Kevork Pamukciyan, Eren Yayıncılık, İstanbul
BRUCE, D., & **CREIGHTON,** O., "Contested Identities: The Dissonant Heritage of European Town Walls and Walled Towns", International Journal of Heritage Studies, Vol.12, no.3, pp.234-254.	**BİNAN**, C. (1999), Mimari Koruma Alanlarında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci, YTÜ. Basın Yayın Merkezi, İstanbul	**MÜLLER-WİENER, W.** (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 17. Yüzyıl Başlarına kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
DE LA CROIX, H., Military Considerations in City Planning: Fortifications, George Braziller, New York, 1972.	Uluslararası Koruma Örgütlerince hazırlanmış **Tüzükler ve Bildirgeler**	**MAMBOURY, E.** (1953). The Tourist Istanbul, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul.
CREİGHTON, O.," Contested Townscapes: The Walled City as World Heritage, World Archaeology 39	**MADRAN**, E., (2002), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, ODTÜ, Ankara.	**İNCİCİYAN,** P, G. (1976). 18. Asırda İstanbul, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, Baha Matbaası, İstanbul.

Çizelge 1.1 Literatür Araştırması (devamı)

NELSON, H., J., (1961). "Walled Cities of the United States", Annals of the Association of American Geographers, Volume 51, March.	**MADRAN**, E., (1996), "Cumhuriyetin ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-1", s.62, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara	**ÇELİK,** Z. (1998). 19. Yüzyıl'da Osmanlı Baskenti-Degisen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
	DİNÇER, İ., (2013), "Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar", s.26-29, International Journal of Architecture and Planning v:1, Konya.	**DURANAY N., GÜRSEL E., ve URAL S.,** (2007) "Cumhuriyetten bu Yana İstanbul Planlaması" Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, (ed. ÖZLER, Ş.), TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
		TEKELİ İ., 2013," İstanbul'un Planlanmasının ve gelişmesinin Öyküsü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
		YENEN Z., Biçer N., E., YÜCETÜRK, E., 2004, "Transformation of the Meaning of the City Walls of Istanbul", 21-30, EUROPA NOSTRA Bulletin 58, presented to the EUROPA NOSTRA 39th Scientific Council Meeting, "Restoration and Evaluation of the Walled City of İstanbul", Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

BÖLÜM 2

KENT SURLARININ SAVUNMA YAPISINDAN KORUNMASI GEREKLİ MİMARİ MİRASA DÖNÜŞÜM SÜRECİNİN İNCELENMESİ

2.1 Kent surlarının inşası ve önemi (Dünya ölçeğinde)

"*İnsanoğlunun korunma arzusu ve ihtiyacı saldırgan dürtüleri kadar eskidir; kent surları, düşman ihlallerine karşı kentleri savunma amaçlı tasarlanmış ve inşa edilmesi için büyük miktarda sermaye, zaman ve çaba harcanmıştır. Neolitik çağlardan bu yana kentlerin etrafını çeviren bu masif savunma strüktürleri hem malzemenin tarihsel sürekliliğini sağlamış hem de zaman içinde anıtsal bir özellik kazanmıştır. 19.yüzyılda teknolojik gelişmelerle birlikte savunma sistemleri eskimiş ve işlevini kaybetmiştir*." [1]

Kent surları ve istihkam sistemleri, kente savunma işlevi kazandırmak ve dış tehditleri engellemek için askeri avantaj sağlayan insan yapımı fiziksel strüktürler olarak tanımlanmıştır. Kentin savunma fonksiyonunun, ilk zamanlarda coğrafi özelliklerden ve konumundan kaynaklanan topoğrafya, su, bitki örtüsü gibi doğal unsurlar tarafından sağlandığı görülmüştür. Ancak sur ve istihkam sistemleri, kasıtlı bir dizi karar sonucunda potansiyel saldırılara karşı; kenti savunma amacı güden bir çözüm tekniği olarak üretilmiştir [2].

Kentlere, savunma fonksiyonu yüklenmesi fikri kentin kendisi kadar eskidir. İnsanoğlu, yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte barınmak ve gerekli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tanımlanmış bir alana ihtiyaç duymuş ve ardından bu alanı savunmak için etrafını toprak veya ahşap gibi yerel ve erişimi kolay malzemelerle çevirmiştir. Kentin ilk dönemlerinden beri güvenlik ve koruma, surlarda ve hendeklerde kendini ifade

etmiştir [3]. Eski bir Mısır Hiyeroglifinde, sokak dokusu ve kent surlarının birleşiminin erken dönem kent formunu simgelediği görülmüştür [4] (Şekil 2.1).

Şekil 2. 1 Kasaba için antik Mısır hiyeroglifi [4]

Bazı medeniyetlerde "sur" ve "kent" birbirine eş anlamlı kelimeler olarak kullanılmıştır. (Çin' de sur ve kent için "Cheng" anlamına gelen aynı karakter kullanılmaktaydı.) İngilizcede 'kasaba' anlamına gelen sözcük, çit (hedge) ya da kuşatma (enclosure) anlamına gelmektedir. [5] Erken dönem yerleşimlerinden itibaren neredeyse bütün Avrupa kentlerinde olmak üzere bazı Amerika, Asya ve Afrika kentlerinde de surlarla çevrili farklı büyüklükte kent ve kasaba örneklerine rastlanmıştır [2].

Erken dönemde kent surları: İnsanoğlu MÖ 10.000 ve 7.000'li yıllar arasında 'avcılık ve toplayıcılıkla' geçimini sürdürdüğü göçebe hayattan, ekonomisi 'tarıma' dayalı yerleşik hayata geçmiştir. MÖ 8000'de tamamen tarıma dayalı ekonomi gelişmiş ve yerleşimlerin de tarım alanlarının etrafında kurulduğu görülmüştür. Bireylerin temelde kendisini ve ailesini koruma düşüncesi, kasabaların ve köylerin yabancı tehditlerden ve saldırılardan korunması için surlarla çevrilmesi fikriyle aynı olduğu düşünülmüştür. Ayrıca Lewis Mumford'ın teorisine göre medeniyetlerin gelişimi ve nüfusun artışı, kent surlarının inşasının kökenini açıklayan diğer bir sebep olarak gösterilmiştir [3]. Dönemin tarım etkinliklerine koşut olarak kurulan çiftlikler, etrafını çeviren kırsal popülasyonu kontrol altında tutarak nüfusu kontrol etmek adına tasarlanmış kaleler olarak görülmüştür [1].

Eski kentlere dair arkeolojik kalıntılar erken dönemde surlu kent yerleşimlerinin varlığını kanıtlamaktadır. Savunma duvarları, tarih boyunca birçok kentte yaygın olarak görülen kent formunun karakteristik ögeleridir. Çatalhöyük ve Eriha (Ceriko) bilinen ilk yerleşim birimleridir ve surlarla çevrili olduğu saptanmıştır. Kent olarak bilinen en erken yerleşim birimi, Eriha (Ceriko) MÖ 9000'lerde iskân edilmiş ve MÖ 8000'de büyük bir gelişme göstererek, nüfusu 2.000 kişiye yükselmiştir [3]. Kentin orijinal

formunun inşasında surlara rastlanmamıştır; ancak ticarete dayalı gelişmelerle birlikte savunmaya ihtiyaç duyulmuş ve bilinen ilk kalıcı taş savunma sistemi inşa edilmiştir. Kentin MÖ 7.500 itibariyle, geniş kayalık hendek ve büyük bir taş duvarla çevrili olduğu saptanmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonunda taş duvara yerleştirilen sekiz metre çapında ve sekiz metrelik yüksekliğe kadar korunmuş yuvarlak bir kule ve üst bölüme erişim sağlayan iyi inşa edilmiş bir iç merdiven bulunmuştur. Eriha (Ceriko) surlarının öncesinde kendine iz bırakan bir kale ya da iç kale olduğuna dair kanıtlara rastlanmamakla birlikte; ölçeği ve yapım tekniğiyle türü itibariyle yapılmış ilk örnek olmadığı düşünülmüştür [1] (Şekil 2.5). 1000 yıl sonra Anadolu'da Çatalhöyük'te farklı bir savunma konsepti ile karşılaşılmıştır. 32 hektarlık alan kaplayan Çatalhöyük'ün planının kendine has özelliği; sokakların olmamasıdır. Birbirine bitişik nizamda inşa edilen evlerin dış duvarları sürekli ve kesintisiz bir cephe sunarken, ek sur duvarlarına ihtiyaç kalmaksızın kasabanın korunması için etkili bir savunma sistemi oluşturmuştur. Çatalhöyük' ün savunması, Eriha (Ceriko)' da olduğu gibi planlanmış bir sistem olmamakla birlikte insanoğlunun yapım yönteminin rastlantısal bir ürünü olmuştur ve yöresindeki yerleşim bölgelerinde de tekrarlanmıştır [1] (Şekil.2).

Mezopotamya'da Sümerlerin kurduğu yaklaşık 3 km2'lik alan kaplayan Uruk ve Indus Vadisi'ndeki Harappa; farklı malzeme, boyut ve karakterde inşa edildiği bilinen diğer surla çevrili kentlerdir. (Şekil.2.5) Erken dönem kent surlarının, daha sonraki medeniyetlere kopyalanması ya da yeniden yapılması için arkeolojik bir iz bıraktığı düşünülmüştür [5]. Yunan kasabalarında ise MÖ 6000'lere kadar surlara rastlanmamıştır. Yunan kentlerinde tahkimat sistemi, toplum bireylerinin özgürlüğünün bir sembolü olarak görülmüş olup; demokrasinin ve sivil bilincin uyanışı olarak değerlendirilmiştir. Kent formundan ayrı eski kalelerin sur duvarları yıkılmış ancak yeni kentsel tahkimat sisteminin sınırlarında yer alanlara dokunulmamıştır. Böylece Yunan kentlerinin savunma surlarının kentin özgün formunun parçaları olmadığı ancak daima kentin gelişmesi sonrasında eklendiği görülmüştür [1]. İtalya'da MS 3. Yüzyılın sonlarına doğru Alman güçlerinin baskısı sonucu başkentlerinin surla çevrildiği görülmüştür. Böylece Aurelian Surları, MÖ 270-282 yılları arasında bir milyon nüfusa ev sahipliği yapan, zaten yayılmış bir kent dokusunu çevrelemek için düzensiz bir iz boyunca inşa edilmiştir. Ardından MS 5. Yüzyılın başında Honorius ve Arcadius' un yönetiminde mevcut görünümünü kazanmasını sağlayan restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmıştır. Aurelian surları, mimarları için son derece olumsuz şartlar

altında inşa edilmiştir. Surlar, kurulu ve yayılmış bir kent dokusu etrafında inşa edildiği için simetri ve düzen sağlamaya yönelik yatkınlıklar terk edilmek zorunda kalınmıştır. Surlar geleneksel Roma tahkimatı tasarımından çok az farklı olarak inşa edilmiştir. Orta çağda varlığını sürdüren kent surları, anıtsal özellikleriyle öne çıkan; erken dönem savunma mimarisinin bir örneğini oluşturmuştur. İtalya Krallığı'nın modern topçu birliği tarafından son kez ihlal edildiği zamana denk gelen 1870 tarihine kadar kente hizmet etmeyi sürdürmüştür [1].

Orta çağ döneminde kent surları (5.yy-15.yy): MS 395' te ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu' nun Batı bölümünün MS 476' da yıkılmasıyla Orta çağ başlamıştır. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonraki erken dönemde, işgalci kabileler arkasından gelen diğer kabilelerin baskısından ötürü kalıcı bir barınak elde edememiştir. Yerel yönetimlerin değişimi ve genel olarak merkezi otorite eksikliğinin yarattığı güvensizlik ve kargaşa ortamı, Avrupa genelinde kalelerin çoğalmasının başlıca sebeplerinden olarak gösterilmiştir. Sadece İtalya'da 20.000'den fazla sayıda inşa edilmiştir. Bölünen güç dengesinin bir sonucu olarak bireysel olarak aileler, surla çevirdikleri topraklar üzerinde kendi kurallarını koymuştur. En erken dönemde Orta çağ kaleleri biraz daha yüksek noktaları seçmiş ve ana kulenin etrafını çeviren surlar daha güçlü inşa edilmiştir [1].

Antik dönemde inşa edilen kalelerde olduğu gibi; birçok Orta çağ kalesi, yerleşimcilerin sur korunmasının veya sunabilecekleri istihdam fırsatlarından yararlanmak için yakın çevresine taşındıkça, kentsel gelişmeler için odak noktası olmuştur. Orta çağ kentleşmesinin kökeninin de erken dönem kent gelişimiyle benzer olduğu görülmüştür; tüccarların ve sanatkarların yerleşebileceği ticaret yollarının kesiştiği pazar yerleri, tıpkı henüz yaşam olmayan çiftliklerin göçebeleri çekmesi sonucu yeniden doldurularak köyleri oluşturması ile benzer özellik göstermiştir. 9. Yüzyıl boyunca politik koşulların düzene girmesiyle birlikte, kentsel gelişmeler hız kazanmıştır. Kral ya da yerel egemen bir güç tarafından kasabanın ona devrettiği; yerleşime hizmet şeklinde karşılığını verdiği "haklar", kentsel gelişimin ve sivil bilincin geliştirilmesinde önemli bir faktör olarak rol oynamıştır. Sözü edilen hakların arasında adalet ve ticari düzeni sağlamak ile yönetimi ve yerleşmeyi surlarla güçlendirmek de vardır. Güçlü duvarlar diğer haklarında korunabileceğinin garantisini verdiği için daha önemli olarak görülmüştür. Böylece duvarlar, antik dönemde olduğu gibi özgür bir toplumun vatandaşlarının simgesi olmuştur. Surlar, yükselen sembolik değer olarak sadece yararlı ve rahatlatıcı

olmasıyla değil estetik güzelliğiyle de değerli bulunmuştur. Kenti kırsaldan ayırarak, bir düzen ve adalet bölgesine dönüştürdüğü için Tanrı'nın sembolü olarak kabul edilmiştir [6].

14. yüzyılın sonunda topun icadı ve 15. Yüzyılın sonunda saldırı silahı olarak kullanılmaya başlanması, savunmanın sahip olduğu avantajları yok etmiş ve geleneksel tahkimat sistemlerinin eskimesine neden olmuştur. Ancak geçen sürede savunma sisteminin bu etkileri değerlendirecek ve kendini buna göre biçimlendirecek zamanı olmuştur. Topun, savunmacılar tarafından da kullanımı için savunma mühendisleri "mimari strüktürleri" yeni silahların uygun yerlere yerleştirmesine olanak verecek şekilde düzenlenmiştir ve yüksek duvarlar ve kuleler savunma fonksiyonlarını kaybetmiştir. Savunma sistemlerinin siluetleri değişmiş ve geleneksel dikey savunma sistemleri yatay yönde gelişmeye başlamıştır. Toptan ilk etkilenen mimari strüktür, yüzyılın sonlarına doğru duvar yüksekliği ile aynı hizaya gelene kadar yüksekliği kademeli olarak azaltılan kule olmuştur. Surlar, saldırganların tırmanmalarını engellemek için nispeten yüksek bırakılmıştır, fakat sonrasında geniş ve derin hendeklere oturtulmuşlardır. Duvarları top ateşine karşı daha dirençli kılmaya yönelik erken çabalar, alt yüzeylerinin kuvvetli bir şekilde batırılmasına ve toprak teraslarla desteklemesine neden olmuştur [1].

Şekil 2. 2 Surlar ve Hendekler [1]

Ancak 16. Yüzyıl başlarında sözü edilen önlemlerin yeterli olmadığının anlaşılması, kent tahkimatı üzerinde daha radikal değişimlerin gerekli olduğunu göstermiştir. Bu durum ateşli silahların tehditlerine karşı çözüm aramak için sadece askeri yetkilileri değil Francesco di Giorgio, Leonardo da Vinci ve Michelangelo gibi dönemin önde gelen mimarlarını, mühendislerini ve hümanist bilim adamlarını da harekete geçirmiştir. MS 16. Yüzyıldan sonra devam eden tahkimatlar, dönem içinde askeri beceri ve

mühendislik tasarım zekasının yükselmesiyle çok daha karmaşık, iç içe kapalı sur sistemi + hendek ve hisar gibi yapılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedi [3].

Spiro Kostoff'a göre, Rönesans dönemi kent planlamasında önde gelen tasarım etkenleri "savunma" ve "askeri" konular olarak belirlemiştir. 16. Yüzyıldan sonra karşılaşılan savunma probleminden kaynaklı gereksinimler, diğer ihtiyaçlara üstün çıkmıştır, Francesco di Giorgio (1439-1501) ile kentlerin ilk tasarım problemleri çözülmüştür. Rönesansın ilk mimarı ve askeri mühendisi olarak giriş kapıları, sokak planı, burç ve savunma duvarları ile merkez kamusal mekanlar bütün içinde ana bir savunma prensibine göre tasarlanması gerektiğini belirtmiştir. Kentin mekânsal dağılımı için burçların savunma organizasyonu katılımı ise karmaşık bir kent geometrisinin biçimlenmesiyle sonuçlanmıştır. İdeal kentin standart formları olarak görülen kare ve dairesel formlar bu dönemde yeterli görülmemiştir. Rönesans kentleşmesi sonucunda görülen yıldız ve çokgen formlu kentler, askeri mimar ve mühendisler tarafından fonksiyonel bir araç olarak tasarlanmıştır [7] (Şekil 2.56).

Palmanova zamanının en geniş askeri kasabası olarak bilinmektedir ve 16. Yüzyıl boyunca İtalya'da inşa edilen tek radyal planlı kenttir. Palmanova başlangıcından sonra yıllar içinde, burçların, savunma sisteminin baskın bir özelliği haline gelmiştir. Askeri savunma tekniklerinin gelişiminin bir göstergesi olarak Vauban Kalesi, topçuluğun gelişmesinin kale mimarisinde meydana getirdiği büyük değişikliklerin gözlemlenebileceği en önemli örneklerden bir tanesi olmuştur [6] (Şekil 2.56).

Yeni çağ' da Fransız askerî mimari uzmanı Sebastien Lesprestre Marquis de Vauban, 17. Yüzyılın ikinci yarısında kale mimarisinde büyük değişiklikler yapmıştır. Yüksek duvarlı ve burçlu kalelerin düşmanın top ateşine kolayca hedef olduğunu gören Vauban kalelerin alçak olarak inşa edilmesini uygun bulmuş ve ayrıca tabyalı kale mimarisi düzenini daha da geliştirmiştir. Bu yeni sistemde özellikle deniz kıyısında bulunan kalelerin kuşatma yapan gemilere karşı top ateşi yapabilmesi için su yüzeyi hizasında ateş edebilecek topların yerleştirilmiştir. Vauban, Avrupa'da ve diğer kıtalarda 19. yüzyılın ortalarına kadar surların zenginleştirilmesi tarihinde önemli bir rol oynamıştır [8]. Şekil 2.3 'te kronolojik süreçte yukarıda söz edilen tarihlerle eş olarak bir Roma kenti formunun ve surlarının savunma odaklı gelişimi gözlemlenmektedir.

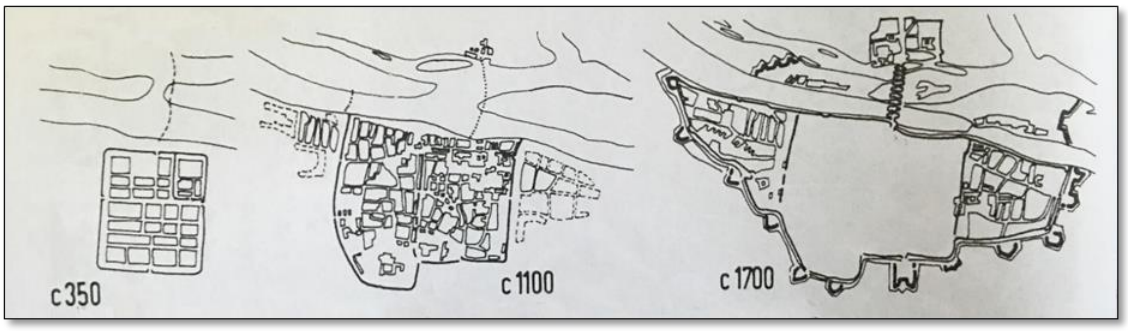

Şekil 2. 3 Tarihsel süreç içinde Londra kenti ve surlarının değişimi [9]

2.2 Kent surlarının işlevini kaybetmesi (Dünya ölçeğinde)

Kent surlarının fiziksel yapısı, erken dönem örneklerinden itibaren ilk defa 15. Yüzyılın sonunda ateşli silahların gelişmesi sonucunda değişime uğramıştır. Silah teknolojisi ile kent surlarının gelişimi arasında devamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Teknoloji geliştikçe buna bir tepki olarak savunma davranışı da gelişme göstermiştir. Ancak bazı bölgelerde ise surların erken dönemde savunma etkinliğini yitirdiği görülmüştür. Örneğin, Amsterdam'ın (Hollanda) erken dönem sur önü hendekleri kentsel su yollarına dönüştürülmüş ve 17. Yüzyıl kentsel gelişmelerine örnek teşkil etmiştir [9]. Benzer şekilde Amersfoort (Hollanda) Surları, Orta çağın erken dönemlerinde yıkılan kent surlarına örnek olarak gösterilmiştir. Amersfoort surları, 15. Yüzyılda yıkılmış ve yerini molozlardan inşa edilen konutlar "Wall houses", "muurhuizen" almıştır. (Şekil 2.4) Geçmiş dönemde surların etrafını çevirdiği tarihi kent çekirdeğinin ve ana caddenin sonundaki kent kapılarının korunması; günümüz mekanlarında surların izlerinin sürekliliğini sağlamıştır. Tarihi kent çekirdeğinin dışında ana hat etrafında lineer banliyöler genişlemiştir ve geçen zaman içinde ara mekanlar konut, okul ve endüstri yapılarıyla doldurulmuş, daha sonraki dönemde kent, demir yolları dışında genişletilmiştir. Genişleyen kentin etrafında bir çevre yolu (ring road) daha eklenmesiyle ikinci bir sınır etkisi tariflendiği görülmüştür [10] (Şekil 2.4).

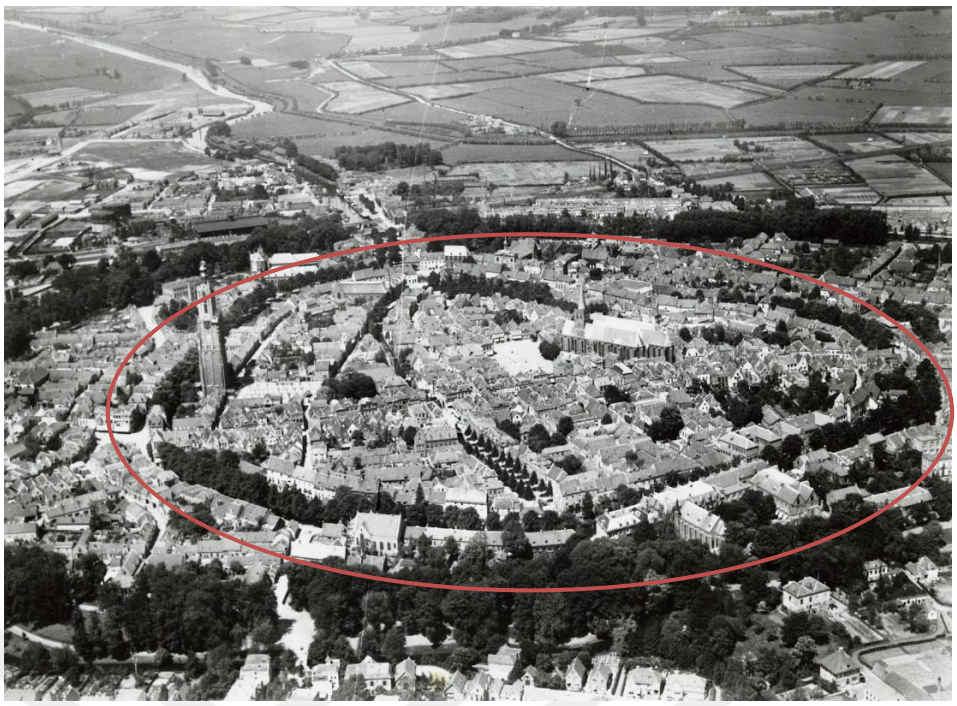

Şekil 2. 4 Amersfoort ve "Sur-Evleri" [11]

18. yüzyıl ortasında Avrupa'da gözlemlenen savaşlar ve silahlanma yarışının etkisiyle birlikte kentsel tahkimatlara olan gerekliliğin devam ettiği görülmüştür. Ancak silahlanmanın da etkisiyle bombardımanların başlaması; savunma surlarının da potansiyel bir topçu bataryası olarak düzenlenmesine sebep olmuştur. Böylece uzun yıllar sonra ilk defa **"Kent surlarına neden ihtiyaç olduğu"** sorusu ortaya çıkmıştır. Sözü edilen dönem boyunca bir yandan kale kentlere ilgi devam ederken, bir yandan da kent surlarını terk etme ve yıkma eğiliminin ortaya çıktığı görülmüştür [9]. Özellikle 18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa merkezli başlayan sanayileşme süreci ile ortaya çıkan bir gelişimin ürünü olarak bugün gördüğümüz "modern kentler" kurulmuştur. Yeni kentler kurulurken; Orta çağ kent düzenini oluşturan birçok kentsel yapı ve simge değişime uğramıştır. Eski kentler modernize edilirken; kent surları da korudukları çekirdek de canlılığını kaybetmiştir. Modern kentlerin gelişiminde kapitalizm, teknoloji ve savaş belirleyici roller oynamıştır [3].

Kent surları, kent-devletlerin ilkelerinden gelişen siyasi gerekçelerin bir ürünü olarak tanımlanmıştır. Siyasi değişimlerle birlikte Ulus-devletlerin ortaya çıkması; kent tahkimatı ve surları gereksiz hale getirmişse de savaşların geçtiği hendekler ve tabyalar gibi ön sınır hatları bölgesel savunma için kullanılmaya devam etmiştir. 19. Yüzyıl itibariyle, sadece sınır bölgelerde bulunan kent ve yerleşimler, kendi savunma

sistemlerine ihtiyaç duymuştur, fakat askeri teknolojilerdeki gelişmelerin giderek artması tahkimatın tamamen terk edilmesine hatta yıkımına yol açmıştır. Birinci Dünya Savaş'ında savaş aracı olarak uçakların ve II. Dünya Savaş'ında roketlerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte şehir surlarının savunma sistemi olarak kullanımı tamamen sona ermiştir. Kent surlarının siyasi savunma işlevinin yerini ise merkezini egemen büyük kentlerin üstlendiği ve anında iletişim olanakları sayesinde istenilen her yere ulaşımının sağlandığı bir örgütsel denetim ağı almıştır. Sözü edilen yeni savunma güçleri, görünmez ve elle tutulamazdır. Bir kent suru yıkılabilirken; "uluslararası bir kartel/anlaşma" sadece anlaşmazlık haline sınırlarda görünürlük kazanmaktadır [3]. (Çizelge 2.1)

Çizelge 2. 1 Sanayi Devrimi Sonrasında Surları Etkileyen Değişkenler

SANAYİ DEVRİMİ SONRASI SURLARI KENT ÖLÇEĞİNDE ETKİLEYEN DEĞİŞKENLERİ	Teknolojide yaşanan gelişmeler,
	Ticaretin Uluslarası ölçekte gelişmesi ve ekonomide gözlemlenen değişim
	Siyasi değişimler
	Kent içi ve uluslarası hareketin(turizm) artması
	Savaşlar ve silahlanma
	Nüfusun artışı ve kentin büyümesi
	Sur içi kentinin yapı stoğunun artışı
	Yangın, deprem gibi doğal afetler

2.3 Kent Surlarının Kentleşme Sürecindeki Yeri ve Günümüz Durumu

Spiro Kostof'a göre kentlerin ilk formu ne kadar mükemmel olursa olsun asla tamamlanamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri; 19. Yüzyılda kent formunda yaşanan farklılaşmalardır [7]. Biçimsel farklılaşma, kentin sınırlarının mutlak bir fiziksel belirleyicisi olmamasıyla kendini göstermiştir. 19. yüzyıl kentleri, eski yüzyıldan kalma bir kültür mirası olan ve kendisini çevreleyen, kent ve kırsal alanda belirleyici bir rol üstlenen savunma unsuru şehir duvarlarını ortadan kaldırmıştır. Böylece bu yüzyılın ortalarında kentin yeni formu belirsiz ve sonsuz görülmüştür. Kentin duvarlarını kaybetmesi; temel dokusunu oluşturan "yapı tiplerinin"

kaybolmasına yol açmıştır. Bu görüşe göre yalnızca tarihi kentin varlığını sürdüren bazı parçaları geçmişin görünürlüğünü koruyabilmiştir. "Yeni şehir" sayesinde bu parçalar kentin bütünü içinde "tarihsel merkez" olarak kendi özgün kimliklerini ortaya koymuştur [12]. 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan kentsel gelişmelerle birlikte; kent dokusunda bazı değişimler gözlemlenmiştir. Özellikle kentsel büyüme projeleri uygulanan kentlerde; surlar yıkılmış ve doldurulmuştur, ızgara kent planının yerini rasyonel gridler alırken, sık komşu konut gruplarını delip geçmiş; demiryolu hatları, mezarlıklara ve su kenarlarına el koymuş otobanlar, tarihsel merkezleri tahrip etmiştir [9]. Paris, Viyana ve Floransa gibi 19. yüzyılın büyük ölçekli, önemli başkentleri kentsel gelişim projeleri kapsamında şehir duvarlarının yerlerini daha geçirgen yapıya sahip, kamusal ve özel alanların iç içe geçtiği geniş caddeler ve bulvarlara bırakmıştır. Sonuç olarak surların yıkımının; kent içinde yarattığı boşluklara yeni "mekânsal tipolojiler" tanımlanmasına neden olduğu görülmüştür [13].

Gregory Ashworth' ün Şekil 2.5'te gösterilen şemasında, tarihsel süreçte surlarla ilişkilendirilen ana konular ve zaman içindeki evrimi 8 başlıkta isimlendirilmiştir. Birinci basamakta surların, "aktif savunma kullanımı" gösterilmiştir. İkinci basamakta "özgün işlevi dışında kullanımına" yer verilmiştir. Devamında "eskime" ve "terk edilme" ile bunun sonucunda "koruma" ve "yıkım" basamakları gösterilmiştir. Yıkım ve koruma uygulamalarının her ikisinden sonra surların "savunma" ya da "savunma dışı kullanım" ile yeniden işlevlendirilebileceği belirtilmiştir. "Yıkım" basamağı, "rekonstrüksiyon" süreci devam ederken; kalan strüktürlerin bakımının, "koruma" için kasıtlı bir karar olduğu belirtilmiştir. Koruma kararının genellikle savunma dışı yeniden kullanım için yararlı olabileceği ve yıkım ya da yeniden geliştirmeden daha avantajlı olacağı üzerinde durulmuştur. Tabloda gösterilen koruma (Conservation) basamağının, sözü edilen fiziksel strüktürlere ve yerleşimlere bireyler tarafından yüklenmiş toplumsal değerler (estetik, tarihi veya ulusal sembol) yoluyla sağlanabileceği ve değerlerin tanımlanmasının ve korunmasının finansal etkinlikler için yararlı olacağı belirtilmiştir. Rekonstrüksiyon veya koruma basamağının devamında surların "savunma mirası" niteliği kazanmasının, tanımlanabilir uluslararası bir pazarın ürünü olmasıyla kazanacağı belirtilmiştir [2].

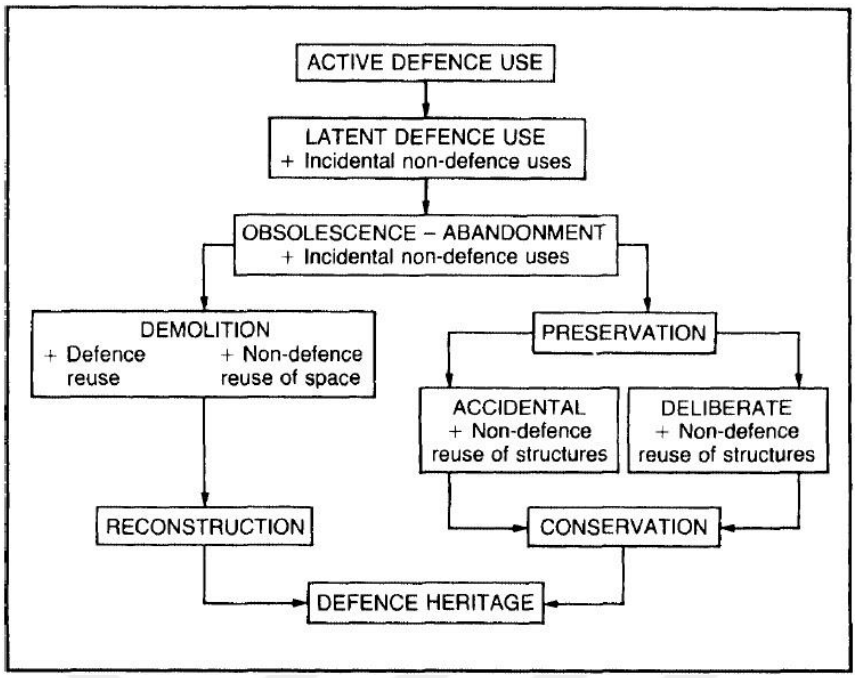

Şekil 2. 5 Gregory Ashworth tarafından surların tarihsel süreçte işlev basamakları [2]

Paris Kent Surları Dönüşümü:

17. yüzyılda kent surlarının sadece Fransa'da işlevini yitirdiği görülmüştür. Sur dokusunun kaldırılması, yeni ağaçlarla kaplı birçok bulvar yaratmıştır ve barok bulvarını Avrupa kent manzarasının önemli bir unsuru olmasını sağlamıştır. 1670'de Louis XIV, ordusunun Fransa'yı savunması ve komşularına karşı üstünlük kurması düşüncesiyle Paris duvarlarının yıkımını emretmiştir. Eski hendekler doldurulmuş ve kentin kuzeyindeki duvarlar yıkılmıştır. [14]. Daha sonraki dönemlerde savunma strüktürlerinin gelişen tehlikelere karşı yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Mevcut duvarların tüm yönde büyümesine verilebilecek en iyi örnek Paris ve bir daire etrafında dizili büyüme gösteren duvarlarıdır [2] (Şekil 2.6). Sözü edilen alanlara, çift sıra ağaçlı, araç ve yaya erişimine açılmış geniş gezi yollarına/promenadlara dönüştürülmüştür. Yeni duvarlar hiçbir savunma işlevi görmemesine karşın, hala çevredeki arazinin üzerinde bir yükseklikte konumlanmış ve eski şehir kapılarının yalnızca birkaç sokakla kesiştiği görülmüştür. Bu kapıların yeri zaman içinde büyük yeni zafer kemerli zafer takları ile yer değiştirmiştir [14].

Yeni surlar, birbirine bağlı açık gezi parkurları dizisi haline gelmiş ve kent kenarında bir **"**rekreasyonel bölge**"** tanımlamıştır. Bulvarlar, ilk başta ulaşım arterleri olması niyetiyle tasarlanmamış ve her iki taraftaki eğimli engeller ile kent ana sokak

sisteminden ayrı tutmuştur. Kent merkezine uzak konumları nedeniyle ilk başta az kullanılan gezi yerleri, kentin genişlemesi sayesinde on sekizinci yüzyılın başında popüler hale gelmiştir. 18. Yüzyılın sonlarına doğru, bulvarların batı ucu, Avrupa'nın olmasa da Paris'in en şık eğlence bölgesi haline gelmiş ve yeni opera binası da dahil olmak üzere lüks mağazalar, kafeler ve tiyatrolar ile donatılmıştır [7].

Surların yıkımı sonrasında yer üzerinde bıraktığı iz üzerinde oluşan bulvarlar, kent ve ülke arasında yeni bir **sınır** tanımlamıştır [14]. (Şekil 2.7) 1850'lerde ağaçlarla kaplı bulvarlar ve onların estetik ifadeleri, daha önceki yüzyılların gezi yollarından ve caddelerinden köken almıştır. On dokuzuncu yüzyıl bulvarındaki ağaçların kullanımı şüphesiz önceki estetik eğilimlerin devamı niteliğinde gelişmiştir. Avrupa'da kent surlarının promenatlara dönüşümünün, Napolyon(Napoleon) sonrasına kadar yaygın olmadığı görülmüştür. 19. Yüzyıl başlarında Napolyon dönemi planlamacılarının, bulvarları genişleterek kent çeperiyle kamusal mekanları birbirine bağladıkları görülmüştür. 1848 yılında ağaçlarla kaplı bulvar standardize olmuş ve Napolyon III döneminde Georges-Eugène Haussmann yıkımları olarak da bilinen uygulamalar Paris'in yenilenmesi sırasında uluslararası dikkat çekmiştir. Kentsel Yenileme projelerinde, Paris bulvarlarının model olarak alınması sadece Fransa'nın herhangi bir yerinde değil, aynı zamanda birçok başka ülkede kullanılmıştır. Günümüzde ise ağaçlarla kaplı bulvarların kentsel tasarımda önemli bir unsur olmaya devam ettiği görülmüştür [7].

Aynı dönemde tarihi kent dokularının kişiliğine zarar veren, insan ölçeğine aykırı, kimliksizleşmeye sebep olan, suni ve monoton olarak tariflenen yerleşim düzenine sebep olan bu yıkıcılığa karşı gelen en güçlü isim Camillo Sitte olmuştur. (1843-1903) Haussmann'a ve yıkımlarına karşı çıkarak "anıtların ve tarihi yerleşmelerin korunmasıyla ilgili gelişen bilinçlenmeyi sağlamaya çalışmıştır. Sitte, sadece tekniğe dönük, insandan ve doğadan uzaklaşan bu tutuma şiddetle karşı çıkan bir argüman geliştimiş ve 1889'da yayımladığı eserinde Roma'nın, Orta çağ ve Rönesans devri yerleşmelerindeki tabii gelişmeye işaretle yapı grupları arasındaki ilişkilerle varılan kaynaşık düzene, meydan ve sokakların organik bağdaşışına dikkat çekmiştir. Sitte sözü edilen eserinde geçmişten örneklerle, insan ve mimari anlatım arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmış ve gelecek dönem kentlerinde, çağdaş gelişmeyle uygun mekân düzeninin kurulması gerektiğini belirtmiştir [15].

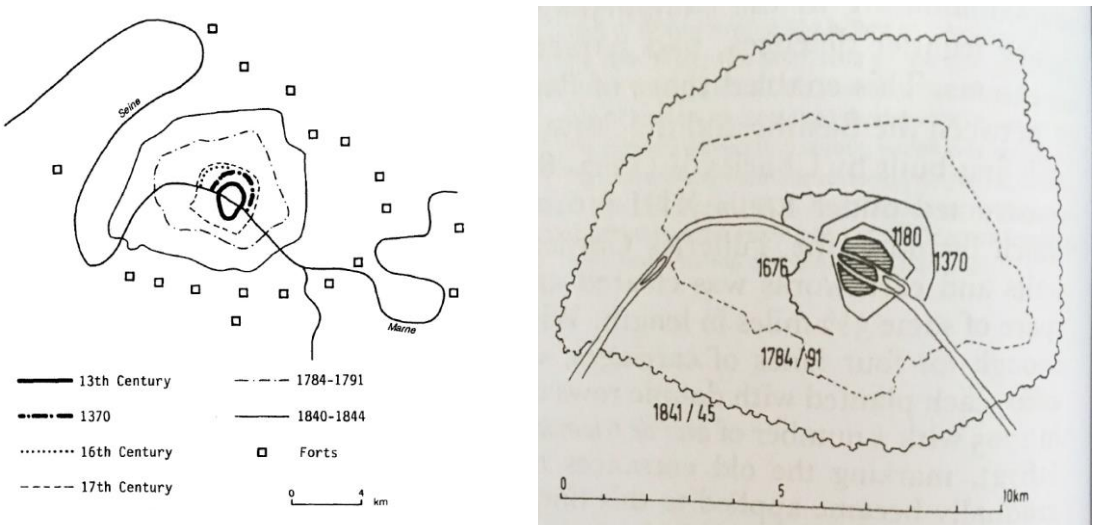

Şekil 2. 6 Paris'in ardışık kent büyümesi içinde kent surları [2], [10]

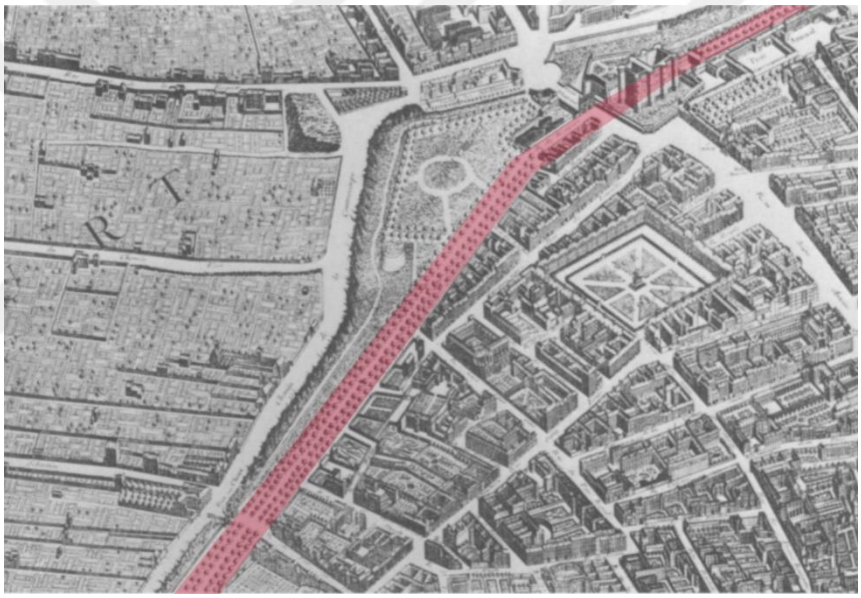

Şekil 2. 7 St. Antoine kapısının kuzeyindeki Grand Boulevart [10]

Viyana Kent Surları Dönüşümü:

Avrupa tarihinin başlangıcından bu yana Viyana, ticaret rotalarının kesişiminde önemli bir noktada yer almıştır. Roma döneminde kentin stratejik öneminin farkına varılmış ve MS 1. Yüzyılda nehrin güney kıyısı surla çevrilmiştir. Ancak kentin ana savunma tahkimatı, 15. ve 16. Yüzyıllarda 1529'da ve 1683' te Osmanlı Devleti'nin akınlarına karşı inşa edilmiştir. Tahkimat sistemi, eski Viyana tarihi çekirdeği etrafında Rönesans dönemi savunma prensiplerine göre inşa edilmiştir (Şekil 2.9). Tarihi kent çekirdeği dışına doğru halka şeklinde ilk banliyö, 16. ve 17. Yüzyıllarda artan nüfus ve maddi gücü yüksek kentlilere bahçe sağlamak için gelişmiştir (Şekil 2.8). 1683' te Osmanlı

Devleti'nin saldırısından sonra surlar güçlendirilmiş ve tarihi çekirdek ile etrafındaki banliyönün bir bütün olarak yönetilmesi için önlemler alınmıştır. 18. Yüzyılda Napolyon tarafından kentin işgali sonrasında kent surları ve burçları yıkılmış, kent savunmasız bırakılmıştır. 1809'dan 1853'e kadar surların kalıntılarına dokunulmamış ve tarihi kent çekirdeği ile banliyö arasında resmi olmayan bir park alanı oluşturulmuştur. Kalıntılar, tarihi kent çekirdeğinin büyümesini kontrol etmiş ve kentin iki bölümü arasında ekonomik amaçlı kullanılmayan açık mekân bir halka şeklinde biçimlenmiştir [10].

Roma döneminde yapılan halka şeklindeki surlar içinde gelişen Viyana kenti, surlu sınıra sahip kent dönüşümlerinin içinde en önemli örneklerden biridir. 18. Yüzyılda kent, kendisini sınırlandıran surların dışına doğru büyümüş ve gelişmiştir. Eski kenti ve yeni gelişim gösteren banliyö bölgesini bağlamak için sur yıkımının arkasında bıraktığı boşluğu tasarlamak üzere 1859' da bir yarışma düzenlenmiştir. Kentin yeniden düzenlenmesinde temel konu, surların ortadan kaldırılması olmuştur. Kazanan projede sözü edilen alana halka şeklinde bir yol (Ringstrasse) inşa edilmesi ve tasarlanan halkanın etrafında eski kent surları yerine tiyatrolar, müzeler, konser salonları, mahkeme yapıları, üniversite binaları, parlamento binaları, konutlar ve park alanları önerilmiştir. O dönemde geliştirilen Ring Strasse uygulaması, Dünya üzerindeki diğer kentlerin oluşum ya da yeniden düzenlenmesi için önemli bir örnek olduğu düşünülmektedir [10].

Viyana kent surlarının dönüşümü planlı bir proje şeklinde yürütülmüş ilk örnektir. Büyük ölçekte kentsel yıkım ve kamulaştırma, kentsel blokların dokusunu yeniden oluşturulmuş, Orta çağ sokaklarının ve patikalarının ince damarlı sistemi ve arazileri birleştirilerek yeni geniş inşa alanları yaratmış; kentin yeniden haritalandırılmasına neden olduğu görülmüştür. Bu teknikler 19. Yüzyıl sonlarında Avrupa'da yaygınlaşmıştır. [16] Yerli mimar Otto Wagner, 1910 teklifinde genişçe tasarlanmış ızgaralı yedi katlı blok dolgularla tarihi merkezin örtülmesine ve boşalmasına ve merkezin sınırsız yayılmasına sebep olmuştur (Şekil 2.9). Modernist dönemin ortaya çıkışı, geleneksel ızgara kenti sokak dokusunun ve yapı tipolojilerinin; yeni bina teknolojileri deneyimi ile sona erişini işaret etmektedir [7].

Şekil 2. 8 16. Yüzyılda Viyana Tarihi Kent Çekirdeği ve Etrafındaki Banliyö [17]

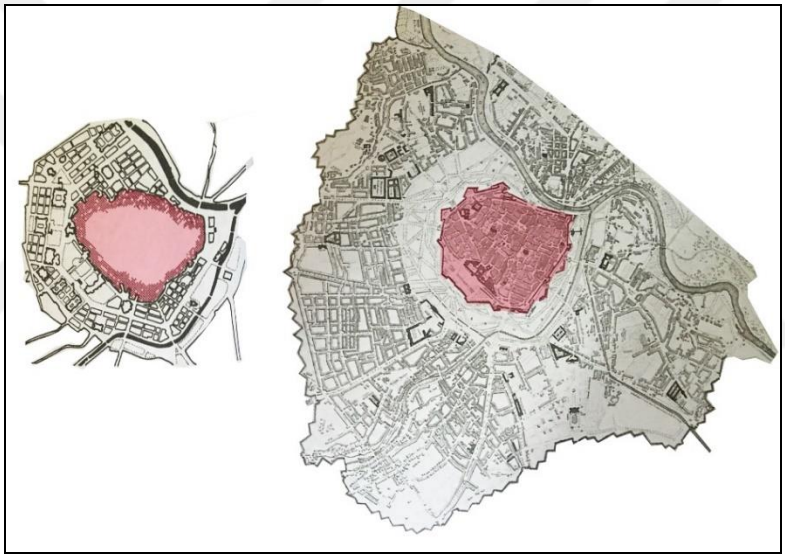

Şekil 2. 9 1852 Tarihli Kent Haritası ve Surların Yıkımı Sonrası Tarihi Kent Çekirdeği [10]

Selanik Kent Surları Dönüşümü:

Selanik kent merkezi, bugünki görüşlere göre MÖ. 316 dolaylarında Büyük İskender'den sonra tahta geçen Kassandrus tarafından kurulmuştur. Hellenistik dönemde surla kaplı alan hakkında sınırlı bilgiye ulaşılmış ve günümüzde arkeolojik araştırmalar için bir problem olarak kaldığı belirtilmiştir. Surların kuzey-batı bölümünde Hellenistik dönem izleri gözlemlenmiştir, daha sonraki dönemin üst yapısıyla temel vazifesi görerek birleştirilmiştir [18]. Roma Döneminin ilk zamanlarında, Selanik'in tam olarak doğrulanmamış da olsa surlarla çevrili bir kent olduğu yazılmıştır. Roma'nın geç cumhuriyet döneminde (İstanbul'un kara surlarının

inşaasıyla eş dönem) İmparator Theodosios tarafından 4. Yüzyıl sonu ve 5. Yüzyıl başlangıcı arasında kentin ana savunması inşa edilmiştir. Sözü edilen dönemde Selanik Surları, yapı malzemesi ve tekniği, duvarcılık çeşidi ve yapım teknikleriyle savunma sistemleri arasında çeşit sunduğu düşünülmüştür [19]. Bizans dönemi boyunca sur sistemi, burçlar takviye edilerek güçlendirilmiş ve geliştirilmiştir. Sayılarının 70 civarında olduğu bilinen kare, çokgen veya daire kesitli burçların, günümüze neredeyse yarısının ulaştığı bilinmektedir. Kenti kuşatan surlar, burçlar, kuleler ve kale hem kentin tarihsel gelişiminde hem de morfolojisinde önemli bir unsur oluşturmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına dek bütünlüğünü korunmuş olduğu için, kent betimlemelerinde ağırlık kazandıkları görülmüştür. [20].

Bizans döneminde Akropol, kentin sur sistemine eklemlenmiştir. 1230-1232 yıllarında ise, kentin akropolünün etrafını çeviren surlar, güçlendirilerek kuzey doğusuna, bir benzeri de 15. Yüzyılda İstanbul surlarında inşa edilen kuleler (Kala-I-Bala veya Yedikule veya Küçük Selanik) eklenmiştir. Osmanlı göçmenler, kent fethedildikten sonra ana kuleyi tamir ettirmiş ve zaman içinde bir Osmanlı mahallesine dönüştürmüştür. Günümüze ulaşan ve deniz kıyısında yer alan Beyaz Kule, deniz surunun kentin doğu suru ile birleştirdiği konumdadır. Osmanlı Devleti tarafından kent fethedildikten sonra aynı konumdaki Bizans kulesi yerine yapılmış olup, 18. Yüzyılda Kalamaria Tower ve 19. Yüzyıl boyunca Kanlı kule olarak bilinirken 1890'dan sonra Beyaz kule olarak anılmıştır [18].

19. yüzyılın ikinci yarısında savaş teknolojisinin gelişmesiyle birlikte, Selanik surları da diğer birçok Avrupa kentinde olduğu gibi savunma işlevini kaybetmiş ve kentin gelişimi ve genişlemesi önünde bir engel olarak görülmeye başlanmıştır. Surların modernizasyonuna ilk teşvik 1858'de Sultan Abdülmecid'den gelmiştir. Selanik Belediyesi kurulduktan kısa bir süre sonra 1866 ile 1873 yılları arasında ilk müdahaleler deniz surlarının yıkımıyla başlamıştır. (Şekil 2.10) Yıkılan deniz surları, "rıhtım" (*waterfront*) ve deniz kenarı promenadının (*seaside avenue*) inşasında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Surların yıkımı, Selanik'in ticaret bölgesi ve deniz kıyısı arasında kesintisiz bir ilişkinin kurulmasını sağlamış; böylece yapılması düşünülen rıhtım ve liman için elverişli bir alan oluşmuştur. Böylece yeni popüler, canlı; gelişim ve yatırım alanlarının oluşturulması hedeflenmiştir. 1879'dan başlayarak ise, ilk kez kentin erken dönem sınırlarının dışına çıkmasına izin verildiği görülmüştür ve bunun sonucunda doğu surlarının bir bölümü yıkılmıştır. Sonuç olarak, sur içine sıkışmış ve nüfusu

oldukça artmış olan kent dışa doğru büyüme olanağı elde etmiştir. Yıkılan sur boyunca Beyaz Kule' den başlayarak sahilden Yedikule'ye doğru çıkan bir bulvar (Hamidiye Caddesi) açılmıştır. (Şekil 2.11) Yıkılan surlardan açılan alanda gelir düzeyi yüksek kent kullanıcıları için sıra evler yaptırılmıştır. Kentin tarihi merkezi yeniden inşa edilirken, ilk dönemde surların birçok bölümü harap edilmiştir. Takip eden yıllarda, sur kuşatmasının batı ve doğu taraflarında özellikle daha alçak seviyelerde yıkımlarla birlikte; 20. Yüzyıl yıkımının başlangıcından itibaren Selanik surlarının neredeyse yarısı yıkılmıştır [19].

Bir diğer yandan, toprağın iyileştirilmesi, temizlenmesi faaliyetleriyle birlikte ilk arkeolojik ve mimari araştırmalarla; surların yapım dönemleri adım adım yazılmaya başlanmış ve kazı alanlarında mimari strüktürlerin kurtarılması için de çabaların başladığı görülmüştür. Sorumluların ilk endişesi, Bizans surlarının kalanlarının keşfedilerek korunması, yıkımların ya da yerine yeni yapıların inşa edilmesinin önüne geçmek için master planların değişimi ile ilgili olmuştur. Bu yeni yaklaşım dahilinde kalan bölümlerin yeni yapılardan arındırılarak yeşil ve yaya alanları içinde korunması önerilmiştir. 1970'lerde Kültür Bakanlığı ve Selanik Belediyesinin aynı yaklaşımı sürdürdüğü görülmüştür. Ancak özellikle Akropol alanında olmak üzere surların doğu bölümü, 1920'de mülteciler tarafından inşa edilen kaçak yapılaşmadan ötürü zarar görmüştür (Şekil 2.12-13); ardından iyileştirme çalıştırmaları kapsamında bölgede öncelikle surlar ardından yapıların dış cepheleri restore edilmiştir ve etrafında yeşil alanlar ve yürüme yolları tasarlanmıştır. (Şekil 2. 16-17) 1978 depreminden sonra zarar gören anıtsal yapıların ve surların, restorasyonu için sistematik, disiplinler arası çalışan bilimsel bir araştırma yürütülmüştür [19]. Selanik surlarının bir bölümü günümüzde kent silüetinde varlığını korumaktadır. (Şekil 2.14 ve 2.15) Selanik kenti ve anıtları 1988 yılında "Erken Hristiyan dönemi" ve "Bizans dönemi "anıtlarıyla Dünya Miras Alanı Listesi'ne kayıt edilmiştir.

Şekil 2. 10 Selanik Kent ve Sur Planı [18]

Şekil 2. 11 Hamidiye Caddesi Görünümü [21]

Şekil 2. 12 Sur Çevresindeki Sağlıksız [22]

Şekil 2. 13 Sur Çevresindeki Sağlıksız [22]

Şekil 2. 14 Akropol Surları [23]

Şekil 2. 15 Sur ve Yakın Çevre İlişkisi [24]

Şekil 2. 16 Akropol Surları ve Çevresini Saran Yeşil Doku [24]

Şekil 2. 17 Günümüzde Sur ve Sıra Evler [24]

Gazimağusa Kent Surları Dönüşümü:

Gazimağusa kentinde 1890'lı yıllarda Selanik de olduğu gibi deniz surları yıkılarak Kıbrıs'ın mimari mirasının önemli bir parçası olan Orta çağ strüktürleri, Mısır'da yer alan Said Limanı inşasına taş sağlamak için harap edilmiştir. İngiliz yetkililerinin yıkımlara çok az ilgi göstermesi üzerine harekete geçen SPAB (Society for the Protection of Ancient Buildings), resmi olmasa da duruma tepki gösteren ilk topluluk olmuştur [25]. SPAB koruma alanında yıkıcı eylemleri durdurmak için kurulmuş ilk sivil toplum örgütüdür. Anıtların onarımındaki aşırılığa tepki duyan ve John Ruskin' in izini takip eden William Morris tarafından önderliğini kendisinin yaptığı anıtların restorasyonu yerine konservasyon ilkelerine bağlı kalınmasını savunan özerk bir koruma örgütü olarak kurulmuştu [26]. Topluluk üyesi Sir John Lubbock, Birleşik Krallık' ta korumanın yasal boyutunu etkileyen ilk önemli isim olmuştur. SPAB, Dışişleri Sekreteri Lord Salisbury ile temasa geçerek Ağustos 1878'de Kıbrıs'ta sur yıkımına karşı amüdahale etme girişiminde bulunmuştur. Bununla birlikte, 1899'da "*L'art Gotique et fa Renaissance en Chypre*" adlı kitabın yayınlanmasına kadar Kıbrıs'ın sahip olduğu kültürel miras değerlerinin İngiltere ve Avrupa'dan çok az ilgi yazılmıştır. Kitabın hem Fransa'da hem de İtalya'da yayınlanmasının ardından, basında İngiliz hükümetinin, Kıbrıs'taki anıtların korunması konusundaki başarısızlığına ilişkin yapılan haberler yankı uyandırmıştır [27].

SPAB' ın Kıbrıs'ta yer aldığı ilk büyük proje Gazimağusa için önerilen bir liman ve demiryolu inşaatı planı ile ilgili olmuştur. Önerilen proje ile demiryolu rayları ve

tesisleri ile depoların, surlu kent ve içindeki birçok Orta çağ yapısının üzerinde inşa edilmiş olacağı gibi bütün Orta çağ deniz surlarının yıkımını ön görmüştür. SPAB tarafından yapılan ilk itiraz, yetkili ofis tarafından göz ardı edilmiştir. Daha sonra, Uluslararası komitenin bazı üyeleri aracılığıyla SPAB, yetkili ofisin yıkım planına alternatif bir plan önermeyi başarmıştır. Buna göre, liman kenarında bulunan surların tamamen yıkılması yerine Sömürge Ofisi, surun üzerinde kemer açıklıklar bırakmayı kabul etmiştir [25] (Şekil 2.18).

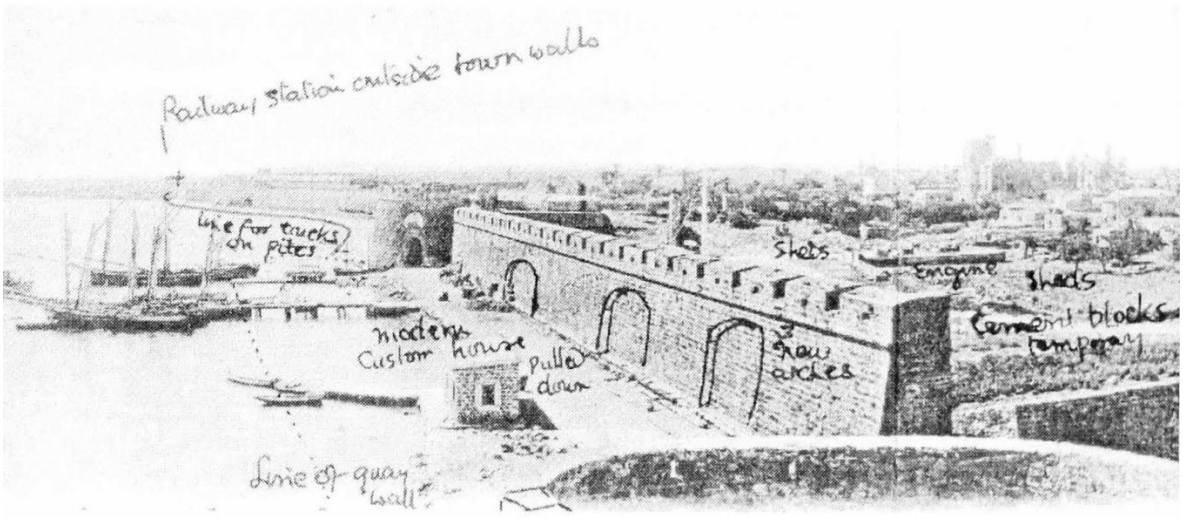

Şekil 2. 18 SPAB'ın Faaliyetleri Sonucu Korunmuş Gazimagusa deniz suru duvarı [25]

Carcassone Kent Surları Dönüşümü:

Milattan önce 6. Yüzyılda Galyalılar tarafından kurulan yerleşim, Roma döneminde aktif bir kent merkezi haline gelmiştir. Bu sebeple yerleşimi daha öncesine dayanmasına karşın genellikle bir Orta çağ Avrupa kenti olarak bilinen Carcassone, dış surları 1650 m. uzunluğunda ve 42 kuleye sahip surlu bir kent özelliği taşımaktadır [28] (Şekil 2.21-22). 13. Yüzyılda büyük oranda değiştirilen Roma kökenli bir müstahkem kenttir ve o tarihten beri fethedilmemiştir. Kent surlarının savunma fonksiyonu, Fransız Devrimi'ne kadar sürmüştür ancak 19. Yüzyılın başında askeri statüsü kaldırılmış ve taşları, yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Harap duruma gelen surların üst bölümleri kaybolmuştur. Gelecek yıkım tehditlerinden korumak için yerel bir girişim sonrasında, bölgeye yeniden askeri statü kazandırılmıştır. Viollet-le-Duc, 1830'larda alanı ziyaret etmiştir; 1846'da Carcassonne'daki surların Narbonnaise Kapısı'nı araştırmaya davet edilmiş ve alınan başarılı sonuçlar neticesinde; görevlendirmesi, günümüz durumunun ölçekli çizimleri ile birlikte arkeolojik çalışmalar ve yapının farklı evrelerinin

hipotezlerini içerir şekilde bütün surlar için genişletilmiştir. 1853 yılında hazırlık çalışmalarının ardından, 1855'de başlayan restorasyon uygulaması, Viollet-le-Duc' ün ölümüne kadar devam etmiştir. Çalışma, bütünün %15'i ile sınırlanmış olmasına rağmen; duvarlar oldukça etkili ve özgün olmayan çatıların ve kulelerle desteklenmiştir [29] (Şekil 2.19).

Carcassone' u 13. Yüzyıl görünümüne döndürmeyi hedefleyen Viollet-le-Duc'ün 19. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdiği ünlü restorasyonu 'Carcassonne sendromu' olarak adlandırılmış ve oldukça dikkat çekmiştir. Restorasyon uygulamasının, döneminde bir "hallmark" olarak işaretlenmesinin nedeni kentin savunmasını üstlenen kalenin Ortaçağ dönemine uygun olarak yeniden inşa edilmesidir. Aynı zamanda proje, yer seviyesinden parapet seviyesine kadar anıtın engelsiz bir görünüm sunması için özellikle iç ve dış duvarlar arasındaki evlerin ve küçük ölçekli sanayi yapılarının kaldırılmasını içermiştir [4] (Şekil 2.23). Sözü edilen örneğin asıl önemi, kent surlarının mimari özelliklerinden çok Viollet-le-Duc' ün ustalığı ve Uluslararası koruma etiği içindeki Romantik hareketin temelini oluşturma rolünden kaynaklanmaktadır.

Carcassone'un Dünya Mirası Listesine kayıt başvurusunun ilk etapta (1985'te) ertelenmesinin sebebi listede çok fazla Ortaçağ surlu kenti olmasından kaynaklanmamıştır; aksine bu uygulamanın bir 'kent koruma' yöntemi olarak 19. Yüzyıl restorasyonlarının 'özgünlük' ilkelerine bir darbe vurduğu düşüncesinden ileri gelmiştir [29]. Ancak 1997'de Dünya Mirası Listesi'ne, "restorasyon hareketi"nin simgesi olarak görülmesiyle; "olağanüstü" değer kabul edilmiştir. Carcassone, kent mirasının korunması ve koruma etiğinin gelişim sürecinin çarpıcı bir örneği olarak değerlendirilmiştir [30].

Surların bütünlüğünü engellediği düşünülerek dönem eklerinin kaldırılması ve etrafındaki dokunun temizlenmesi ile kentsel gelişimin karşısında surların kaldırılarak yerine kent içinde "daha önce var olmayan" , "yeni ve yapay bir boşluk" yaratılması arasındaki farkın belirsiz olduğu düşünülmüş ve yoğun tartışmalara konu olmuştur. Miras endüstrisinin inşa ettiği bir Ortaçağ kent imgesi olarak Carcassone yanlış bir çıkarım olarak değerlendirilmiştir; – Viollet Le Duc' un üslup birliği fikrinin yaşayan örneklerinden biri- Carcassone ve fiziksel dokusu, geç Roma döneminden bugüne kadar bir birleşimdir ve çeşitli dönemlerin dokunuşlarını içermektedir. (Şekil 24-25-26) Bu

zengin katmanlaşma çok önemli olmasına rağmen günümüzde pek çok ziyaretçi tarafından anlaşılamadığı yazılmıştır [4].

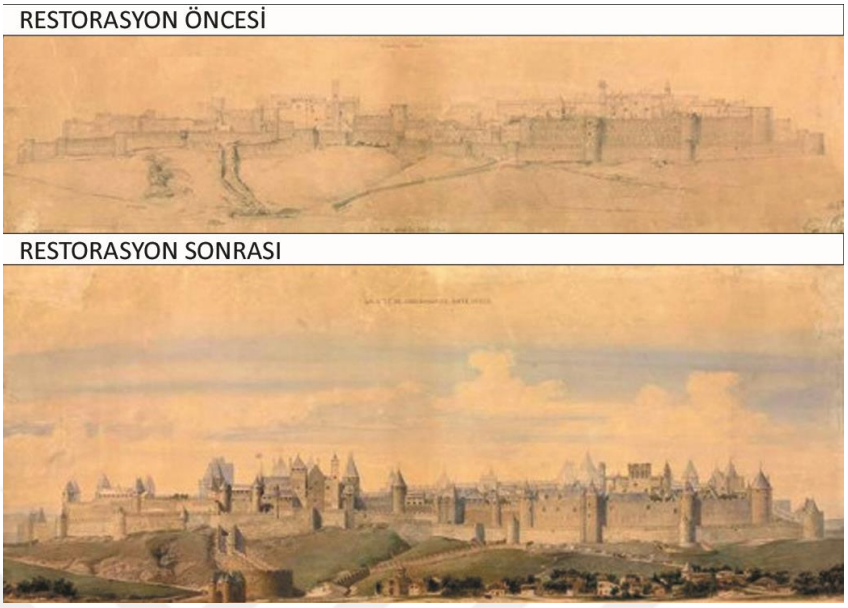

Şekil 2. 19 Carcassone Kentinin Restorasyon Öncesi ve Sonrası Görünümü ([31] üzerinden düzenleyen Bilgiç,2017)

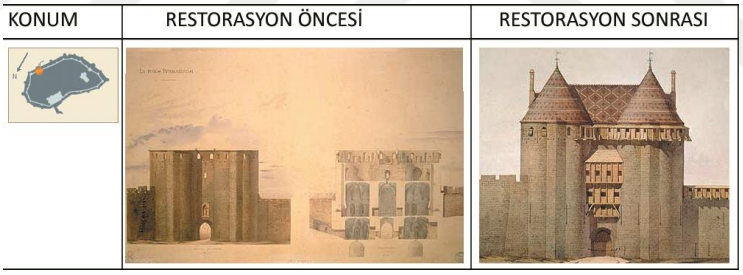

Şekil 2. 20 Viollet-le-Duc'un Carcassone Kenti Surları Giriş Kapısında Restorasyon Uygulama Öncesi ve Sonrası Görünüşleri ([31] üzerinden düzenleyen Bilgiç,2017)

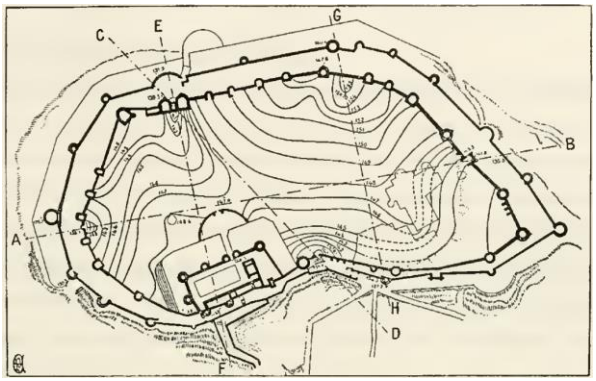

Şekil 2. 21 Carcassone Kent Surları Planı [32]

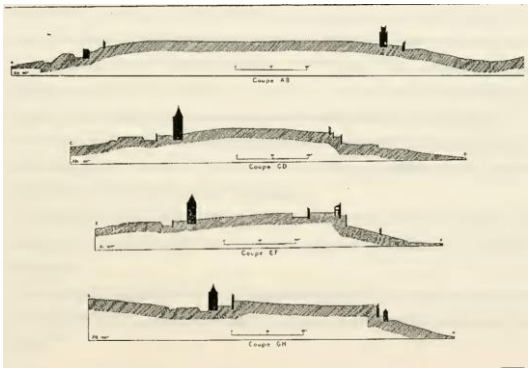

Şekil 2. 22 Carcassone Surları Kesitleri [32]

Şekil 2. 23 Carcassone İç ve Dış Surları Arasındaki Restorasyon Uygulamaları Sırasında Temizlenmiş Bölüm [4]

Şekil 2. 24 Carcassone Surları ve Yakın Çevre Dokusu [33]

Şekil 2. 25 Carcassone Surları ve Yakın Çevresi [34]

Şekil 2. 26 Carcassone Surları ve Yakın Çevresi (Durusoy E. Arşivi, 2016)

2.4 İstanbul Surları ve Haliç Surlarının Tarihsel Süreçteki Yeri ve 2017 Durumu

Tarihsel süreçte, İstanbul'un savunma yapıları her zaman kentin sosyal ve fiziksel yapısını şekillendiren önemli bir bileşeni olmuştur. Günümüzde "İstanbul kenti surları,

- Tarihi Yarımada surları (Kara surları, Haliç ve Marmara deniz surları),
- Galata surları,
- Anastasios Surları olarak incelenebilmektedir. [35]

Tarihi Yarımada surları, 4 farklı dönem içinde ardışık olarak inşa edilmiştir;

- Byzantion Surları,
- Septimus Severus Surları,
- Constantinus Surları,
- II. Teodosios Surları

Bizantion Surları

Bizantion Surları, Avrupa ve Asya kıyıları arasında yer alan, Boğaz'ın Trakya yakasında ve Haliç'in üst ucunda, günümüzde Topkapı Sarayı ve Ayasofya'nın kapladığı İstanbul'un yedi tepesinin birincisinin üzerinde küçük bir alanın etrafını çevirmektedir. Çok katmanlı İstanbul kenti tarihinin bilinen ilk yerleşim yeridir. Dor kökenli Megara'dan gelen kolonilerin karşı kıyıdaki Khaldeon'u kurmalarından 17 yıl sonra kente adını verdiği düşünülen lider Byzas' ın önderliğinde kurulmuştur [36]. Günümüzde Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yer kentin Akropolisi olarak bilinirken üzerinde kurulduğu tepenin eteğinde güvenli bir liman olduğu düşünülmektedir. Kentin gerek Trakyalı komşularına gerekse Anadolu'dan ya da denizden gelen düşmanlarına karşı savunulması amacıyla daha ilk yıllardan itibaren surlarla çevrilmek zorunda kaldığı belirtilmiştir. Akropolis, kendi surlarına daha geç bir dönemde kavuşmuştur [37].

Bugünkü verilere göre hakkında çok kesin bilgilerin yer almadığı bazı noktaları tartışmalı olan kent duvarlarıdır. (Aynı yerde daha önce kurulmuş olan Ligos 'u çevreleyen duvarların bulunduğu kabul edilirse de sözü edilen surlardan günümüzde hiçbir iz kalmamıştır.) Akropolis surlarının, doğu ve batı yönlerindeki yaklaşık biçiminin bölgenin topoğrafyasıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir [35]. Doğan Kuban' a

göre, ana kent surları tepenin kıyıda en yüksek noktasından başlayarak; Haliç yakasındaki surların son kulesi olan Eugenius Kulesine ulaşmıştır ve yeniden kırılarak güneye doğru çevrilmekle birlikte Strategion' a doğru yükselmektedir. Surlar aynı doğrultuda yükselerek başka bir kent kapısına ulaşmasıyla yön değiştirerek; doğuya dönmekte, bugünkü Ahırkapı çevresine yakın bir alanda kıyıya inerek Sarayburnu'nda bir kulede son bulmuştur. İlkel sur siteminin, kara surları olup deniz tarafındaki bölümünün şiddetli dalgaları kesmek için oluşturulmuş taş yığması görünümünde olduğu yazılmıştır [36]. Semavi Eyice Bizantion çevresinin, beşi kara tarafında olmak üzere otuz beş stadion ölçüsünde olduğunu belirtmiştir. Bütün sur sistemi boyunca 27 kule bulunmakta ve sözü edilen surların ilkçağın en güçlü sur duvarlarından biri olduğu belirtilmiştir [38].

Septimus Severus dönemi

Antik Bizantion şehri, MS 196 'ya kadar sürekli el değiştirmiştir. Türk devrinde Topkapı Sarayı'nı korumak üzere yapılan Sur-u Sultani' nin çevrelediği sahadan biraz daha geniş olduğu varsayılan Byzantion, Roma İmparatorluk çağına kadar bu şekilde gelmiştir [39]. Kentin gelişimine en büyük darbeyi, Commodus'un öldürülüşü ardından, Pescennius Niger ile Septimius Severus (MS 193-211) arasında çıkan taht kavgası vurmuştur. Surlar tarafından korunan kent, 193 yılından itibaren Septimius Severus' un birlikleri tarafından kuşatılmış ve iki buçuk yıl sonra 195-196 kışında açlık sonucu teslim olmak zorunda kalmıştır. Roma imparatoru Septimius Severus, siyasi rakiplerinden Perscennius Niger' i desteklediği için kenti cezalandırmak amacıyla uzun bir kuşatmadan sonra Bizantion'u ele geçirdiğinde (MS 196) kendisine karşı üç yıl boyunca direnen kenti ve surları yakıp yıkmıştır, sitelik hakkını elinden almıştır [37] Ancak kısa bir süre sonra (MS 196) alanın stratejik önemini fark etmesiyle şehir surlarını yeniden yaptırarak; birinci ve ikinci tepeler ile antik liman da dahil olmak üzere Batı'ya doğru kenti genişletmiştir [36]. Sözü edilen sur duvarı, Haliç'in Sarayburnu ucundaki koyun batısından, bugünkü Yeni Cami civarından başlayarak, güneye doğru tepede 55 m kotuna kadar çıkmıştır. Daha sonra Constantinus' un yaptıracağı Constantinus Forumu yöresinden geçerek, güneye, Marmara Denizi'ne doğru tepeden aşağı devam etmiş ve üzerinde Hipodrom'un yapılacağı yöreyi sur içinde bırakacak şekilde, o zamanki Afrodit Tapınağı'nın yanından (sonraki Bukoleon, Çatladıkapı) doğuya doğru kıvrılmış yaklaşık 15 m kotundan, yamaçtan denize paralel devam etmiştir. Megaralıların eski surlarının temelleri üzerinden devam ederek

Hrisopolis'in (Üsküdar) karşısında denize ulaştığı belirtilmiştir [35]. Sur duvarlarının içinde Tetrastoon forumu ve onu kent surlarına bağlayan sütunlu cadde gibi geleneksel Roma kentinin en önemli işaretlerine rastlanmaktadır. Sözü edilen sütunlu aks, doğudan batıya doğru; tepelerin en yüksek orta caddesi olan Mese' nin (günümüz Divanyolu) ilk kısmını oluşturmuştur. Günümüzde kalıntıları görünür olan güneyde Hipodrom inşaatı başlatılmıştır [40].

I. Konstantinus dönemi surları: (MS 330)

Constantinus, kentin askeri, siyasi ve iktisadi açıdan öneminin farkına varmış ve bölgenin Roma İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olması gerektiğini düşünmüştür. Böylece hükümdarlık yaptığı dönem içinde (324-337) kentte büyük imar faaliyetleri gerçekleştirmiş ve Septimius Severus Suru' nun epey dışında ve kent gibi kendi adıyla anılacak olan kara surlarını yaptırmıştır. Böylece bu tarihten sonra fiilen ve MS 395'ten sonra resmen Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu'na (daha sonra Bizans İmparatorluğu) 1000 yıldan uzun süre başkentlik yapacak Konstantinopolis kenti kurulmuştur [38]. Eski konumuna göre batı yönünde genişletilerek, Haliç' ten Marmara'ya uzanan yeni surlar 328'de inşa edilmiştir. Sözü edilen surların tam olarak nereden başladığı ve kıyıya bağlandığı bilinmemekle birlikte çeşitli görüşler belirtilmiştir. Janin' e göre yeni yerleşimde surlar yaklaşık 2,8 km; Mango'ya göre 2,5 km (15 stadia) batıya doğru genişletilmiştir [41;42]. Semavi Eyice, Constantin dönemi surları, Cibali taraflarından başlayarak, Fatih semtine yöneldiği ve buradan Yenibahçe semtine inip sonra karşı yamaca tırmanarak Cerrahpaşa hastanesinin olduğu yerdeki İsakapısı' ndan geçerek Marmara'ya indiği belirtilmiştir [38]. Surların başlangıç noktasının Haliç'te Unkapanı-Cibali arasında bitim noktasının ise Marmara Kocamustafapaşa konumuna denk düştüğü de belirtilmiştir. Kuban, kent planında önceliğin Severeus' un kentinin çevresinde ikinci bir kuşak oluşturarak kenti büyütmek olduğunu belirtmiştir. Yeni kent, geometrik olarak merkezi Bizantion' un Batı kapısı ya da Constantinus Forumu olan, çapı 2,5 km.'lik (15 stadia) bir çember yayı ile elde edilmiştir. Sözü edilen geometride Le Courbusier' in deyişine göre iki yönlendirici çizgi olduğu düşünülmüştür. Bunlardan bir tanesi günümüzde Dünya miras alanı olarak değerlendirilen Via Egnatia diğeri de platonun en yüksek çizgilerini birleştiren topoğrafik hattır. Yeni kent içinde Bizantion, anıtları, limanları, Hipodromu ve Sarayburnu'na hâkim konumu itibariyle yönetim merkezi olarak önemini sürdürmüştür. Doğan Kuban' a göre Konstantinopolis Surları, Haliç'te günümüz Atatürk Köprüsü'nün

doğusunda Cibali' nin bulunduğu noktadan başlamaktadır. Aynı zamanda Petrion(Cibali) kapısına yakın bir noktaya denk düşerek buradan Sultan Selim Camisi'nin doğusundan geçtiği ve güneye doğru bugünkü Fatih Camisi'nin batısına ulaşmıştır. Buradan aşağıdaki vadiye (bugünkü Menderes Bulvarı) inmiş, sonra yeniden Güney yönünde yükselerek Marmara Denizi'ne ulaşmıştır [36]. Ayrıca İmparator I. Constantinus'un günümüze çeşitli uygulamalarla Çemberlitaş adıyla gelen kentin hemen hemen ortasında bulunan etrafı revaklarla çevrili oval biçimde bir forum yaptırdığı bilinmektedir [38]. Janin' e göre 4.yüzyıl sonunda kent nüfusunun çok artmış ve Haliç ve Marmara kıyılarında bazı mahallerin geliştiği bilinmektedir. Günümüzde Ayvansaray semtinde "Blakherna" ve Galata'da "Sykae" olarak isimlendirilen dış mahalleler yarı kent statüsüne sahip bölgeler olarak bilinmektedir [41].

II. Teodosios dönemi surları

II. Teodosios artan Got baskısı, Germen saldırıları, Hunların tehditleri ve Barbar akınlarının baskısını karşılamak ve yeni yerleşme bölgelerini de korumak amacıyla günümüze kadar kalan dış surların yapımını başlatmıştır. Sonunda Blakherna mahallesini de içine alarak sur içi alanını yüzde kırk genişletecek yeni bir savunma sistemi kurulmuştur. Bury' den aktaran Kuban'a göre; II. Teodosios' un en önemli üç girişiminden bir tanesi yeni kent surlarını inşa etmektir [36]. Yeni surlar Konstantin surlarının çevrelediği kenti 2/5 oranında büyütmüş ve iç surların dış saldırılara karşı etkinliğini arttırmıştır. Sözü edilen iki sur arasında kalan bölge gerçek anlamda kentleşmemiş, kenti besleyen bağ, bahçe ve bostanların bulunduğu ve ordunun yerleştiği bir yarı askeri bölge niteliğini korumuştur [41].

II. Teodosios döneminde 5. Yüzyılın ilk yarısında inşa edilen surlar, kentin 1000 yıl yaşamını sürdürmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi olarak görülmüştür. Orta çağ boyunca Roma İmparatorluğu kentinin ele geçirilmezliğinin bir simgesi olduğu gibi Bizans İmparatorluğu'nun gücünün bir göstergesi olmuştur. Aynı zamanda inşa edildiği tarihten bugüne kentin fiziksel, tarihsel ve simgesel çeperini tanımlamıştır. Doğru Roma İmparatorluğu, göçmen tehditlerinden korunmak için güçlü kara surlarına ilave olarak 507-511 yılları arasında I. Anastasios tarafından surların 65 km dışında Marmara kıyısındaki Selimbria (Silivri) ve Karadeniz'deki Derkoz (Terkos) Gölü'nden 70 km'lik bir alanı kaplayacak 3 m kalınlığında kulelerle desteklenen uzun bir sur hattı inşa

ettirmiştir. (Şekil 2.27) (Şekil 2.28) Temelde bölgesel sınır hatlarının kontrolünü amaçlayan sur bdyvarı günümüze kalıntılar halinde ulaşmıştır [36]. (Şekil 2.29)

Şekil 2. 27 Anastaios Surları ve Konumu (Çatalca Belediyesi Arşivi, 2016 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2016)

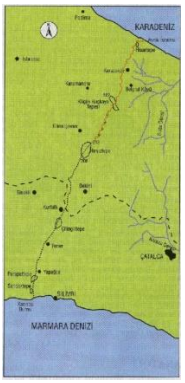

Şekil 2. 28 Anastaios Surları ve Konumu [36]

Şekil 2. 29 Anastasios Surlarının Günümüz Kalıntıları (Çatalca Belediyesi Arşivi, 20 Kasım 2016)

5. Yüzyılın ilk yarısında Romalılar, iki başkentin hem Roma hem de Konstantinopolis' in surlarını aynı dönemde yeniden inşa ettirerek güçlendirmişlerdir. Roma' da Aurelianus ve Probus tarafından MS 272-279 yılları arasında yeni surlar inşa ettirmiştir. 309-312 yılları arasında Maxentius tarafından onarılarak yükseltilen bu surlar 402-403'te Got saldırılarına karşı yeniden onarılarak yükseltilirken, Theodosios Surları da 410-442 arasında Hun saldırılarına karşı tamamlanmıştır. Aurelianus Surları 18 km uzunluğundayken Teodosios Surları 19 km ve 1400 hektarlık alan çevrelemiştir [10] (Şekil 2.30).

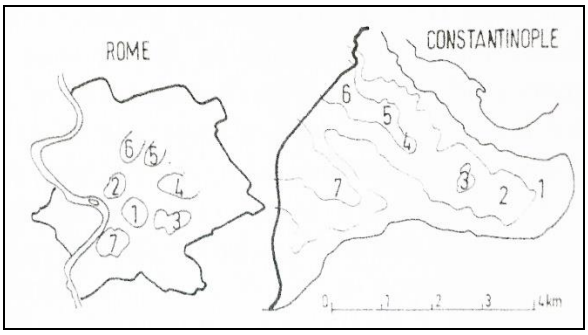

Şekil 2. 30 Constantinopolis ve Roma Kent Formu [10]

Kent Surlarının yapımında büyük boyut, doğru tasarım ve topoğrafyanın olanakları temel öğelerdir. Teodosios sur sisteminin planını büyük ölçüde savunma zorunlulukları ve arazinin topoğrafik yapısı belirlemiştir. Bu kapsamlı savunma sisteminin inşaatı 410 ile 442 yılları arasında sürmüştür. İlk bölümü Prafectus Antemios tarafından inşa edilmiş ancak 447 yılında yaşanan depremle kısmen yıkıldığı için, II. Theodosios'un hükümdarlığı sırasında Prafectus Konstantinus tarafından onarılmış ve ikinci bir savunma sistemi inşa edilmiştir. Yeni surların inşa edilerek kentin genişletilmesi nüfus artışından çok Konstantinopolis'in güvenlik ve savunma ihtiyacını karşılamak içindir. Kentin genişletilmesi ve yeniden surlarla çevrilmesi; Doğu Roma Devleti'nin göçmen baskınlara karşı verdiği kapsamlı bir çalışmanın sonucudur. Bunun bir sonucu olarak Constantinus dönemi surları ve yeni kara surları arasındaki alan asla kent tarihinin hiçbir döneminde tam olarak dolmamıştır. Bu kuşak önemli bir yerleşim bölgesi olma özelliği göstermemiştir [43] (Şekil 2.32-33).

Kentin yeni savunma sistemi iki aşamada inşa edilmiş ve beş bölümden oluşmuştur. Kentlilerin bireysel çabalarıyla inşa edilmiştir. Surların genişliği 27-55 m, kalınlığı 4,8 m ana surların yüksekliği 11 metredir. 96 kulenin birbirinden uzaklığı yaklaşık 70-75 metredir. Sözü edilen surların yaklaşık 14,5 m önünde, 8 m yüksekliğinde ve burçlarla sağlamlaştırılmış ön surlar yer almıştır. Aynı zamanda tehlike oluşturabilecek yerlerde hendekler oluşturulmuş ya da kayalara hendekler oyulmuştur. Günümüzde var olan 18 m genişliğinde, iki tarafı surlarla çevrili hendek sonradan- 1000'li yıllarda- yapılmıştır, ilk yapı döneminin surları ve kuleleri son derece düzenli inşa edilmiştir [37]. İstanbul Kara Surları, Dünyada daha yaygın bulunan tek surlu savunma yapılarının aksine Geç Antik Çağ ve Orta Çağ askeri ve savunma tarihinde "üçlü savunma sistemi" nin eşsiz bir örneği olmuştur. Açık ve kapalı alanlar, bir iç duvar ve dış duvar, bir hendek ile

duvarlar, kuleler ve kapılar arasındaki teraslardan oluşan kompleks bir sistemden oluşmaktadırlar [43] (Şekil 2.31)

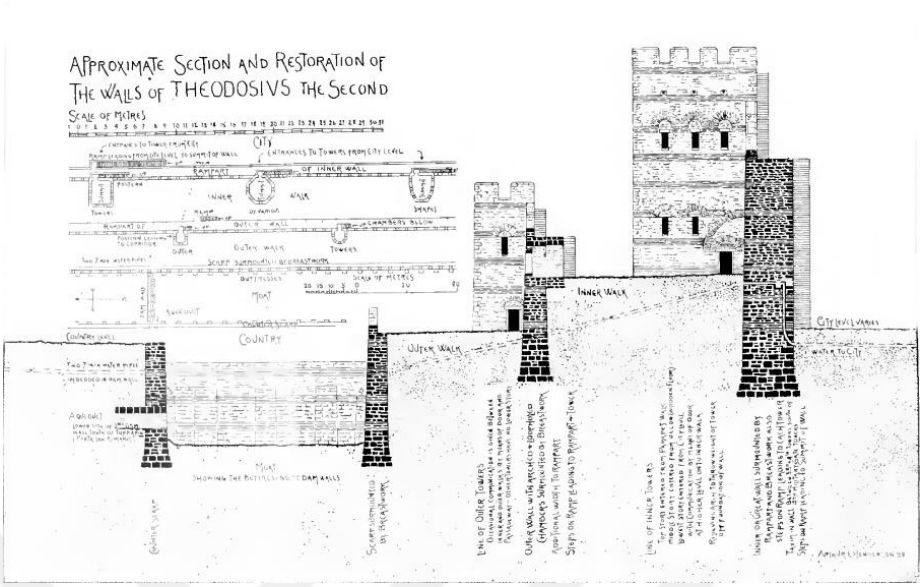

Şekil 2. 31 Kara Surlarının Mimari Biçimlenişi [43]

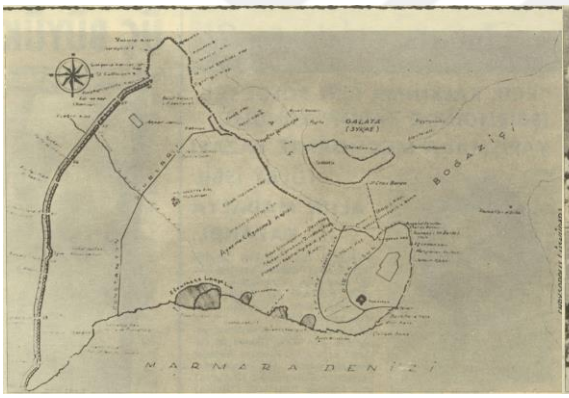

Şekil 2. 32 İstanbul surlarının ardışık büyümesi [93]

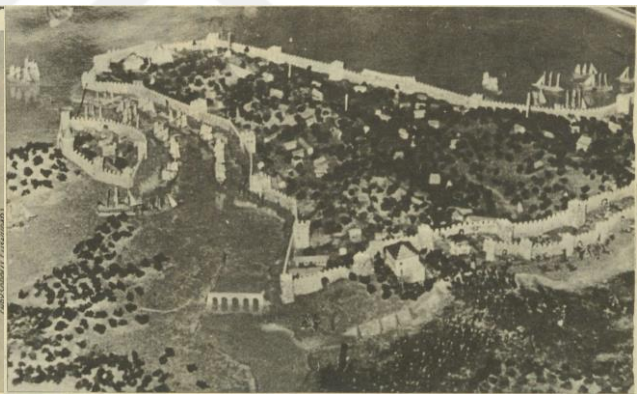

Şekil 2. 33 Tarihi yarımada ve Galata Surları canlandırması [93]

Kentin batı ucunda Haliç Surları ile bağlantı noktasında sur sistemleri arasında karmaşık bir ilişki vardır. Tarih boyunca çeşitli İmparatorlar tarafından yeniden yapıldığı ve genişletildiği bilinmektedir. Blakherna, Antik çağdan itibaren bağımsız olduğu bilinen ve Konstantin döneminde ise yeni kurulmuş, kentin dışında yer alan ve daha 4. Yüzyılın başlarında kendini çevreleyen surlara sahip kent dışı yarı-özerk bölge olarak tanımlanmıştır. Sur güzergâhının, Tekfur Sarayı'nın avlusundaki küçük parçalar dışında, Mumhane ile Anemas Zindanındaki ve belki de Aya Dimitri Kilisesi'nin bulunduğu arazi şekillerinden çıkarılabileceği düşünülmüştür [37]. Blakherna surları,

bağımsız surla çevrili bir bölgeyken; 5. Yüzyıldan itibaren kenti genişletme faaliyetleri sırasında yapılan kara surlarıyla birlikte kent içine dahil edilmiştir. Daha sonraki süreçte farklı imparatorların güçlendirmesiyle günümüz halini almıştır (Şekil 2.34).

Pteron surları (Şekil 2.34)

Eski Blakherna Surları, 5. yüzyılın başında şehri genişletirken yaklaşık olarak Tekfur Sarayı Bölgesi'nde, Teodosios kara surlarına ve 439 yılından itibaren Aya Dimitri Kilisesi hattında Haliç Surlarına bağlanmıştır [43]. Pteron surlarının, eski Blakherna surlarının kuzey köşesinde sahilden gelebilecek tehlikelere karşı inşa edildiği düşünülmektedir. Sur çıkıntısının, kuzey ucunda ve sahil kenarında bir kuleyle son bulmuştur [37]. Blakherna' nin kuzey ve doğu tarafındaki eski surlarına artık ihtiyaç kalmadığından bunların yıktırılmış olduğu yazılmıştır [38].

Heraklius surları (610-641) (Şekil 2.34)

626 yılında Avar Kuşatması sırasında Pteron Bölgesi'nde çok şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Kuşatanlar surlarda bir gedik açmaya çalıştıklarından, sonraki yıllarda Heraklius (610-641), Pteron'a bağlantı olarak ve Theotokos Kilisesi'ni korumak için yeni, yaklaşık 450-500 m uzunluğunda, ortalama dikdörtgen 12 burçla sağlamlaştırılmış bir sur inşa etmiştir. Haliç kıyısında Pteron Surları ile Aya Dimitri Kilisesi arasında uzanan surlar aşağı Blakherna Mahallesinin güvenliğini sağlamıştır. Surların yapımı ile birlikte 14. mıntıkayı saran eski surlar önemini kaybetmiştir [44].

V. Leon (813-820) surları (Şekil 2.34)

813 senesine kadar İstanbul surlarında bir değişiklik görülmemiştir. 813'te İmparator V. Leon (813- 820) Bulgar Saldırılarına karşı aşağı Blakherna mıntıkasındaki Pteron Surları önüne, bugün kendi ismini taşıyan surları yaptırmıştır. Böylece orada bulunan St. Nicolas kilisesi ve Ayazması da surlar içine alınarak korunmuş ve surun önüne geniş bir hendek kazdırılmıştır. Böylece Eyüp tarafındaki düzlükten gelecek tehlike önlenmek istenmiştir. Aynı zamanda bugün iç avlusunda Toklu Dede Mescidi ve haziresi bulunan hisar meydana gelmiştir [45].

Siper çalışmaları, II. Mikhail (820-829) döneminde devam etmiş ve önceden planlanmış kuleler de göz önüne alınarak siper güneye doğru genişletilmiştir. Aynı zamanda büyük, çok köşeli üç kulenin (B15-18) yapımı ve Pteron Suru' nun ve arkasına merdivenin eklenerek yükseltilmesi Theophilos Dönemi'nde (829-842) tamamlanmıştır [37]. Van

Millingen' e göre yine bu dönemde Heraklius surunun üçüncü kulesinden sahile kadar uzanan koruma duvarı ve üzerinde bulunan Ksyloporta inşa edilmiştir. 14.-15. Yüzyıldan itibaren ise Türkler tarafından "Küçük Ayvansaray Kapısı" olarak anılmaya başlamıştır [43].

Manuel I Komnenos Dönemi Surları (1143-1180) (Şekil 2.34)

Komnenos İmparatorları döneminde Blakhernai Sarayı'nın ve buna ait Anemas Zindanları olarak adlandırılan temellerin yapımıyla bağlantılı olarak, Manuel I Komnenos Dönemi'nde (1143-1180) saray bölgesini emniyet altına alan hisarlar da yeniden inşa edilmiştir. Tekfur Sarayı'nın surlarına bağlantılı olarak, eski surların güzergâhının yaklaşık 100-120 m batısında, iç kemerlerle sağlamlaştırılmış, üç kapı ve 13 sağlam, birbirlerine oldukça yakın duran kulelerle sağlamlaştırılmış bir sur eklenmiştir. Başka bir kule de (B 14) 1186-1187 yılında Isaak Angelos tarafından Blakherna surunun kuzey bitiminde, Anemas Zindanı' nın önünde, başka yapılardan alınan malzemelerle inşa edilmiştir [27]. Surun güzergahı Tekfur Sarayı'nın yanındaki kuzey burcu denilen burçtan başlayarak, başlangıçta eski sura dik bir vaziyet aldıktan sonra tekrar kuzeye dönerek buradan Anemas kulesinin güneyindeki burca kadar devam etmiştir [45].

Konstantinopolis'i tasvir eden en eski haritalardan biri, fethinden 30 yıl öncesine dayanan Buondelmonte' nin 1422 tarihli haritasıdır (Şekil 2.35). Buondelmonte' nin tasvirinde surlarla çevrili üçgen formda tarihi yarımada görülmekte ve Üsküdar ve Pera' nın da bir bölümüne yer verilmiştir.

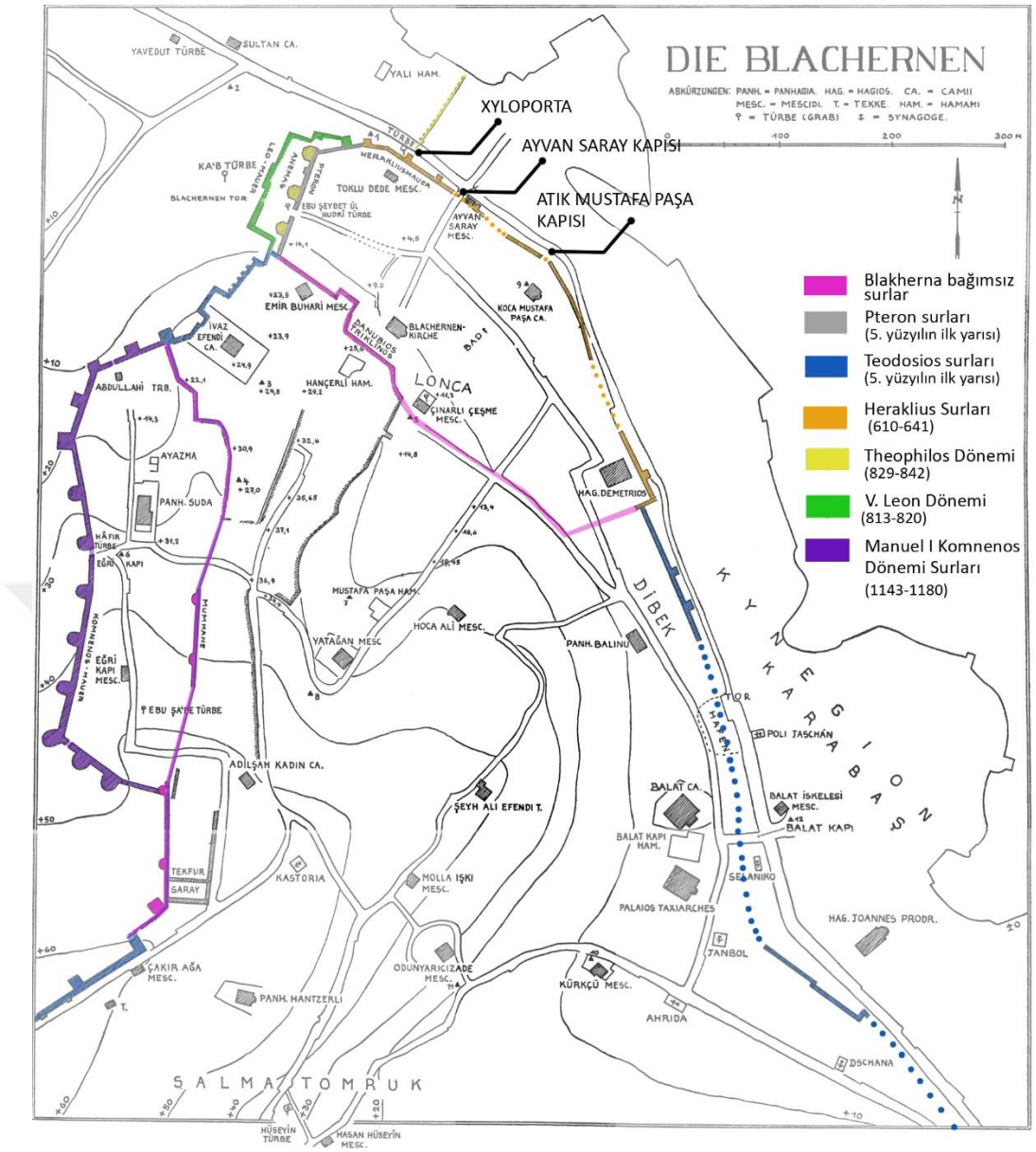

Şekil 2. 34 Schneider 1951 Altlığı Üzerinde Blakherna ve Haliç Surlarının Gösterimi (Schneider 1951 üzerinde düzenleyen Bilgiç, M.,2017)

Şekil 2. 35 Buondelmonte 1422 Tarihli Bilinen En Eski Haritası ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 2. 36 1493 Tarihli Basım Bizans Dönemi İstanbul'unun Son Dönemlerini Yansıtan Hartman Schedel Haritası ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

Osmanlı Dönemi, (1453-1923) Kentin tarihi boyunca surlar sürekli tahrip edilmiş ardından onarılmıştır. İstanbul'un Osmanlılarca alınması esnasında yıkılan surlar, 1454 yılında şehrin ilk kadısı Hızır Bey Çelebi başkanlığında elden geçirilmiş ve onarılmıştır Fatih Sultan Mehmed'in fetihten sonra surları onarmak amacıyla; yaklaşık 5000 dülger ve kireççi Trabzon, Sinop ve Kastamonu'dan İstanbul'a getirttiği bilinmektedir [48]. İstanbul surlarının sağlam bir şekilde kalmasına önem veren Osmanlı yönetimi, surları zaman zaman tamir ettirdiği gibi sura zarar verecek hatta onun görünümünü bozacak bina yapılmasını da önlemeye çalışmıştır. [49]. 1458 yılında surun güney ucunda, Altın Kapı'nın arkasında bulunduğu sura burçlar ve ilave duvarlar eklenerek Yedikule İç Kalesi inşa edilmiştir. Hendekler temizletilmiş ve yıkık yerler tamir edilmiştir. Daha sonra 17. Yüzyılda Venedikliler tarafından gelebilecek saldırılara karşı surların tahrip edilen yerlerinde onarımlar gerçekleştirildiği bilinmektedir. 1690 ve 1719 yıllarındaki depremlerden zarar gören kara ve deniz surlarında geniş ölçüde onarım ve bakım çalışmaları gerçekleştirilmiştir [37].

Kentin yeniden inşası sırasında çok sayıda insan farklı bölgelere yerleştirilmiştir. Kentin yeniden iskanı sırasında İmparatorluğun her yanından getirtilen insanlar, en yoğun şekilde Haliç kıyılarına ve yamaçlarına yerleştirilmiştir. Örneğin Rumların çoğu Haliç kıyısında Fener'e yerleştirilmiş ve bölge Rum karakterini bütün Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da korumuştur [36]. Nüfusu artırmaya yönelik iskân ve zorunlu göçlerle oluşan mahalleler daha sonraki İstanbul idari yapısının temelini oluşturmuştur. 1459'da İstanbul her biri farklı demografik özellikler taşıyan dört idari birime ayrılmıştır. Bunlardan biri idarenin merkezinin olduğu Sur içi, diğer üçü ise sur dışında yer alan ve "Bilad-i Selase" olarak adlandırılan Eyüp (Büyük ve Küçük Çekmece, Çatalca ve Silivri dahil), Galata ve Üsküdar olmuştur [50]. Osmanlı döneminde İstanbul'un idari birimleri kadılıklardır. Kadı, belediye ve hukuk işlerinden sorumlu en yüksek görevli olarak tanımlanmıştır. Sur içindeki bölgeler "İstanbul Kadılığı" veya "Haslar Kadılığı", sur dışındakiler ise üç kent anlamındaki "Bilad-ı Selase" Kadılığı olarak anılmıştır. İstanbul kadısı, imparatorluğun en kıdemli kadısıdır. Bilad-ı Selase ile Galata, Eyüp ve Üsküdar Kadılıkları tarif edilmiştir. Galata Kadılığı, sur dışında ve Eyüp dışında kalan bölgelerden, Üsküdar Kadılığı Anadolu kıyılarından sorumlu olmuştur [49]. Şekil 2.37 'de İstanbul'un fethinden sonra ilk harita olarak bilinen Vavassore Haritasıdır. Kentin Bizans döneminden kalma mirası olan kara ve deniz surları gösterilmiş ve Osmanlı hakimiyetine girmesiyle inşa edilmiş külliyeler,

kamu binaları gibi yeni yapıların eklendiği İstanbul'u göstermiştir. Şekil 2. 38'de Ayverdi'nin 1958 yılındaki çalışmasından faydalanarak Fatih dönemi mahalle ve sokak adlarını ortaya koyduğu harita gösterilmiştir. Fatih dönemi İstanbul surlarını gösteren harita Şekil 2.39 'da gösterilmiştir.

Şekil 2. 37 1544 Sebastian Münster İstanbul Haritası, (Vavassore yorumlaması) ([46] üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 2. 38 Fatih Dönemi İstanbul Haritası [49]

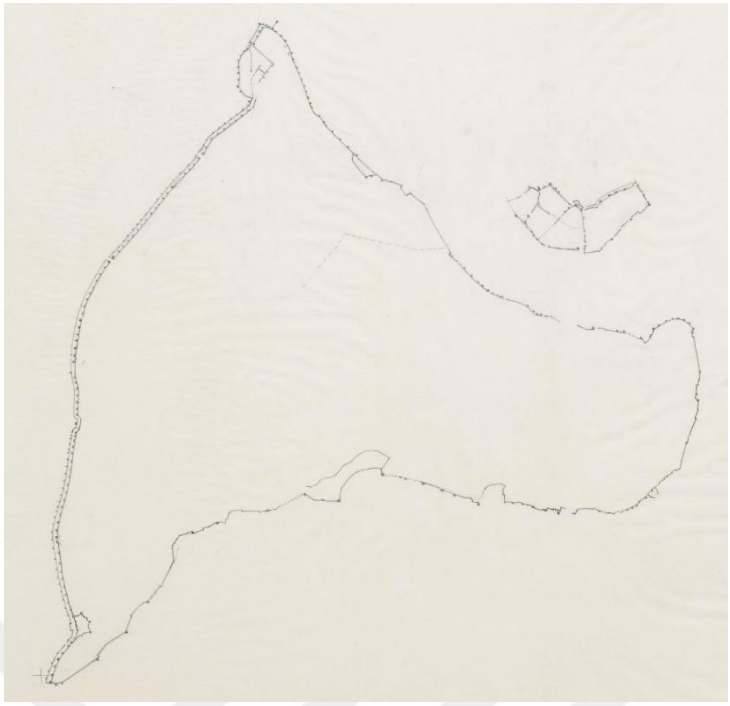

Şekil 2. 39 Fatih Sultan Mehmet Dönemi Tarihi Yarımada Surları Haritası (Ali Saim Ülgen Arşivi) [47]

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. Yüzyılında Süleymaniye Külliyesi'nin yapımından sonra kentsel görünümün genel hatları, 18. Yüzyılın ortalarına kadar değişmeyecek şekilde oluşturulmuştur. Haliç'e paralel uzanan, tepeler üzerinde devam eden kentin ana aksı bu dönemde son halini almıştır. İstanbul'un klasik silüeti özellikle o dönemde kente gelen başta Melchior Lorichs olmak üzere Avrupalı seyyahların katkısıyla belgelenmiştir. Haliç' in hareketli limanı, en ünlüleri olmak üzere Haliç'in güney yamacındaki camiler ve deniz surları bu silueti oluşturan imgeler olmuştur. Şekil 2.40'da gösterilen Matrakçı Nasuh'un İstanbul Haritasında ve Melling'in İstanbul panoramasında Haliç tarafındaki deniz surları bütünüyle ayakta ve kıyıya hâkim durumda olduğu görülmüştür [52]. Şekil 2.41 'de Piri Reis tarafından çizilen kuş bakışı kent görünümünde 16. Yüzyıl Osmanlı döneminde Haliç kıyılarını ön plana alarak kentin tarihsel topoğrafyası gösterilmiştir. Haliç kıyı çizgisinde yer alan -10 metre yüksekliğinde ve 5 km uzunluğunda ve belirli aralıklarla yerleştirilmiş 110 savunma burcu ve sur duvarları gösterilmiş ve kıyı strüktürünün en önemli unsuru, kent giriş ve çıkışlarının sağlandığı sur kapıları ve iskeleler de yazıyla belirtilmiştir 16. Yüzyılda kentte nüfus ve konut sayısı ile sur dışındaki yapılaşmanın arrtığı bilinmektedir [49].

Kanuni dönemi İstanbul için bir planlı kentleşme dönemi olmuştur. Bir yandan kente yeni göçlerin gelmesi engellenmiş, diğer yandan da surların çevresine bina yapımı

yasaklanmıştır. II. Bayezid döneminde 1509 depreminden sonra surların yıkılan yerlerini onartılmış, 1583'te ise Mimar Sinan'ın gösterdiği lüzum üzerine surlar tamirden geçirilmiştir. 1558'de bazı yerlerde surların üstüne, bitişiğine yaptırılmış ev ve dükkanların yıktırıldığı görülmüştür. Binalar yıktırılırken; surla konutlar arasında dört arşınlık açıklığın olması, saçakların da yine bu ölçüyü bozmaması gözetilmiş, buna aykırı durumdaki yapılar ortadan kaldırılmıştır. Surla yapılar arasında dört arşınlık açıklık istenirken gözetilen noktalardan biri de surların yangınlardan zarar görmemesi olmuştur [52].

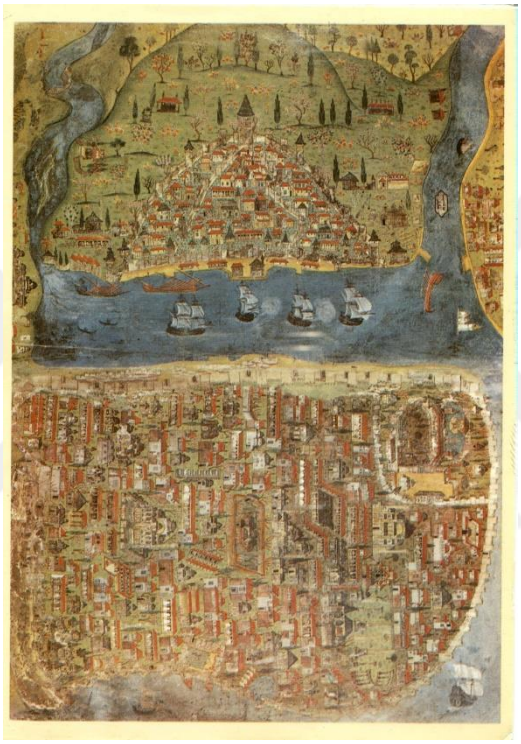

Şekil 2. 40 Matrakçı Nasuh İstanbul Minyatürü, 1533 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2017)

Şekil 2. 41 16. Yüzyılın ilk yarısında İstanbul' un kuş bakışı görünümü [54]

İstanbul nüfusu 16. Yüzyılın sonu ile 17. Yüzyılda artmaya devam etmiştir ancak anıtsal boyutlardaki yeni yapı inşaatlarının sayısı bir önceki döneme göre azalmıştır. İstanbul sur içi sözü edilen dönemde yapılanma sınırına dayanmıştır. Sur içi alanda büyük kentsel proje gerçekleştirecek alan kalmamıştır. Böylece 17. Yüzyılda sur dışı yerleşmelerin sayısı artmıştır. Nüfusun artışıyla düzensiz barınaklar da çoğalmıştır. Kent tarihindeki en ünlü yangınlardan biri 1633'de Haliç kıyılarında yaşanan Cibali Yangını olmuş ve bu yüzyılda kente zarar veren başka birçok yangın görülmüştür. Kent tarihindeki en büyük yangın 1660'da meydana gelmiştir. Kıyıdaki ahşap dükkanlardan başlayan yangın bütün Marmara ve Haliç kıyısına yayılmış, sayısız anıtsal ve küçük ölçekli yapının yok olmasına sebep olmuştur. İstanbul'un sur dışında gelişme eğiliminin en önemli nedenlerinin artan nüfus ve yangın korkusu olduğu düşünülmüştür [36]. İstanbul'u ziyarete gelen seyyahların en ünlülerin biri olan Josephus Grelot tarafından çizilen İstanbul gravüründe kentin surları ve Suriçi'nin dışında yayılan yerleşmeler gözlemlenmiştir (Şekil 2. 42).

Şekil 2. 42 1680 yılında Josephus Grelot tarafından yayımlanan kent dışı yerleşimleri gösteren harita ([46] üzerinde ekleyen Bilgiç, 2017)

Bir önceki yüzyılda yaşanan yangınlardan sonra bir harabeye dönüşen kent, Lale devrinde yoğun bir inşa etkinliğine tanık olmuştur. Bu dönemde sur içinin yeniden imarına paralel olarak Haliç kıyılarında zengin sahil sarayları inşa edilmiştir. Surların onarımı için gösterilen yoğun uğraşlar, Osmanlı tarihinde daha önce görülmemiş seviyede olmuştur. Nüfus artışı ve yangın korkusuyla sur dışına taşınan kentte, çok sayıda anıtsal yapının onarımında artış gözlemlendiği gibi sınır özelliğini kaybeden surların onarımının ve korunmasının; simgesel öneminden kaynaklı bir tavır olduğu düşünülmüştür [36]. 1690 ve 1719 yıllarında yaşanan depremlerin surların büyük bir bölümüne büyük zarar verdiği bilinmektedir. Ardından Sadrazam Damad İbrahim Paşa 1722-1724 (1134-1137 H) yılında, İmparatorluk Mutfağı'nın sorumlusu Halil Efendi önderliğinde, kara ve deniz surlarında geniş çaplı onarım faaliyetlerine girişmiştir. Şekil 2.43'te 18. Yüzyıl başında surların bütünlüğünü ve sürekliliğini koruduğu görülmüştür. Ancak 1754, 1766 ve 1894 yıllarında yaşanan depremler ve ilk defa 1870'lerde olmak üzere yapı malzemesi kazanmak için sistematik olarak gerçekleştirilen yıkımlar ve yönetimin duruma göz yummasıyla surlar büyük zarar görmüştür [37].

Şekil 2. 43 1730 Tarihli Seuuter Kuşbakışı İstanbul Haritası ve Haliç Panoraması ([46] üzerinde ekleyen Bilgiç, 2017)

18. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul' un ilk ölçülü haritası Fransız Sefarethanesinden mühendis François Kauffer tarafından yaklaşık olarak 1/25.000 ölçekli olarak çizilmiştir. Sözü edilen haritada geleneksel Osmanlı kent dokusunun varlığını sürdürdüğü görülmüştür [54]. Tarihi Yarımada surları ve surların üzerindeki burçların yerleri gösterilmiştir. Kara surları ile Haliç surlarının birleştiği kısımda farklı dönemlerde inşa edilmiş Ayvansaray'ın köşe noktasında yer alan eski Blakherna mıntıkası surlarının daha az detaylı çizildiği görülmüştür (Şekil 2.44).

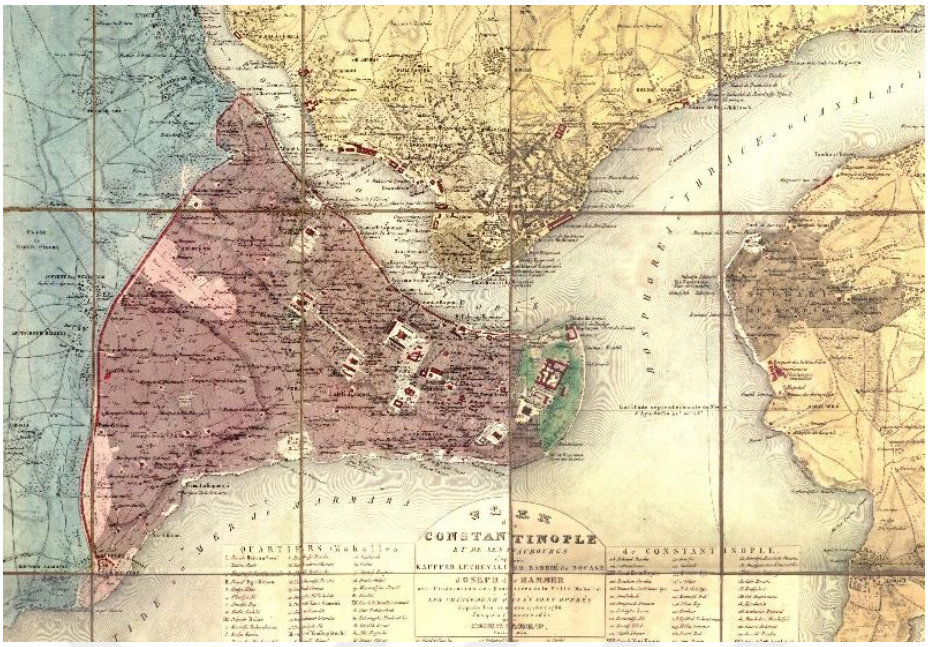

Şekil 2. 44 Kauffer Tarafından 1776'da Hazırlanmış İstanbul'un İlk Ölçekli Haritası (Atatürk Kitaplığı,2016)

1839-1923 yılları arasını kapsayan dönemde İstanbul'un ve Haliç' in fiziksel yapısını değişimi, Sultan Abdülmecid döneminin batılılaşma politikalarının sonucu olarak kamuya açıklanan 3 Kasım 1839'da Tanzimat Bildirgesiyle başlamıştır. II. Mahmud (1808- 1839), Batı'yı örnek alarak askerlik, eğitim ve mülki idare alanlarında bir dizi reform başlatmıştır. Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876), V. Murat (1876) ve II. Abdülhamid (1876-1909) Tanzimar dönemi padişahlarıdır. Tanzimat Bildirgesi'nin ilanından sonra Mustafa Reşit Paşa'nın İstanbul için yeni planı hayata geçirilmiş ve bir Alman mühendisi olan Helmuth von Moltke İstanbul sokak yapısını düzenlemekle görevlendirilmiştir. Moltke, ilk olarak kent haritasını oluşmuştur [40] (Şekil 2.45). II. Mahmut' un Van Moltke'ye yaptırdığı 1/25.000 ölçekli harita, 19. yüzyılın ilk yarısında kentin dokusunun Ebniye Nizamnamelerine göre dönüşümünün başlangıcı olarak görülmüştür. Eski İstanbul' un etrafını çeviren surlar ve burç yerleri harita üzerinde işlenmiştir [54]. Moltke, geometrik kurallara uygun olarak üretilmiş; düz, ızgara planlı, caddelerin dikey olarak kesiştiği bir plan sistemi önermiş ancak kabul edilmemiştir [40]. Şekil 21'de Hellert Haritasına göre Osmanlı başkentinde nüfus genellikle İstanbul yarımadası ve Galata'da yoğunlaşmıştır.

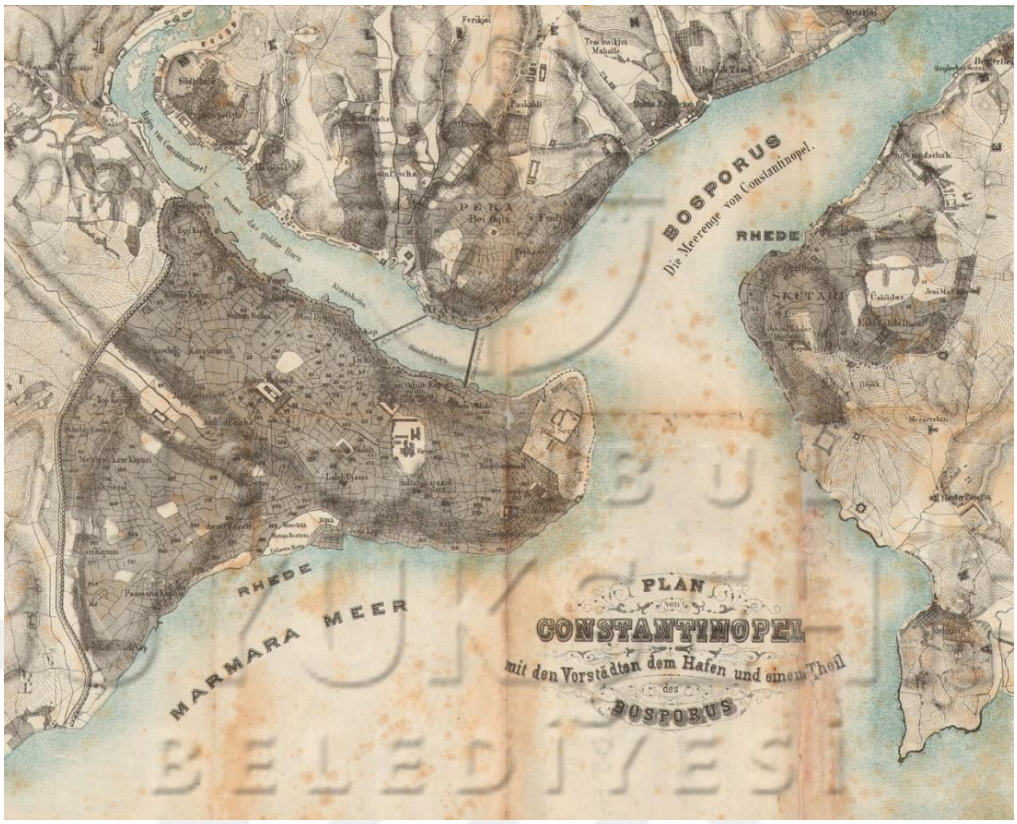

Şekil 2. 45 Moltke tarafından 1839'da hazırlanan harita (Atatürk Kitaplığı,2016)

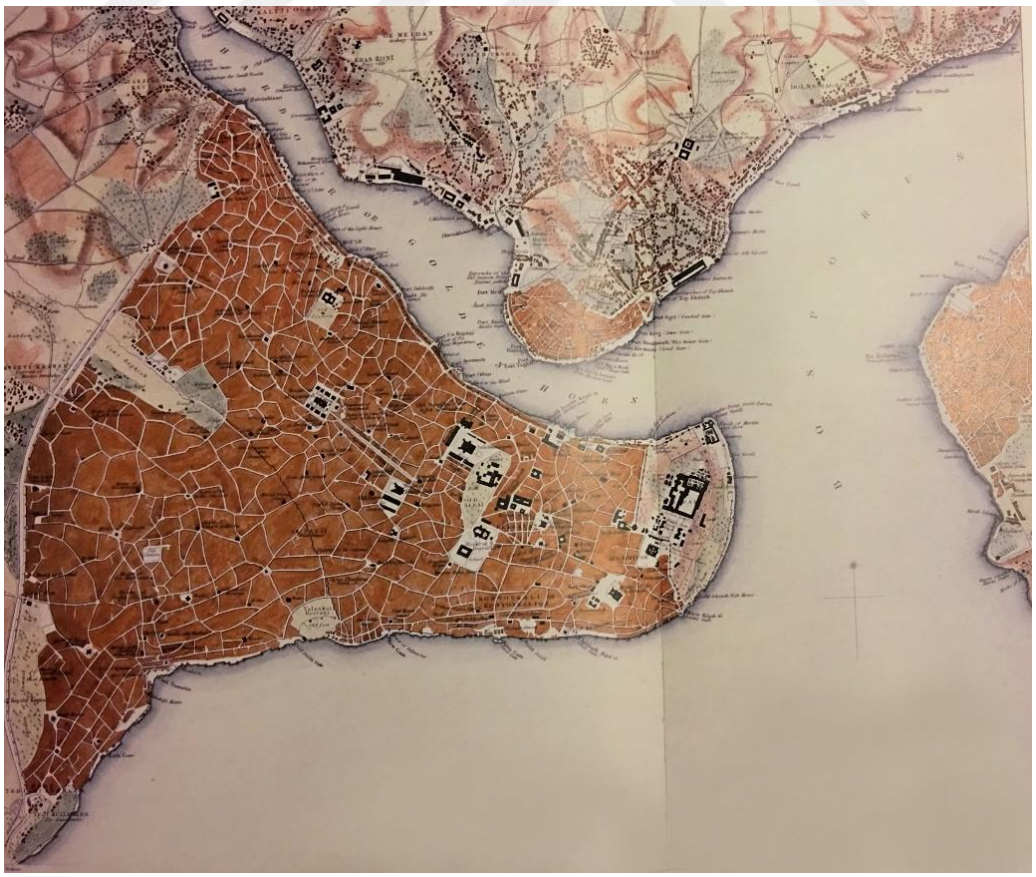

Şekil 2. 46 1840 Tarihli Hellert Haritası (Kubilay, 2012)

Şekil 2. 47 1863 Stolpe Haritası (Atatürk Kitaplığı, 2016)

Doğan Kuban, geleneksel kent dokusunun korunmasının, modernleşme dönemi yaklaşımına ters düştüğünü belirtmiştir. Örneğin sözü edilen dönemde İstanbul'un batı sınırını belirleyen Teodosios Surları' nın yıkımı birkaç defa önerildiyse de gerçekleşmemiştir [36]. 1841 tarihinde yetkililer tarafından surların bir bölümünün harabe halinde ve tamire muhtaç olduğu belirtilmiş ancak konu araştırılması emrinden öteye gimemiştir. Daha radikal bir çözüm öneren Sadrazam Mithat Paşa, 1872'de surların yıkılmasını önermiştir. Zeynep Çelik sözü edilen öneriyi, "*Modernleşmeyi destekleyen Sultan Abdülaziz kolaylıkla bu öneriyi benimseyebilirdi. Ancak, kendilerini "İngiliz asar-ı atika taraftarları" olarak tanımlayan bir grup, iradenin çıkılmasından önce müdahale ederek, 1400 yıllık surları kurtarmıştır*." şeklinde aktarmıştır. Bu müdahalenin ardından Bizans surlarının bir miktar ilgi gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca 1891' de Alexander Van Millingen' in "Byzantine Constantinople, The Walls and Adjoining Historical Sites" adlı eseri ve ayrıntılı İstanbul kenti surları haritasının yayınlanması, surların korunmasına yönelik olumlu etki yapmış olacağı düşünülmüştür. Ancak surların yıkılabileceği düşüncesi ortaya atıldıktan sonra köklü onarım projelerine girişilmemiştir [40].

1906'da Maarif Nazın Haşim Paşa'nın teşvikiyle, surların belediye tarafından onarımını emreden bir irade çıkarılmıştır. Ancak kayda değer bir gelişme olmamıştır. Ayrıca, 1909'da surların yıkımı bir gazete tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Yeni *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 28 Ekim 1909'da "Konstantiniye Surları" konulu makalesinde, surların hiçbir tarihi, mimari ve savunma değerleri olmadığını iddia etmiştir. Makale Viyana'nın

Ringstrasse (çevre yolu) öneren projesini, devrini doldurmuş kent surlarının yerlerinin değerlendirilmesine emsal olarak göstermiş, geniş bir cadde, parlamento, "mükemmel ve muntazam" bir tiyatro gibi yeni oluşumların surların yerini alabileceğini belirtmiştir. İstanbul'un eski kent merkezinin büyüme şeklinin Viyana' nın gelişiminden farklı olması ve sözü edilen bölgede surların iki tarafında da halen bostanlar ve tarım alanları yer aldığı belirtilerek; buraya bir anıtsal yol yapılması projesi gereksiz görülmüş ve durdurulmuştur. Yabancı bilim adamları ve kentin tarih bilinci yüksek Şehremini Halil Bey'in muhalefeti sayesinde tasarı gazete sayfalarında kalmıştır [40].

İstanbul kenti surları içinde Avrupa'daki kentsel gelişim faaliyetlerinden etkilenerek yıkılan tek bölüm Galata surları olmuştur. Galata'nın yoğun dokusu içinde ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla, 1863'ten itibaren Galata Surları (Kule hariç) yıkılmış ve kazanılan alanlar o dönemin Avrupa kentlerinde benzerleri görüldüğü gibi geniş caddeler oluşturmak veya var olanları genişletmek için kullanılmıştır. Ayrıca, surların yıkımından kazanılacak malzemenin ihtiyaç duyulan yeni binaların yapımında kullanılması da düşünülmüştür. Yıkım kararı Pera halkı tarafından onaylanmış ve Journal de Constantinople' a göre (1864) surlar yıkımıyla, Galata' nın "modern bir görünüşe" kavuşacağı düşünülmüştür. Surların yıkımı 1865'te tamamlandıktan sonra bir dizi yeni yol öngörülmüştür [40].

1868'de Haliç surlarına dik, sahilden gelebilecek tehlikelere karşı inşa edilen koruma duvarı ve üzerindeki Ksyloporta Kapısı 1868 yılında yıkılmıştır. Mühendishane haritalarında, 1847 yılında neredeyse eksiksiz kaydedilmiş Haliç surlarından 19. Yüzyıl sonunda pek kalıntı kalmadığı görülmüştür. Bunların çoğu, iki taraflı inşa edilmiş evler tarafından kapanmıştır. Haliç Surları'nın Topkapı-Sepetçiler Köşkü-Bahçekapı İskelesi arasındaki surları, 1871 yılında demiryolu yapımı sırasında yıkılmıştır. Benzer şekilde 1871 yılında ilk demiryolu yapımı sırasında Marmara surlarının pek çok yerinde kesilmesine neden olmuştur; (Topkapı'da, Çatladıkapı'da, Kumkapı'da, Yenikapı ve Davutpaşa Iskelesi'nde). Surların bazı bölümlerinin yıkılmasına 20 yüzyılın başlarında, (1910 civarı), ikinci ray inşa edilirken devam edilmiş ve 1913-1914 yılında Samatya Kapısı yıkılmıştır [37].

Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin kentlerini modernleştirmek üzere birçok Avrupalı uzman davet edilmiştir. İstanbul'un gelişimini nazım planlarla denetim altına almak için yapılan ilk uygulama 1930'larda görülmüştür. Kentsel planlama yarışmaları için 1932

ve 1933 yıllarında para ayrılmış ve dört planlamacı çağrılmıştır. Bunlar Alfred Agache, Herman Elgötz, H. Lambert ve Martin Wagner'dir. Yarışmacılardan düşüncelerini anlatan bir eskiz ve rapor sunmaları istenmiştir. Kent planlamasında temel konular olan; büyüme, ulaşım tarihi, korumacılık ve bölgelerin oluşturulması hakkında geliştirdikleri öneriler uygulanmamış, ancak raporları günümüze kadar geldiği yazılmıştır [54].

Elgötz' ün yarışmayı kazandığı bilinmekle birlikte; plan kararları uygulanmamıştır. Bunun üzerine Martin Wagner' in çağrıldığı ancak çalışmalarının yeterli görülmemesi üzerine 1936 ile 1951 yılları arasında İstanbul' da bulunan Fransız mimar ve plancı Henri Prost'un çalışmalarından yararlanılmıştır. İstanbul için geliştirdiği projenin bölümlerinin halen yürürlükte olduğu görülmüştür [54]. Sözü edilen plan kararları içinden Haliç surlarını etkileyen görüşlerden söz edilmiştir.

1933 yılında **Elgötz Planı** ile Cumhuriyet döneminin ilk plan çalışmaları başlamıştır. Elgötz, kentin belirli işlev bölgelerine ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Kenti, konut, iş, küçük ve büyük sanayi, yönetim, kültür, serbest alanlar ve liman bölgelerine ayırmıştır. Eski İstanbul ve Beyoğlu'nun Haliç'e bakan yamaçları ticaret; Topkapı'nın ağır sanayi, Beyazıt'ın yönetim; Sultanahmet'in kültür bölgesi olması, eski yolların genişletilmesinin yanı sıra, Marmara kıyı yolu, Haliç Kıyılarında birer yol ile Karaköy-Eminönü, Unkapanı-Azapkapı, Eyüp-Sütlüce arasında birer köprü yapılması önerilmiştir [56]. İstanbul için yapılan bu plandaki önerilerden bazılarının gerçekleştiği görülmektedir. Eski İstanbul' un anıtlarının ve siluetinin ve denizle olan ilişkisinin korunmasının gerekliliğini vurgulamıştır Günümüzde uygulandığı görülen; Marmara ile Haliç'i bağlayan bir yol aksı, Haliç ve Marmara sahili boyunca uzanan birer yol önerilmiştir [56].

Prost Planı, İstanbul'un yapılaşmasında önemli izler bırakan ve günümüzde hala geçerli bazı ilke ve uygulamaları gerçekleştiren Nazım Plan ve Uygulama Planlarını içeren 1936 yılında Fransız Şehircilik uzmanlarından Prost tarafından hazırlanmıştır (Şekil 2.48). Prost bir Nazım Plan önermeden önce kenti iki yıl incelemiştir [57]. Tarihi Yarımada içinde silueti korumak amacıyla +40 rakım üzerinde 9.50 m'den daha yüksek yapılanmaya izin verilmemesi kararı günümüzü de etkileyen en önemli karar olarak görülmüştür. Sözü edilen kısıtlama sınırlı da olsa günümüze kadar Tarihi Yarımada'nın siluetinin korunmasına katkıda bulunmuştur [56].

Nazım imar planının programına göre; Haliç Kıyıları ticaret ve yerel sanayinin gelişmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi, nispeten büyük sanayi için Haliç'in başlangıcına doğru olan yerlerin ayrılması ve koyun her iki kıyısında da ağır kamyonlar için, geniş birer sanayi yolu yapılması öngörülmüştür [56] (Şekil 2.49). Kara Surlarının, dış kısmında 500 m genişliğindeki alana iç kısımda ise sur boyunca mevcut mahallelerin gelişimine uygun olarak yapılacak düzenlemeye göre tespit edilecek genişlikteki alana yeni bina yapımının engellenmesine karar verilmiştir. Deniz kıyısındaki surların nasıl korunacağının saptanması, ayrıntılı plan kararlarına bırakılacağı yazılmıştır [54]. Arkeolojik yönden değerli olanları ve bulundukları bölgelerde özellik gösteren surların korunmasına ve bu bağlamda Haliç surlarının buradaki ticaret ve sanayi bölgesinin sıhhileştirilmesine ve ulaşıma zarar vermeyecek şekilde özellik gösteren kısımlarının korunması öngörülmüştür [55]. Ayrıca şehir manzarasına hâkim olan başlıca eserler ve çevre binaların yükseklik ve karakteri hakkında tedbirler alınmasının gerekli olduğu ve sözü edilen bölgelerin özel imar planlarında belirtilmesi gerekli görülmüştür [56].

Prost'un, İstanbul'da görev yaptığı süre içinde kentin Bizans ve Osmanlı döneminde kalma anıtlarının ve tarihi siluetinin korunmasında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Anıtların tescil edilmesi ve korunması için çaba harcamıştır. Prost'un anıtların korunması ile ilgili düşüncesi "*kullanım değerlerinden bağımsız tarihe belgelik eden ve kollektif belleği oluşturan birer anıt olarak korunmalı ve restore edilerek geleceğe taşınmalıdır*" şeklinde ifade edilmiştir. O dönemde henüz koruma anlayışı, anıt yapıların korunarak çevrelerinin açılması olarak algılanmaktadır. Henri Prost da benzer düşüncelerle, İstanbul planlamasında kentin anıt yapılarının çevrelerinde açık alanlar oluşturmuş, açmayı planladığı yeni arterleri, anıtlara perspektif verecek şekilde tasarlamıştır. Ancak tarihi kent dokusu ortadan kalktığında sözü edilen anıtlar bağlamsız kalmakta ve tümüyle yeni bir kent çevresi içinde, tarihi dokuyla var olan özgün ilişkisini yitirdiği düşünülmüştür. Kentin geneli için daha ferah, modern, güzel bir yaşam sunmak amacıyla sokakların düzenlenmesini, sıkışık dokunun ferahlatılarak yer yer açık alanlar yaratılmasını, önemli anıtların çevresindeki yapıların yıkımını önermiştir. Prost'un sözü edilen yaklaşımı, 19. yüzyıl Avrupa şehirlerinin modernleşmeci tavrına benzetilmiştir [58].

Prost' un Haliç' in günümüz durumunu da etkilediği düşünülen en önemli kararı; özellikle güney bölümünün sanayiye açılması önerisi olduğu düşünülmüştür. Özellikle

II. Dünya Savaş'ından sonraki yıllarda kente göçün artmasıyla birleşince, zaten 19. yüzyılda sanayileşmeye başlamış olan Haliç çevresinde kirliliğe ve çarpık kentleşmeye sonuç olarak ise görsel ve fiziksel olarak bozulmasına sebep olmuştur [55]. 1951 yılında Prost' un görevine son verilmiştir.

Şekil 2. 48 Prost Tarafından Hazırlanan İstanbul Nazım Planı (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)

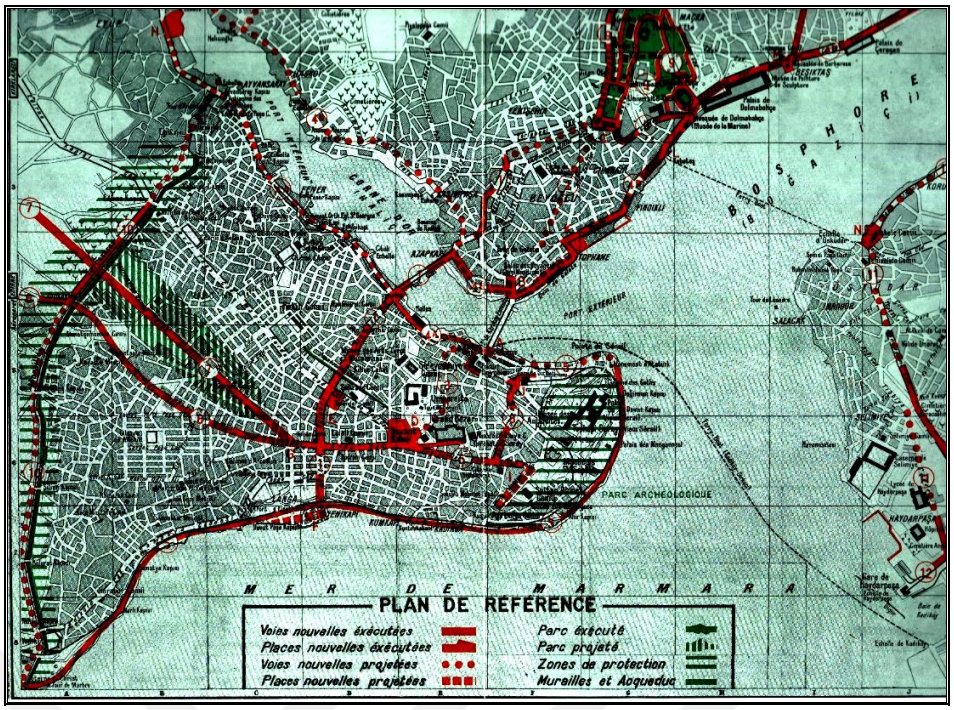

Şekil 2. 49 Prost Plan'ında Önerilen Ana Yollar (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)

1950 ile 1965 yılları arasında İstanbul büyük bir değişim geçirmiştir ve o döneme kadar görülmemiş bir hızla yaşanan kentleşme süreci ve devamında ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışı birlikte yaşanmıştır. Sürecin Haliç üzerinde de önemli etkileri olduğu görülmüştür [54].

1955 yılında onaylanan İstanbul Sanayi Bölgeleri planı ile ilk defa, hangi bölgelerin sanayiye ayrıldığı bir planla tespit edilmiştir. 1952 yılında İmar Müşavirleri Heyeti, sanayi kuruluşlarını tespit ettirerek bir harita üzerine işletmiştir. Bu tespitlerden keşif sanayi yerleşmelerinin Haliç sahillerinde, Topkapı dışında, Rami Kışlası civarında, Dolapdere ve Bomonti civarında toplandığı görülmüştür.

1/10.000 ölçekli sanayi bölgeleri planının hazırlanmasında, sanayi bölgelerinin, sur dışında, Haliç'ten Marmara'ya ve batıdan Bakırköy civarına kadar, arazi imkânlarına göre dağıtılması, Beyoğlu semtinde, Feriköy civarında, diğer ilçelerde de uygun yerlerin sanayiye ayrılması, iskân bölgeleri içinde kalan mevcut zararlı sanayinin kendilerine ayrılacak yerlere nakli, Haydarpaşa ve Salı pazarı limanlarına ilâveten, Yedikule civarında yeni bir liman sahası ayrılması, büyük sanayi ve serbest liman bölgesinin de Tuzla-Pendik civarına kurulması kabul edilmiştir [56].

1956 yılı itibariyle Menderes döneminde trafiği rahatlatmak, modern bir ulaşım sistemi oluşturmak ve kenti güzelleştirmek temel amaç olarak belirlenmiştir. Menderes dönemi

İstanbul'unda, geniş bulvarlara 19. Yüzyıl öncülerinden daha fazla rastlanmıştır [26]. 1950'lerde 500. Fetih yıldönümü kutlamaların edeniyle Topkapı'da Ulubatlı Hasan burcu ve çevresi restore edilmiştir [48]. 1956 yılından itibaren Millet Caddesi, Vatan Caddesi, Sahil yolu gibi yolların yapılması ile bağlantılı olarak surların delinmesi gereken yerlerde ve Topkapı ve Edirnekapı'da sağlamlaştırma çalışmaları yapılmış, aynı zamanda hendeğin bazı bölümleri molozla doldurulmuştur. Özellikle Edirnekapı'da yapılan restorasyon harabe karakterine fazla müdahale edilmesi nedeniyle tartışmalara neden olmuştur. Yine aynı dönemde, Sirkeci ile Florya arasında sahil yolu yapılmıştır. Bu yol, şehir ile denizin ilişkisini kestiği gibi rıhtımların, tarihi surların bir kısmının yıkılmasına sebep olmuştur. 1959 yılından itibaren Sirkeci'den Mermerkule'ye, kısmen eski deniz surlarının önünden geçen yeni bir sahil yolu yapılmış ve bu arada surların bazı bölümleri yıkılmıştır [37].

Menderes döneminde yapılan ve yapılması planlanan imar faaliyetlerini anlatan "İstanbul'un Kitabı" isimli kitaba göre; "*Eminönü- Unkapanı arasındaki eski harap hanlar, baraka dükkanlar istimlak edilmiş ve süratle yıkımına geçilmiştir. Yıkma işi ilerleyince kış basmadan Eminönü'nü Unkapanı'na bağlayacak yolun inşaatına başlanmıştır. Yeni yol sahilden 200 m kadar içeriden geçmekte ve genişliği 50 m bulmaktadır. Beton asfalt olarak yapılacak yolun tesviye işleri ilerlemiştir. Bu mıntıkanın istimlaki tamamlanırken; yol da ikmal olunacaktır"* [59]

Şekil 2.50.'de Menderes döneminde açılması düşünülen bulvarlar gösterilmiştir; *Eminönü-Unkapanı arasında açılmakta olan 42-50 m genişliğindeki yol, Atatürk köprüsünün Unkpanı kısmındaki meydana ulaşmakta ve karşısından başlayan Haliç sahil yolu ile Eyüp'e kadar uzanmaktadır. Unkapanı ile Eyüp arasındaki yolun 50 m genişlikte olması plânlanmıştır. Haliç Sahil Yolu adını alan bu büyük cadde, sahil şeridi hattı boyunca ilerleyecektir. Haliç'i Marmara sahiline bağlayacak olan ve Fatih camii yanından inen Fatih Bulvarı, Cibali' de Haliç yoluyla birleşecektir. Fatih Bulvarı sahil yolundan geçecek ve karşı sahilde Kasımpaşa'ya uzanacak yeni köprü ayağına varacaktır. Yeni köprünün ayağında ve Fatih Bulvarı başında bulunan, tarihi kıymeti haiz eserlerimizden "Gül Cami" in de etrafı tamamen açılmaktadır. Yol, Cibali iskelesi önünden sahili takip ederek Fenere kadar uzanacaktır. Fener iskelesinin bulunduğu kısımdaki çıkıntı turistik bir yer olarak ele alınacak ve tanzim edilecektir. Balatta sahilden içeriye giren yolun çıkıntıları yeşil saha haline getirilecektir. Ayvansaray' da İstanbul surlarının Haliçteki başında, yol sahilden ayrılarak içeriden devam edecektir.*

Defterdar iskelesi ile Ayvansaray iskelesi arasında yeni bir köprü inşası da düşünülmektedir. Londra Asfaltından gelen ve surlara muvazi olarak Haliç'e inen 20 metre genişlikteki yol, bu yeni köprüden geçerek Beyoğlu ve Abide-i Hürriyet'e bağlanacaktır. Haliç Sahil Yolu, Defterdar fabrikalarının arkasından Eyüp'e varacaktır. Tarihi eserlerin meydana çıkarıldığı ve abideler meydanı haline getirilen Eyüp'ten geçen bir korniş yolu Abide-i Hürriyet üzerinden, Mecidiyeköy'üne ve buradan boğaz köprüsüne ulaşacaktır" Menderes döneminde açılması veya düzenlenmesi planlanan ana yolları gösteren haritada; 2 numara ile Florya-Sarayburnu arasındaki "Marmara Sahil yolu"- "Haliç Sahil yolu", 10 numara "Yeni Bulvar", 11 numara ile "Fatih Bulvarı" ve 12 numara ile "Atatürk Bulvarı" isimlendirilmiştir [59] (Şekil 2.50).

Şekil 2. 50 Menderes Döneminde Haliç Tarafında Belirlenen Ana Yollar [46]

1956-60 Prof. Hans Högg' ün planlama çalışmaları, 1956 yılında başlayan yoğun imar faaliyeti nedeniyle Alman şehircilik uzmanı Prof. Högg şehircilik çalışmalarını yönetmek üzere davet edilmiştir. Högg, köyden kente göçle hızla artan nüfus, ulaşım, alt yapı ve tarihi strüktürler ve şehir manzarası ile ilgili sorunları temel olarak ele almıştır. Bu doğrultuda önerdiği ulaşım ağını sahil bandı, iş bandı, iç kavşak bandı ve dış bant olmak üzere 4 ana başlık altında toplamıştır. İç Kavşak Bandını, Avrupa ve Anadolu semtlerinin üç merkezini bağlayan ana yol ve onun bölümleri olarak, birincisi

İstanbul içinden Atatürk Bulvarından ikincisi Haliç üzerinden Atatürk Köprüsü ile geçen bölüm olarak tanımlamıştır. İstanbul' un büyük ulaşım yükünü Haliç kıyılarında çözmeyi hedeflemiştir [56].

Högg, kentin en iyi planlanmasının, ticaretin konumu ve bağlantılarının yeniden değerlendirilip, merkezde gereksiz fonksiyonların tümünün temizlenmesi ile mümkün olacağını belirtmiştir. Haliç doğal limanın güney yakasında, Sirkeci liman bölgesinin, kentin Anadolu kısmına, Adalara ve Boğaziçi'ne hizmet edecek donatım limanı fonksiyonu göreceğini önermiştir. Yaşanan plansız kentleşme sonucunda Haliç'in iki yakasında 23 kilometre boyunca uzanan düzensiz konut alanlarının yoğunlaştığı bir zone haline geldiğini belirtilmiştir [56].

1958-60 Prof. Picicinato dönemi, halihazır haritaların durumu ve mevcut Prost Nazım Planları ile Müşavirler Heyeti tarafından hazırlanan tasdikli veya paraflı Nazım planların girişilen imar hareketleri ölçüsünde yetersiz oluşu, bu nazım planların yeniden ele alınmalarını gerektirmiştir. İki yıllık çalışma süresinde, büro gerek İmar ve İskân Bakanlığından gerekse İstanbul Belediyesinden alınan imar planları ile ilgili konularda hazırlık çalışmaları yapmıştır. Prof. Piccinato' nun yöneticiliğinde İller Bankası Planlama bürosunda "Geçit Devresi Nazım Planı olarak adlandırılan çalışma hazırlanmıştır [56].

Piccinato, daha önce liman işlevi gören Haliç'in iki sahilinde yerleşen, Kâğıthane ve Alibey dereleri doğrultusunda uzanmış düzensiz endüstri tesisleri ve çevresinde buna bağlı gelişen gecekondu yoğunlaşmasının, Eyüp'ün peyzajını ve yeşil alanlarını olumsuz etkilediğini vurgulamıştır. Haliç'in güney kıyısının fabrikalardan tamamen temizlenmesini ve bu temizliğin Alibey vadisine kadar yapılmasını; Kâğıthane'deki Endüstrinin dondurulması önermiştir. Piccinato, Haliç ve Belgrat ormanlarına kadar uzanan Alibeyköy ve Kağıthane vadilerini İstanbul' un turizm kaynakları arasında bulunduğunu belirtmiştir [59].

1964 Tasdik Tarihli 1/5000 Ölçekli Sur İçi Nazım İmar Planı'nda Tarihi Yarımada'nın içinde bulunduğu ve daha önceden tasdikli bulunan mevzii imar planlarının birleştirilerek tek bir plan altında uygulanması ve konut alanlarının teşekkülünün belirtilmesi amaçlanmıştır. Planda konut alanları eski dokusunu muhafaza eden az yoğunluklu konut alanları ve yüksek yoğunlukta gelişen konut alanları olarak ikiye ayrılmıştır [55] (Şekil 2.51).

Yarımadanın Haliç sahillerini kuşatan bölgesi turizm bakımından ıslahı gerekli bir sahil parçası olarak kabul edilmiştir.

Sur kalıntılarını, 17. ve 18. yüzyıllardan kalma mimari eserleri kapsayan bu bölgenin bir park alanı olarak tasarlanması ve İslami açıdan büyük bir önem taşıyan Eyüp ile bağlantı kurulması önerilmiştir.

Marmara ve Haliç sahil şeritlerinde yapı yüksekliğinin 6,50 metreyi aşmaması istenmiştir.

Sözü edilen alanlarda yeniden sanayi tesisi ile mevcut tesislerin gelişme göstermemesi istenmiştir. Planda ulaşım açısından yeni bir öneri yer almamıştır. Mevcut dokunun korunarak; ulaşımın Vatan ve Millet Caddesinden sağlanması düşünülmüştür. Tarihi eserlerin korunması gerekliliğinin üzerinde durulmuş ancak kullanım önerisi getirilmemiştir [55].

Sur Tecrit (Ayrım) Sahası:

Henri Prost'un İstanbul Nazım Planında surlara paralel 500m'lik önlem sahasının aynen geçerli kalarak korunması önerilmiştir. Modern şehircilik planlama çalışmalarında tarihi kent parçalarının yeşil bir bantla ayrılması prensip olarak kabul edilmiştir. İstanbul Tarihi Yarımadası'nın, çevresini saran tarihi surlarla birlikte yeni gelişmelerden yeşil bir saha ile ayrılarak korunması gerekliliği vurgulanmıştır. Sözü edilen yeşil önlem alanı içinde mezarların bulunması bölgenin önemini bir kat daha arttırmıştır. Korunması gerekli saha içine çeşitli zamanlarda gecekondu, depolama, fabrika gibi yabancı ve zararlı unsurların yer aldığı gözlemlenmiştir. Tarihi Yarımadanın bütünlüğünün korunmasını sağlayan yeşil bandı parçalamaya başlayan yabancı ve zararlı unsurların gelişmesini önlemek ve zamanla tamamen temizlenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır [55].

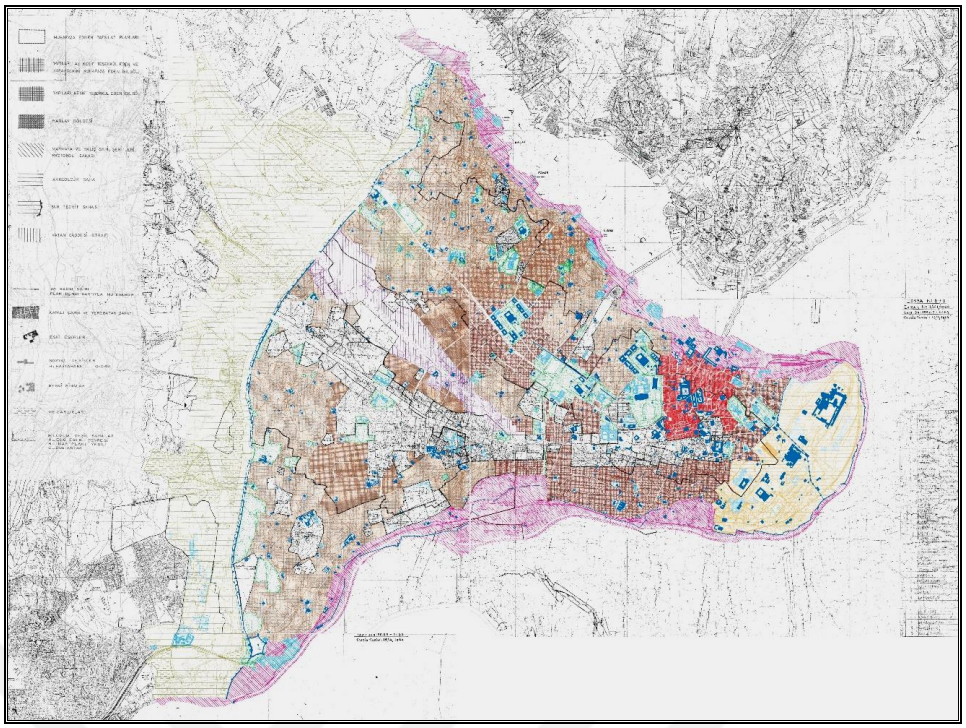

Şekil 2. 51 1964 Tarihli Sur İçi Nazım İmar Planı [56]

1966 Sanayi Alanları Planı, Prost döneminden itibaren sanayi bölgesi olarak ayrılmış Haliç' te gelişen plansız kentleşme ve bunun beraberinde gelişen zararlı yapılaşmayı önlemek amacıyla 1963'te başlamış ve 1966'da uygulamaya koymuştur. Ancak etkili olmayan bu planda geçen bazı maddeler göre;

- Eminönü- Eyüp kıyı kesiminde yer alan sanayi bölgelerinin dondurulması,
- Karaköy- Silahtar kıyı kesiminde yeni sanayi tesisi yapımı önerilmiştir [56].

Haliç çevre temizleme projesiyle, 1984-1989 yılları arasında (Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde) Haliç kıyısındaki yapılar yıkılarak, bölge yeşil alan haline getirilmiştir. Sözü edilen alanın eski ve yeni çehresi İlber Ortaylı tarafından anlatılmıştır; 1960'larda verilen plansız imar izinleri ve bilhassa 1980'lerdeki yıkım dolayısıyla *hem caddenin kuzey (sağ) tarafındaki eski eserlerin bazıları ortadan kaldırılmış, hem de güney (sol) taraftaki bazı tipik ahşap yapılar çirkin bir biçimde betonlaştırılmıştır.* Caddenin çehresi 1980'lerdeki yıkımdan sonra değişmiş; Gazi Meydanı'ndan Cibali'ye kadar birbirini izleyen keresteciler, kereste depoları, bıçkı atölyeleri, imalathaneler, değirmenler, ticarethaneler ortadan kalkmış; yoğun imalat ve ticaret merkezi görünümü kaybolmuştur.

- Haliç kıyılarındaki sanayi alanlarının kaldırılmasıyla sözü edilen alanın kamuya açılması öngörülmüştür.
- Kaldırılan alanlar; yeşil alan olarak düzenlenmiştir
- Ancak bu dönüşüm sırasında özellikle 16. ve 17. Yüzyıldan kalma mimari mirasın önemli bir bölümünün yıkıma uğradığı tespit edilmiştir [61].

1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında Haliç, Marmara ve Kara Surları'nda çok sayıda restorasyon ve rekonstürksiyon uygulamaları görülmüştür. 1985 yılında UNESCO tarafından "Dünya Mimari Mirası" listesine alınan İstanbul kentinin en önemli arkeolojik değerlerinden biri olan surlarının onarımı için İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarafından 1980'lerin ikinci yarısında bir çalışma başlatılmıştır. 1986 yılında Vatan, Millet caddelerinin ve Marmara sahil yolunun açılışıyla kesilen ve harap durumda olan surları onarılmıştır. Özellikle Edirnekapı'daki surların restorasyonu, harabe karakterine fazla müdahale edilmesi nedeniyle eleştirilmiştir. TAÇ Vakfı ile birlikte yürütülen sur onarımları için ilk proje konusu olarak 1986'da hazırlanan projeyle 1987'de en harap durumdaki Belgrad Kapısı'nın rekonstrüksiyonuna gidilmiştir. Onu izleyerek Silivri Kapısı, Mevlevihane Kapısı onarılmış ve Ayvansaray' da V. Leon döneminde ön duvarın ve çevresinin onarımına başlanmıştır.

Yapılan restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamalarına karşı gelişen tepkiler, bundan sonra yapılacak uygulamalarda mevcut durumun en az müdahaleyle korunması ilkesinin benimsenmesini getirmiştir. Ancak 1992'de Kara, Haliç ve Marmara surlarında çok sayıda yeni onarım başlatmıştır (bunlar kara surlarında: Yedikule-Belgrad Kapısı, Silivrikapı- Mevlanakapı, Mevlanakapı- Millet Caddesi, Millet Caddesi-Vatan Caddesi, Vatan Caddesi- Edirnekapı, Edirnekapı-Eğri kapı, Eğrikapı- Ayvansaray; Haliç surlarında Ayakapı-Balat; deniz surlarında Sarayburnu-Ahırkapı Feneri, Ahırkapı-Kumkapı, Samatya olmak üzere toplam on bir tanedir). 1994 yılında sona eren uygulamaların sayıca fazla olmasına karşın Çağdaş Koruma Yaklaşımının dışında olduğu düşünülmüştür [48].

2.11.1990 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın amacı; "*Tarihi Yarımadanın eşsiz tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kentsel alan olarak, gelecekteki gelişmesinin, tarihi ve kültürel yönden var olan potansiyelini olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde düzenlenerek, bu eşsiz yerin,*

İstanbul, Türkiye hatta dünya insanının yararına sunulması olarak benimsenmiştir." [60].

Belirlenen hedef doğrultusunda alınmış plan kararları;

- Tarihi eser ve sit kapsamına giren tüm yapı, sokak ve dokuların geniş çevreleri ile birlikte korunarak ve iyileştirilerek kültür, konaklama ve özgün konut yerleşim alanları olarak yaşatılması,

- Tarihi Yarımada'nın yapı ve potansiyeli ile uyumlu olmayan (İmalat, Depolama gibi) fonksiyonlardan arındırılarak tarihi kesimlerinde (Hanlar Bölgesi, Haliç) kültür, turizm, rekreasyon ve ilgili ticaret kullanışlarının ağırlık kazanacağı canlı kent merkezleri ve odakların oluşturulması;

- Haliç ve Marmara kıyılarının kültür, turizm, rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve Tarihi Yarımada'da deniz-kıyı ilişkisinin güçlendirilmesi.

- Surların ve çevrelerinin, öncelikle yerleşik nüfusun spor ve yeşil alan gereksinimleri gözetilmek üzere kültür, turizm ve rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi.

- Tarihi Yarımada'nın siluetinin korunması ve genel mekânın iyileştirilmesi, tarihi eserlerin etrafının açılarak değil doku karakteri ile bütünleştirilerek düzenlenmesi gibi fiziksel mekâna yönelik kararlar olduğu gibi, mevcut nüfus yığılmasını azaltacak düzenlemelerin yapılması

- Plan kararları ile sit etkileşimi çerçevesinde, plan içinde koruma alanları belirlenmiştir. Bunlar koruma öncelikli yapıların önemi ve yoğunluklarına bağlı olarak; 1. derece koruma bölgeleri, 2. derece koruma bölgeleri ve 3. derece koruma bölgeleri olarak belirlenmiştir.

Koruma Bölgeleri, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası" kapsamında belirlenmiş çeşitli koruma öncelikli yapı ve çevrelerini içeren alanlar olarak tanımlanmıştır. Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında Koruma Bölgelerinin belirlenen bölgelerden;

1. Derece Koruma Bölgeleri; *Sur-u Sultani içi, Dünya Miras Alanları, Hanlar bölgesi, külliyeler ve yakın çevreleri,* ***Marmara-Haliç ve Kara Surları****, büyük ölçüde korunmuş geleneksel mahalle dokuları, arkeolojik değerleri ile yeraltı eserleri, önemli anıtsal*

yapıların yoğun olarak bulunduğu alanlar, Kara surları İç Koruma Alanı içinde yeşil dokusu korunmuş bostan alanları tarihsel öneme sahip meydanlar ve tarihi arterlerdir.

Marmara-Haliç ve Kara Surları Bölgesinin tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Plan çalışmasında 1. Derece koruma bölgesi olarak tanımlanan özellikleri;

İstanbul kenti Surları, Bizans döneminden bugüne çeşitli onarımlar geçirmiş Bizans Surları ve Teodosios Surları olarak bilinmektedir.

İstanbul Surlarının mükemmel tasarımıyla geç Antik dönemin en gelişmiş savunma yapısı olarak tanımlanmış olup; Tarihi Yarımada'nın en önemli arkeolojik değerlerinden birini oluşturmaktadır. Ulusal ve Uluslararası düzeyde önem sahibi olması yanısıra Kara Surları UNESCO Dünya Miras Alanları listesi içerisinde yer almaktadır. Ancak surların zaman içinde doğal afet, tahribat ve bakımsızlık gibi nedenlerle sürekliliği ve bütünlüğü kaybolmuş, kalan bölümlerdi de aslına uygun olmayan onarımlarla veya kendi halinde bırakılarak bugüne kadar gelmiştir. Bugün mevcut olan ya da kayıp surların belirlenmesi; Tarihi Yarımada için bir röper noktası teşkil ettiği için önemli görülmüştür [56].

Planda tanımlanan değerlerine göre yapılması gerekli görülen kararlar;

- Tarihi Yarımada'da Haliç, Marmara ve Kara Surları ve Su Hendeklerinin kayıp kısımlarında arkeolojik kazı neticesinde bulunacak bulgular değerlendirilerek ilgili Koruma Kurulu kararına göre uygulama yapılmalıdır.

- Planda belirtilen fonksiyon alanları ile Marmara ve Haliç surlarına bitişik Korunması Gerekli Kültür Varlıkları Envanterinde yer alan tescilli yapılar dışındaki yapılanmalar kaldırılacak, boşalan alanlar yeşil alan olarak değerlendirilmelidir (Şekil 2.52).

- Kara surları bölgesinde surlar ve su hendekleri uygun peyzaj düzenlemesi yapılarak bir bütün olarak korunmalıdır. 1875 tarihli haritada yer alan günümüze kadar varlığını sürdüren sur ve sura bitişik alanlardaki bostan alanları korunmalıdır.

- Haliç, Marmara ve kara surları, kültürel fonksiyonlara kavuşturulacak, çevresindeki yeşil alan, arkeolojik sergileme-park alanları, sergi-seyir terasları, tema parkları gibi fonksiyonlar ile bütünleştirilerek korunması gereklidir.

- Kara surları İç Koruma Alanı içerisinde kalan, Korunması Gerekli Kültür Varlıkları Envanterinde yer alan yapılar dışında yapı yüksekliği 6.50m.'yi geçmemelidir.

- Haliç ve Marmara Sahiline cephesi olan ilk parsellerde yapı yüksekliği max.9.50m. ile sınırlandırılmıştır.

- Tarihi Yarımada ile ilgili olmayan trafiği, en etkili biçimde Yarımada dışına atabilecek "by-pass" ulaşım sistemlerinin, mevcut dokuyu tahrip etmemelidir.

- Tarihi Yarımada'da öncelikle toplu taşıma desteklenmeli ve yayanın tartışmasız üstünlüğüne dayalı, taşıttan arındırılmış geniş yaya alanlarının oluşturulması ve özenle geliştirilmiş yaya dolaşım ağları ile bütünleştirilmesi, ulaşım kararlarına ilişkin temel öğelerdir [56].

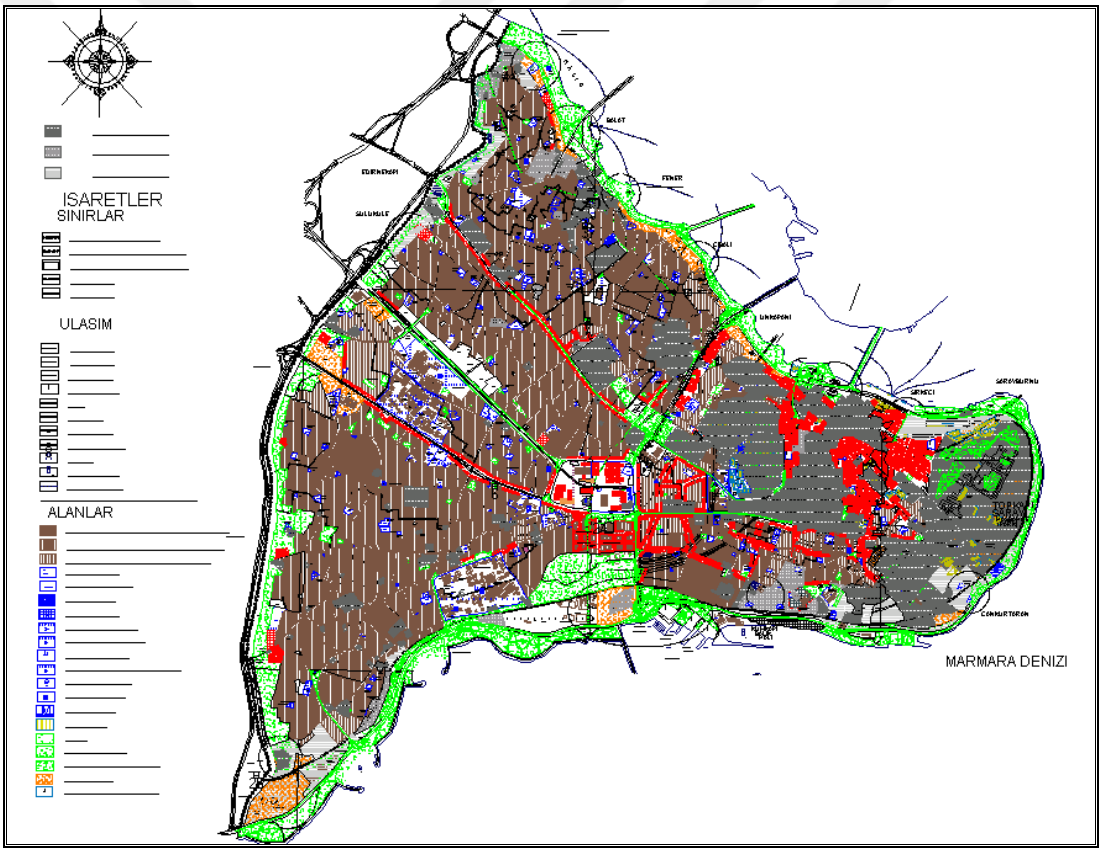

Şekil 2. 52 1990 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı [56]

Tarihi Yarımada'nın Sit Alanı İlan Edilmesi (12.7.1995**):** İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü' nün 12.7.1995 gün ve 6848 numaralı kararı ile Tarihi Yarımada Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultaninin içi 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir. Batıda II. Teodosios Dönemi Kara Surları, güney ve kuzeyde Marmara ve Haliç Surları ile belirlenen Tarihi

Yarımada'nın geçmişte en büyük iki imparatorluğa başkentlik yapması, Ayasofya, Süleymaniye, Fatih, Sultan Selim, Mihrimah Sultan Külliyeleri gibi ünlü anıtsal yapıları, kente kimlik veren çeşme, sebil, han, sıbyan mektebi ve sivil yapıları, türbe, hazire ve mezarlıkları, köşk ve konakları, kentsel sit özelliği taşıyan alanların yoğunluğu ile çok özel bir niteliğe sahip olması sit alanı ilan edilmesinde önemli etkenler olarak gösterilmiştir [56].

1995 İstanbul Metropoliten Alan Altbölge Nazım Planı'nın amacı; *2010 yılına kadar olan süreçte İstanbul'un; evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal öz değerlerine sahip çıkılarak; tarihi-kültürel kimliği ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya kenti kazandırmak üzere; ülke ve bölge kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlanırken; dünyadaki ekonomik gelişme sürecinde dünya metropoller kademelenmesi içinde yerini alarak; dünya ve bölge ülkelerinin ekonomik yapıları ile bütünleşen, bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılanmada öncü rol üstlenen tarih, bilim, sanat, siyaset, ticaret, hizmet ağırlıklı bir metropoliten kent olarak koruma ve geliştirme dengesinin kurulmasıdır* [60].

Planlamanın Haliç için getirdiği hedefler şunlardır;

- İstanbul' un önemli kimlik belirleyicileri olan tarihi kültürel dokusu, peyzajı, silüeti çağdaş koruma ilkeleri esas alınarak korunmalıdır.

- İstanbul'un kimliği içinde önemli yer tutan Haliç' in mevcut değerleri ve birbiriyle ilişkileri nedeniyle karma sit alanları olarak tespiti yapılmalıdır.

- Tarihi Yarımada'nın tarihi ve doğal yapısı korunmalıdır, bu alanda merkezi iş alanının alansal gelişimi önlenerek, tarihi, ticari ve turizm merkezi olarak gelişimi sağlanmalıdır. Sur dışında ise merkezi iş alanının yükünü azaltabilecek yeni alanlar planlanmalıdır.

- İstanbul' un tarihi ve kültürel çekirdeğini oluşturan Tarihi Yarımada' nın silueti 40 rakım ile korunmalıdır. Haliç, Marmara, Sarayburnu kıyıları ile siluetin üst çizgisi arasında kalan yamaçlar ve silueti taçlandıran anıtsal yapılar ve çevresi özel yapılaşma şartları içinde korunmalıdır.

- Haliç ile ilgili belirlenen koruma anlayışında; planlama ve tasarlama yaklaşımı açısından bütüncül bir nitelik taşıyacak olup eski kent dokusuna sahip Cibali-

Ayvansaray-Eyüp aksı ve Sadabad gibi tarihi rekreasyon alanları planlarda mevcut dokular ile sıhhileştirilerek ile korunacak alanlardır [60].

Tarihi Yarımada 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2003

Tarihi Yarımada farklı özelliklere sahip 10 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler; Eminönü İlçesi'nde, Süleymaniye, Yenikapı-Nişanca, Beyazıt-Hanlar ve Sultanahmet-Cankurtaran olmak üzere 4; Fatih İlçesi'nde ise, Fener-Balat, Zeyrek-Cibali, İskenderpaşa-Karagümrük, Şehremini-Çukurbostan, Aksaray-Cerrahpaşa ve Yedikule-Samatya olmak üzere 6 bölgeden oluşmaktadır.

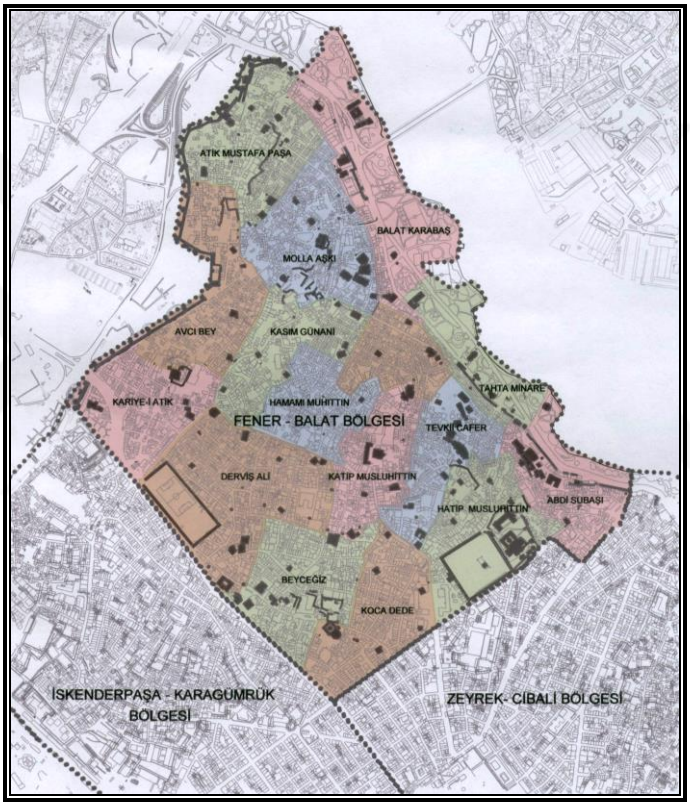

Şekil 2. 53 Fener- Balat Çalışma Bölgesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

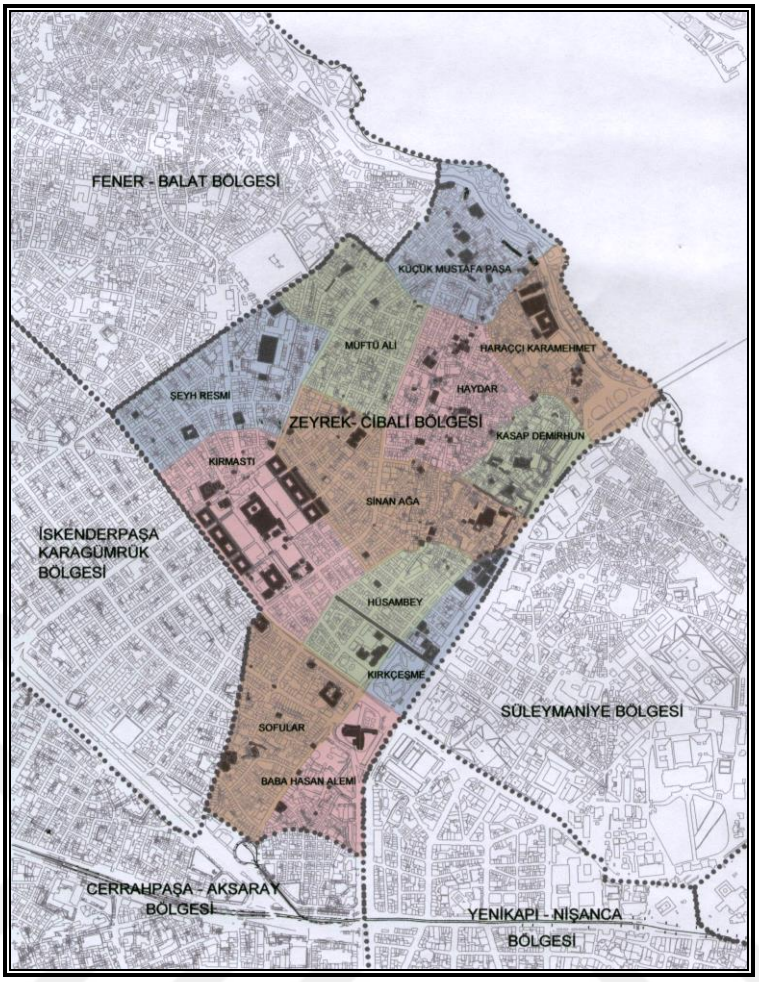

Şekil 2. 54 Zeyrek Cibali Çalışma Bölgesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

2.5 Bölüm Amaçları ve Sonuçları

Bölümün temel amaçları;

1- Avrupa, Anadolu ve Mezopotamya üzerinde erken dönemlerden itibaren kurulan kentler ve kent surlarının, değişen kentle birlikte var olma sürecinin araştırılması ve süreç şemasının ortaya konmasıdır (Şekil 2.55).

2- Tarihsel süreçte kent surlarının savunma yapısından korunması gerekli mimari mirasa dönüşüm sürecinin basamaklarını belirleyen Gregory Ashworth (1991) 'ün tablosu, İstanbul Surlarının süreci ile yeniden yapılandırılmıştır. (Şekil 2.56) Diğer Avrupa kentlerinden seçilen örnekler içinde İstanbul kenti surlarının yerinin değerlendirilmesidir (Şekil 2.57).

3-İşlev, Surlara karşı temel yaklaşımlar ve Uygulamalar, Sur-yakın çevre ve sur-kent etkileşimi ve harita başlıklarında Haliç Surları- Yakın Çevre ve Kent ölçeğinde değişim aralıkları şemasının üretilmesidir (Şekil 2.58).

Belirtilen amaçlara göre üç sonuç çıkarılmıştır;

1 numaralı amaca göre; MÖ 7500'den itibaren kronolojik olarak kent surları haritalarından yararlanılarak; surların, kentle birlikte var olma süreci ve kırılma noktaları gösterilmiştir (Şekil 2.56). MÖ 7500 ile MS 476 yılları arası, MS 476 ile 1453 yılları arası, 1453 ile 1789 arası dönem ve Sanayi devrimi sonrası olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak belirlenen süreçler içinde kent ve sur haritaları incelenerek; Erken dönemde tek sıra duvarlı sur hattından; Orta Çağ'da yıldız, radyal formları gibi karmaşık geometrik formlara sahip kentlerin inşası ve 1789 Fransız İhtilali ile 18.-19. Yüzyıllarda görülen Sanayi Devriminin etkisi ile kent surlarının yıkımı ve 19. Yüzyılda gelişen koruma kavramının etkisi alınmış koruma kararları ve uygulamaları görülmüştür (Şekil 2.55).

2 numaralı amaca göre; Gregory Ashworth (1991)'ün surların tarihsel dönüşümünün basamaklarını ortaya koyduğu şema doğrultusunda savunma yapısından; korunması gerekli mimari mirasa dönüşüm süreçleri incelenmiştir. Buna göre seçilen örnekler üzerinden; Gregory Ashworth (1991)'ün surların tarihsel dönüşümünün basamaklarını ortaya koyduğu şema doğrultusunda Paris, Viyana, Selanik, Gazimagusa ve Carcassone kent surlarının savunma yapısından; korunması gerekli mimari mirasa dönüşüm süreçleri incelenmiştir. Buna göre;

- Paris'in 1660 tarihli en erken sur yıkımıyla birlikte surların yerini bulvarlara bıraktığı; sözü edilen dönüşümün 19. Yüzyılda Georges-Eugène Haussmann tarafından uygulanan ve diğer Avrupa kentlerini de etkileyen kentsel proje uygulamalarına bir referans olduğu görülmüştür. Ashworth (1991)'ün şemasına göre; Paris Surlarının tarihsel süreci "yıkım" basamağında sona ermiş ve kapladığı alan savunma dışı yeni bir kullanıma hizmet vermektedir.

- Viyana Surları'nın 1857 tarihli yıkımı ve sonucunda geliştirilen çevre yolu (Ringstrasse), dünya ölçeğinde kentler için tekrar edilen bir örnek olmuştur. Ashworth (1991)'ün şemasına göre; Paris Surları ile benzer şekilde Viyana Surlarının tarihsel süreci "yıkım" basamağında sona ermiş ve kapladığı alan savunma dışı yeni bir kullanıma hizmet vermektedir.

•Carcassone Surları rekonstrüksiyonu, niteliğine bakılmaksızın 1850 yılında surların korunmasına yönelik bir uygulama olması itibariyle önemli görülmüştür. Ashworth şemasına göre surlar, savunma dışı kullanımla yeniden inşa edilerek kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilmiş ve savunma mirası niteliği kazanmıştır. Ashworth (1991) 'ün şemasına göre; "aktif savunma kullanımı"nın ardından "terk edilmiş", ardından "yıkım" basamağına geçmiş ve "rekonstrüksiyon" süreci sonrasında "savunma mirası" statüsü kazandığı görülmüştür.

•Selanik Surları, Ashworth (1991) ün süreç şemasına göre incelendiğinde; bir bölümü yıkılmış ardından kalan strüktürlere yönelik alınan koruma kararı doğrultusunda uygulanan bakım ve restorasyon uygulamalarıyla günümüzde kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilmiş ve kentin savunma mirasın oluşturmaktadır. Selanik Surları'nın tarihsel gelişim süreci, İstanbul ile benzerlik göstermektedir.

İstanbul Kenti Surlarının tarihsel dönüşüm süreci ile örnek olarak seçilen diğer kent surları karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılıklar Ashworth (1991)'ün şeması yapılandırılarak ortaya konmuştur. Belirtilen 2 numaralı amaca göre İstanbul için gözlemlenen farklılıklar; (Şekil 2.57)

•İstanbul Kenti Surlarının savunma etkinliğini diğer Avrupa kentlerinden farklı olarak 19. Yüzyıldan önce 1453 yılında Osmalı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle kaybetmiştir. Tabloda gösterildiği gibi bu tarihten sonra yeni bir kullanım yüklenmeyen kent surları, 19. Yüzyıla kadar kasıtlı bir şekilde korunmuştur.

- 19.Yüzyılda yıkımların başladığı ve ardından 20. Yüzyılda koruma kararlarının alındığı görülmüştür. 20. Yüzyıl sonunda İstanbul kenti surlarının kara surları bölümü, Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmiştir. Ashworth'ün şemasından farklı olarak; İstanbul kenti surlarının savunma mirası statüsü kazandıktan sonra restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları geçirdiği görülmüştür (Şekil 2.56).

•İstanbul Kenti Surlarının koruduğu tarihi doku ile diğer tarihi merkezler karşılaştırıldığında; etrafını çevirdiği alanın büyüklüğüne rağmen özellikle kara surlarının varlığını halen koruyor olmasıyla eşsiz bir örnek olduğu düşünülmektedir (Şekil 2.57).

3 numaralı amaca göre; Tarihsel süreçte İstanbul Haliç Surlarının, değişen kentle birlikte var olma süreci incelenmiş ve kırılma noktaları-değişim aralıkları belirlenmiştir.

(Şekil 2.59) Sözü edilen alanda yaşanan değişim aralıkları 6 farklı döneme ayrılmış ve Bizans dönemi (MÖ 200-300 kentin kuruluşundan 1453'e kadar geçen dönem), 1453-1839 arası, 1839-1923 arası, 1933-1956 arası, 1956-1980 arası ve yakın geçmiş-2017 olarak başlıklandırılmıştır. Sözü edilen sınıflandırma, neden olan gelişmelerle birlikte sunulmuştur (Şekil 2.58).

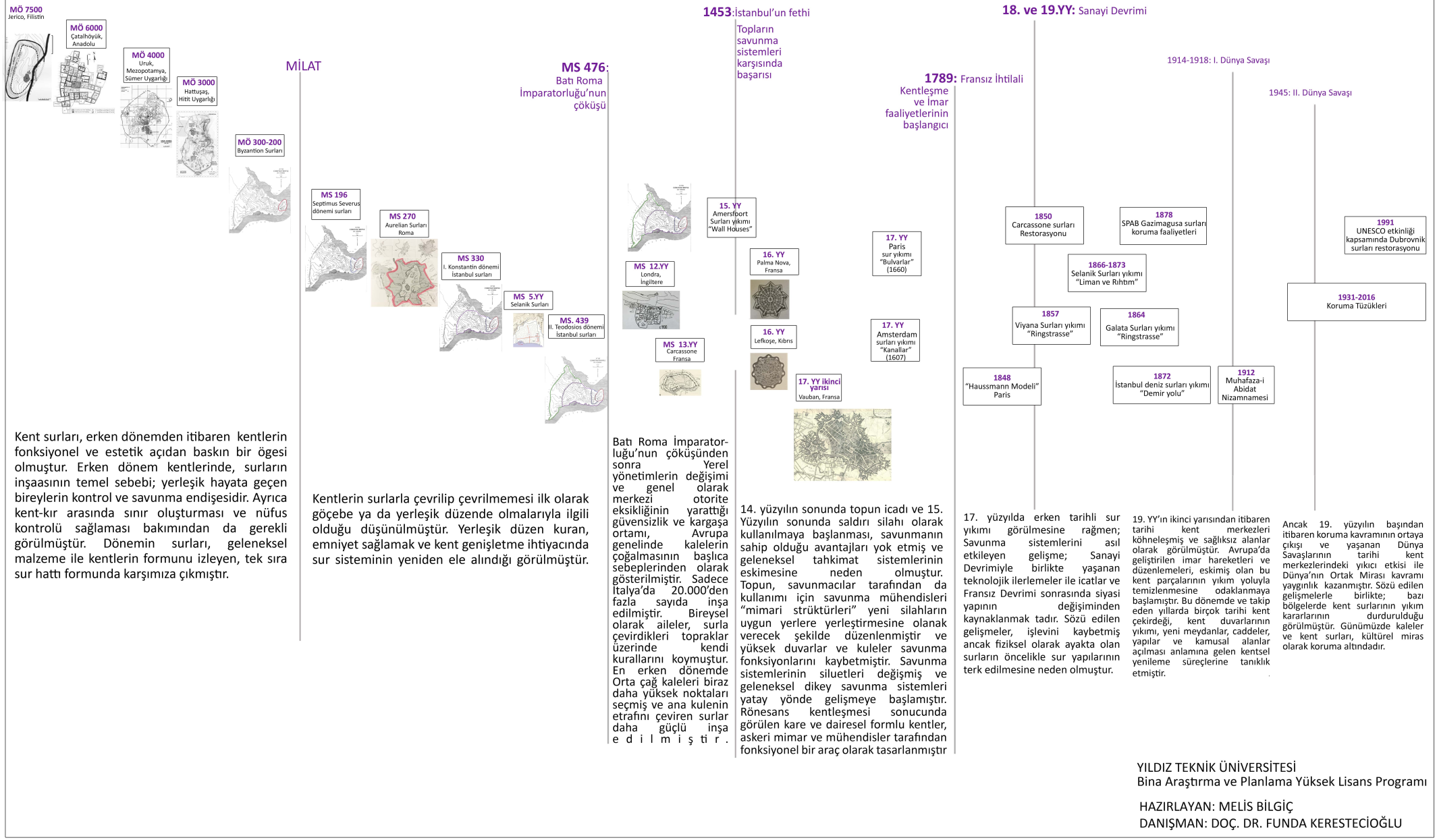

Kent surları, erken dönemden itibaren kentlerin fonksiyonel ve estetik açıdan baskın bir ögesi olmuştur. Erken dönem kentlerinde, surların inşaasının temel sebebi; yerleşik hayata geçen bireylerin kontrol ve savunma endişesidir. Ayrıca kent-kır arasında sınır oluşturması ve nüfus kontrolü sağlaması bakımından da gerekli görülmüştür. Dönemin surları, geleneksel malzeme ile kentlerin formunu izleyen, tek sıra sur hattı formunda karşımıza çıkmıştır.

Kentlerin surlarla çevrilip çevrilmemesi ilk olarak göçebe ya da yerleşik düzende olmalarıyla ilgili olduğu düşünülmüştür. Yerleşik düzen kuran, emniyet sağlamak ve kent genişletme ihtiyacında sur sisteminin yeniden ele alındığı görülmüştür.

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Yerel yönetimlerin değişimi ve genel olarak merkezi otorite eksikliğinin yarattığı güvensizlik ve kargaşa ortamı, Avrupa genelinde kalelerin çoğalmasının başlıca sebeplerinden olarak gösterilmiştir. Sadece İtalya'da 20.000'den fazla sayıda inşa edilmiştir. Bireysel olarak aileler, surla çevirdikleri topraklar üzerinde kendi kurallarını koymuştur. En erken dönemde Orta çağ kaleleri biraz daha yüksek noktaları seçmiş ve ana kulenin etrafını çeviren surlar daha güçlü inşa edilmiştir.

14. yüzyılın sonunda topun icadı ve 15. Yüzyılın sonunda saldırı silahı olarak kullanılmaya başlanması, savunmanın sahip olduğu avantajları yok etmiş ve geleneksel tahkimat sistemlerinin eskimesine neden olmuştur. Topun, savunmacılar tarafından da kullanımı için savunma mühendisleri "mimari strüktürleri" yeni silahların uygun yerlere yerleştirmesine olanak verecek şekilde düzenlenmiştir ve yüksek duvarlar ve kuleler savunma fonksiyonlarını kaybetmiştir. Savunma sistemlerinin siluetleri değişmiş ve geleneksel dikey savunma sistemleri yatay yönde gelişmeye başlamıştır. Rönesans kentleşmesi sonucunda görülen kare ve dairesel formlu kentler, askeri mimar ve mühendisler tarafından fonksiyonel bir araç olarak tasarlanmıştır

17. yüzyılda erken tarihli sur yıkımı görülmesine rağmen; Savunma sistemlerini asıl etkileyen gelişme; Sanayi Devrimiyle birlikte yaşanan teknolojik ilerlemeler ile icatlar ve Fransız Devrimi sonrasında siyasi yapının değişiminden kaynaklanmak tadır. Sözü edilen gelişmeler, işlevini kaybetmiş ancak fiziksel olarak ayakta olan surların öncelikle sur yapılarının terk edilmesine neden olmuştur.

19. YY'ın ikinci yarısından itibaren tarihi kent merkezleri köhneleşmiş ve sağlıksız alanlar olarak görülmüştür. Avrupa'da geliştirilen imar hareketleri ve düzenlemeleri, eskimiş olan bu kent parçalarının yıkım yoluyla temizlenmesine odaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde ve takip eden yıllarda birçok tarihi kent çekirdeği, kent duvarlarının yıkımı, yeni meydanlar, caddeler, yapılar ve kamusal alanlar açılması anlamına gelen kentsel yenileme süreçlerine tanıklık etmiştir.

Ancak 19. yüzyılın başından itibaren koruma kavramının ortaya çıkışı ve yaşanan Dünya Savaşlarının tarihi kent merkezlerindeki yıkıcı etkisi ile Dünya'nın Ortak Mirası kavramı yaygınlık kazanmıştır. Sözü edilen gelişmelerle birlikte; bazı bölgelerde kent surlarının yıkım kararlarının durdurulduğu görülmüştür. Günümüzde kaleler ve kent surları, kültürel miras olarak koruma altındadır.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Bina Araştırma ve Planlama Yüksek Lisans Programı

HAZIRLAYAN: MELİS BİLGİÇ
DANIŞMAN: DOÇ. DR. FUNDA KERESTECİOĞLU

Şekil 2. 55 Kent Surlarının Kronolojik Olarak Savunma Yapısından Mimari Mirasa Dönüşüm Süreç Şeması (Bilgiç, 2017)

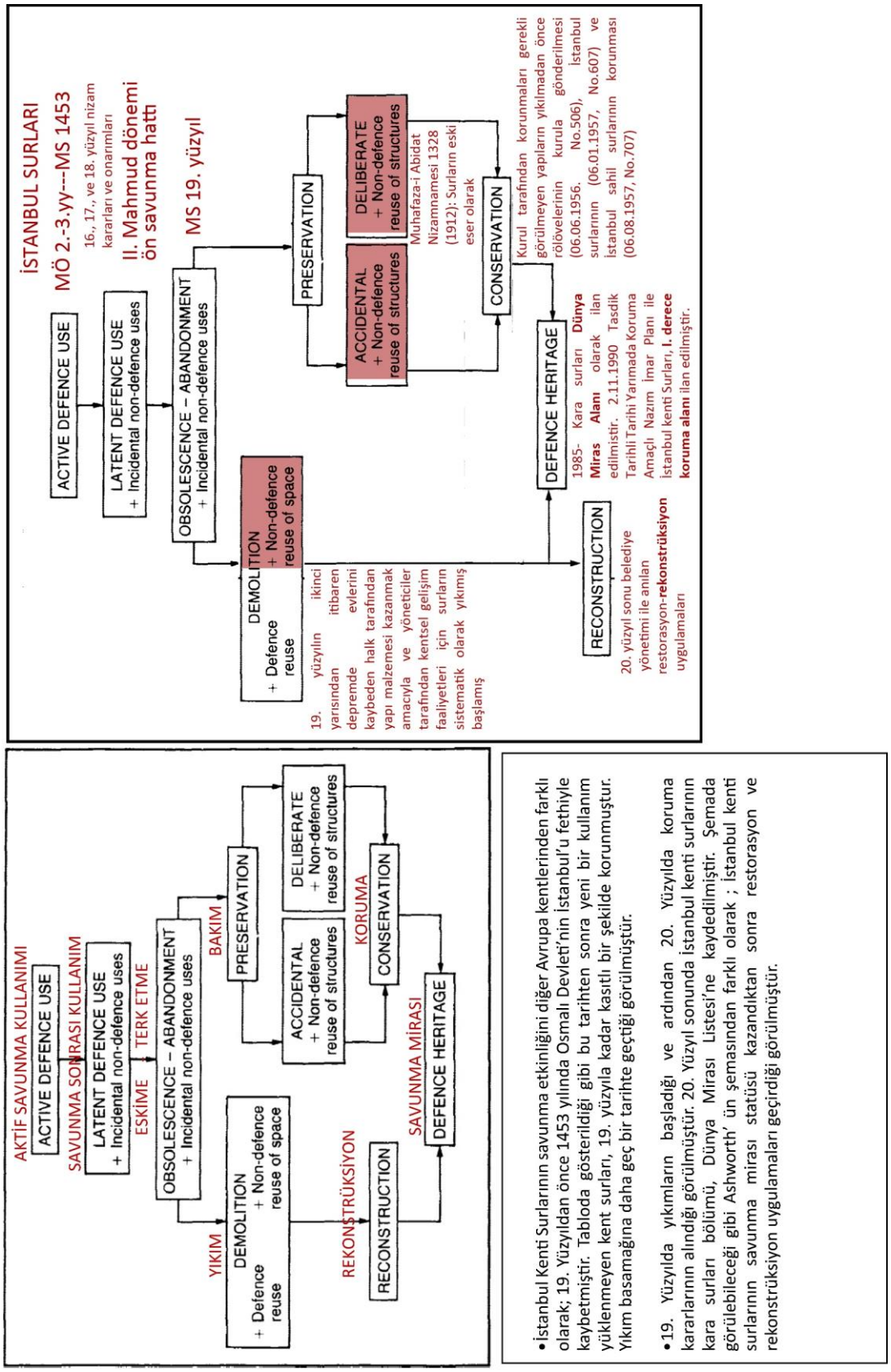

Şekil 2. 56 Gregroy Ashworth' ün surların tarihsel dönüşümü şeması ve İstanbul üzerinden yapılandırılması (Ashworth, 1991 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

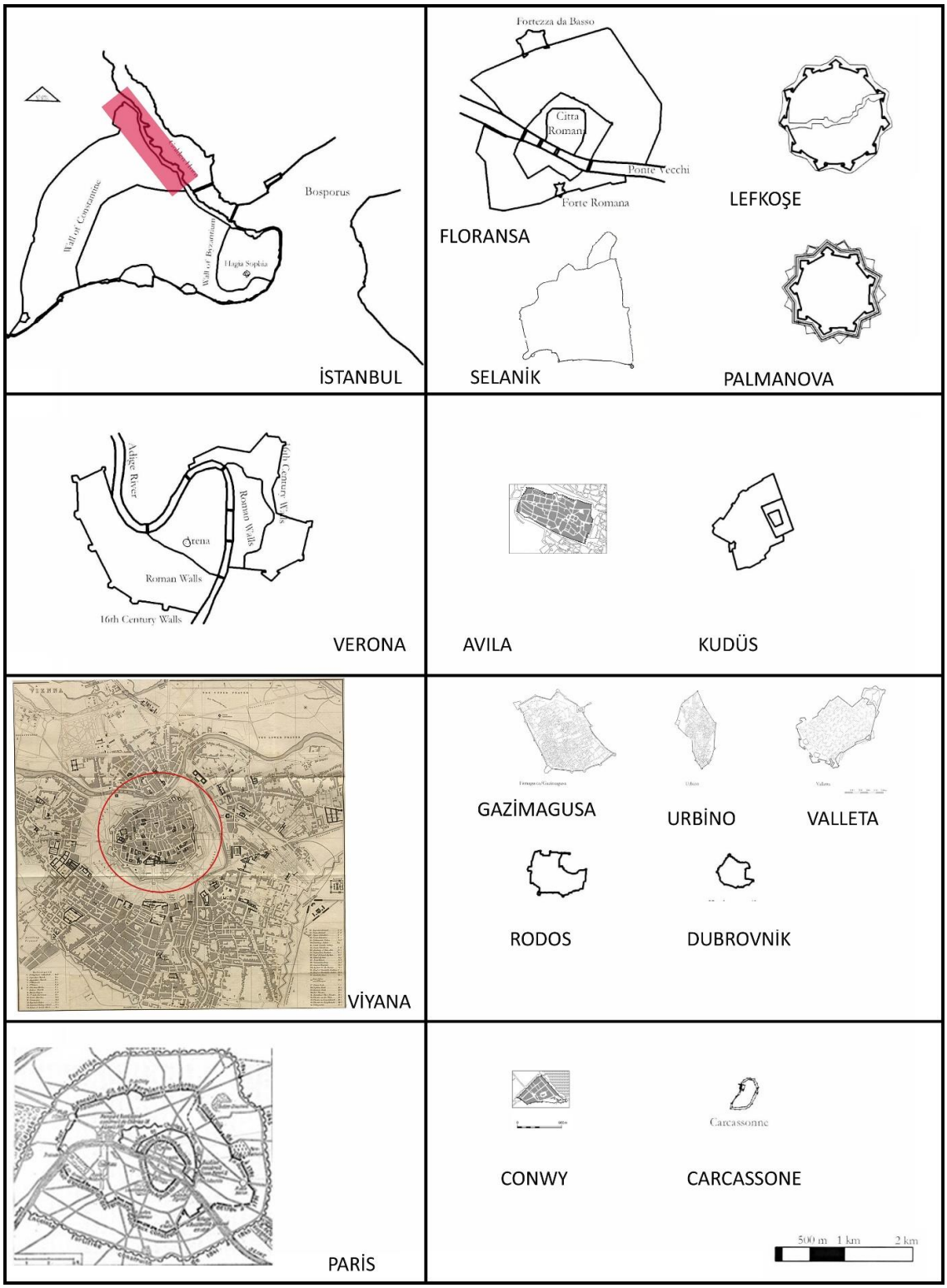

Şekil 2. 57 Surlu Kentlerin Ölçeklerine Göre İncelenmesi (Bilgiç, 2017)

Çizelge 2. 2 Haliç Surları, yakın çevre ve kent ölçeğinde değişim aralıkları (Bilgiç, 2017)

	Bizans Dönemi	1453 - 1839	1839 - 1923	1933 -1956	1956-1980	Yakın geçmiş
Haliç Surları ve işlevi	-Savunma strüktürü, -Liman ve deniz ticareti için kontrol ve güvenlik aracı	-Savunma işlevini kaybetmiş -İmgesel değer/ silüet değeri	Savunma işlevini ve önemini kaybetmiş, Kentli yeni yapı inşa etmek için surları temel ve taş ocağı olarak kullanmış	Savunma işlevini ve önemini kaybetmiş, Yasal olmayan barınak	Savunma işlevini ve önemini kaybetmiş, yasal olmayan barınak	-Mimari Miras ögesi -Tarihi katman
Surlara karşı temel yaklaşımlar ve uygulamalar	Surlar tarih boyunca birçok kez saldırılarla karşı karşıya kalmış ve Bizans imparatorluğunun yenilmezliğinin bir simgesi olarak sürekli onarım geçirmiş ve kent, surların birbirini takip eden dönemlerde yeniden yapım yöntemiyle genişletilmiştir.	1453'te Konstantinopolis' in fethiyle birlikte surlar büyük ölçüde hasar görmüştür. Fatih Sultan Mehmed dönemi imar faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen uygulamaların ilki surların onarımı olmuştur.	İlk yıkım faaliyetleri Haliç'in sanayi bölgesi işlevi kazanması Kentte ulaşım faaliyetlerinin hız kazanması sonucu demir yolu ağlarının inşası, Tanzimat dönemi-Batılılaşma hareketleri	-Prost planına göre Haliç'in Sanayi bölgesi olarak belirlenmesi, -Haliç Surları' nın 1. derece koruma olarak ilan edilmesi -Birbirini izleyen dönemlerde planlama faaliyetlerinin devam etmesi.	-Menderes döneminde görülen plansız kentleşme ve yıkımlar -Yeni bulvarlar ve sokakların açılması, -Haliç sahillerinin kültür ve turizm yönlü kullanımı önerilmiştir. -Haliç sahil yolu, ulaşım faaliyetlerine açılmıştır.	-Haliç' in sanayi işlevinin temizlenmesi, Tarihi yarımadanın bütün olarak sit alanı ilan edilmesi, - Haliç' te Cibali, Fener-Balat ve Ayvansaray semtlerinde bazı mahallelerin yenileme alanı ilan edilmesi
Sur-Yakın çevre etkileşimi	Liman, İskeleler Kapılar, İmparatorluk Sarayı, Ticaret Alanı	Liman, İskelerler Kapılar, İmparatorluk Sarayı, Ticaret Alanı Barınaklar Ticaret Merkezleri	Ticaret Merkezleri İskeleler Küçük Sanayi depoları ve barınakları Konutlar Mahalleler	Ticaret Merkezleri İskeleler Küçük Sanayi depoları ve barınakları Konutlar Mahalleler	Ticaret Merkezleri İskeleler Küçük Sanayi depoları ve barınakları Konutlar Mahalleler Satış birimleri ve Turistik tesisler	Ticaret Merkezleri İskeleler Küçük Sanayi depoları ve barınakları Konutlar Mahalleler Satış birimleri ve Turistik tesisler
Sur-Kent etkileşimi	Haliç Surları, Konstantinopolis'in kuzey kıyı sınırında konumlanmaktadır. Sarayburnu'ndan Ayvansaray'a kadar uzanmaktadır.	Kent fethedildikten sonra; Eyüp, Galata ve Üsküdar' da sur dışı yerleşimlerin başlamasıyla ; Haliç surlarının fiziksel sınır temsiliyetini kaybetmiş, İdari olarak Haslar Kadılığını temsil etmiştir.	Abdülaziz (1830-1876) ve Sadrazam Midhat Paşa (1822-1884), tarihi yarımada kent surlarını yıkmayı bile düşünmüş ancak surlar İngiliz Antik Çağ uzmanlarının müdahalesiyle kurtulmuştur. Ancak Galata surları 1865'te yıkılmıştır.	Sanayi işlevinin getirilmesiyle artan kaçak yapılaşma ve çevre kirliliği ile birlikte surlar oldukça harap durumda bırakılmıştır. Prost, Haliç surlarını korunması gerekli sit alanı olarak tanımlamasına karşın; ulaşıma zarar vermeyen kısımlarının korunmasını önermiştir.	1950' li yıllarda oldukça harap durumda olan surların fethin 500. Yüzyılı kapsamında bir bölümünün onarım geçirdiği ve rölövelerinin kurula gönderildiği bilinmektedir. (06.06.1956) Bu kapsamda kara surları 06.01.1957 ve sahil surları 06.08. 1957 tarihinde koruma altına alınmıştır.	-1985 yılında Kara surları, UNESCO Dünya Miras Alanı kapsamına alınmıştır. -1986, 1989 ve 1991 yılında Kara surları, Haliç surları ve Marmara surları bölümünde çok sayıda restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmıştır.
Harita	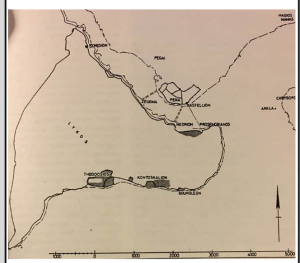 Bizans döneminde İstanbul surları, (Müller-Wiener, 2003)	 Fatih döneminde İstanbul surları, (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)	 1913-1918 yılları arasında tarihlenen harita (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)	 1913-1918 yılları arasında tarihlenen harita (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)	 Menderes döneminde açılan yollar (İstanbul'un Kitabı, 1957)	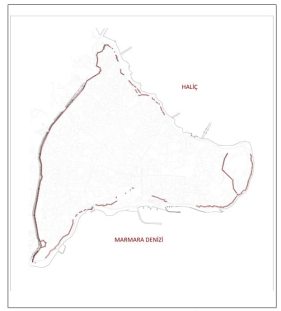 Günümüzde varlığını koruyan İstanbul kenti Surları (İstanbul Halihazı Planı üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2016)

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Bina Araştırma ve Planlama Yüksek Lisans Programı

HAZIRLAYAN: MELİS BİLGİÇ
DANIŞMAN: DOÇ. DR. FUNDA KERESTECİOĞLU

BÖLÜM 3

KORUMA KAVRAMLARI VE ULUSLARARASI TÜZÜKLER BAĞLAMINDA İSTANBUL HALİÇ SURLARI'NIN İNCELENMESİ

3.1 Koruma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yaşanan Gelişmeler

Koruma kavramı, 1972 yılında kabul edilen Dünya Mirası Anlaşması ile belirtilen maddelere göre; "*Anıtlar, yapı grupları ve sitler alt başlıklarında tanımlanan kültürel mirası anlamak, malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu halde sunumu ve tanıtımı, restorasyonu ve bakımı ile gelecek kuşaklara aktarılması için gerek duyulan bilimsel yöntemlerin tümü*" olarak tanımlanmıştır [62]. 18. yüzyılın sonundan itibaren korumanın öznesi olan kültürel mirasın ve onun bileşenlerini oluşturan kültür varlığının tanımı ve kapsamının anlaşılmasına ve nasıl korunacağına ilişkin tartışmaların yoğunlaşmasıyla "koruma" ayrı bir disiplin olarak ele alınmaya başlamıştır. Kültürel mirasın tanımı, kapsamı, ölçeği ve koruma yöntemleri, 19. ve 20. Yüzyıl düşünürlerinin katkıları ile şekillenmiştir. Günümüz çağdaş koruma kavramı, olumsuz deneyimlerin ve sorunların ışığında ele alınarak katkı koyan düşünürlerin etkisinde gelişmiştir [63].

Koruma kavramının oluşumuna ve gelişimine yapılan katkılar, Jukka Jokilehto tarafından "A History of Architectural Conservation" isimli kitabında ayrıntılı anlatılmıştır. Çağdaş koruma anlayışının gelişimi, 18. Yüzyılda Winckelmann' ın arkeoloji ve sanat tarihi çalışmalarıyla başlamıştır. Kültür varlığını temsil eden ilk kavram olarak anıt koruma karşımıza çıkmaktadır. Jukka Jokilehto' ya göre 19. Yüzyılda John Ruskin, William Morris ve Camille Boito'nun düşünsel katkılarıyla gelişen ve 20. Yüzyılda Viollet-Le-Duc, Alois Riegl, Gustavo Giovannoni ve Cesare Brandi'nin katkılarıyla zenginleşen modern koruma kuramı ortaya çıkmıştır [29].

“Çağdaş koruma anlayışı”, 18. yüzyıl sonlarından günümüze korumanın temel soruları olan “neyin, neden, nasıl korunacağı” ile ilgili bilimsel temellere dayanan uzun bir araştırma ve tartışma sürecinin ürünü olarak gelişmiştir. Korumanın ana ilkeleri, 18. yüzyılda Avrupa’da ilk ifadelerini bulurken; köklerinin, İtalyan Rönesans’ına ve hatta daha öncesine uzandığı düşünülmektedir [29].

19. yüzyılda anıtlara yaptığı müdahaleler ve kavramsal yaklaşımlarıyla Viollet Le Duc (1814- 1879) koruma kuram ve uygulama tarihinde önemli bir yere sahiptir. Viollet-Le-Duc’ un Carcassone surları restorasyon uygulaması, koruma tarihinde önemli bir kırılma noktasıdır. En önemli uygulamalarından bir tanesi olarak; 19. Yüzyılda yeniden ele alınan Carcassone kenti surları, Fransız Devrimi’nden sonra savunma işlevini kaybetmiş olmasına rağmen 13. yüzyıl sonundaki durumuna geniş çaplı rekonstrüksiyon uygulamalarıyla geri döndürülmüş ve bu süreçteki dönem izlerinin silindiği görülmüştür [64]. Viollet Le Duc’un “anıt” niteliğini üstün tutan tarihselci yaklaşımıyla geliştirdiği üslup birliğine ulaşma kaygısına karşı görüşler geliştirilmiştir. Yapıların onarımında önceden var olmayan, ancak olması gereken üslup birliğine ulaşma kaygısı, döneminde büyük tartışmalara neden olmuştur. Yaptığı uygulamalara hâkim olan “stilistik rekompozisyon” anlayışına yapılan eleştiriler, koruma kuramının gelişiminde önemli rol oynamıştır [65].

Viollet Le Duc’ ün yenileme, bütünleme ve rekonstrüksiyon uygulamalarına karşıt görüşler, 19. yüzyılın ortalarından itibaren John Ruskin (1819–1900) tarafından geliştirilmiştir. Ruskin’ in öncülüğünde gelişen ve “Anti-Restorasyon” adı verilen akım, restorasyon yerine basit onarımı, basit onarım yerine ise sağlamlaştırmayı önererek özgünlük kavramının önemini vurgulamıştır [29]. Sonuç olarak, İngilizce dilinde, 'restorasyon' sözcüğü negatif bir durum belirtmek için kullanılır hale gelmiş ve zaman içinde 'koruma' kelimesi ile yer değiştirmiş; 'koruma hareketi' adını alan yaklaşım, Avrupa’da yayılmaya başlamıştır. Sözü edilen akımın daha geniş kitlelere yayılmasını İngiltere’de Arts and Crafts akımının ünlü isimlerinden William Morris tarafından gerçekleştirilmiştir. 1877’ de SPAB (Society fort he Protection of Ancient Buildings) Derneği’ni kuran Morris, yayınladığı bir manifesto ile Ruskin’in görüşlerini yeniden gündeme getirmiştir [63].

Doğan Kuban’ a göre, günümüz “koruma ve restorasyon” yaklaşımına en yakın yargıları ortaya koyan mimar ve kuramcı Camillo Boito (1836–1914) olmuştur [65].

19. Yüzyılda birbirine karşıt gelişen iki farklı görüşü değerlendirip; Viollet-le-Duc ve Ruskin'in görüşlerini analiz ederek, birleştirmiş ve korumaya yönelik bir politikanın kabulünü savunmuştur. Tarihi binaların restorasyonu, sonradan standart bir referans haline gelen bir tüzükte yasalaştırılmıştır. Amaç, gerekli görülmeyen yıkım ve uygulamaları ortadan kaldırarak; tarihi anıtlar hakkında daha iyi bilgi sahibi olma anlamına gelen bir restorasyon geliştirmek olarak belirlenmiştir. Yapıların başka bir koruma yöntemi kalmadığında restore edilebileceği görüşünü savunmuştur [29].

Boito' ya göre restorasyon, yapının ve tarihsel değişikliklerin kapsamlı incelemesine, ardından neyin korunacağına ve neyin kaldırılacağına ilişkin eleştirel bir değerlendirmeye dayandırılmıştır. Amaç, yapının özgün durumu ile restorasyon görmüş özgün olmayan durumu arasında ayrım sağlanması olarak belirlenmiştir [29]. Cevat Erder'e göre, Boito' nun yaklaşımında anıt "*kısaltmadan, eklenmeden, uydurulmadan, yazarı tarafından yazılmış olduğu şekilde okunabilen bir kitap gibi*" okunmalıdır. Boito'nun görüşünde belgelemenin önemi vurgulanmıştır [67]. Koruma alandaki bir diğer önemli isim; Boito 'nun görüşlerini geliştiren ve güncelleştiren Gustavo Giovannoni (1873-1947) olmuştur. Tarihi anıtların korunması gerekliliğini belirtmiş, stil bütünlüğüne karşı çıkmıştır ve ana katkısı, tarihi kent merkezlerinin korunması konusunda olmuştur. Anıtların etrafında yeni yapılar yükseldiğinde ve tersine anıtların etrafının temizlendiği durumlarda yaşanan ölçek değişimine dikkat çekmiştir. Sonuç olarak; tek tek anıt koruma yerine bir bütün olarak çevre korumanın önemini vurgulamıştır. Giovannoni' nin çalışmalarının, İtalya'da benimsenen Carta del Restauro' nun genel ilkelerini büyük ölçüde etkilediği belirtilmiştir [29].

3.2 Koruma değerleri

Korunması gerekli kültür mirasını tanımlamak, koruma altına alınacak varlıkları belirlemek için onlara atfedilen değerler, koruma kavramının temel tartışma konularından bir tanesi olmuştur. Yapılı çevrenin barındırdığı geçmişten kalan izler tarihsel bir belge niteliği taşırken aynı zamanda kalıcılığı ve sürekliliği simgelediği düşünülmektedir. Ancak bu izlerin tamamının korunması mümkün değildir. Özellikle kentleşme, yeni yapılaşma ve kaynak yetersizliğinin durumu daha da zorlaştırdığı görülmektedir. Böylece zaman içinde korunması gereken anıt ve tarihi alanlarınn seçimine yardımcı olabilecek bazı değerler ve ölçütler belirlenmesi gerekmiştir [63].

Özgünlük kavramı üzerine odaklanan Alois Riegl' in, 20. Yüzyıl başında yayınladığı " Modern Anıt Kültü: Karakteri ve Kökeni" (1903) adlı makalesiyle; çağdaş koruma kavramlarını ve değerlerini belirlemiştir. Jokilehto' ya göre Riegl, çağdaş koruma anlayışı için "tarihi anıt" tanımı ve koruma değerlerinin analizi ile sözü edilen konuda sistematik bir temel oluşturmuştur [29]. Anıtları tasarlanmış ve tasarlanmamış olarak iki farklı grupta incelemiştir. Tasarlanmış anıtlar, eski ve en genel anlamda bir anıt olarak tasarlanan, insanlık eylemlerini canlı tutmak ve gelecek nesillerin bilincine sunmak amacıyla yaratılmış insan ürünü olarak tanımlanmıştır. Tasarlanmamış anıtlar, öncelikle çağın ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmiş binalara atıfta bulunan modern bir konsepttir ve daha sonradan modern algıya bağlı olarak tarihsel değere sahip olduğu kabul edilmiştir [29]. Riegl, sözü edilen anıtları tanımlayan değerleri, tarihsel süreçte analiz ederek aşağıdaki gibi gruplandırmıştır;

Anma değerleri: eskilik değeri, tarihsel değeri (hafıza değeri), tasarlanmış anma değeri

Güncel değerler: kullanım değeri, sanat değeri (yenilik değeri)

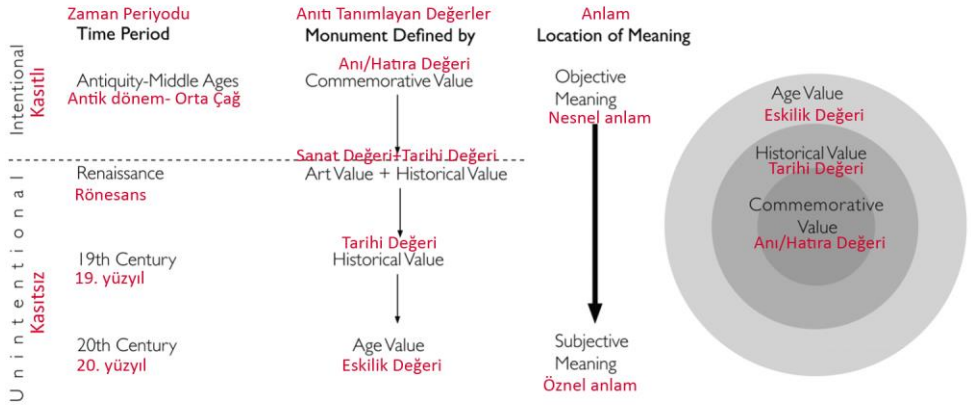

Şekil 3. 1 Riegl' e göre koruma değerlerinin gelişimi (Michele Lamprakos,2014)[1]

Zeynep Ahunbay, "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon" adlı kitabında koruma kararına yardımcı "Tarihi belge değeri", "Eskilik değeri" "Estetik değeri" tanımlarına yer vermiştir [63]. Doğan Kuban, Estetik değer ve Tarihi belge değeri yanında "çevresel değer" ölçütünden söz etmiştir [65]. Emre Madran ve Nimet Özgönül'ün "Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunması" kitabında benzer şekilde kültür varlıklarının taşıması

[1] Tablonun dili, yazar tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir.

gereken bazı değerler ve niteliklerden söz edilmiştir; Süreklilik Değeri, Tarihsel Değeri, Anı Değeri, Mitolojik Değer, Artistik ve Teknik Değeri, Özgünlük Değeri, Enderlik Değeri, Teklik Değeri, Çokluk Değeri, Homojenlik Değeri, Ekonomik Değer, İşlevsel Değer, Geleneksel Değer, Eğitim Değeri ve Belge Değeri [68].

2013 yılında Avustralya ICOMOS tarafından Burra Tüzüğü'ne ait uygulama notu olarak sunulan, "Kültürel önem ve değerlendirilmesi" hakkında rehberlik niteliği taşıyan bir belge sunulmuştur. Anıtların kültürel ve doğal öneminin tanımlanmasına yardımcı, ulusal olarak kabul edilmiş miras değerlendirme kriterleri Estetik Değer, Tarihi Değer, Bilimsel Değer, Sosyal Değer ve Spritüel Değer olarak belirtilmiştir [69].

ICOMOS Türkiye Milli komitesi tarafından 2013 yılında hazırlanan "Mimari Mirası Koruma Bildirgesi"' ne göre "korunması gerekli kültür varlığı" niteliği kazanabilmesi için sahip olması gerekli bazı değerler özgünlük, bütünlük, tarihsel, belgesel, estetik ve sanatsal, teknik ve teknolojik, enderlik ve teklik, grup değeri, kullanım değeri, folklorik değeri olarak sınıflandırılmıştır [70].

3.3 Uluslararası Koruma Tüzükleri Bağlamında Haliç Surlarının İncelenmesi:

Günümüze kadar UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar, 1964 Venedik Tüzüğünü temel alarak sık sık yapılan toplantılarda koruma ilkeleri, tarihi yapı ve çevrelerin çağdaş yaşam içindeki yerleri, kültürel kimliğin tanımları gibi konularda tartışma ortamı yaratarak, gelişen koşullara uygun yol gösterici ilkeler belirlenmiştir [71]. Uluslararası koruma örgütlerince kabul edilmiş tüzükler, kentsel veya kırsal alanlarla ilgili önemli konularda madde ve ilkeler belirleyerek genel rehberlik hizmeti sunmaktadır. Uluslararası anlaşmalar ve deklarasyonların incelenerek; dünya genelinde koruma konusundaki tutum ve yaklaşımların anlaşılacağı düşünülmüştür.

Kronolojik bir sıralama içinde incelenen uluslararası tüzükler ve deklarasyonlar, neyin-neden korunacağı, nasıl korunacağı ve güncel yaklaşımlar olmak üzere üç başlıkta ele alınmış ve Çizelge 3.1'de gösterilmiştir. Bu bağlamda ele alınan tüzüklerin ilki; koruma kavramının ve ilkelerinin uluslararası bir platformda ilk defa tartışıldığı ***Carta del Restauro*** olmuştur. Tüzük, koruma ile ilgili kapsamlı bir uluslararası hareketin oluşmasına katkıda bulunması bakımından önemli görülmektedir. Tez kapsamın önemli görülen; "Anıtların ve onlara arka fon sağladığı düşünülen çevrelerinin ve kentlerin

karakterinin korunmasıdır." ifadesiyle anıt çevresinin sadece arka plan olarak önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca anıtların korunması ve bakımına yönelik ilkeler ve maddeler belirlenmiştir [72]. II. Dünya Savaş'ının yıkıcı etkilerinden ve yaşanan hızlı değişimin ardından 1946'da UNESCO kurulmuş ve "Dünya'nın ortak mirası" kavramı ortaya çıkmış; böylece uluslararası koruma yaklaşımlarına yön verme ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda 1964'te Venedik'te toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde Cevat Erder' e göre "tarihi çevreyle ilgili uluslararası ilkelerin temel taşı" olarak değerlendirilen ***Venedik Tüzüğü*** kabul görmüştür [73]. Viollet Le Duc' un anıtı üstün tutan görüş ve uygulamalarının ardından, 1931 Carta del Restauro ile temelleri atılan ve özellikle II. Dünya Savaş'ının da etkileriyle Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesiyle korumanın kapsamı genişletilmiş, anıt kavramı tek yapıdan çevresel ölçeğe gelişimi kabul edilmiştir. Anıtları korumanın amaçlarından biri olarak "tarihi belge değeri" taşıması vurgulanmıştır. Yaşanan Dünya savaşlarının ardından insanlığın ortak mirası kavramının uluslararası toplumda sıkça tartışılmaya başladığı yıllarda, UNESCO nezdinde ***"Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme (1972)"*** kabul edilmiştir [74].

1975 yılında "Avrupa Mimari Miras Yılı" kapsamında günümüze kadar gelen "bütünleşik koruma" anlayışı ***"Amsterdam Bildirgesi"*** ile ilan edilmiştir. Korumanın yasal, yönetimsel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla yerel ve kent ölçeğinde ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. 1976 yılında Nairobi' de benimsenen ***"Tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konusunda tavsiyeler"*** kapsamında kentleşmenin baskısı altında korumanın ideal bir şekilde nasıl olacağına dair ilkeler ve yöntemler belirtilmiştir [78]. 1979 yılında anıtların kültürel önemini vurgulayan ***Burra Tüzüğü***, ***"Tarihi sitlerin korunması konusunda Avustralya Tüzüğü"*** olarak da bilinen Avustralya ICOMOS mili komitesi tarafından ortaya konmuştur. 1987 yılında "***Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması için ICOMOS Tüzüğü" nün (Washington Şartı)*** kabul edilmesi; 1992 yılında ***"Kültürel Peyzaj"*** kavramının kültür mirası kategorileri arasına alınması; 1994 yılında ***Nara Konferansı'nda*** "Özgünlük" konusundaki ilkelerin; 2003 yılında ***Somut Olmayan Kültür Mirası Sözleşmesi***'nin kabul edilmesi; 2008' de **Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu** Tüzüğü ile miras alanlarının doğru anlaşılması; kentsel miras ile kentlerin yeni gelişmelerinin birlikte kavranmasıyla ilgili olarak geliştirilen önemli sözleşmelerdir [71]. Ancak sözü edilen tüzüklerin gelişmekte olan tarihi kentlerdeki trafik, turizm,

yüksek yapı ve kent merkezi gibi sorunlarını çözmeye yeterli olmadığının görülmesiyle bütün bu kavramların ve gelişmelerin tek bir başlık altında toplanarak yeniden kavramlandırılması ve mevcut tüzüklerde yenileme yapılması gerekli görülmüştür. 2005'de Viyana'da gerçekleştirilen ***"Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık-Tarihi Kentsel Peyzaj Yönetimi"*** konferansı bu konuda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu kapsamda 10 Kasım 2011 yılında UNESCO Genel Kurulu tarafından 1976 tarihli ***"Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü"*** Tüzüğü'nün etkinliğini geliştirmek amacıyla UNESCO ***"Tarihi Kentsel Peyzaj" kavramına ilişkin Tavsiye Kararı"*** kabul edilmiştir [74]. Tarihi kentsel alanlarda yaşanan değişimleri yönetmek için 1976 Nairobi ilkeleri ve 1987 Washington Tüzüğü' nün ilkeleri güncellenerek ***"Tarihi kent ve kentsel Alanların korunması ve yönetimi için Valetta İlkeler"i***, ICOMOS' un 17. Genel kurulunda 28 Kasım 2011' de Kabul edilmiştir. *Yönetim planı, tampon bölge, yerin ruhu, yaşam kalitesi, halkın katılımı* gibi kavramlar ilk defa bu tüzükle vurgulanmıştır [75]. Son olarak 2016 yılında ICOFORT'un (ICOMOS Tahkimatı ve Askeri Mirası üzerine Bilimsel Komitesi) resmî web sitesinde tartışmaya açılmak üzere sunduğu **"*Surların bakımı, korunması ve sunumu*"** için rehber niteliği taşındığı düşünülen taslak metin incelenmiştir [76]. Tamamen tahkimat sistemlerinin ve surlu alanların korunmasının sürekliliğine yönelik bir metin olması nedeniyle önemli görülmüştür.

Yukarıda özetlendiği gibi tarihsel süreçte koruma örgütlerince hazırlanmış tüzükler kronolojik bir sıra içinde ele alınarak **"sur"** ve "**sur-yakın çevre ilişkisi"** ve "**sur-kent ilişkisi"** ile ilişkilendirilen maddeler belirlenmiştir ve alan çalışması bu bağlamda elde edilen bilgilere göre yapılmıştır (Çizelge 3.2).

Çizelge 3. 1 Çalışmada incelenen Uluslararası tüzükler

KORUMA- NE	KORUMA-NASIL	KORUMA-GÜNCEL YAKLAŞIMLAR
Carta Del Restauro (1931) **CIAM Toplantısı (1933) ve Atina Antlaşması (1941)** **Venedik Tüzüğü (1964)** **Dünya Mirası Sözleşmesi (1972)**		

Çizelge 3. 2 Çalışmada incelenen Uluslararası tüzükler (devamı)

	Amsterdam Bildirgesi (1975) **Tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konusunda tavsiyeler (Nairobi Tavsiyeleri) (1976)** **Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması (Washington Tüzüğü) (1987)** **Nara özgünlük belgesi (1994)** **Burra Tüzüğü (1999)**	
		Uluslararası kültürel turizm tüzüğü: Kültürel miras değerine sahip alanlarda turizmin yönetimi (1999) **Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi (2003)** **Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile ilgili Xi'an Deklarasyonu (2005)** **Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumu tüzüğü (2008)** **ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü (2008)** **Tarihi kentsel peyzaja ilişkin tavsiye kararı (2010)** **Tarihi kentsel alanların korunması ve yönetimi için Valletta ilkeleri (2011)** **ICOFORT (Savunma mirası ve surlar üzerine bilimsel komite) yayınlanmamış Kartası (2016)**

Çizelge 3. 3 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi

TÜZÜKLER	**SUR:** Surun Kendisi	**SUR-YAKIN ÇEVRE İLİŞKİSİ:** Sura komşu yapılar ve kentsel açık alanlar	**SUR-KENT İLİŞKİSİ:**
			
Carta Del Restauro (1931)	-Kasıtlı yıkım, -Uygun olmayan yeniden kullanım, ek ve bütünlemelerde kaçınılmalı,	-Anıt çevresindeki yapılar yıkılarak; uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi,rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.	
CIAM Toplantısı (1933) ve Atina Antlaşması (1941)		(69) Tarihsel anıtların çevresindeki sağlıksız yerleşmelerin temizlenmesi gereklidir.	(68) Tarihi anıtlara zarar verebilecek; yaşamsal yollar ve kent merkezleri varsa yerleri değiştirilmelidir.
Venedik Tüzüğü (1964)	Madde 3. Anıtların tarihi belge niteliğine saygı duyulmalıdır. Madde 4- Korumanın kalıcılığının sağlanmalıdır. Madde 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Madde 9-10-11-12-13. Anıtın geçirdiği dönem eklerine saygı duyulmalı ve tahmini bütünlemelerden kaçınılmalıdır.	Madde 1,6.,7 ve 14.: Anıtın bulunduğu çevrelerin bütünlüğünün korunması, sağlıklı kılınması, özgün niteliklerinin değiştirilmesine izin verilmemelidir.	

Çizelge 3. 4 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

Dünya Mirası Sözleşmesi (1972)			Geleneksel bozulmaların yanı sıra kentlinin sosyal ve ekonomik şartlarının değişmesi, bütün insanlığın ortak doğal ve kültürel mirası için bir tehdit unsuru olduğundan önüne geçilmelidir.
Amsterdam Bildirgesi (1975)	İhmal ve kasıtlı yıkımlara karşı uyarılmıştır. Yapılara, onların karakterlerine saygı göstermeyi ihmal etmeksizin; çağdaş yaşamın gereklerine uyan işlevler verilerek yaşatılması sağlanmalıdır.	-Anıt çevresinin etkileyen düzensiz yeni yapılaşma ve aşırı trafik gibi gittikçe artan tehditlere, -Yeni yapıların çevreleriyle uyum içinde olmalarını sağlayacak bazı hacimsel ve boyutsal kısıtlamalar getirilmelidir.	Çağdaş kent planlamasında eski kentlerin kentsel dokusunu karakterize eden insan ölçeği, açık ve kapalı mekanları ve işlevlerinin etkileşimi bozulmamalıdır.
Tarihi alanların korunması ve çağdaş rolleri konusunda tavsiyeler (Nairobi Tavsiyeleri) (1976)		3.Tarihi alanlar, yapılar, mekânsal kurulumlar ve çevreleri yanı sıra insan faaliyetleri de dahil olmak üzere bir bütün olarak ele alınmalı ve korunmalıdır. 4.Tarihi alanlar ve çevreleri, uygun olmayan kullanım, gereksiz eklentiler, duyarsız değişiklikler gibi söz konusu alanların kimliklerini tahrip edecek her türlü zarardan ve her türlü kirlenmeden etkin bir şekilde korunmalıdır. 28. Yeni yapıların tarihsel yapı gruplarıyla uyum içinde olmasına dikkat edilmelidir. Bu doğrultuda, yeni yapıların malzeme, form, ön cephe, çatı örtüş, ölçek özelliklerini belirleyen bir kentsel tasarım rehberi hazırlanmalıdır.	20. Geniş kentsel ve bölgesel bağlamda sosyal, iktisadi, kültürel ve teknik verilerin detaylı taramasının yapılması gerekli görülmüştür. 30. Tarihi alanlar ve çevreleri elektrik direkleri, yüksek gerilim hatları, telefon direkleri ile kabloları, televizyon antenleri ve büyük reklâm levhalarının neden olduğu görüntü kirliliğinden korunmalıdır. Reklâm panoları, neon işaretler dikkatli bir şekilde yerleştirilmeli ve alanın bütünlüğü ile bir uyum içerisinde olduğu kontrol edilmelidir.

Çizelge 3. 5 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması (Washington Tüzüğü) (1987)		2. Korunması istenen nitelikler kentin veya kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan maddi ve tinsel bileşenlerdir, özellikle: a) Parsel ve sokakların tanımladığı kent dokuları, b) Binalarla yeşil ve açık alanlar arasındaki ilişkiler, c) Binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri, d) Kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı çevresi ile arasındaki ilişki; ve e) Kent veya kentsel alanın zaman içinde yüklendiği değişik işlevler. Bu özellikleri tehdit eden olumsuz etkenler tarihi kent veya kentsel alanın özgünlüğünü zedeleyebilmektedir.	
Nara özgünlük belgesi (1994)	9- Kültür mirasına atfedilen değerlerin doğru bir şekilde anlaşılması, tanınması ve sunulması; özgün niteliklerinin belirlenmesi ve tüm tarihsel değerleriyle birlikte korunması için önemlidir.	Özgünlük kavramının önemli bir belirleyicisi olan çevre değerine özen gösterilmelidir.	

Çizelge 3. 6 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

Avustralya Burra Tüzüğü (1999)	-Anıtların "kültürel önem" kavramı doğru anlaşılmalıdır. -Yeniden işlevlendirmeye sadece yerin özgün değerlerine minimum ölçüde etkilediği durumlarda izin verilmelidir.	Anıt ve çevresinin kültürel önemine zarar veren tüm değişimlerden kaçınılmalıdır.	
Uluslararası kültürel turizm tüzüğü: Kültürel miras değerine sahip alanlarda turizmin yönetimi (1999)	Aşırıya kaçan veya kötü yönetilen turizm ve turizme bağlı yapılaşma, kültürel mirasın özgün yapısını, bütünlüğünü ve önemli özelliklerini tehdit edebilir.		Ulusal ve bölgesel ekonominin temel bileşeni olarak iç ve uluslararası turizm, başka toplumların yalnız geçmişten kalan izleri ile ilgili değil, günümüz yaşamı hakkında da sunduğu özel deneyimle, kültürel alışverişin başta gelen araçlarından biri olmayı sürdürmektedir.
Viyana Memorandumu (2005)		Tarihi alanda yeni yapılaşmanın sahip olması gereken bazı unsurlar aşağıdaki gibi belirtilmiştir; -Çağdaş ve kaliteli tasarım ve uygulama, − Kültürel ve tarihi bağlama duyarlılık, − Mevcut tarihi doku ve mimariye uygunluk, − Tarihi kent peyzajının değerine katkıda bulunmak, − Mevcut çevre ölçeğini dikkate almak, − Mevcut tarihi doku içinde kabul edilebilir limitlerde kalmak, − Tarihi kent peyzajını oluşturan tüm elemanlara duyarlılık.	
Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü (2008)	-Daha önceki koruma tüzüklerinde de belirtildiği gibi korumaya halkın katılımı önemlidir. - Kültürel miras alanlarının anlama ve takdirin kolaylaştırılması - Ziyaretçilerin alanla fiziksel erişim de dahil olmak üzere iletişim kurması sağlanmalıdır - Tarihi alanların doğru bilgi, belge ve yaşayan gelenekler yoluyla ziyaretçilerle iletişim içinde olması önemlidir. - Alanın; kültürel, sosyal ve çevresel önemi ve değerleri tüm yönleriyle dikkate almalıdır.		

Çizelge 3. 7 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü (2008)	- Tarihi alanların doğru bilgi, belge ve yaşayan gelenekler yoluyla ziyaretçilerle iletişim içinde olması önemlidir. -Alanın, kültürel, sosyal ve çevresel önemi ve değerleri tüm yönleriyle dikkate almalıdır. -Değişimin takip göstergeleri olarak manzara ve açık alanların kısıtlanması, hava kirliliği, gürültü kirliliği gibi fiziksel unsurlar yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar da ele alınmalıdır.		
ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü (2008)	Farklı kültürler arasındaki geçişlerde, birleşmeler ve yeniden ayrılmalar sonucunda inşa edilmiş; kültürel çeşitliliği destekleyen mimari miras yapılarının korunması önemlidir.		Kent sınırlarını oluşturan yapıların bir geçiş elemanı olarak miras değeri olmasından ötürü kentsel ölçekte de değerlendirilmelidir.
Tarihsel Peyzaja İlişkin tavsiye kararı (2010)	-Tarihi alanlarda çağdaş mimarinin ve bu kapsamdaki duyarlılıkların gelişmesi; - Ekonominin ve kentlerin rolünün değişmesinin yerel olmayan turizm ve kentsel kalkınma gibi dışsal aktörlerle gerçekleştiğinin dikkate alınması; -Yaşayan tarihi kentler ile ilgili "özgünlük" ve "bütünlük" konuları; - Tarihi kentsel peyzaj ile ilgili olarak "tampon bölge" nin anlamı ve kullanımı; - Kentsel tarihi alanlar ile ilgili "manevi" değerler.		
Tarihi kentsel alanların korunması ve yönetimi için Valletta ilkeleri (2011)		Ortak zeminde topoğrafya ve silueti kapsayan çevrenin rolü ya da şehir manzarasında kavramsallaştırma, bütün olarak öncesinden daha önemli hale geldi.	-Kentsel gelişimden kaynaklanan değişimler kontrol edilmelidir ve kent görüntüsünde ve mimari strüktürdeki fiziksel ve görsel etkiyi azaltacak şekilde dikkatlice yürütülmelidir. - Kentsel koruma planlaması kapsamında, zaman sürecinde yaşamış tarihi kasabalarda bulunan farklı toplulukların **kültürel çeşitliliği** göz önünde bulundurulmalı ve saygı duyulmalıdır.

Çizelge 3. 8 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

Tarihsel Peyzaja İlişkin tavsiye kararı (2010)	Tarihi kasaba veya kentsel alanı oluşturan parçalar (aşağıda sıralanmış bir arada bütünlük ve uyum içinde değerlendirilmelidir; -Kentsel dokusu olarak tanımlanan sokak düzeni, apartmanlar, yeşil alanlar ve binalar arası ilişkiler ve yeşil ve açık alanlar -Binaların form ve görünüş, iç ve dış, strüktür, ses, stil, ölçek, malzeme, renk ve dekorasyon ile tanımlanan iç ve dış özellikler -Kasaba veya kentsel alanın zaman içinde kazanmış olduğu fonksiyonlar, -Kültürel gelenekler, geleneksel teknikler, yerin ruhu ve yerin kimliğini destekleyen her şey, -Alanın içinde bulunduğu bütünlük ile arasındaki ilişki, alanın bağlamı ve bu bağlamı oluşturan parçalar; sosyal doku, kültürel çeşitlilik, -Yenilenemeyen malzemelerin tüketimini düşürmek, yeniden kullanımı ve dönüşümü desteklemek, -Yeni işlevler ve aktiviteler tarihi kasabaların ve kentsel alanların karakteriyle uyumlu olmalıdır. (Washington Charter) -Tarihi kasaba veya kentsel alanların içinde trafik, yasalarla katı bir şekilde kontrol edilmelidir. (Washington Charter) -Kentsel veya bölgesel planlama temel otoyol ihtiyacı olduğunda, onlar tarihi kasabaya veya kentsel alana direk girmek zorunda değildir, fakat ulaşımı geliştirmek ve kolaylaştırmak zorundadır. (Washington Charter)		
ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)	Kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biri mimari mirasın kültürel sürekliliğinin sağlanması için çağdaş yaşam ile bütünleştirilmesi gereklidir. Mimari mirasın korunmasına yönelik süreçler tanımlanmıştır. -Belgeleme, teşhis, korunacak değerlerin tanımlanması ve bilgi oluşumu-paylaşımı Mimari mirasın özgünlüğünün ve bütünlüğünün zarar görmemesi esas alınmalıdır.	-Mimari koruma, mimari mirasın bütünlüğünü, parçası olduğu sosyal ve kültürel bağlam ile birlikte dikkate almalıdır.	

Çizelge 3. 9 Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, su-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında incelenmesi (devamı)

ICOFORT (Savunma mirası ve surlar üzerine bilimsel komite) yayınlanmamış kartası (2016)	Amaç 1. Onlara atfedilen özgün değerlerin tamamının korunması için şart olan; surların formları, bağlamları ve işlevselliği arasındaki ilişkiye açıklık getirmek. Amaç 5. Surların ihtiyaçları için kapsamlı bakım ve koruma rehberleri geliştirilmesi, Amaç 6. Surların korunması, bakımı, yorumlanması ve uygun yönetimi için uygun araştırma olanakları sağlamak, -Sur mimarisinin estetik değere sahip olduğu kaçınılmazdır ancak bunun sahip olduğu diğer değerlerin araştırılmasının önüne geçmemesi gereklidir. -Diğer miras kategorilerinin savunma unsurlarının üzerini kapladığı durumlarla karşılaşılmaktadır ve şartlarda herhangi bir zamanda bu unsurlar için tehdit yaratabilmektedir. Surlu kentler, kiliseler, endüstriyel üretim merkezleri, manastırlar, saraylar, deniz fenerleri olabilir. Bu karma miras kaynakları korunurken, sağlamlaştırılırken, restore edilirken ya da yorumlanırken; mimar, korumacı, peyzaj mimari, arkeolog ve askeri mimari ve kent tarihçisi gibi farklı disiplinleri bir araya getiren bir çalışma ortamı sağlanmalıdır.	Amaç 2. Surların, yalnız ve ayrı yapılar olarak değil; savundukları toprakların, kentsel toplulukların yerleşimlerinin bir parçası olarak kapsayıcı bir tarzda yorumlanması konusunda daha fazla farkındalığın geliştirilmesi; Amaç 3. Surların düzenlenmesinin (setting) ve tarihi dokunun korunmasının tanıtımı Amaç 4. Tüm rastlantısal değişikliklerin, restorasyonların, rekonstrüksiyonların veya tarihi yapıların ve zeminlerin oluşturduğu tarihi dokunun kaldırılmasının önlenmesi. Amaç 7. Ziyaretçilere, surların tarihine ilişkin, kültürel-sosyal ve politik bağlamla olan ilişkisine ve savunma bölgesindeki etkinliğine ilişkin doğru anlayış sağlanabilmesi için vurgu yapılarak uygun bir yorumlama geliştirilmesi -Tarihi tahkimat ve sur sistemleri özel bir savunma işlevi için tasarlanmıştır ve mevcut doğal unsurları ve çevredeki manzara değişikliklerini savunma donanımları olarak entegre edilmelidir. Yapıların, tarihi bitki örtüsünün, kontrol ve savunma amaçlı manzara unsurları korunması ve surları çevreleyen alanların kapsamlı olarak ele alınması gereklidir.	Surlar, tipik mimari miras yapılarından farklı olarak tek anıt ölçeğinden karmaşık savunma sistemlerine kadar çevrelerini koruyan ve muhafaza eden yapılardır. Bazı alanlarda, yeni işlevler yüklenmesi; korunmasını desteklediği görülmüştür. Ancak bütün parçaları birbiriyle ilişkilendiren kapsamlı bir planlama, küresel bir anlayış ve detaylı bir iyileştirme eksikliği olabilir. Şehrin savunma mimarisinin yönetimi, yorumlanması, korunması ve sürdürülmesinin tüm unsurlarına yardımcı olmak ve bütünleştirmek için Kentsel Kalkınma Planı oluşturulmalıdır.

3.4 Türkiye'de Koruma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yaşanan Gelişmeler Bağlamında Kent Surları:

Kentin uzun geçmişini simgeleyen anıtsal yapılar olan kent surları, 1453 yılında kent fethedildikten sonra Osmanlı döneminde işlevini kaybetmiş olmasına rağmen korunmaya devam etmiştir. Doğan Kuban'a göre Osmanlı döneminde işlevini kaybetmiş durumda olmasına rağmen korunmaya devam etmesi; kent için kullanım ve imgesel değerine önem verildiğini göstermiştir. [36]. Çeşitli dönemlerde kent surlarına zarar veren bitişik yapılaşma gibi uygulamaları önlemek üzere yasaklar getirildiği görülmüştür. Surların iç taraflarındaki yapıların, sur duvarlarının iç yüzeylerine bitişik veya üzerinde olmaması, aykırı durumda yapıların kaldırılması şiddetle takip edilmiştir. Sur duvarları ile yapılar arasında dört mimari arşınlık (3 m kadar) bir boş mesafe bırakılması, yapıların iki kattan fazla olmaması daha 966'da (1558/59) nizam altına alınmıştır. Aynı zamanda İstanbul' un yangınları, depremleri bu önlemlerin alınmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir [38].

Osmanlı döneminde kent surları ile ilgili en önemli yasal düzenleme, **"Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi"** 1328 (1912) dir. (MAN) 28 Temmuz 1912 tarihinde kabul edilen ve 1936 yılına kadar yürürlükte kalan Nizamname, Osmanlı Devleti'nin sadece taşınmaz kültürel değerlerle ilgili hükümler içeren ilk düzenlemesidir [77]. 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'ni taşınmaz yönünden destekleyen ve tekrar eden bir düzenleme olduğu belirtilmiştir. Örneğin birinci maddesinde, tüm eski kale, burç ve kasaba surları ile, hangi döneme ait olursa olsun tüm eserlerin Asar-ı Atika Nizamnamesinin beşinci maddesine göre eski eser sayıldığını bir kez daha vurgulanmıştır. Aynı şekilde, eski eserin tahrip edilemeyeceğine ilişkin ikinci madde için de geçerliliğini korumuştur [78]. Buna karşın belgede, Asar-ı Atika Nizamnamesinde bulunmayan ve doğrudan korumayı ilgilendiren iki konuya daha yer verildiği görülmüştür. Bunlardan ilki, Hükümet, herhangi bir eski eserin ya da kale ve surların yıkılmasını isterse, Maarif Müdürü'nün başkanlığında, oluşturulan bir kurulun hazırlayacağı rapor, kroki ve fotoğraflar 'Maarif Nezareti'ne gönderilerek ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün de görüşünü alarak eser hakında kararını verecektir. İkinci konu ise eski eserin durumu ile ilgili olmuştur. Buna göre bir eser yapısal olarak tehlikeliyse ve yukarıda tanımlanan süreç için zaman yoksa, yerel mühendisler ya da diğer ilgililerin denetiminde eser yıkılarak tehlikenin ortadan kaldırılacağı belirtilmiştir. Sözü edilen

hükümlere göre Emre Madran, Nizamnamenin adıyla bağdaşmayacak düzeyde, bir bakıma 'korumama' yı tanımladığını belirtmiştir [77]. Cumhuriyet sonrası Atatürk döneminde birçok kaynak koruma etkinliklerinin ivme kazandığını ve ülke genelinde 3500 anıt için tespit fişi hazırlandığını yazmıştır.

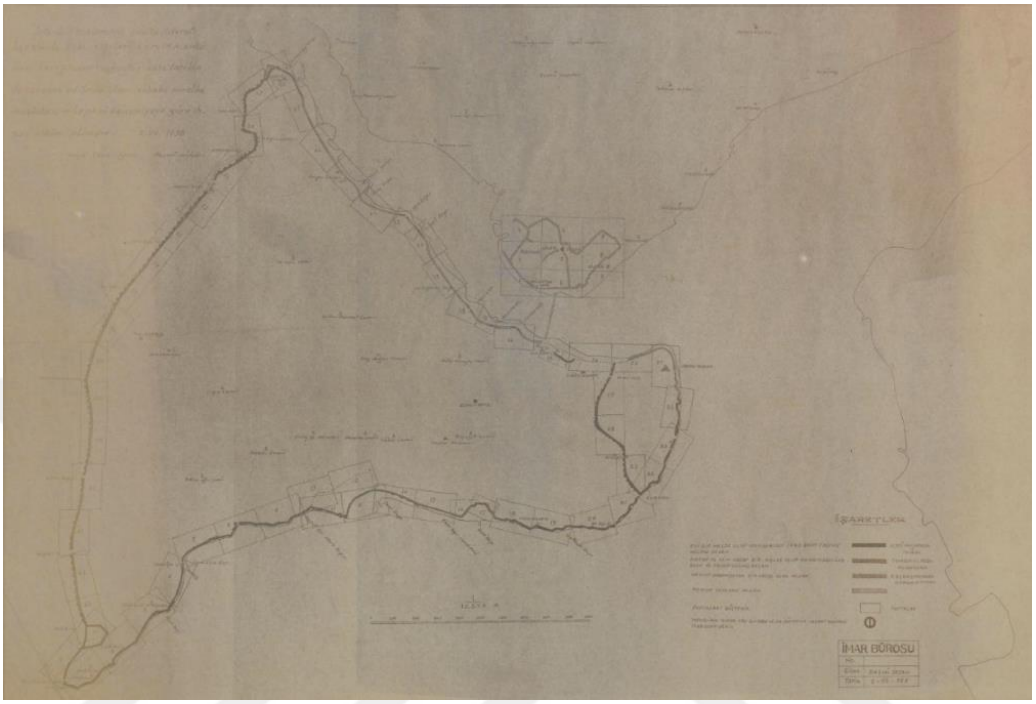

Şekil 3. 2 1938 Tarihli İstanbul Surlarının Belgeleme Çalışması (Ali Saim Ülgen Arşivi) [47]

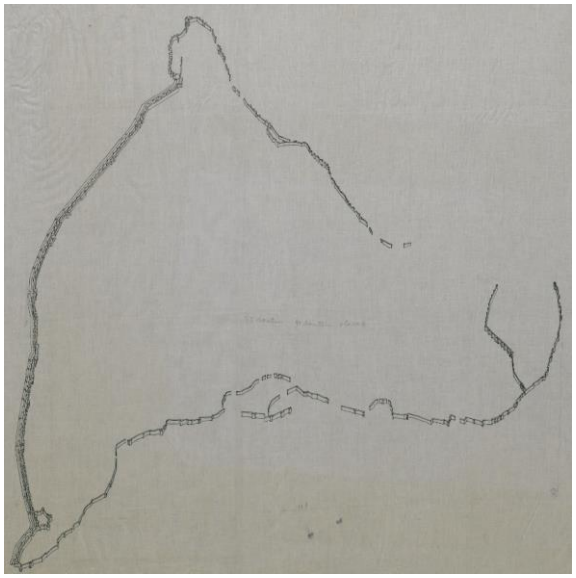

Şekil 3. 3 İstanbul Surlarını Gösteren Harita (Ali Saim Ülgen arşivi,2017, [47]

Cumhuriyet'in ilanından sonra doğrudan korumaya ilişkin yürürlüğe giren ilk kanun 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve

Vazifelerine Dair Kanun (1951)" olmuştur. Asar-ı Atika Nizamnamesi gereğince korunması gerekli görülen anıtsal yapıların koruma ve bakım işlerinde uygulamaları tespit etmek ve ilgili konularda bilimsel karar üretmek üzere "**Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu"** görevlendirilmiştir [79]. Sözü edilen kanunda "Anıt koruma, Tek yapı" ölçeğinde tanımlanmıştır. Cumhuriyet döneminde korumayla ilgili büyük bir adım olarak değerlendirilmiştir. Sözü edilen yasanın daha sonraki düzenlemelerle birlikte kentsel sit kavramını da içine aldığı görülmüştür. 10.05.1952 tarihinde kurulun kuruluş ve görevlerini, çalışma şeklini açıklayan "**Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Talimatnamesi"** çıkarılmıştır. Kuruluşundan hemen sonra taşınmaz eski eserlerin korunması konusunda önemli kararlar almaya başlayan Kurulun bu yıllarda aldığı önemli kararlar arasında *eski eserleri yaşatmak için bunlara bir işlev verilmesi (10.08.1953, No.155), eski eserlerin çökme tehlikesi olsa da yıkılmayıp onarılması (19.03.1956, No.466); Kurul tarafından korunmaları gerekli görülmeyen yapıların yıkılmadan önce rölövelerinin kurula gönderilmesi (06.06.1956. No.506), İstanbul surlarının (06.01.1957, No.607) ve İstanbul sahil surlarının korunması (06.08.1957, No.707)* konuları sayılmıştır [81]. 1956 tarihli imar yasasındaki kimi hükümler ve 1951 tarihli GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) yasası dışında, cumhuriyetin ilk temel düzenlemesi 1973 tarihindeki **1710 sayılı Eski Eserler Kanunu** olarak belirtilmiştir. Sözü edilen kanunla "Taşınır ve Taşınmaz Eski Eser" tanımı açık bir şekilde yapılmış; "sit (tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit)" kavramı ilk defa ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış ve her iki kavramın da kapsamları net bir şekilde belirlenmiştir. **1710 sayılı Eski Eserler Kanunu**, 21 Temmuz 1983 yılında yürürlükten kaldırılmış, yerine **"2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"** yürürlüğe girmiştir. Korumanın özellikle kentsel bir planlama olgusu olduğu ve planlamanın yapım değerlendirme ve onama sürecini belirleyen hükümler yasanın olumlu yönleri olarak değerlendirilmiştir [80]. Kabul edilen ilk metinde (2863/1983) "*eski eser"* yerine öncelikle *"Kültür Varlıkları"* tanımı getirilmiştir. 5226(2004) sayılı yasayla sırasıyla "Ören Yeri", "Koruma Amaçlı İmar Planı", "Yenileme Projeleri", "Alan Yönetimi", "Yönetim Planı" kavramları eklenmiştir. Ancak günümüzde hala kültür varlığı tanımının kültür mirası niteliğine net bir vurgu yapılmadığı belirtilmiştir [79]. 16.06.2005 tarihli 5366 sayılı "**Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun** ve 14.12.2005 tarihli ve 26023 sayılı Resmî Gazetede Yıpranan Tarihi ve Kültürel

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği ilan edilmiştir. Kanun kapsamında ilan edilen yenileme alanları için yönetmeliğin 12. maddesine göre İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 2008 yılında kurulmuştur [56].

"*Yasanın amacı: ……..yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabiî afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.* "

"*Madde 3 …Yenileme projelerini onaylamak üzere 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre gerektiği kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur. Kurulca onaylanan projeler, il özel idaresi veya belediyece uygulanır. …Yenileme projeleri, uygulama alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşur. "*[56].

Çizelge 3. 10 Güney Haliç Bölgesi Yenileme Alanı (Bilgiç, 2017)

Küçük Mustafa Paşa ve Haraççı Kara Mehmet Mahalleleri (Unkapanı) Yenileme Alanı: *13.09.06 tarihli 2006 /10961 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 26318 sayılı 13.10.2006 tarihinde resmî Gazetede yayınlanarak II. Grup Yenileme Alanı ilan edilmiştir.*	 Şekil 3. 4 Cibali Semtinde Yenileme Alanı Kapsamında İncelenen Mahalleler (url: http://www.fatih.bel.tr/icerik/1151/kucuk-mustafa-pasa-ve-haracci-kara-mehmet-mahalleleri-yenileme-projesi/, 4.04.2017)

Çizelge 3.3 Güney Haliç Bölgesi Yenileme Alanları (Bilgiç, 2017) (devamı)

Balat Karabaş, Tahta Minare ve Atik Mustafa Paşa Mahalleleri (Fener-Balat Semtleri) Yenileme Alanı	 Şekil 3. 5 Fener-Balat Bölgesi Yenileme Alanı (Kurul Arşivi, 2016)
Ayvansaray Yenileme Alanı	 Ayvansaray Yenileme Alanı (url-2: http://www.fatih.bel.tr/icerik/7642/ayvansaray-yenileme-alani/, 4.04.2017)

3.5 Bölüm Amaçları ve Sonuçları

Bölümün amaçları:

1- Surların koruma kavramının ortaya çıkışı ile nasıl etkilendiğini göstermek için; Koruma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimiyle birlikte kent surları örnekleri, tarih şeridinde birlikte gösterilmesi,

2-Sura yaklaşma ölçeklerini kurgulamak amacı ile; Koruma Tüzükleri (1931-2016) ilkelerinin sur, sur-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında sınıflandırılması,

3- Korunması gerekli kültür varlığına atfedilen değerlerin araştırılmasıdır.

Bölümün sonuçları:

Koruma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimiyle birlikte kent surları örnekleri, tarih şeridinde birlikte gösterilmiştir (Şekil 3.4).

(1931-2016) Koruma Tüzükleri ilkelerinin sur, sur-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi başlıklarında sınıflandırılmıştır (Çizelge 3.2).

Tarihsel süreçte gelişen koruma kavramının 1931 tarihine dayanan ilk yasal düzenlemesi olan **"Carta Del Restauro"** dan; 2016 yılında ICOFORT (Kale ve Askeri Miras üzerine Bilimsel Komite)'un "Savunma Mirasının Korunması ve Yönetimi üzerine Taslak Metin"ine kadar gelen süreçte kabul edilmiş tüzüklerin ilkeleri "sur", "sur-yakın çevre" ve "sur-kent" ilişkisi başlıklarında sınıflandırılarak incelenmiştir. Sözü edilen bağlamda belirlenen ana ilkeler aşağıdaki üç başlıkta toplanmıştır;

1-Surun kendisi için bakım-koruma-yönetim planı ve rehberi geliştirilmelidir. Surlara yönelik koruma uygulamaları için uygun araştırma olanakları sağlanmalıdır.

2-Surların tarihsel bağlamda etkin bir ilişki içinde olduğu yakın çevre alanların kapsamlı bir şekilde ele alınması gereklidir.

3-Disiplinlerarası yaklaşım ve kapsamlı kentsel planlama kararlarında surlara yer verilmelidir.

Korunması gerekli miras yapılarına atfedilen değerler araştırılmıştır. Alois Riegl, Jukka Jokilehto, Zeynep Ahunbay, Doğan Kuban, Emre Madran ve Nimet Özügönül' ün çalışmalarından ve ICOMOS Avustralya tarafından sunulan 2013 tarihinde güncellenen Burra Tüzüğü ve ICOMOS Türkiye tarafından 2013 yılında sunulan Mimari Mirası Koruma Bildirgesinden yararlanılmıştır. Sözü edilen kaynaklara göre kültür varlığının özgün durumunu belirleyen değerlerden bazıları: Eskilik Değeri, Tarihsel Değeri, Estetik Değeri, kullanım değeri, Sanat değeri ve Çevre değeridir. ICOFORT' un "Savunma Mirası ve Yönetimi üzerine Taslak Metninde surların doğru şekilde korunması için özgün değerlerinin belirlenmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çalışma kapsamında sözü edilen değerlerin, Haliç Surlarının mekânsal sürekliliklerini tanımlayan veriler olduğu düşünülmektedir. Günümüzde kentin 1500 yıllık tarihinin bir simgesi olarak Haliç Surları'nın sahip olduğu "tarihsel değeri" ve "eğitim değeri" kaçınılmazdır. Haliç Surları'nın özgün işlevini kaybetmesiyle; modern yaşam içinde kendisine yer bulamaması ya da uygunsuz yeniden işlevlendirilmesinin surların "süreklilik değerine ve kullanım değerine" zarar verdiği düşünülmektedir. Şehrin sözü

edilen bölümündeki surlarının geçmiş dönemde Haliç siluetindeki önemi itibariyle sahip olduğu "çevre değeri" bilinmektedir. Günümüzde Haliç surlarının çevre değerinin önemli zarar gördüğü düşünülmektedir. Surların mimari yönden estetik değere sahip olduğu ancak yapılan uygulamaların sözü edilen değere zarar verdiği görülmüştür. Dönemine özgü yapım teknolojilerinin, strüktürel kurguların ve malzeme kullanımının somut belgeleri olarak sahip olduğu teknik değer de yapılan müdahaleler, yapısal hasarlar nedeniyle tehdit altındadır. İstanbul'un fethi ve tanıklık ettiği diğer savaşlarla Haliç Surlarının "anı değeri" olduğu kaçınılmaz olup; Cibali Kapı ve Ayakapı gibi tarihi kapıların semte de ismini veren bölümlerinin sosyal ve spiritüel değere sahip olduğu düşünülmektedir.

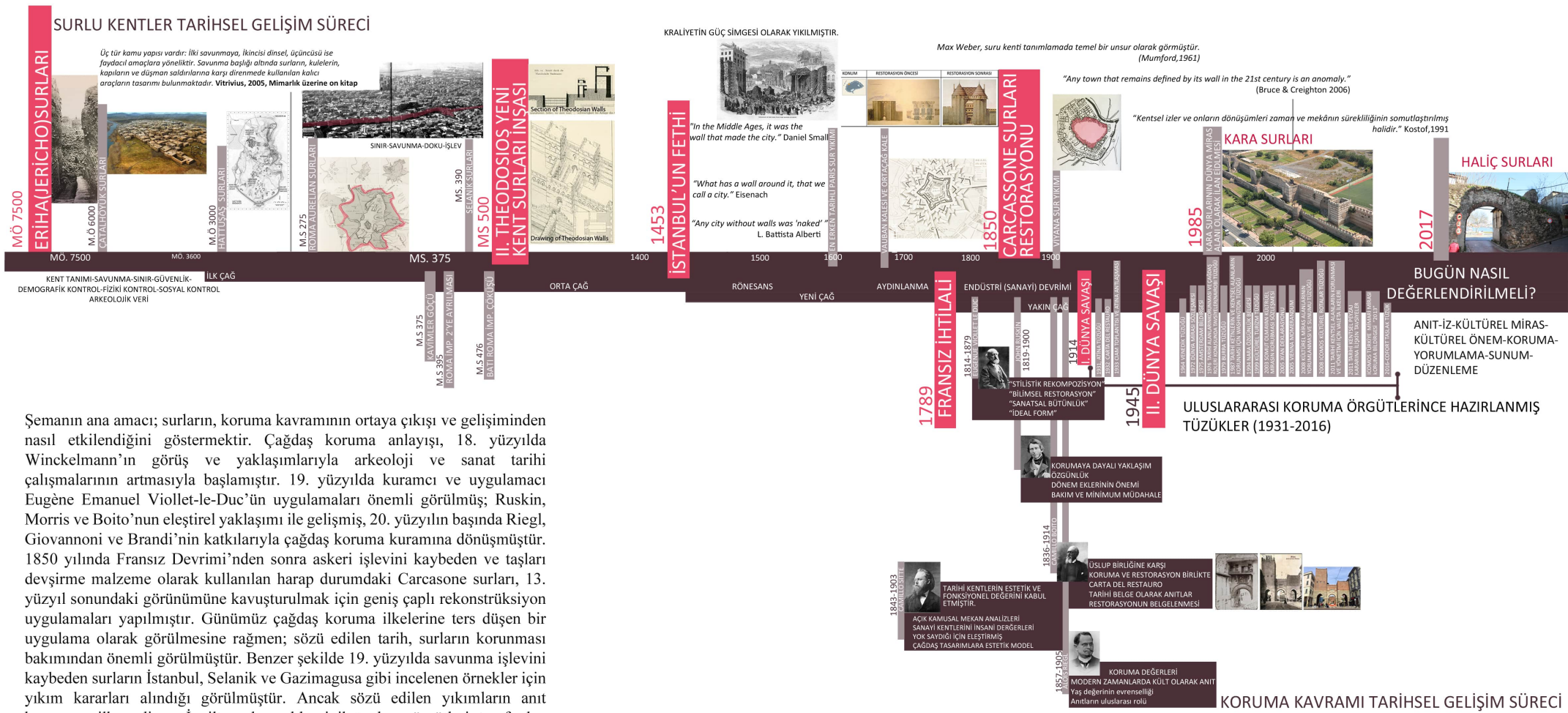

Şemanın ana amacı; surların, koruma kavramının ortaya çıkışı ve gelişiminden nasıl etkilendiğini göstermektir. Çağdaş koruma anlayışı, 18. yüzyılda Winckelmann'ın görüş ve yaklaşımlarıyla arkeoloji ve sanat tarihi çalışmalarının artmasıyla başlamıştır. 19. yüzyılda kuramcı ve uygulamacı Eugène Emanuel Viollet-le-Duc'ün uygulamaları önemli görülmüş; Ruskin, Morris ve Boito'nun eleştirel yaklaşımı ile gelişmiş, 20. yüzyılın başında Riegl, Giovannoni ve Brandi'nin katkılarıyla çağdaş koruma kuramına dönüşmüştür. 1850 yılında Fransız Devrimi'nden sonra askeri işlevini kaybeden ve taşları devşirme malzeme olarak kullanılan harap durumdaki Carcasone surları, 13. yüzyıl sonundaki görünümüne kavuşturulmak için geniş çaplı rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmıştır. Günümüz çağdaş koruma ilkelerine ters düşen bir uygulama olarak görülmesine rağmen; sözü edilen tarih, surların korunması bakımından önemli görülmüştür. Benzer şekilde 19. yüzyılda savunma işlevini kaybeden surların İstanbul, Selanik ve Gazimagusa gibi incelenen örnekler için yıkım kararları alındığı görülmüştür. Ancak sözü edilen yıkımların anıt korumayı ilke edinen İngiltere kaynaklı sivil toplum örgütleri tarafından durdurulma girişimleri görülmüştür. 1914-1918 ve 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen Dünya Savaşları'nın yıkıcı etkisinden koruma ve Dünya'nın ortak mirası kavramı önem kazanmıştır. Uluslararası boyut kazanan koruma anlayışı, koruma örgütleri ve yaşanan olumsuz uygulamalara ve koşullara karşı rehber niteliği taşıdığı düşünülen tüzükler ve yasal düzenlemelerle (1931-2016) günümüze kadar gelmiştir. Son olarak 2016 yılında ICOMOS'bağlı (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)Uluslarası kale, sur ve tahkimat sistemleri üzerine alt bilimsel komitenin (ICOFORT) sur ve tahkimat sistemlerinin korunması ve yönetimi üzerine hazırladığı taslak tüzük metni incelenmiştir.

Sur Kenti Koruyordu, Bugün Kent Suru Koruyor Mu ?

Şekil 3. 6 Kent surları örnekleri ve koruma kavramının gelişiminin tarihsel süreç içinde incelenmesi (Bilgiç, 2017)

BÖLÜM 4

AYVANSARAY, BALAT, FENER, AYAKAPI VE CİBALİ SEMTLERİNDE İSTANBUL HALİÇ SURLARININ MEKANSAL DEĞERLENDİRMESİ: ALAN ÇALIŞMASI

"Geç Roma çağının surları; kentin her köşesinde, bakımsızlıklarına, kötü muamele görmelerine ve kötü restorasyonlarına karşın, gülen gözler için, kararmış mücevher gibi köşelerini aydınlatan binlerce yapıt bu kentin bir müze potansiyeli taşıdığını anımsatır. Eğer, bu mücevherleri parlatır ve onları koruyacak bir sistem bulabilirsek Suriçi bir anıtlar müzesinin, bir kent müzesinin bütün parlaklığını elde edebilir" [82].

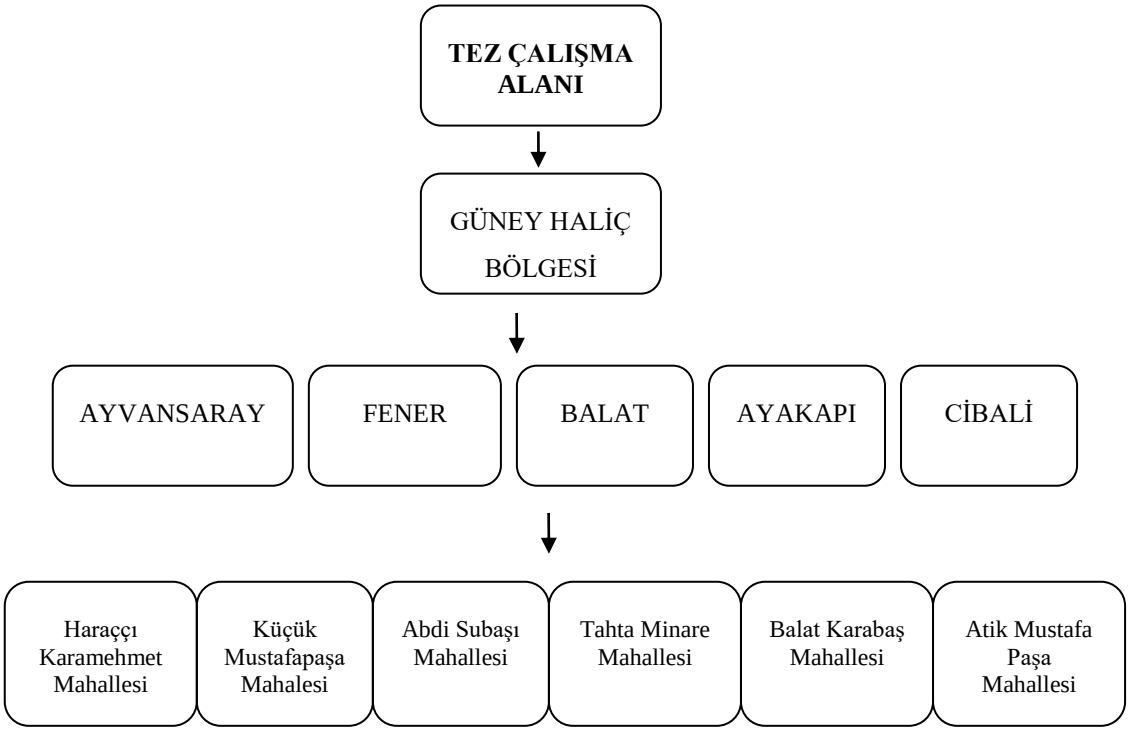

Şekil 4. 1 Tez Çalışma Alanı

4.1 Haliç Surlarının Mekansal Değerlendirmesi

4.1.1 Kalan Haliç Surlarının Haritada Gösterimi

4.1.1.1 Cibali-Ayakapı, Fener-Balat ve Ayvansaray Semtlerinde Tarihsel Haritalar Aracılığı ile surların sürekliliğini gösteren karşılaştırmalar

Tarihsel süreçte Tarihi Yarımada ve surlarını gösteren farklı dönemlere ait haritalar incelenmiştir. Çalışma alanı Ayvansaray, Fener-Balat ve Cibali-Ayakapı olmak üzere 3 parça halinde incelenmiştir. 1839' da Helmuth Von **Moltke** tarafından hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1875 yılına ait **Ekrem Hakkı Ayverdi** tarafından yayınlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1899 yılına ait İstanbul kenti surlarını gösteren **Van Millingen** tarafından hazırlanan harita, 1922-1925 yılları arasına ait **Jacques Pervititch** tarafından hazırlanan İstanbul Sigorta Haritaları, 1950 yılında **Alfons Maria Schneider** tarafından Blakherna Semti için hazırlanan Harita, **Wiener-Müller** tarafından 1972 yılında hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası ve 1951 yılında **Alfons Maria Schneider tarafından Haliç surlarını gösteren harita** incelenmiştir. Farklı olarak Charles Edward Goad tarafından 1904 yılında yangın sigortaları için hazırlanan haritalardan Cibali semtini içeren bölüm incelenmiştir.

Moltke tarafından 1839'da hazırlanan harita
(Atatürk Kitaplığı,2016)

Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası, 1875,
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

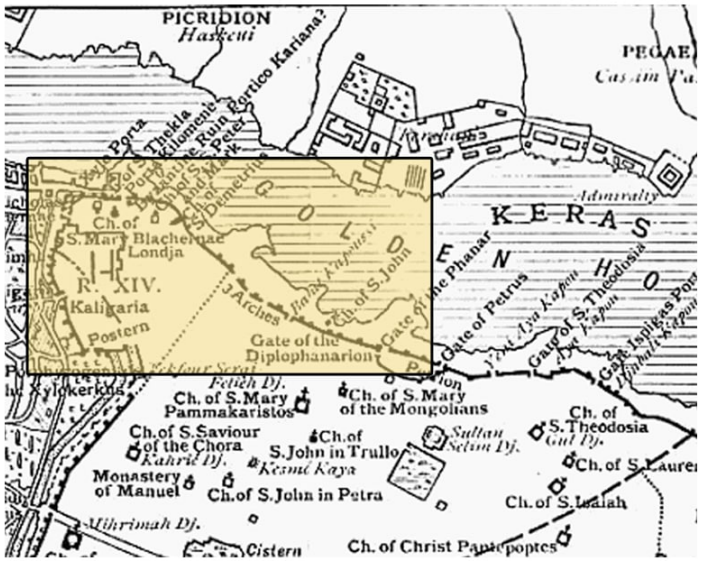

Van Millingen Haritası, 1899
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

Pervetitich Haritası, 1922-25
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

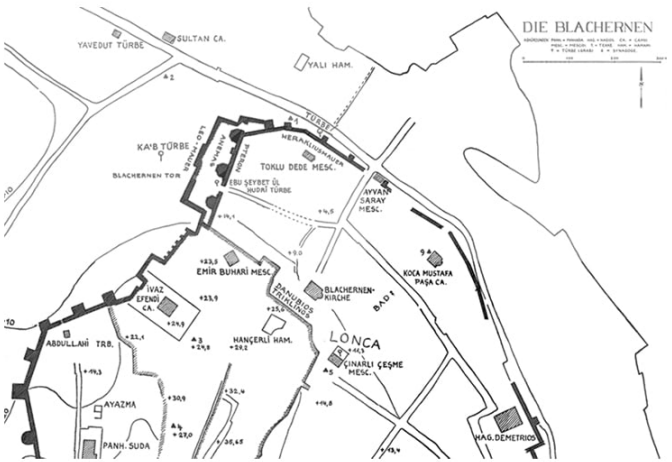

Schneider Haliç' gösteren Harita, 1950
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

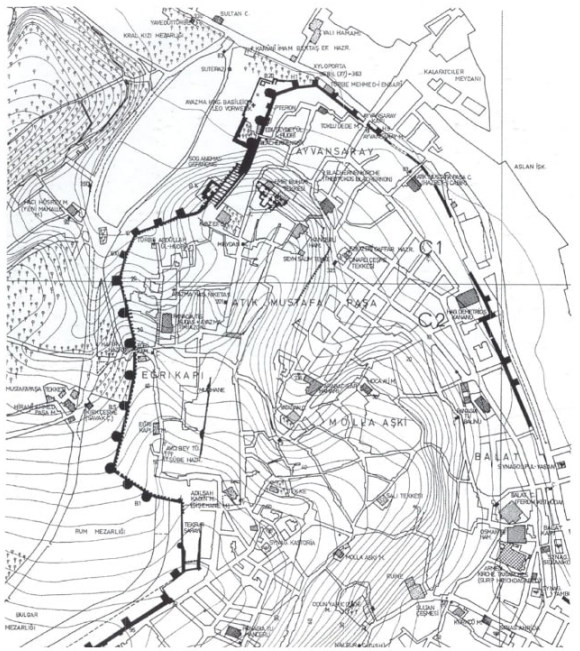

Weiner Müller Haritası, 1972
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

Şekil 4.2. Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Ayvansaray Semtinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)

Moltke tarafından 1839'da hazırlanan harita
(Atatürk Kitaplığı,2016)

Ekrem Hakkı Ayverdi Haritası, 1875,
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

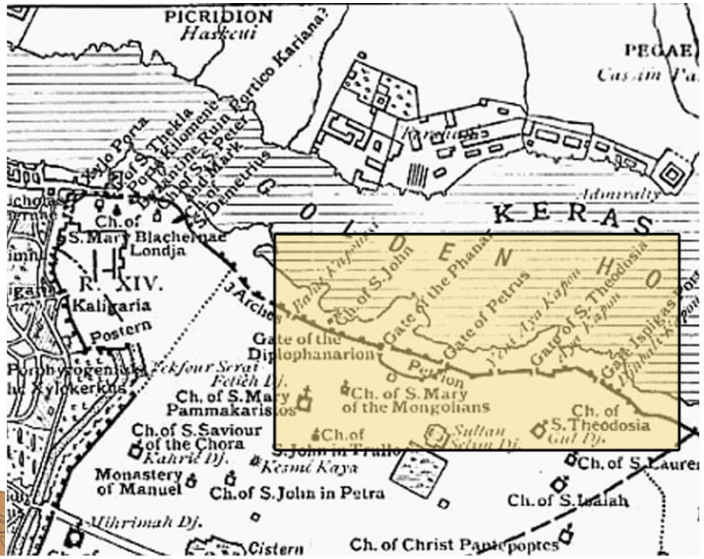

Van Millingen Haritası, 1899
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

Pervititch Haritası, 1922-25
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

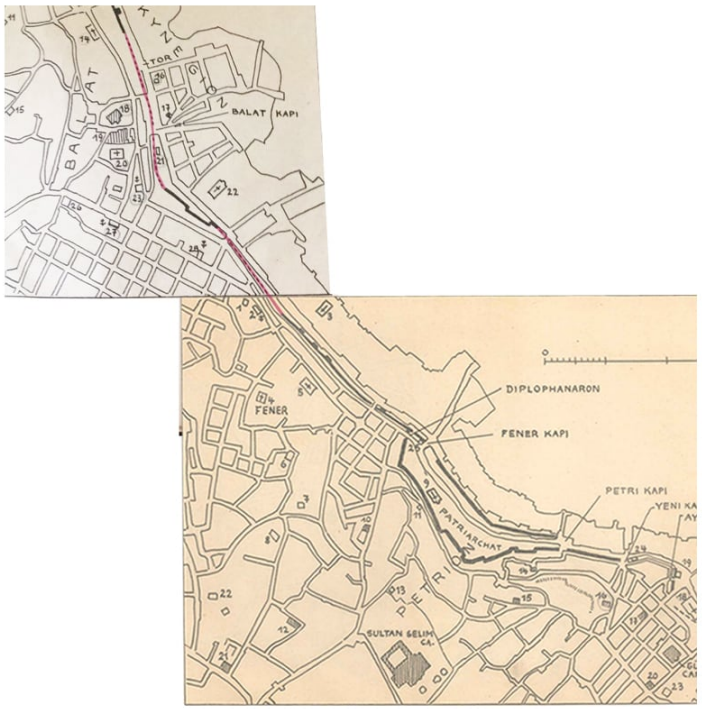

Schneider Haliç' gösteren Harita, 1950
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

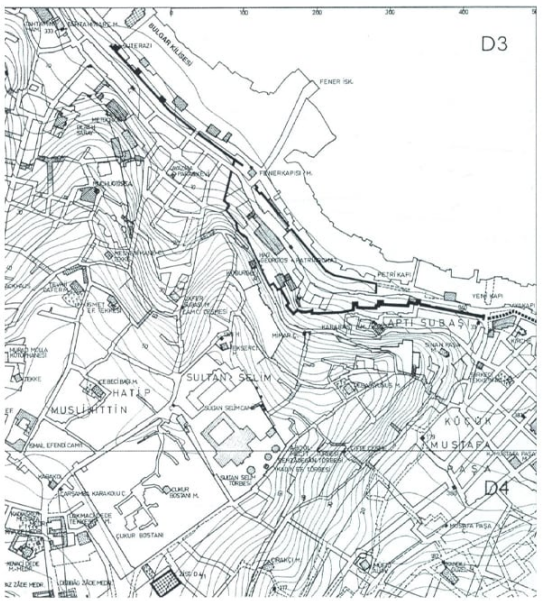

Wiener-Müller Haritasında Petrion ve çevresi, 1972
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

Şekil 4.3. Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Fener-Balat Semtlerinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)

Moltke tarafından 1839'da hazırlanan harita
(Atatürk Kitaplığı,2016)

Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından yayınlanan Tarihi Yarımada haritası, 1875 (Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

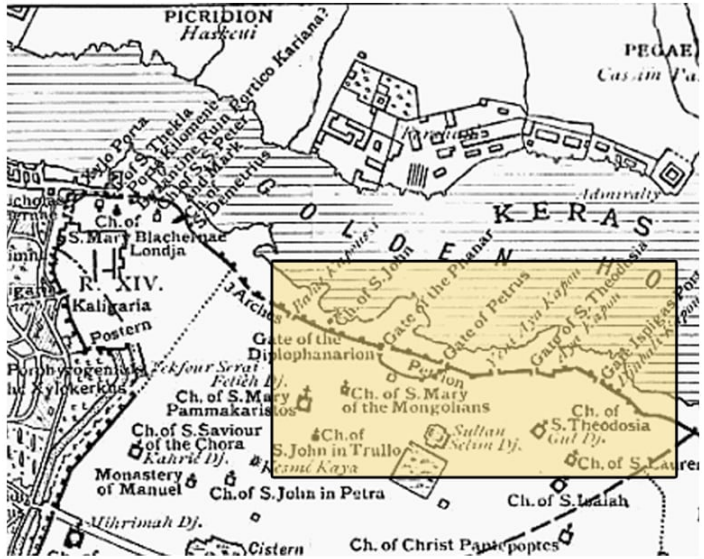

Van Millingen tarafından hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1899 (Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

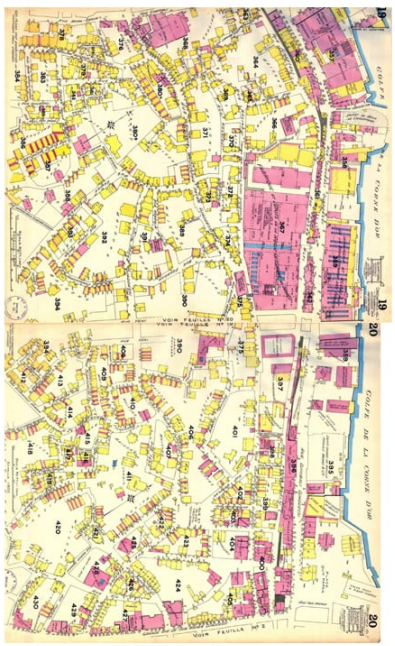

Goad Haritası, 1904-05
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

Pervititch Sigorta Haritaları, 1922-25
(Düzenleyen Bilgiç, M., 2017)

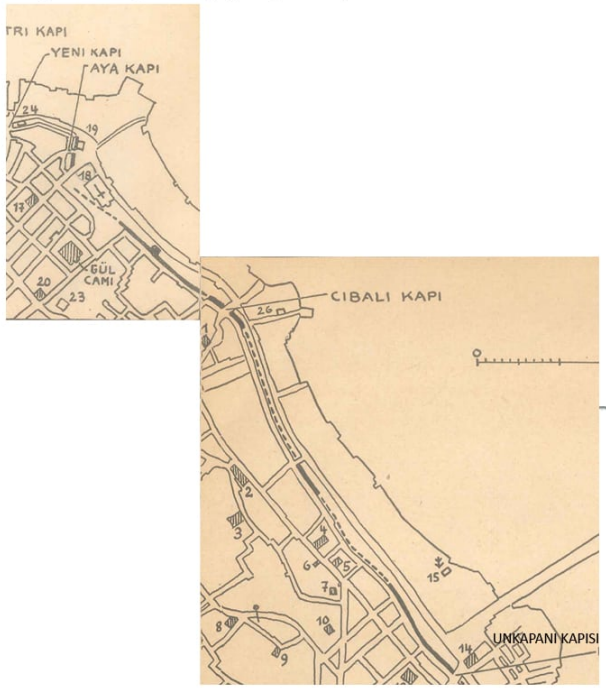

Schneider Haritası, 1950

Wiener Müller tarafından hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1972

Şekil 4.4. Tarihsel Haritalar Aracılığı ile Ayakapı-Cibali Semtlerinde Surların Sürekliliği (Bilgiç, 2017)

4.1.1.2 Fatih Belediyesi Arşivinden Alınan 1/1000 ölçekli imar planı (04.04.2008) ile Feridun Dirimtekin (1956) krokisinin karşılaştırılması

Feridun Dirimtekin tarafından 1956 yılında yapılan kapsamlı bir araştırmanın sonucu olarak hazırlanan kroki ile Fatih Belediyesi'nden alınan güncel 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı çakıştırılarak çalışma arazisindeki surlar buna göre isimlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışma alanında incelenen sur bölümleri, Feridun Dirimtekin Haritası ile uyumlu bulunmuştur. Böylece Haliç Surları'nın var olan bölümleri ve yakın çevresindeki yapılar ve kentsel alanlar tespit edilmiştir.

Çizelge 4. 1 Haliç Surlarının Semtlerde Varlığını Sürdüren Bölümleri

Mevcut	Kapılar	Burçlar	Sur Duvarı
Ayvansaray	X	H-1, H-2, H-3, H-4, H-5, H-14, H-15	H1-H2, H2-H3, H3-H4, H4-H5, H5-H6, H11-H12, H12-H13, H13-H14, H14-H15,
Balat	X	X	H-21 ve H-23 arası sur duvarları; konumu kesin olarak tespit edilememiştir.
Fener	X	H-29, H-32, H-43, P-5, P-4 (kesin olarak tespit edilememiştir.)	H27-H28, H28-H29, H29-H30, H30-H31, H31-H32, H32-H33, H35-H36, H36-H37, H-37-H38, H38-H39, H39-H40, H40-H41, H43-H44, H444-H45, H33-P1, P2-P3, P3- P4,
Ayakapı	Aya Kapı (H49-H50)	X	H48-H49, H49-H50
Cibali	Cibali Kapı (H54-H55)	H-54, H-55	H52-H53, H53-H54, H54-H55, H57-H58, H58-59, H60-H61, H61-H62, H62-H63

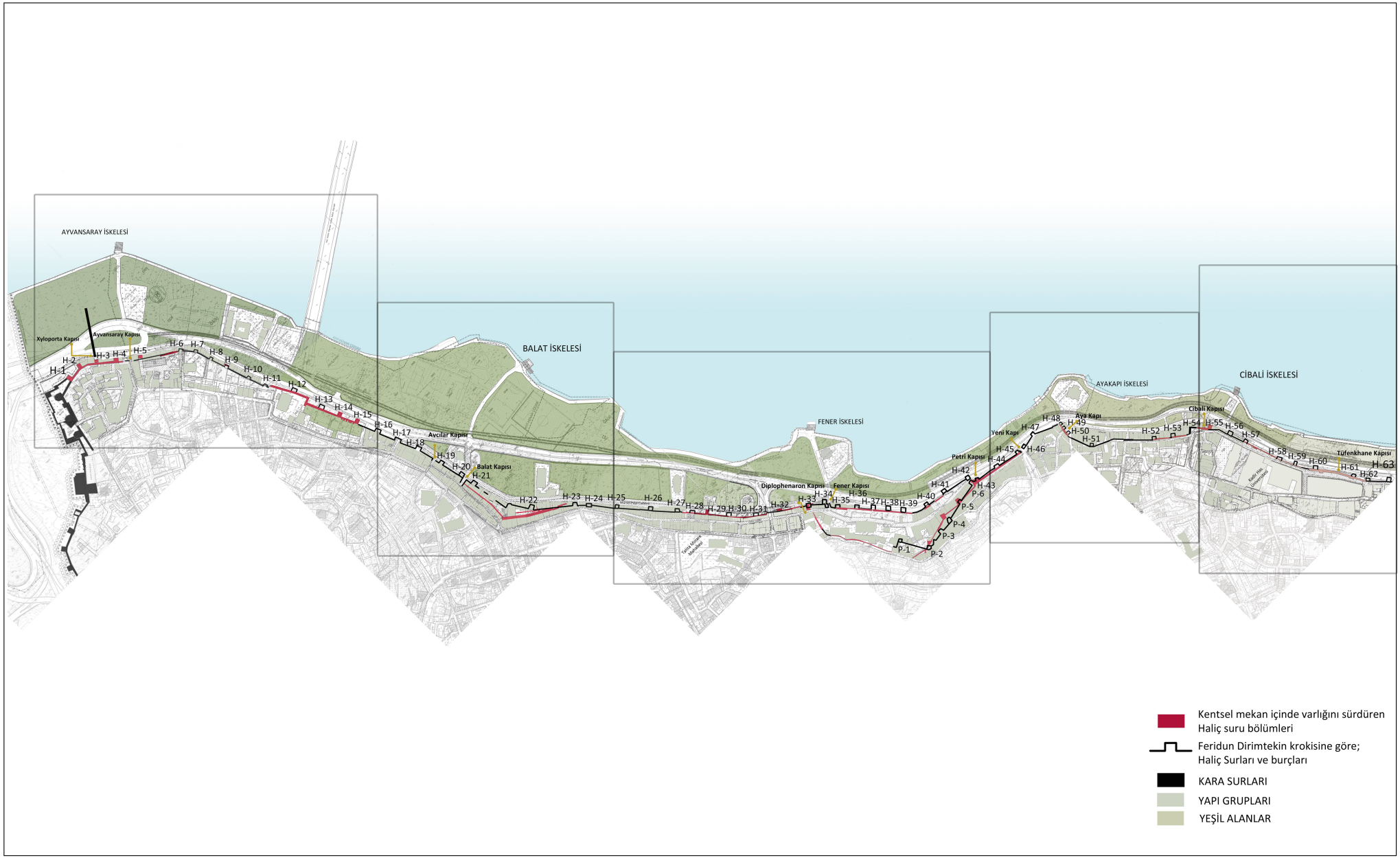

Şekil 4. 5 Fatih Belediyesi Arşivinden Alınan 1/1000 Ölçekli İmar Planı (04.04.2008) ile Feridun Dirimtekin (1956) Krokisinin Karşılaştırılması

4.1.2 Haliç Surlarının Varlığını Koruyan Bölümlerinin Mekansal Değerlendirmesi

4.1.2.1 Haliç Surlarının Haliç'e bakan Cephe Silüeti

Haliç Surlarının Ayvansaray-Cibali arasındaki bölümünün geçmiş dönemdeki sürekliliği, 1559 yılına tarihlenen Melchior Lorichs ve 1652-1729 yılları arasına Cornelis de Buryn panoramasıda incelenmiştir (Şekil 4.3). Devamında günümüz silüeti üzerinde surların günümüz konumunu tespit etmemizi sağlayan ada/parsel analizi, sur-bitişik yapılar için eski-yeni işlev, kronolojik dönem ve değer analizleri sunulmuştur. (Şekil 4.4-5-6-)

.

Şekil 4.6 1559 Yılına Tarihlenen Melchior Lorichs ve 1652-1729 Yılları Arasına Tarihlenen Cornelis de Buryn Panoramasıda Haliç Surları'nın Sürekliliği

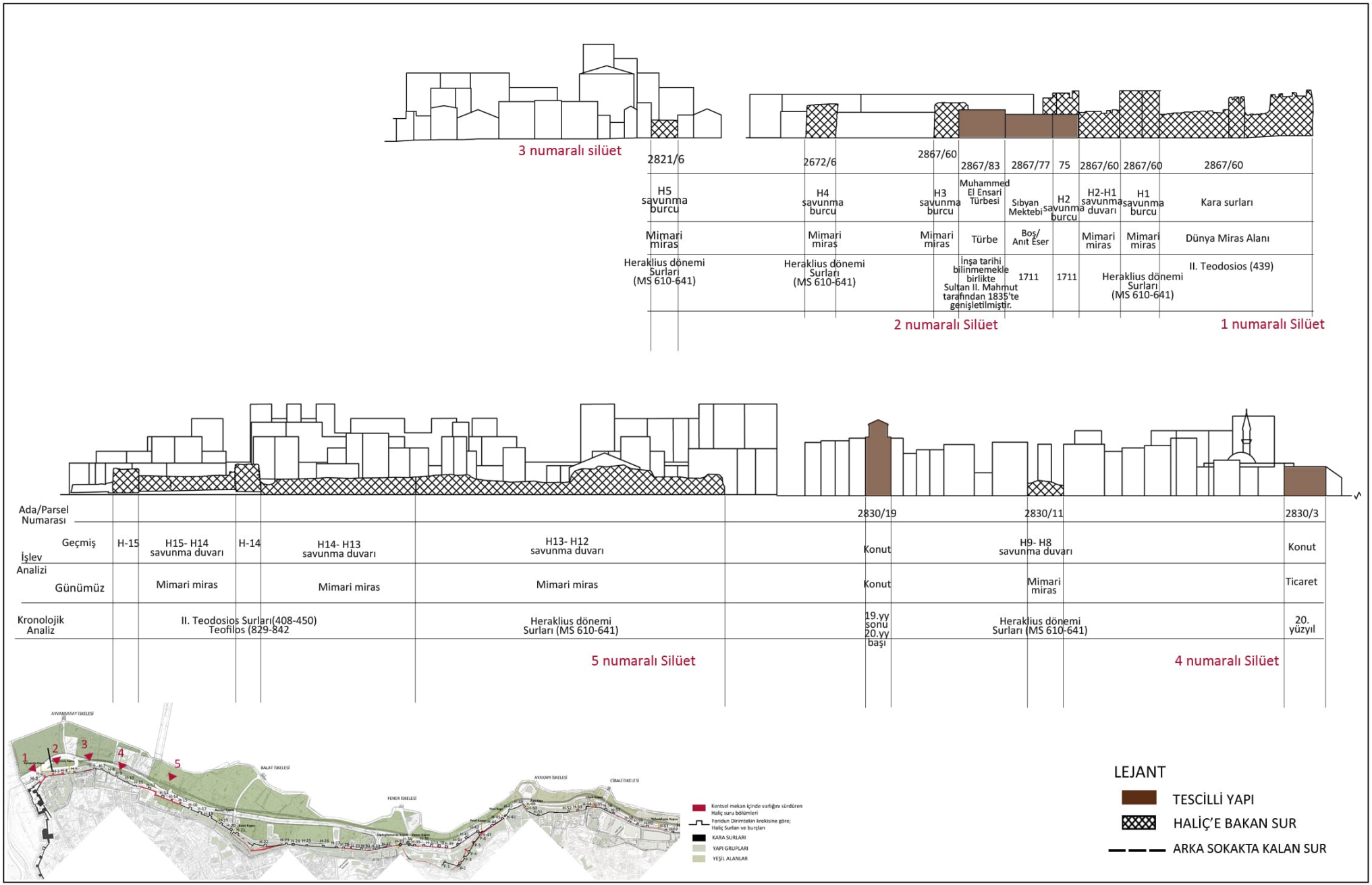

Şekil 4. 7 Ayvansaray semtinde Haliç Surları' nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Bilgiç, 2017)

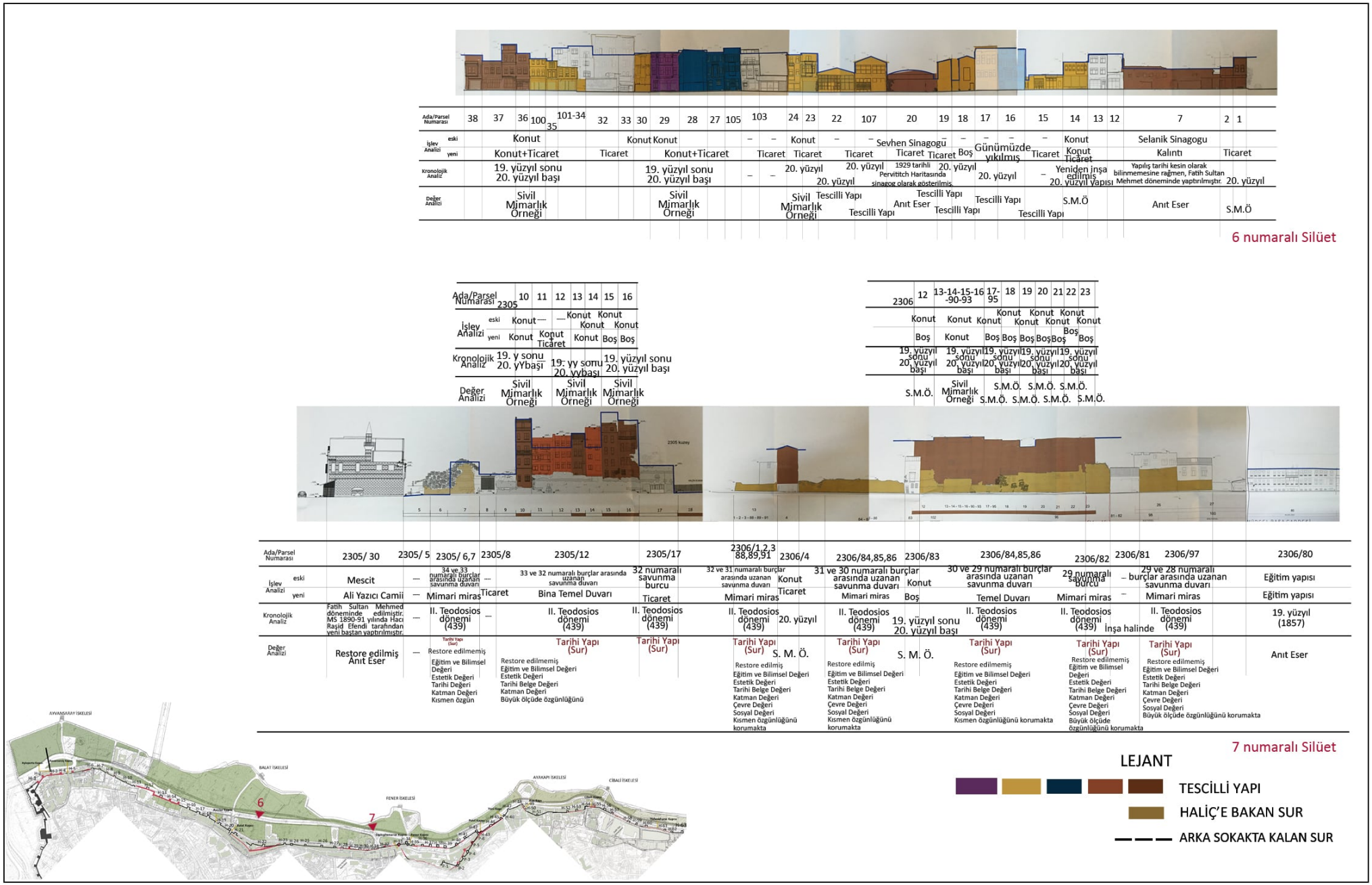

Şekil 4. 8 Balat semti 2859 Ada ve Fener' de 2305-2306 Adalar Üzerinde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Kurul Arşivi, 2016 üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

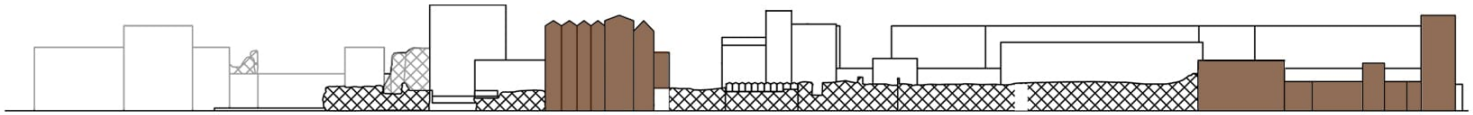

Ada/Parsel Numarası	2301/1	2301/23	2301/22	2301/ 8,9,10,11	2301/ 12	2301/ 13	2301/ 14	2301/26	2301/15	2236/13	2236/11,12	2236/10	2236/9	2236/7	2236/6
İşlev Analizi eski		41 ve 40 numaralı burçlar arasındaki savunma duvarı		Konut	Konut		Konut	39 ve 37 numaralı burçlar arasındaki savunma duvarı	37 ve 36 numaralı burçlar arasındaki savunma duvarı	Fener Evi	Konut	Konut	Konut	Konut	Konut
İşlev Analizi yeni		İstinat duvarı		Konaklama	Konut	Konut	Ticaret	İstinat duvarı	İstinat duvarı	Ticaret	Ticaret	Konut	Konut	Konut	Konut
Kronolojik Analiz		Petrion Mıntıkası surları		19.yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı	19.yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı			Petrion Mıntıkası surları	Petrion Mıntıkası surları	17.yy-18.yy	19.yy sonu 20.yy başı	19.yy sonu 20.yy başı			
Değer Analizi		Tarihi Yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Belge Değeri Katman Değeri Çevre Değeri Sosyal Değeri Büyük ölçüde Özgünlüğünü kaybetmiş		S.M.Ö.	S.M.Ö.	S.M.Ö.	S.M.Ö.	Tarihi Yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Belge Değeri Katman Değeri Çevre Değeri Sosyal Değeri Büyük ölçüde Özgünlüğünü kaybetmiş		S.M.Ö.	S.M.Ö.	S.M.Ö.			

8 numaralı Silüet

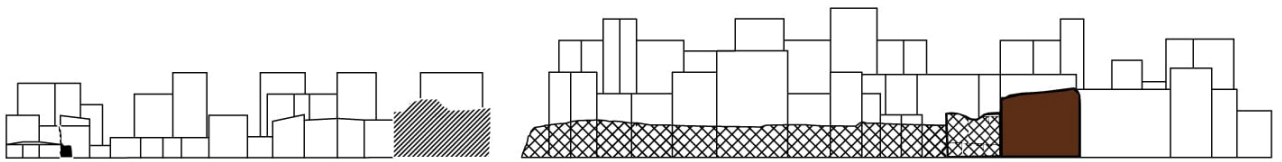

Ada/Parsel Numarası	2182/1	2262/1,2,3,74	2262/4	2262/74	2262/72
İşlev Analizi eski	Hamam	45 ve 43 numaralı burçlar arasında uzanan savunma duvarı	43 numaralı savunma burcu	Ceneviz Evi	----
İşlev Analizi yeni	Boş	Mimari Miras	Depo	Depo	Ticaret
Kronolojik Analiz	1582 (16.yüzyıl)	I. Konstantinus surları (MS 324-337)	I. Konstantinus dönemi surları (MS 324-337)	17. yüzyıl	----
Değer Analizi	Anıt Eser	Tarihi Yapı (Sur) Restore edilmiş Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Belge Değeri Katman Değeri Çevre Değeri Sosyal Değeri Büyük ölçüde yenilenmiş	Tarihi Yapı (Sur) Restore edilmemiş Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Belge Değeri Katman Değeri Çevre Değeri Sosyal Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü korumakta	17. yüzyıl	Yeni Yapı

9 numaralı Silüet

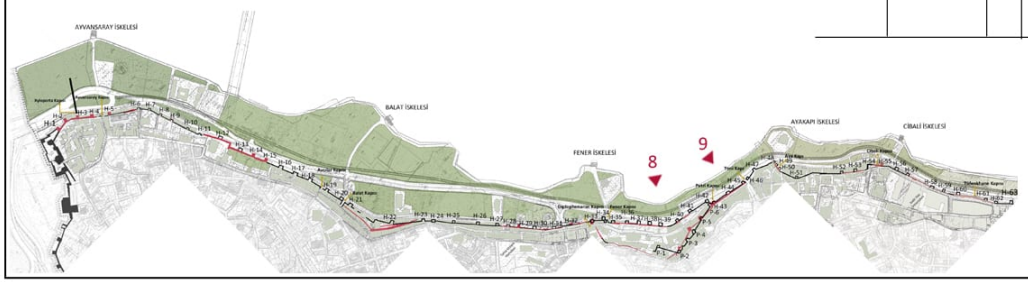

LEJANT

- TESCİLLİ YAPI
- HALİÇ'E BAKAN SUR
- ARKA SOKAKTA KALAN SUR

Şekil 4. 9 Petrion Mıntıkası kıyısında ve Ayakapı semtinde Haliç Surları'nın Günümüz Sokak Silüeti İçindeki Yeri (Bilgiç, 2017)

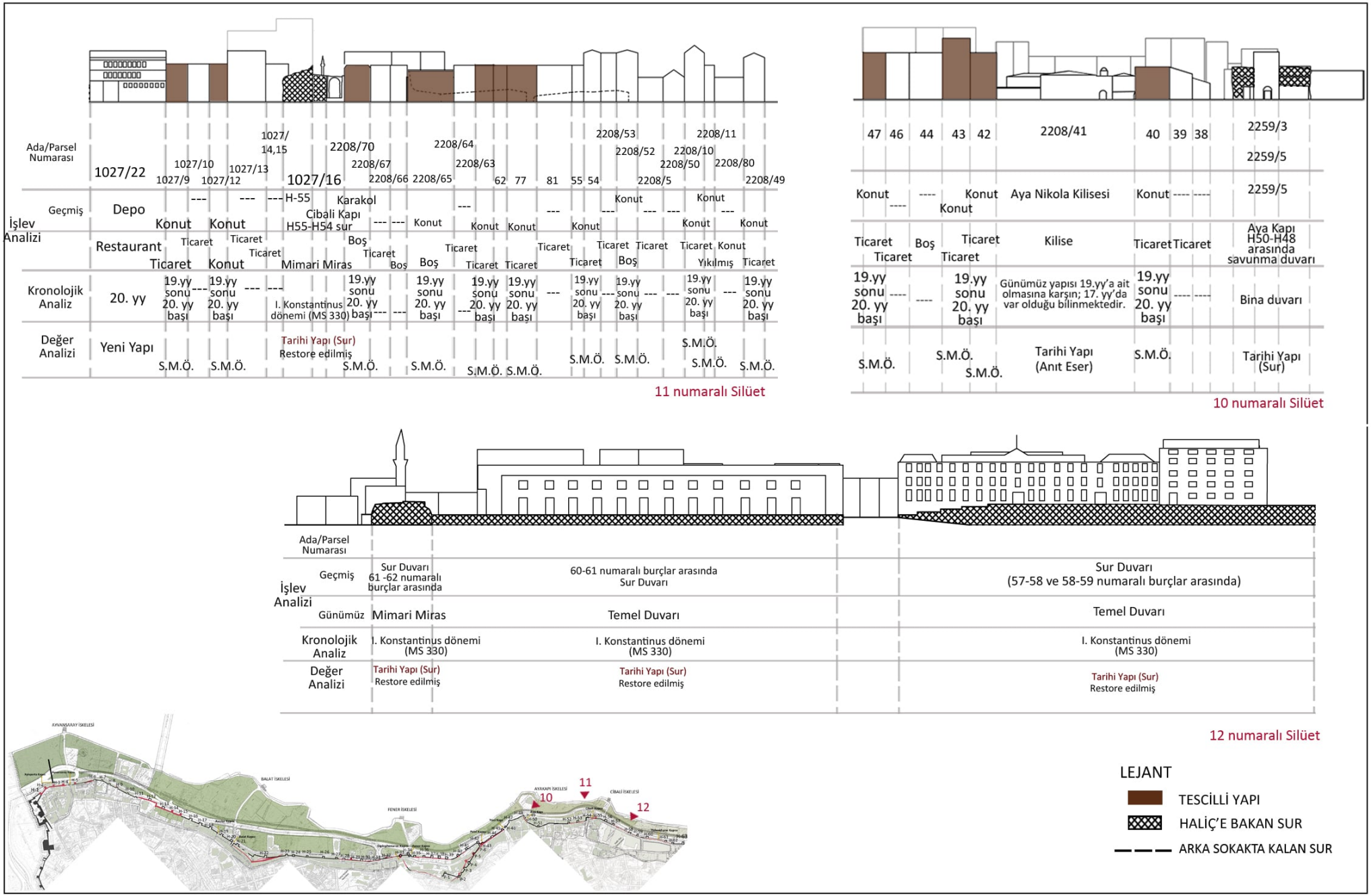
Ada/Parsel Numarası
1027/22
1027/9
1027/10
1027/12
1027/13
1027/14,15
1027/16
2208/70
2208/67
2208/66
2208/65
2208/64
2208/63
62
77
81
55
54
2208/53
2208/52
2208/5
2208/10
2208/50
2208/11
2208/80
2208/49
İşlev Analizi
Geçmiş
Depo
Konut
Konut
H55-H54 sur
Karakol
Cibali Kapı
Konut
Konut
Konut

4.1.2.2 Ayvansaray, Fener, Balat, Ayakapı, Cibali semtlerinde yer alan sur ve yakın çevresinde Fiziksel Çevre Analizleri

Ayvansaray, Fener- Balat ve Ayakapı-Cibali semtlerinde; sur ve yakın çevresinde çevresel değerlilik, dolu-boş mekân, işlev, kat durumu, tarihsel dönem, yapım sistemi ve yapısal durum analizi yapılmıştır.

Şekil 4. 11 Ayvansaray ve Cibali Semtleri Arasında Çevresel Değerlilik Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4.12 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde İşlev Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 13 Ayvansaray ve Cibali Semtleri Arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Tarihsel dönem Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4.14 Ayvansaray Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve yakın çevresinde Yapısal Durum Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 15 Ayvansaray ve Cibali semtleri arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Dolu-Boş Mekân Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 16 Ayvansaray ve Cibali Semtleri Arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Yapım Sistemi Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 17 Ayvansaray ve Cibali Semtleri Arasında Haliç Surları ve Yakın Çevresinde Kat Adedi Analizi (04.04.2008 Tasdik Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı Üzerinde Düzenleyen Bilgiç, 2017)

4.1.2.3 Ayvansaray- Cibali semtleri arasında yakın çevre kesitleri analizi

Ayvansaray-Cibali semtleri arasında yer alan sur bölümlerinin yakın çevre ve Tarihi Yarımada ölçeğinde kesitleri çıkarılarak; ada/ parsel, eski-yeni işlev, tarihsel dönem analizi yapılarak günümüz fotoğrafları eşliğinde sunulmuştur (Şekil 4.12-27)

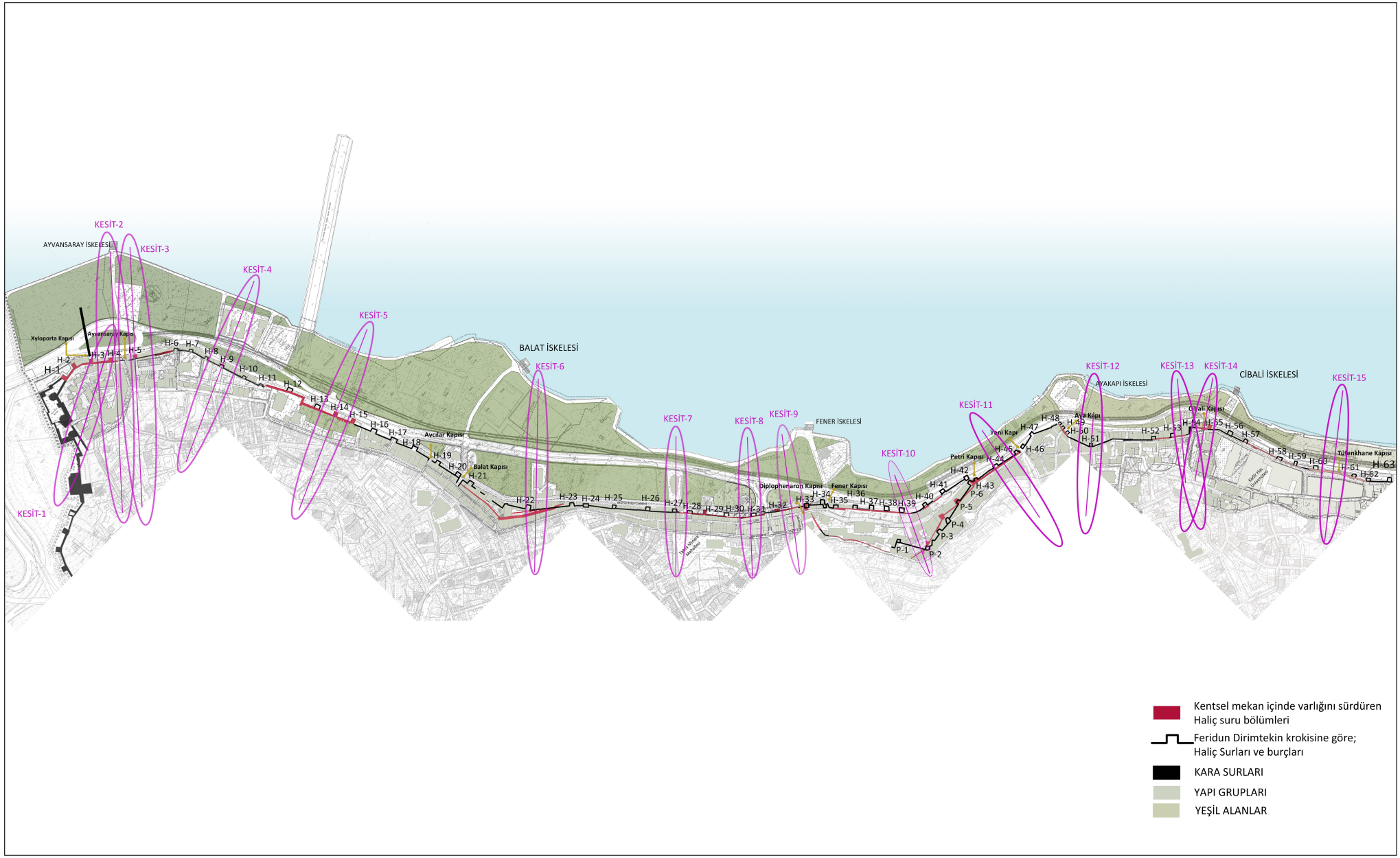

Şekil 4. 18 Haliç Surları Üzerinde Kesit Alınan Noktalar (Bilgiç, 2017)

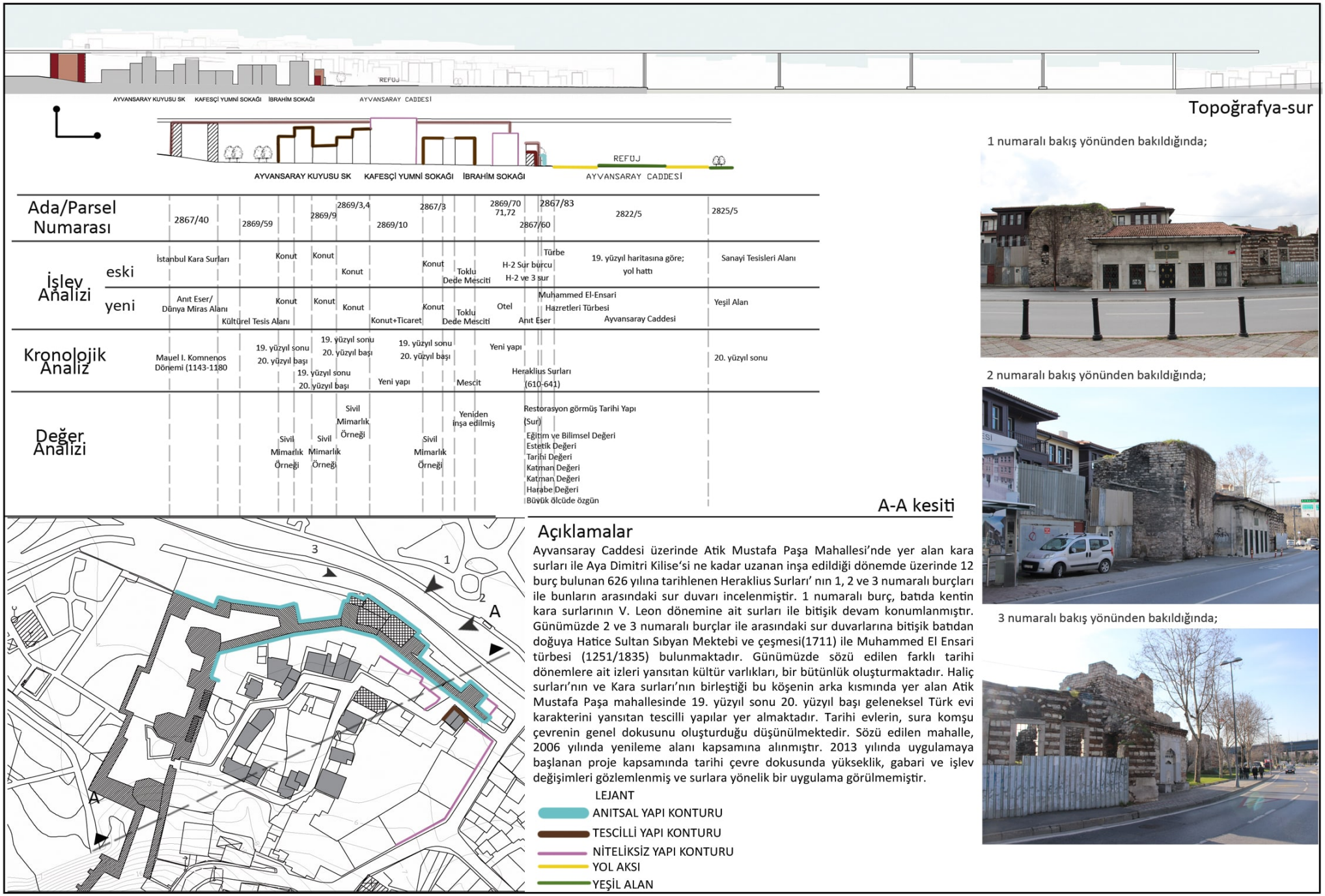

Şekil 4. 19 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

Sur-Topoğrafya Kesiti

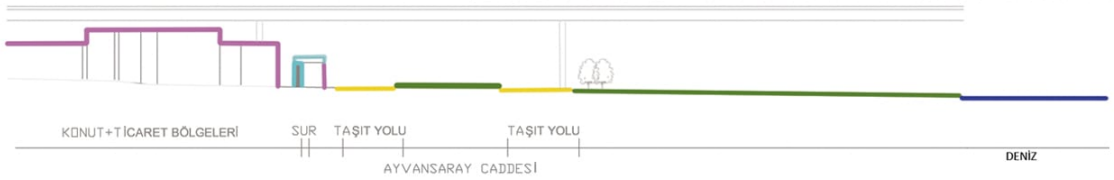

Ada/Parsel Numarası	2869/20	2672/5 2672/2	2822/5	2825/1-2	
İşlev Analizi eski		Savunma Sur Burcu (H-3) TİCARET	19. yüzyıl haritasına göre; yol hattı	Sanayi Tesisleri Alanı	
İşlev Analizi yeni	KONAKLAMA YAPISI	ANIT ESER TİCARET	Ayvansaray Caddesi	Yeşil Alan	
Kronolojik Analiz	YENİ YAPI	Heraklius Surları (610-641) YENİ YAPI		20. yüzyıl sonu	
Değer Analizi		Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Katman Değeri Harabe Değeri Büyük ölçüde özgün Arkeolojik Değeri			

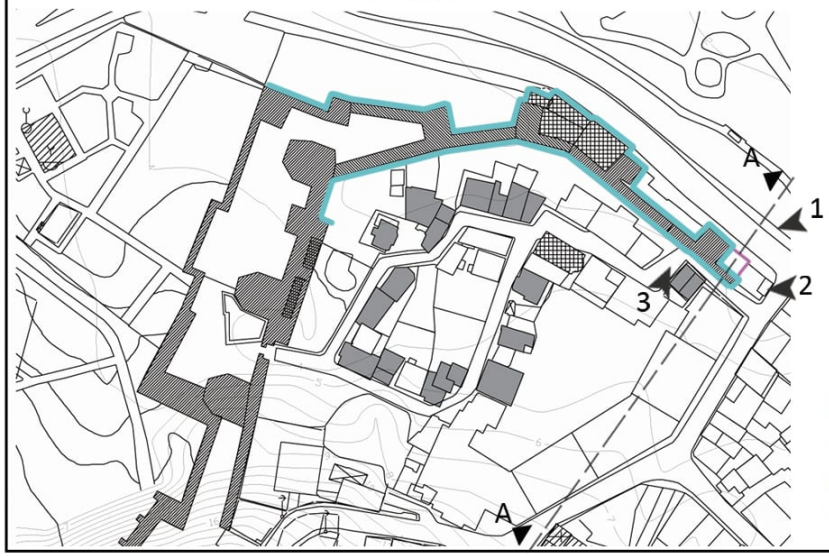

AÇIKLAMALAR

4 numaralı burca bitişik ve 5 numaralı burç ile arasında kalan sur duvarının günümüzde yaklaşık 6 m lik bölümü ayakta kalmıştır (Şekil 4.18). Günümüzde kaybolmuş Ayvansaray Kapı' sının devamı niteliğindeki sur duvarıdır. Günümüzde sura bitişik, Haliç'e bakan cephesinde 2 katlı yeni bir yapı olması sebebiyle cadde siluetinde görünmemektedir. Arka cephesinde kullanılan uygun olmayan yeni malzeme kullanımı ve bitkilenme gözlemlenmektedir (Şekil 4.19). Önündeki bitişik yapı görünmesini zorlaştırmakta ve herhangi bir tanıtım levhası bulunmadığı için anıtın algılanmasını zorlaştırmaktadır.

LEJANT
- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

1 numaralı bakış yönünde;

2 numaralı bakış yönünde;

3 numaralı bakış yönünde;

Şekil 4. 20 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

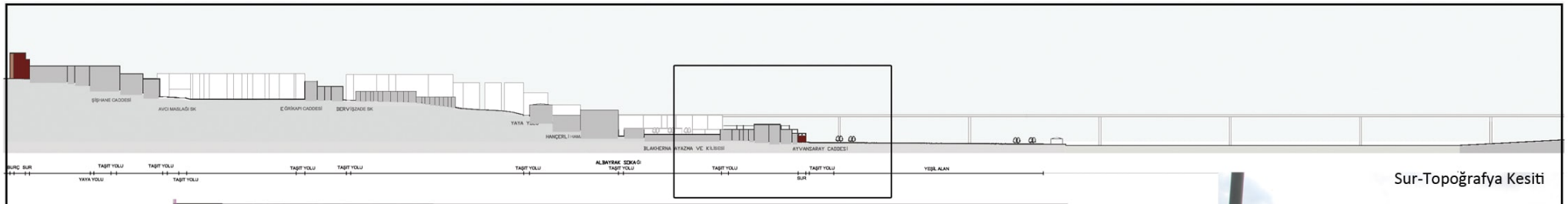

	ALBAYRAK SOKAĞI TAŞIT YOLU		TAŞIT YOLU	TAŞIT YOLU SUR	YEŞİL ALAN	DENİZ
Ada/Parsel Numarası	2893/20	2872/1	2821/31	2821/6 2822/5	2821/31	2825/1
İşlev Analizi eski		Kilise-Ayazma	Konut	Savunma Sur Burcu (H-5) 19. yüzyıl haritasına göre;	Sanayi Tesisleri Alanı	İmparatorluk İskelesi
İşlev Analizi yeni	Ticaret	Kilise	Konut	Mimari Miras Ayvansaray Caddesi	Yeşil Alan	Ayvansaray İskelesi
Kronolojik Analiz	Yeni Yapı	1869	19.yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı	Heraklius Surları (610-641)	20. yüzyıl sonu	M.S. 4.yüzyıl
Değer Analizi			Sivil Mimarlık Örneği	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Harabe Değeri Arkeolojik Değeri Kısmen özgün		

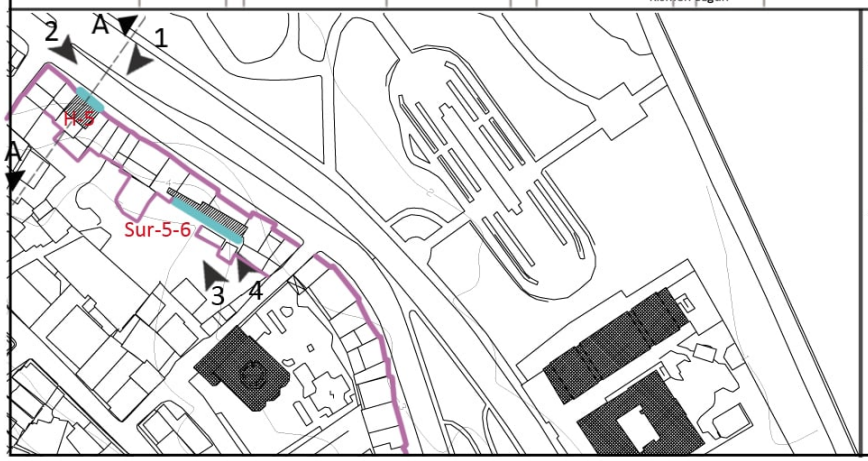

Sur-Topoğrafya Kesiti

1 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

AÇIKLAMALAR

Ayvansaray Semtinde, Balat Karabaş Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerindeki yapılar arasında konumlanan, Haliç Surlarının Heraklius dönemine 5 numaralı sur burcu ile günümüzdeki yıkılmış 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı gözlemlenmiştir. 5 numaralı sur burcu, iki katlı ticari işlevli iki yapı arasında kalmış ve günümüzde sadece Haliç'e bakan cephesi görünebilmektedir. 5 numaralı burç ile günümüzde varlığını yitirmiş 6 numaralı burç arasında batı yönünde devam eden surun bir bölümü günümüzde varlığını korumaktadır. Ancak sur duvarının kuzeye bakan cephesi niteliksiz yapılar nedeniyle görünenemektedir. Kent içine bakan cephesi ise konteynırlar tarafından kapatılmış olup; görünebilen kısmı çöp birikintileri ve bitkilerle kaplı oldukça harap durumdadır

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 21 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

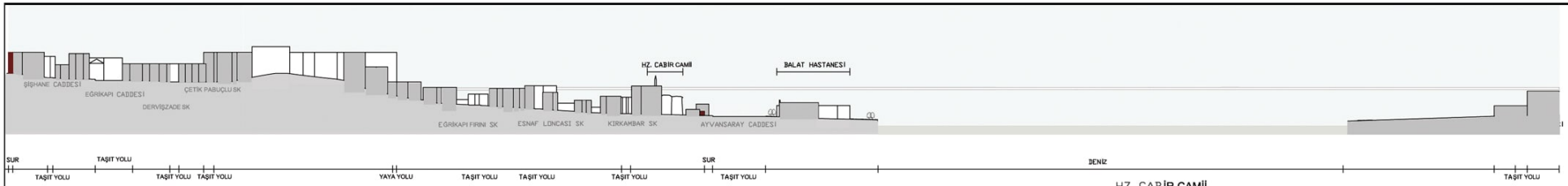

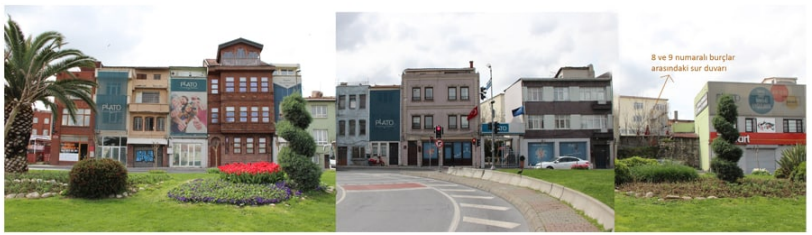

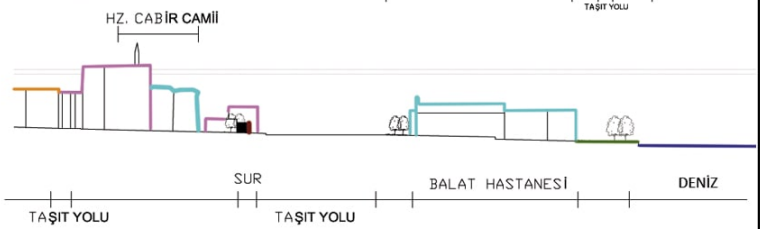

1 numaralı bakış yönünde;

2 numaralı bakış yönünde;

Ada/Parsel Numarası		2874/13	2830/61	2830/64	2830/11 2105/34 2830/10	2106/10	
İşlev Analizi	eski	Konut		Kilise	Savunma 19. yüzyıl haritasına göre; yol hattı	Sağlık Ocağı	
	yeni	Konut	Ticaret+ Konut	Cami (1490) Anıt	Anıt/Kalıntı Ayvansaray Caddesi Ticaret	Hastane Yapısı	
Kronolojik Analiz		19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başı		Heraklius Surları (610-641)-H9	Yeni Yapı	19.yüzyıl	
Değer Analizi		Sivil Mimarlık Örneği	Yeni Yapı	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Arkeolojik Değer Kısmen özgün		Tescilli 02/08/1995	

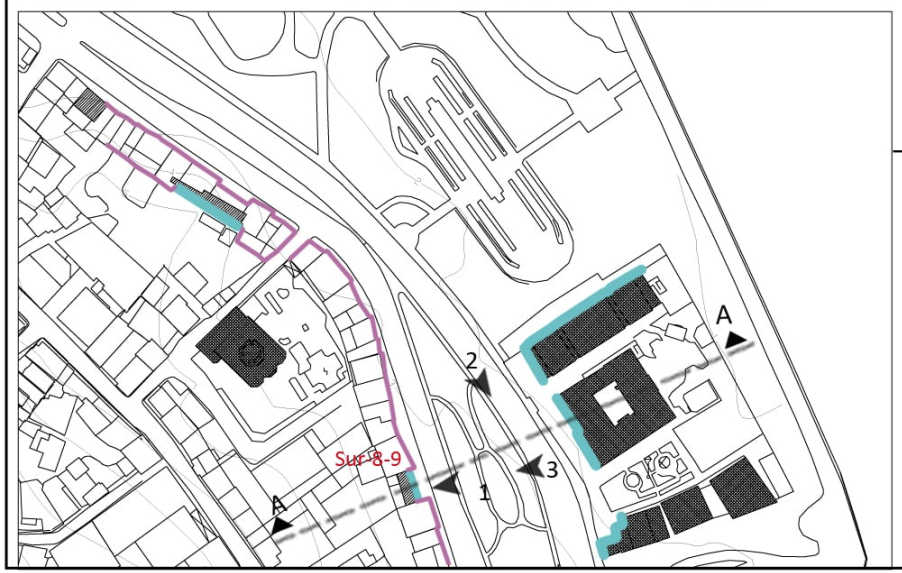

AÇIKLAMALAR

Ayvansaray Semtinde, Balat Karabaş Mahallesi'nde Ayvansaray Caddesi üzerinde konumlanmıştır. Heraklius Surlarının 8 ve 9 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, eğitim ve ticari işlevli 3 katlı yapılar arasında varlığını korumaktadır. Kent içine bakan cephesi, tek katlı ek yapılar nedeniyle görünememektedir. Yakın çevresinde Atik Mustafa Paşa Camii ve Balat Hastanesi gibi kültür varlıkları yer almaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 22 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

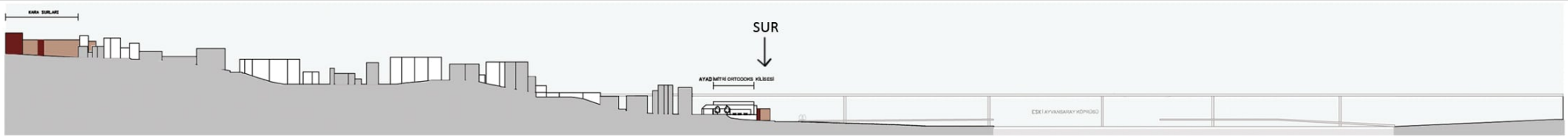

Topoğrafya Kesiti

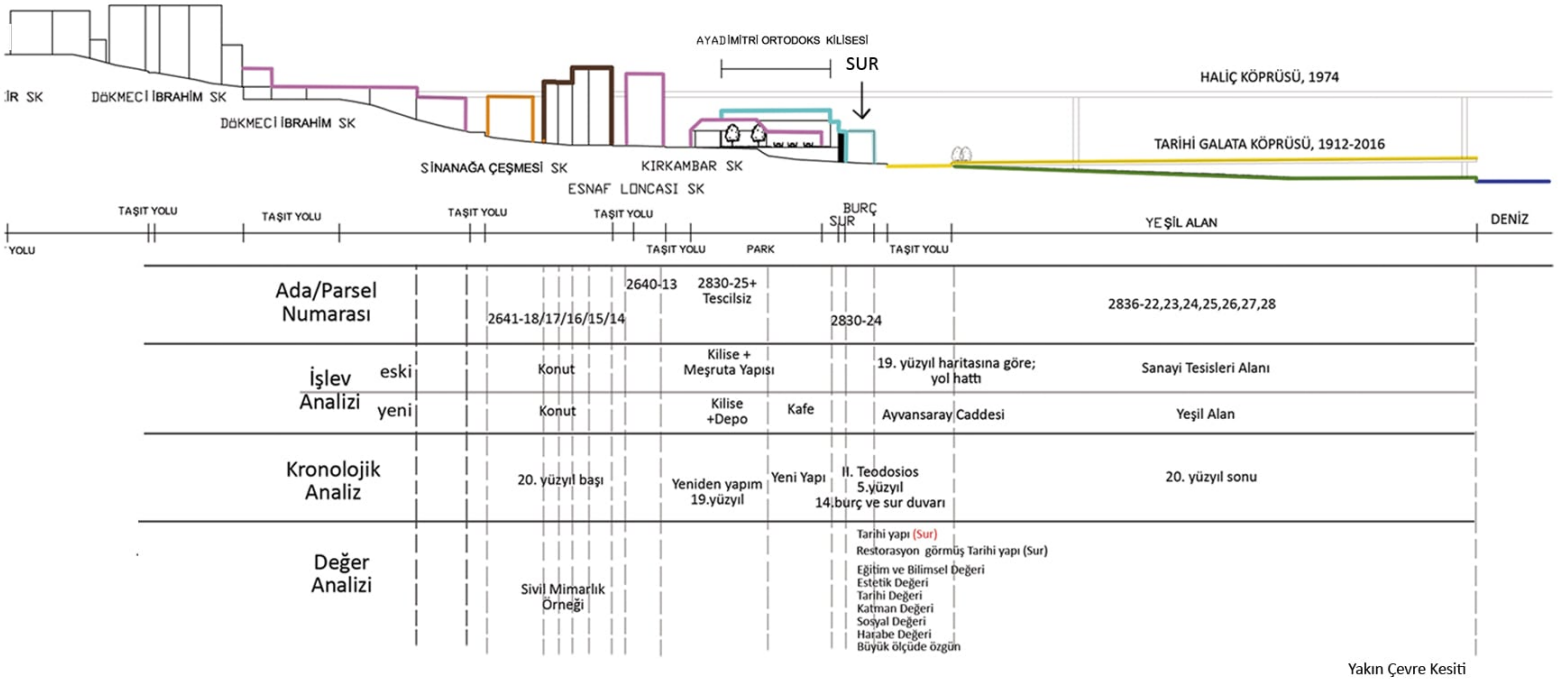

Yakın Çevre Kesiti

1 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

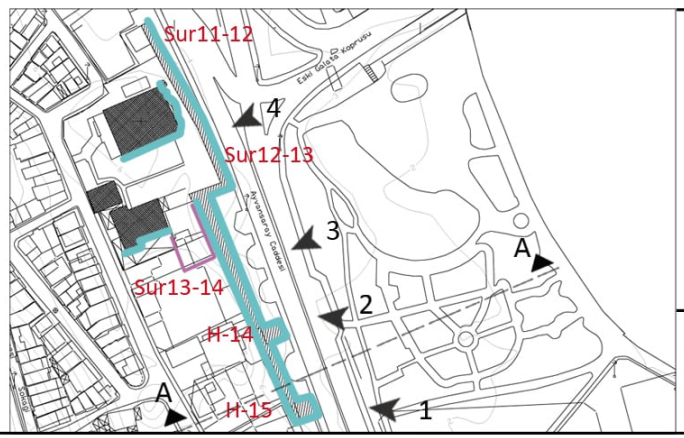

AÇIKLAMALAR

Ayvansaray Semti'nde, Balat Karabaş Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde varlığını sürdüren Heraklius dönemine ait sur duvarı, yaklaşık 170 m uzunluğundadır. Sur duvarının batı yönündeki son noktasına yakın bölümü, Aya Dimitri Kilisesi'nin Haliç'e bakan cephesinin önünde devam etmektedir. Sur duvarı üzerinde kuzey yönünde çıkıntı yapan 14 ve 15 numaralı burçlar konumlanmaktadır. Günümüzde yıkılmış 13 numaralı burç ile varlığını sürdüren 14 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının kent içine bakan cephesi toprak zemin altında kalmış durumda olup; zemin üzerinde sonradan eklenen kafe olarak işlevlendirilmiş bir ek görülmektedir. Sur duvarı ve burçların, kent Haliç kıyısına ve kent içine bakan cephesi yeşil alanlar bulunmakta olup; çevresinden tel ile ayrılmıştır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN
- SUR
- ANITSAL YAPI

3 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

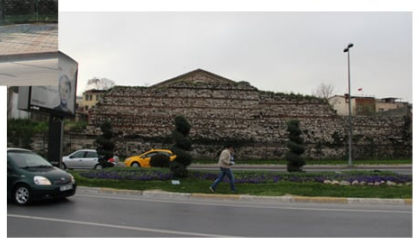

Şekil 4. 23 Ayvansaray Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

Topoğrafya-Sur ilişkisi

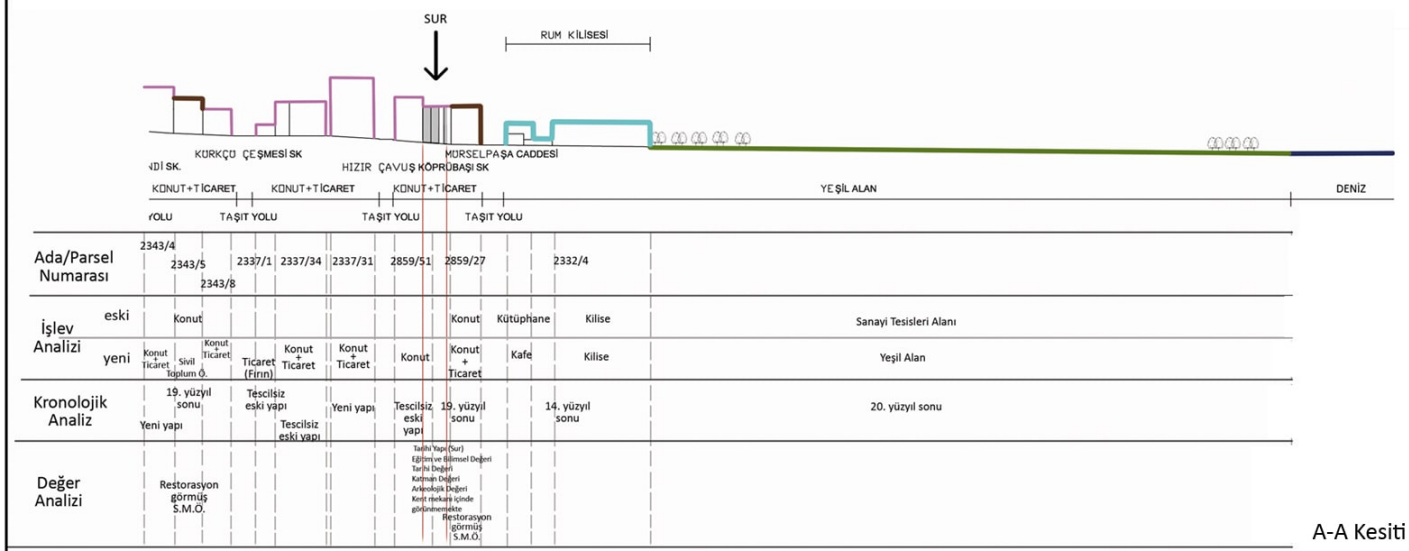

A-A Kesiti

1 numaralı bakış yönü;

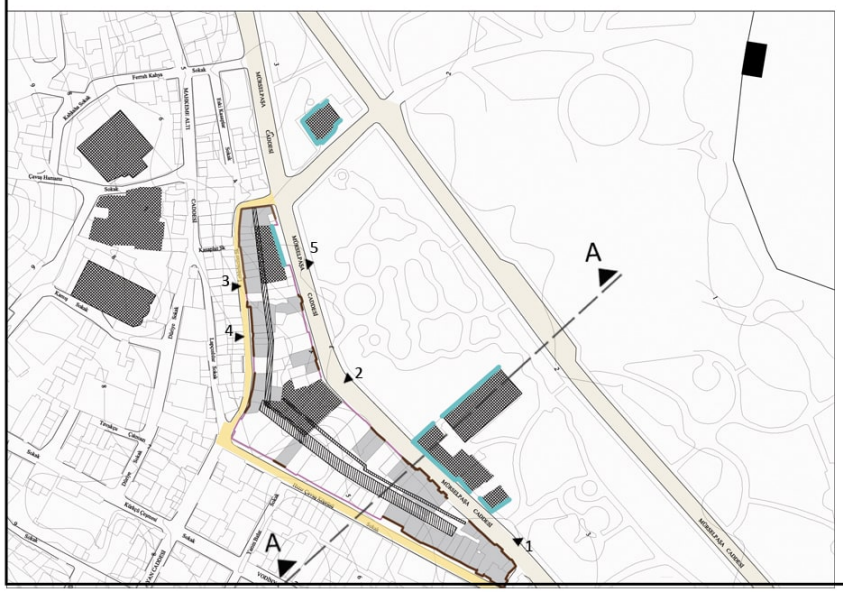

AÇIKLAMALAR

Balat semtinde, Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürselpaşa Caddesi üzerinde, 2859 numaralı ada üzerinde işaretlenen Haliç Surları'nın sözü edilen bölümü II. Teodosios tarafından 439'da inşa edilmiştir. Günümüzde 19 ve 23 numaralı burçlar arasındakiler de dahil olmak üzere yıkılmıştır. 19 ve 23 numaralı burçlar arasında yer alan surlar, günümüz imar planı üzerinde okunuyor olmasına rağmen; surlara bitişik inşa edilen dar, sıra evler nedeniyle Haliç ve kent içine bakan cephesinde surlar görünmemektedir. Bir kısmı tescilli olan 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı Osmanlı dönemine ait Sivil Mimarlık Örnekleridir. Sözü edilen bölümün yakın çevresinde Tur-i Sina Manastırı Yapıları ve Yusuf Şucauddin Ambari Camii ve Hafize Hanım Çeşmesi yer almaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

2 numaralı bakış yönü;

3 ve 4 numaralı bakış yönü;

5 numaralı bakış yönü;

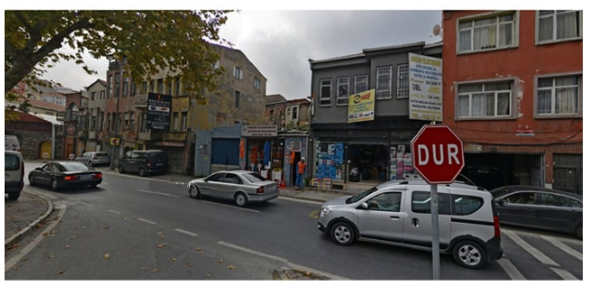

Şekil 4. 24 Balat Semtinde Haliç Surları Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

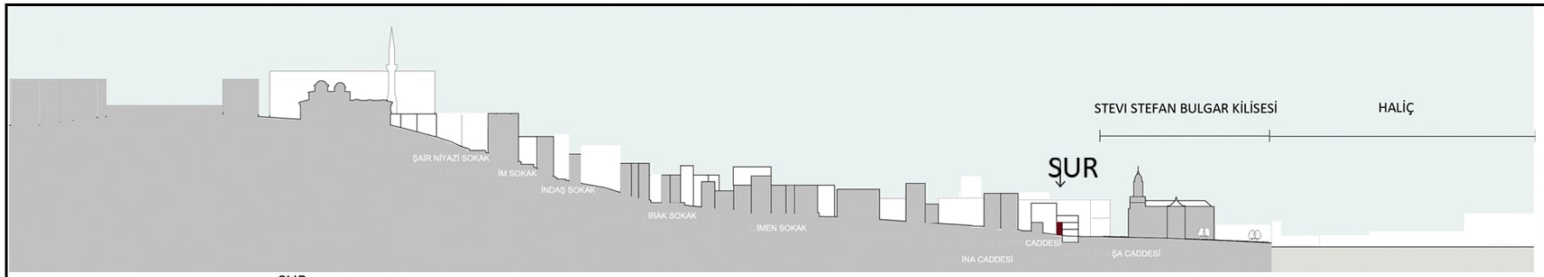

Sur-Topoğrafya Kesiti

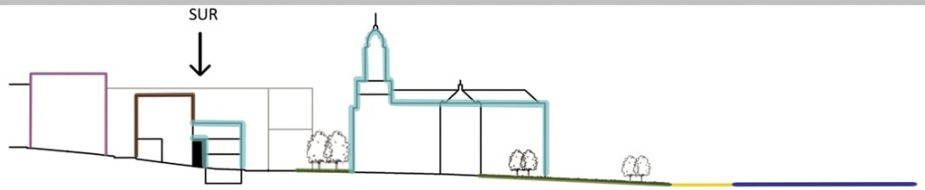

Ada/Parsel Numarası	2307/22	2306/29	2306/80 2306/97		2304/14	2304/10	DENİZ
İşlev Analizi eski		Konut	Bulgar Mektebi Savunma duvarı	Sokak	Kilise		
İşlev Analizi yeni	Konut+Ticaret	Konut	Boş Anıt eser(Mimari miras)	Mürselpaşa Caddesi	Kilise		
Kronolojik Analiz	Yeni yapı	19. yüzyıl sonu	II. Teodosios (408-450)	19.yüzyıl haritasına göre sokak	19. yüzyıl sonu (1896-1898)		
Değer Analizi		Sivil Mimarlık Örneği	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Sosyal Değeri Harabe Değeri Arkeolojik Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü korumakta	Restorasyon görmüş Tarihi yapı	Restorasyon görmüş Tarihi yapı		

A-A Yakın Çevre Kesiti

1 numaralı bakış yönü;

6 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

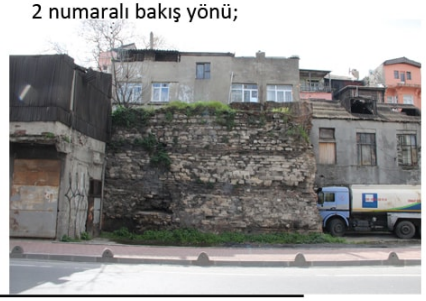

3 numaralı bakış yönü;

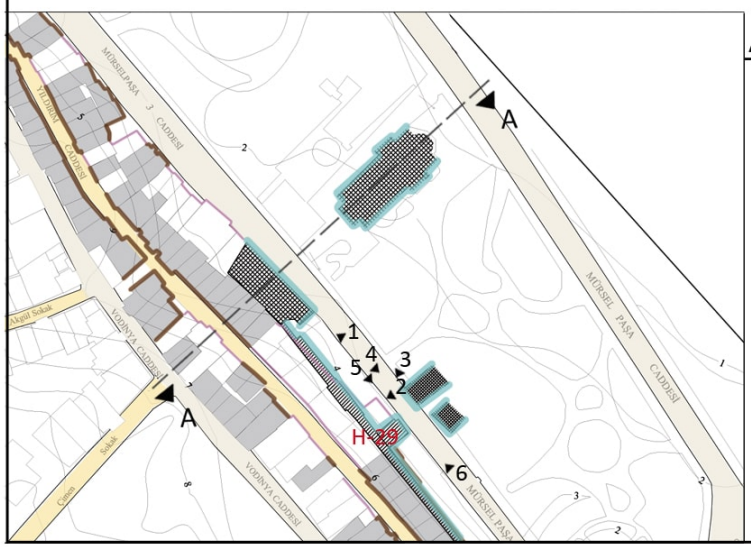

AÇIKLAMALAR

Balat ve Fener Semtleri arasındaTahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi' nin kuzey yönü üzerinde konumlanan surlar, II. Teodosios dönemi 439 yılına işaretlenmektedir. Sözü edilen bölümde 28 ve 29 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 29 numaralı burç ile 29 ve 30 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı günümüze ulaşmıştır. 28 ve 29 numaralı burçlar arasındaki sur duvarına bitişik Bulgar Mektebi ve 29 numaralı burca bitişik inşa edilmekte olan niteliksiz bir ek yapı görülmüştür. Varlığını koruyan sur bölümünün yakın çevresinde Sveti Stefan Kiliisesi ile günümüzde kültür tesisi yeniden işlevlendirilen restore edilmiş bir Fener evi yer almıaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU

4 numaralı bakış yönü;

5 numaralı bakış yönü;

Şekil 4. 25 Balat-Fener Semtlerinde Haliç Surları ve Yakın Çevre Kesiti (Bilgiç, 2017)

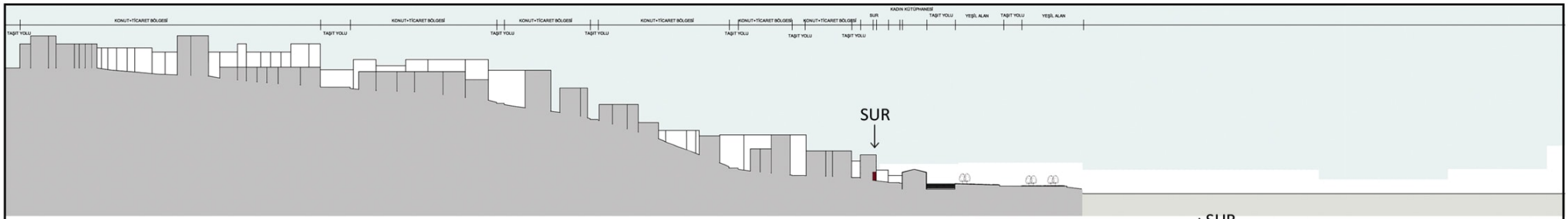

1 ,2, 3 numaralı bakış yönlerine göre (soldan sağa);

6,5,4 numaralı bakış yönlerine göre(soldan sağa);

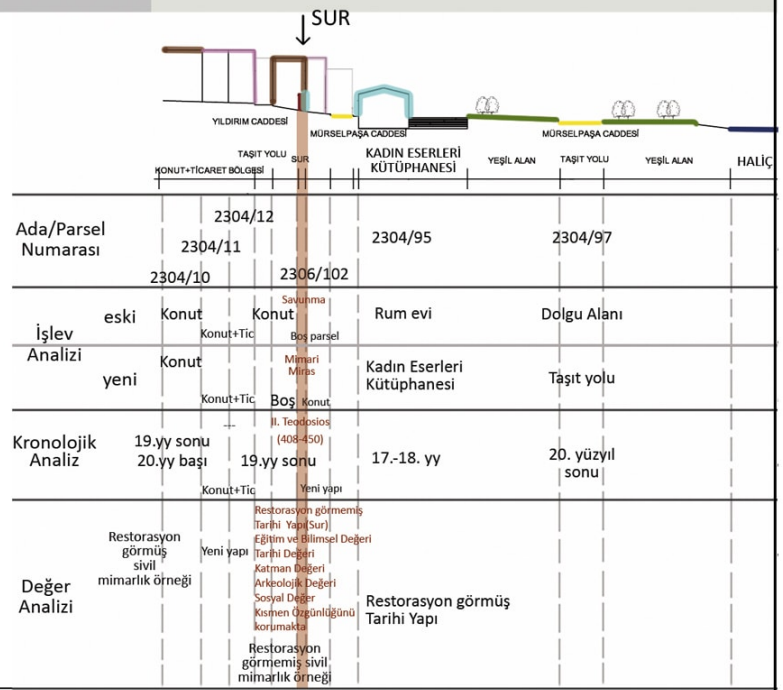

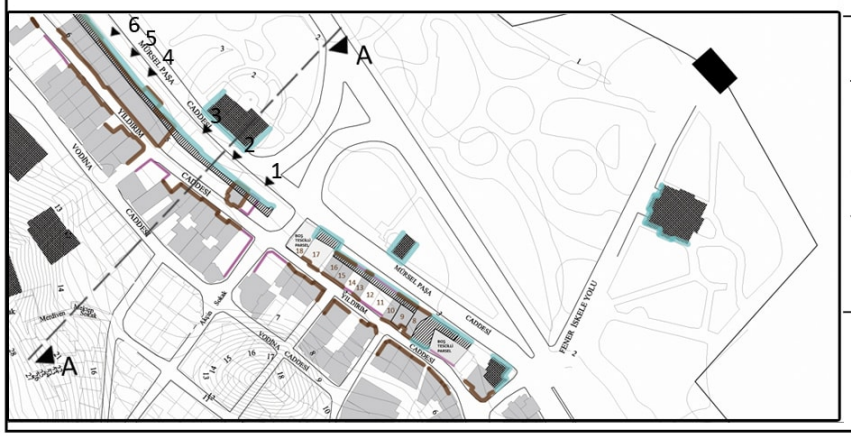

AÇIKLAMALAR:

Balat ve Fener Semtleri arasındaTahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi' nin kuzey yönü üzerinde konumlanan surlar, II. Teodosios dönemi 439 yılına işaretlenmektedir. Sözü edilen bölümde 29-30, 30-31, 31-32 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve yakın çevre kesiti gösterilmiştir. Sur duvarının üzerine inşa edilen, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına tarihlenen tescilli ve tescilsiz yapılar yer almaktadır. Sözü edilen yapılar yıkık ve harap durumdadır. Yapılarda yaşanan değişimlerin surları da etkilediği ve strüktürel olarak büyük ölçüde zarar görmüş durumda olduğu gözlemlenmiştir. Surun yakın çevresinde günümüzde Kadın Eserleri Kütüphanesi olarak kullanılan Fener evi yer almaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN
- SUR
- ANITSAL YAPI

Şekil 4. 26 Balat-Fener Semtlerinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

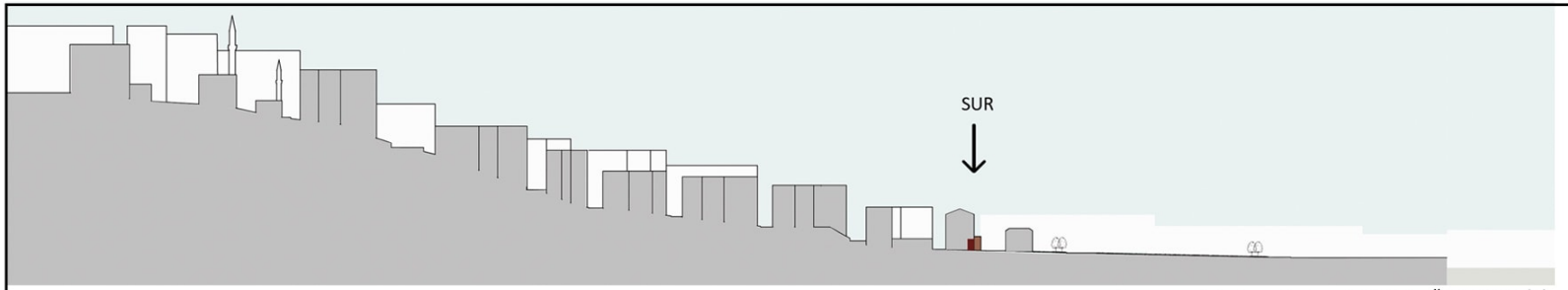

SUR-TOPOĞRAFYA KESİTİ

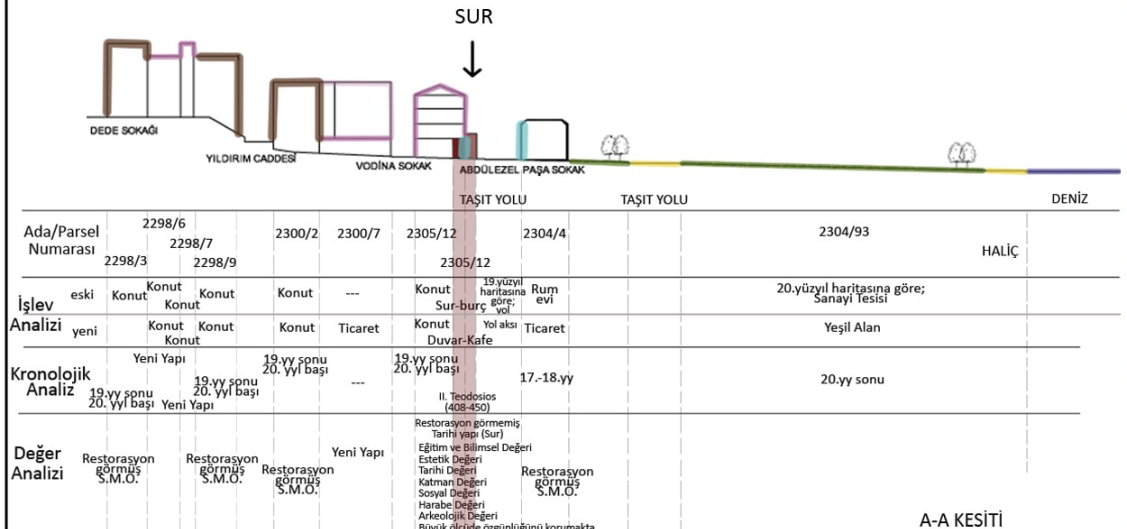

1 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

5 numaralı bakış yönü;

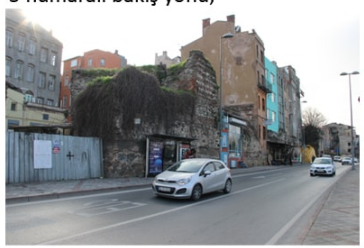

4 numaralı bakış yönü;

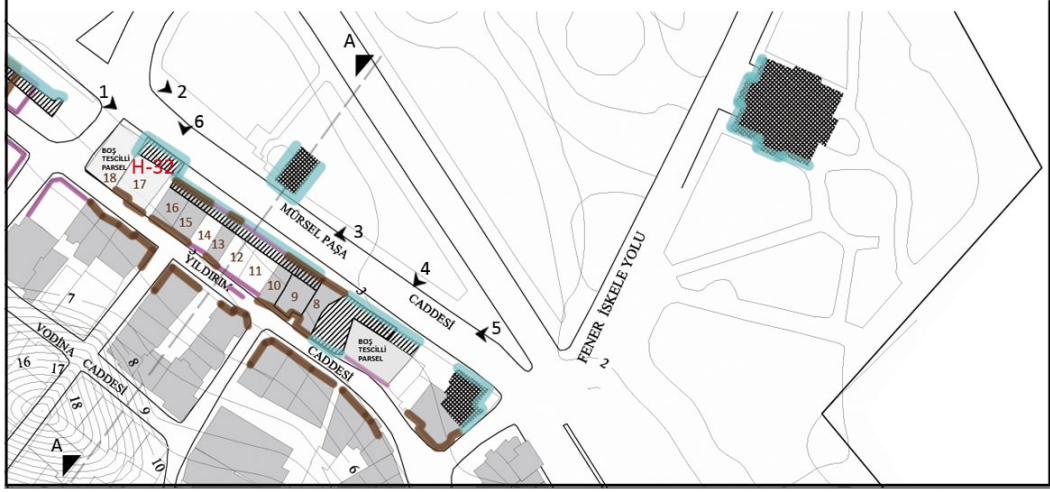

AÇIKLAMALAR:

Günümüzde varlığını korumakta olan 32 numaralı burç ile yıkılmış olan 33 numaralı burç arasındaki sur duvarı ve yakın çevre kesitine yer verilmiştir. 32 numaralı burç günümüzde özel mülkiyette ve kafe olarak yeniden işlevlendirilmiştir. 32 ve 33 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ise aralarında 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Osmanlı dönemine ait sivil mimarlık örneklerinin yer aldığı yapı grubunun bina duvarı olarak kullanılmaktadır. Yapının geçmiş dönemde Haliç'e bakan kuzey cephesine bitişik yapı grupları yer aldığı bilinmekte olup; günümüzde yıkılan yapıların cephe üzerinde izleri mevcuttur. Ayrıca üzerine inşa edilen yapılar nedeniyle sur duvarı strüktürel olarak zarar görmüş durumda ve anıtsal değeri ve sürekliliği olumsuz yönde etkilenmiştir. Sözü edilen alanda surların üzerine inşa edilen yapı grubunun da harap durumda olduğu gözlemlenmiştir.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

6 numaralı bakış yönü;

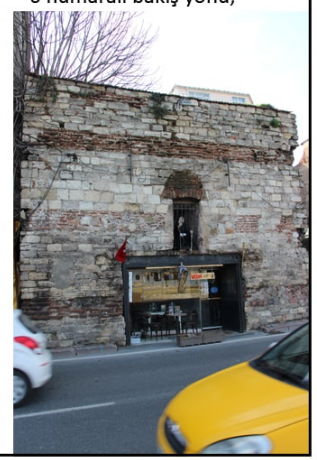

Şekil 4. 27 Fener Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

4 numaralı bakış yönü;

5 numaralı bakış yönü;

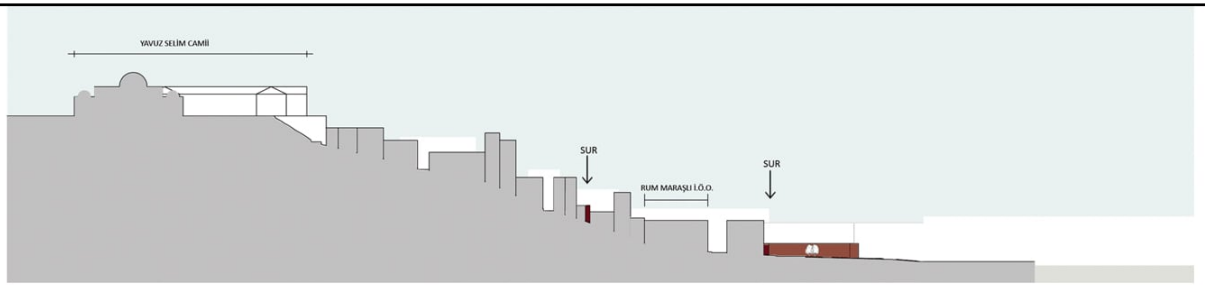

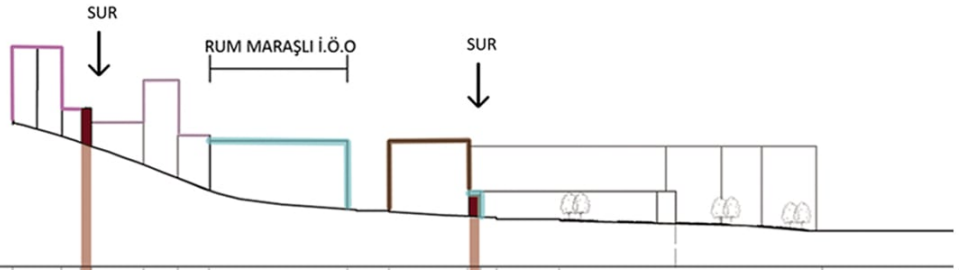

1 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

Ada/Parsel Numarası		2205/30, 31 2205/37	2262/30	2262/58 2262/59	2262/62	2301/14	Abdülezel Paşa Caddesi 2301/21	2301/42
İşlev Analizi	eski		Petrion Surları		Eğitim	Konut	19.yy haritasına göre sokak Petrion Surları	Yeşil alan
	yeni	Konut	Konut Duvar	Konut Konut	Eğitim	Konut	Anıt eser (Mimari miras) Taşıt yolu	1929 Pervititch Haritasına göre; Yeşil alan
Kronolojik Analiz			Yeni Yapı	Yeni Yapı Yeni Yapı	20.yy başı	Konut	1875 tarihinde yayınlanan haritada sokak olarak çizilmiştir.	Yeşil alan
			II. Teodosios (408-450)			II. Teodosios (408-450)		
Değer Analizi		Yeni Yapı Yeni Yapı	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Sosyal Değeri Hatıra Değeri Arkeolojik Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü korumakta		Anıt Eser	Restorasyon görmüş S.M.O.	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Sosyal Değeri Hatıra Değeri Arkeolojik Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü korumakta	

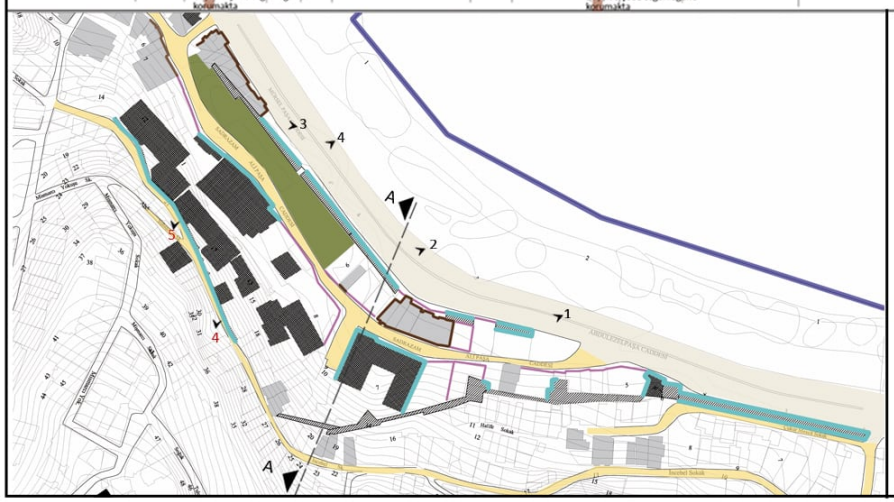

AÇIKLAMALAR

Haliç Surlarının çift sıra sur hatlı tek bölümü olan Petrion Mıntıkası Surlarının deniz ve kara surları bölümü incelenmiştir. Deniz surları , 33 ve 42 numaralı burçlar ve arasındaki sur duvarlarında oluşmakta olup; günümüzde burçlar yıkılmıştır. Kara surları bölümü kendi içinde 6 burçtan oluşmakta olup; 4 ve 5 numaralı burçların günümüze ulaştığı düşünülmektedir. Kara surları, Fener Rum Patrikhanesi ana yapısının ve Rum Maraşlı İlköğretim Okulu'nun arka cephesine bitişik ilerlemektedir. Deniz bölümünde uzanan surların günümüzde sadece Haliç'e bakan cephesi görünmektedir. Kent içine bakan cephesi toprak zemin altında kaldığından görünememektedir. Surların sürekliliği batıda restore edilerek ticari işlev yüklenen eski Fener evi ile sonlanmaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

4 numaralı bakış yönü;

Şekil 4. 28 Fener Ayakapı semtleri arasında (Petrion Mıntıkası) Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

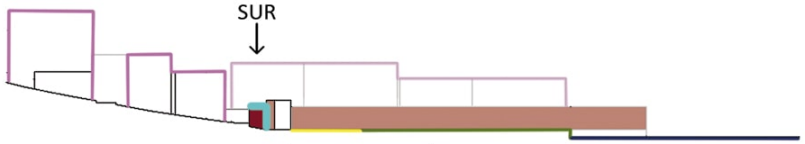

Ada/Parsel Numarası	2272/27	2266/35	2266/27	2262/1,2,3	2262/72 -----	DENİZ
İşlev eski	-----	-----	-----	Burç Sur Fener Rum Evi	Sokak	Sanayi Tesisleri Alanı
Analizi yeni	Konut	Konut	Konut	Mimari Miras Depo Depo	Araç yolu	Yeşil Alan
Kronolojik Analiz	-----	-----	-----	Büyük Constantin (324-337) 17.-18.yy	19. yy. haritasına göre; sokak	20. yüzyıl sonu
Değer Analizi	Yeni Yapı	Yeni Yapı	Yeni Yapı	Restorasyon görmüş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Sosyal Değeri Harabe Değeri Arkeolojik Değeri Kısmen özgünlüğünü korumakta		

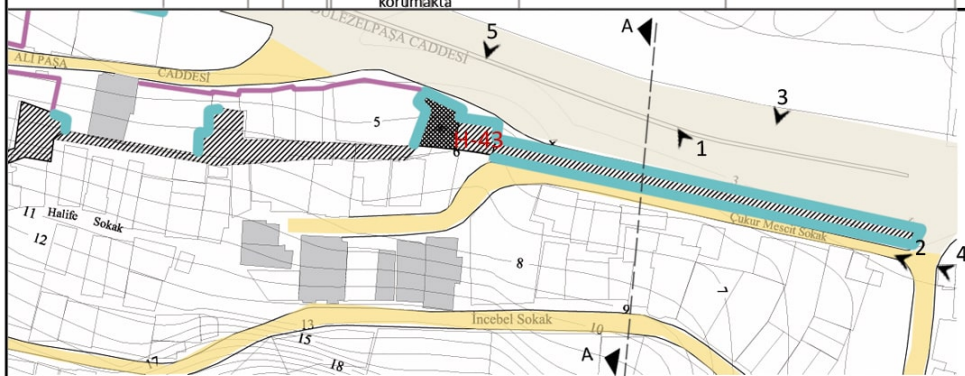

1 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

AÇIKLAMALAR

Günümüzde varlığını korumakta olan 43 numaralı sur burcu ile yıkılmış 44 ve 45 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve yakın çevresi incelenmiştir. Mevcut yapı stoğu, sözü edilen surların gerisinde konumlanmıştır. 43 numaralı sur burcu, bir kısmı yıkılmış durumdadır ve batı cephesine bitişik harap durumda bir Fener evi ile bütünleşmiş durumdadır. Sur duvarının, doğu yönünde sürekliliğinin bittiği noktada Ayakapı Çeşmesi bulunmaktadır.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

5 numaralı bakış yönü;

Şekil 4. 29 Fener Ayakapı semtleri arasında (Petrion Mıntıkası) Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017

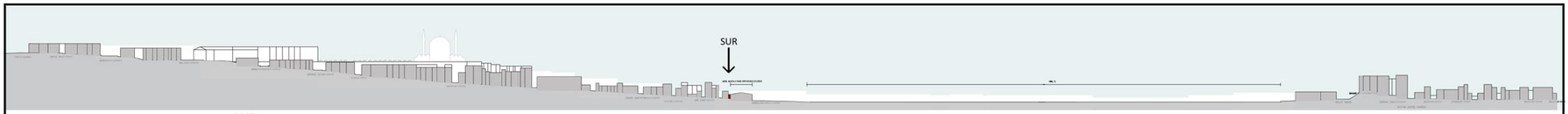

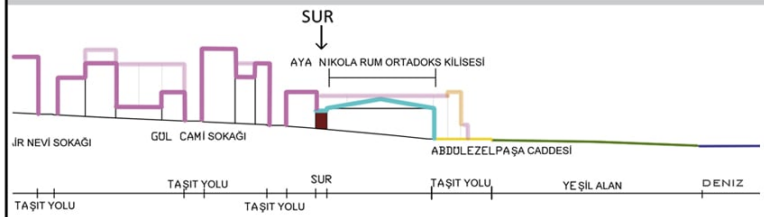

Ada/Parsel Numarası		2208/11, 2208/12, 2208/14	2208/14, 2208/30	2208/14, 2208/41		2208/41
İşlev Analizi	eski	---	Sur Duvarı	Dini yapı_Kilise	Sokak	Sanayi Tesisi Alanı
	yeni	Konut, Konut, Konut	Temel duvarı, Konaklama	Dini yapı_Kilise	Sokak	Yeşil Rekreasyon Alanı
Kronolojik Analiz		---	---	Yeniden yapımı 19. yüzyıl	19. yüzyıl haritasına göre; sokak	20. yüzyıl sonu
Değer Analizi		Yeni yapı	Yeni yapı	Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitimi ve Bilimsel Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Arkeolojik Değeri Yapılar arasında kaldığı için görünmemekte		

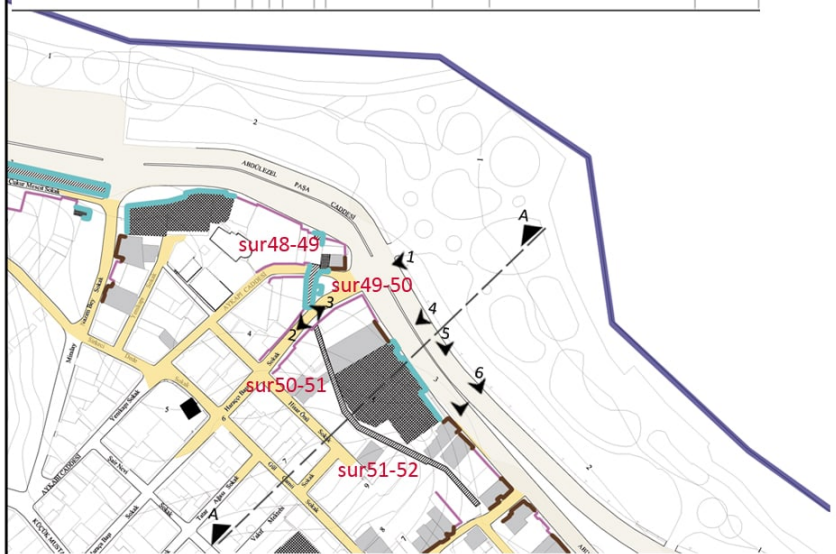

1 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

5 numaralı bakış yönü;

6 numaralı bakış yönü;

AÇIKLAMALAR:

Ayakapı Semti'nde günümüzde varlığını kaybetmiş 48 ,49, 50, 51 ve 52 numaralı burçlar arasındaki sur duvarları incelenmiştir. 48 ve 49 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, Ayakapı Karakolu olarak bilinen günümüzde kafe olarak işlevlendirilmiş yapı ve bitişik Sekbanbaşı Mescidinin kent içine bakan cephesinin ardından devam etmektedir. 49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı üzerinde Ayakapı açıklığı bulunmaktadır. Sur duvarına bitişik Cumhuriyet Çeşmesi yer almaktadır. Günümüzde yıkılmış 51 ve 50 numaralı burçlar ile 52 ve 51 numaralı burçlar arasındaki sur duvarları, imar planı üzerinde işaretlenmiş olmasına karşın; Aya Nikola Kilisesi arka cephesine bitişik yapılar arasında kaldığından görünmemektedir.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 30 Ayakapı Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

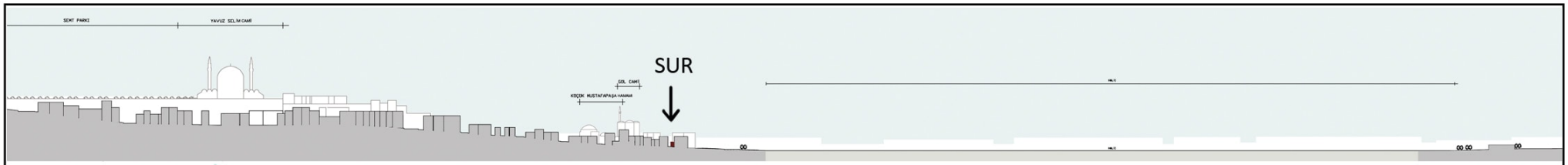

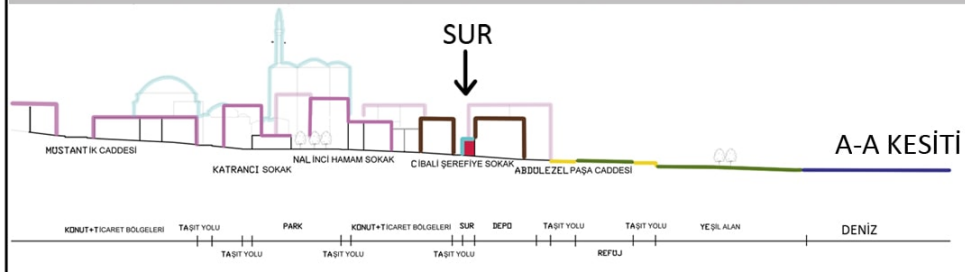

Ada/Parsel Numarası	2205/32, 2205/31, 2205/17	2205/13	2208/61, 2208/5	2208/61	2082/53	
İşlev Analizi – eski		Konut	Konut; Savunma -sur	Sokak	Sanayi Tesisi Alanı	
İşlev Analizi – yeni	Konut+Ticaret, Ticaret, Ticaret	Konut	Ticaret; Savunma -sur	Sokak	Yeşil Rekreasyon Alanı	
Kronolojik Analiz	20. yüzyıl sonu yapıları	19. yüzyıl	19. yy sonu 20. yy başı; I. Konstantinus suru 3.yy	19. yüzyıl haritasına göre; sokak	20. yüzyıl sonu	
Değer Analizi	Tescilsiz eski yapılar	Restorasyon görmemiş S.M.Ö.	Restorasyon görmüş S.M.Ö.; Restorasyon görmemiş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Arkeolojik Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiş			

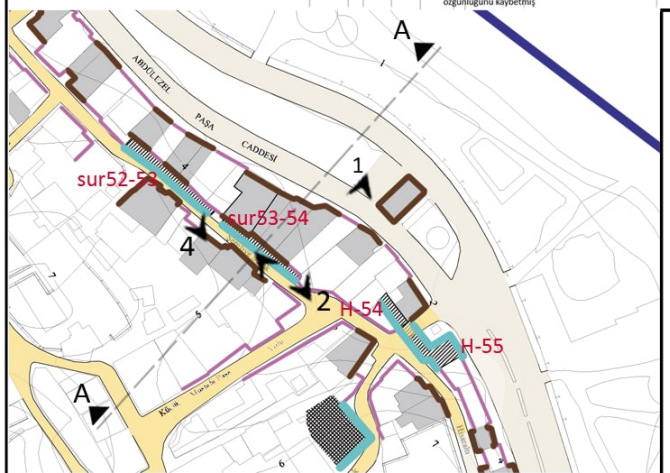

AÇIKLAMALAR:

Günümüzde yıkılmış 53 ve 54 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı önünde sur cephesine bitişik, 20. yüzyıl başına tarihlenen Sivil Mimarlık Örnekleri yer almaktadır. Yapılar, bitişik nizamlı dar sıra evler şeklindedir. Konut ve ticaret (restaurant-kafe) işlevlerinin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Surun kent içine bakan cephesi karşısında 19. yüzyıl kültür dönemini yansıtan ahşap yapılar bulunmaktadır.

LEJANT
- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 31 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

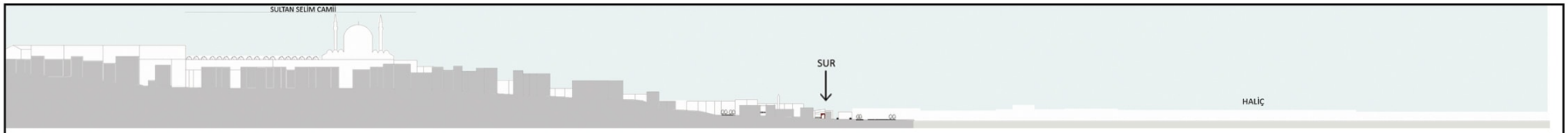

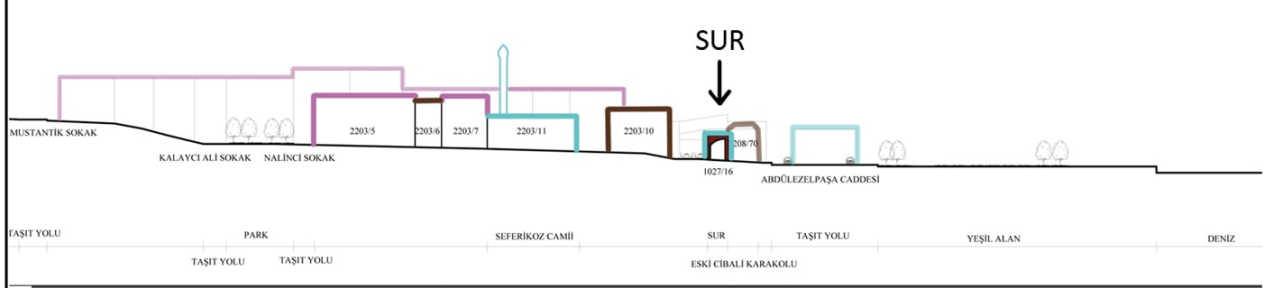

Ada/Parsel Numarası	2203/5	2203/7 2203/6	2203/11	2203/10	1027/16 2208/ 68-70	2082/40	2206/11	
İşlev Analizi eski		Konut	Cibali Mescidi	Konut	Sur Kapısı Karakol Yapısı	RUM EVİ	SANAYİ TESİSİ ALANI	
İşlev Analizi yeni	Konut + Ticaret	Konut Konut + Depo	Cami	Konut + Ticaret	Sur Kapısı Boş	KONUT	YEŞİL REKREASYON ALANI	
Kronolojik Analiz	20.yüzyıl	19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başı 20.yüzyıl	15.yüzyıl	19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başı	I. Konstantinus suru 3.yy 20.yüzyıl başı	17.-18. yüzyıl	20. Yüzyıl sonu	
Değer Analizi	Tescilsiz eski yapı	Tescilsiz eski yapı S.M.Ö.	Restorasyon görmüş Tarihi yapı	Restorasyon görmüş S.M.Ö	Restorasyon görmüş Tarihi yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Sosyal Değeri Arkeolojik Değeri Büyük ölçüde özgünlüğünü korumakta	Restorasyon görmüş Tarihi yapı		

1 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

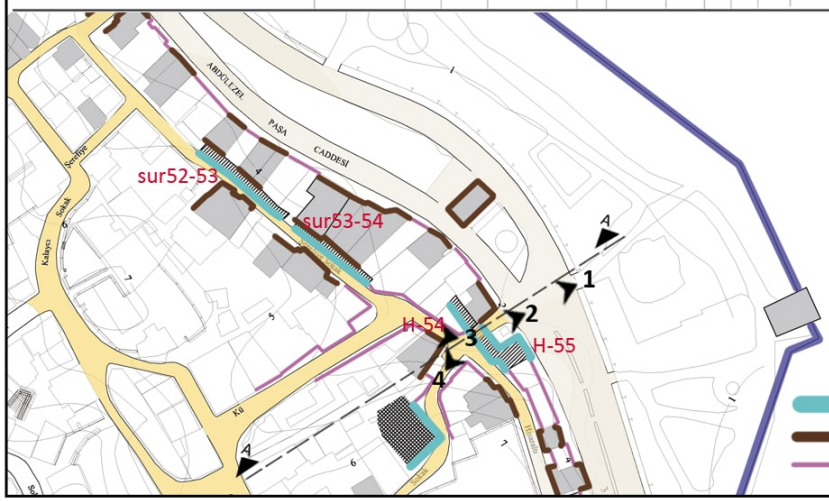

AÇIKLAMALAR

Haliç Surlarının günümüzde ayakta olan 55 numaralı burcu ile kalıntılar halinde varlığını sürdüren 54 numaralı burcu arasındaki sur duvarı incelenmiştir. Cibali Kapısı, duvar üzerinde bulunmaktadır. İncelenen kesitte, Cibali Kapısı'na kent içinde komşu İstanbul'un ilk mescitlerinden biri olan Seferikoz Mescidi bulunmaktadır. Kıyıda ise günümüze az sayıda ulaşan Fener evlerinden bir tanesi görülmektedir. Ticaret üzeri konut kullanımının yoğunlukta olduğu 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen yapıların yoğunlukta olduğu görülmüştür.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 32 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

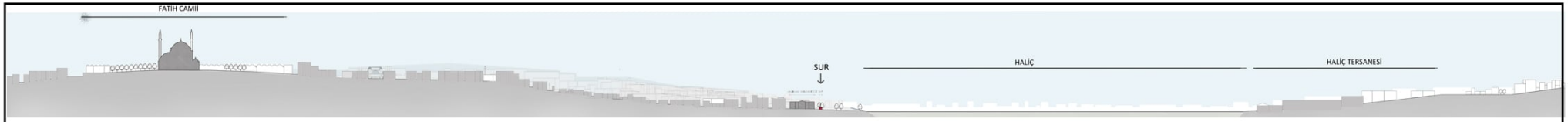

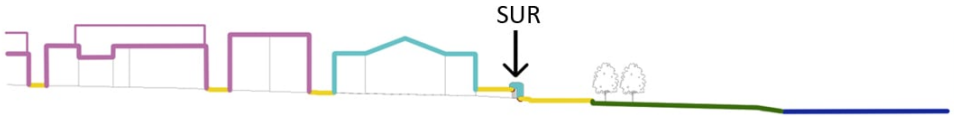

Sur-Topoğrafya Kesiti

Ada/Parsel Numarası	2199/24	1024/1	1025/14	1050/1	Tescilsiz	1030/10	DENİZ
İşlev Analizi (eski)	Taşıt Yolu		Taşıt Yolu	Cibali Tütün Fabrikası	Sur duvarı	Sanayi Tesisleri Alanı	
İşlev Analizi (yeni)	Konut	Konut	Boş Depo	Kadir Has Üniversitesi	Temel duvarı	Yeşil Alan	
Kronolojik Analiz	19. yy 20. yy	19. yy 20. yy	19. yy 20. yy	1884/ 19.yüzyıl sonu	Çeşitli dönemlerde onarım geçirmiş I. Konstantinus suru	20.yy	
Değer Analizi	Yeni Yapı	Yeni Yapı	Yeni Yapı	Tarihi Yapı (Restore edilmiş) Kullanım ve Ekonomik Değeri Sosyal Değeri Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Çevre Değeri Tarihi ve Spiritüel Değeri Büyük ölçüde özgün	Tarihi Yapı (Sur) Eğitim ve Bilimsel Değeri Estetik Değeri Tarihi Değeri Katman Değeri Kısmen özgün	Rekreasyon Alanı	

1 numaralı bakış yönü;

2 numaralı bakış yönü;

3 numaralı bakış yönü;

4 numaralı bakış yönü;

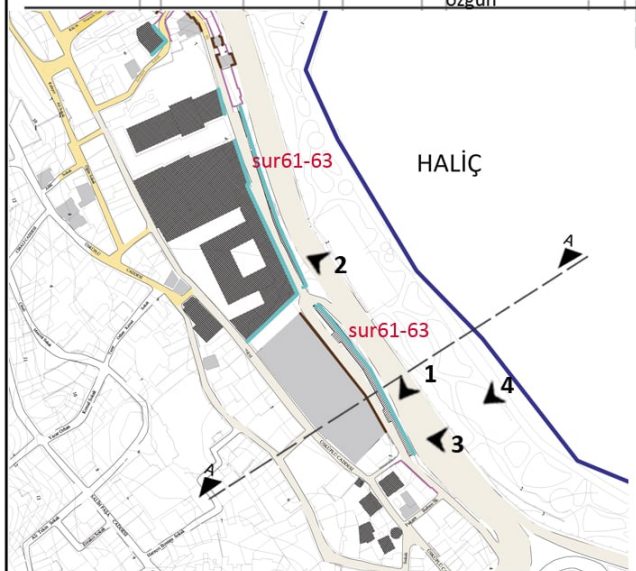

AÇIKLAMALAR

Unkapanı Kapısı ve Cibali Kapı arasında 55 ve 66 numaralı burçlar ve arasında kalan surların günümüzde Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde Üniversitenin yapısal elemanları haline gelmiş sur duvarları(Dirimtekin krokisine göre 57-58, 58-59 ve 60-61 burçları arasında) ve üniversiteye ait otopark alanının önünde tek parça halinde kalmış sur duvarıdır. (Dirimtekin krokisine gore 61 ve 62 numaralı burçlar arasında) Günümüzde yıkılmış olan 61 ve 62 numaralı burçlar arasında kalan ve üniversiteye ait otopark alanının önünde çevresinden bağımız bir harabe olarak varlığını sürdüren sur duvarı, yaklaşık 17 m uzunluğunda ve 2 m kalınlığındadır. Yapılar bu sur duvarının gerisinde kalmaktadır. 57-58 ve 58-59 numaralı burçlar arasında kalan Sur duvarları ise Kadir Has Üniversitesi'ne ulaşım imkanı sunan; Hisaraltı Sokağına bitişik durumda yeni duvar cephesinin yüzeyinde sur duvarının özgün değeri büyük ölçüde kayıp durumdadır. Kadir Has Üniversitesi'nin cephe uzunluğu 120 metredir. Bu bölümdeki surlar da kısmen yeni taş malzeme ile tamamlanarak devam etmektedir.

LEJANT

- ANITSAL YAPI KONTURU
- TESCİLLİ YAPI KONTURU
- NİTELİKSİZ YAPI KONTURU
- SUR
- ANITSAL YAPI
- YOL AKSI
- YEŞİL ALAN

Şekil 4. 33 Cibali Semtinde Haliç Surları ve Yakın Çevre İlişkisi Kesiti (Bilgiç, 2017)

4.1.2.4 Ayvansaray- Cibali semtleri arasında sura bitişik yapılaşma

Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali semtlerinde sura bitişik yapılaşma fotoğraflanarak bitişik yapıların niteliği, isimleri ve fonksiyonu tanımlanmıştır. (Çizelge 4.5)

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017)

AYVANSARAY	**SUR**	**BİTİŞİK YAPILAŞMA**
	H-2 (Haliç surları 2 numaralı burç)	**Kültür Varlığı_** Hatice Sultan sıbyan mektebi ve çeşmesi**ne bitişik** (1711)
	H-3 (Haliç surları 3 numaralı burç)	**Kültür Varlığı_** Muhammed El-Ensari Türbesi**ne bitişik**

Çizelge 4.2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-3 (Haliç surları 3 numaralı burç) ve 3-4 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2867 ada 72 parsel (**Niteliksiz yapıya bitişik)**
	H-5 (Haliç Surları 5 numaralı burç)	2821 ada 4 parsel ve 2821 ada 7 parsel üzerinde bulunan **niteliksiz yapılar arasında**
	H-8 ve 9 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2830 ada 10 parsel ve 2821 ada 12 parsel üzerinde bulundan **niteliksiz yapılar arasında**
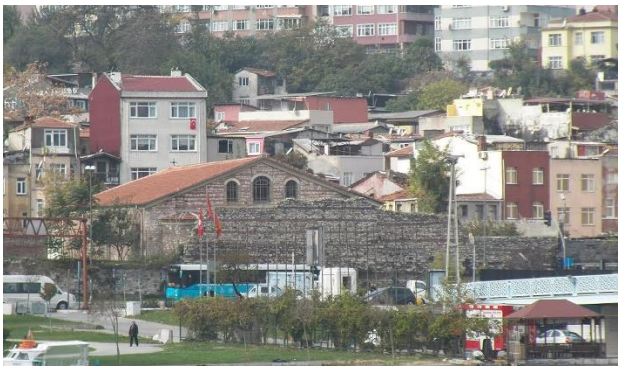	H-11 ve 12 numaralı burçlar ile H-12 ve 13 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Kültür Varlığı_** Aya Dimitri Kilisesi kuzey cephes**ine bütünleşik** (18. Yüzyıl)

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

BALAT	SUR	BİTİŞİK YAPILAŞMA
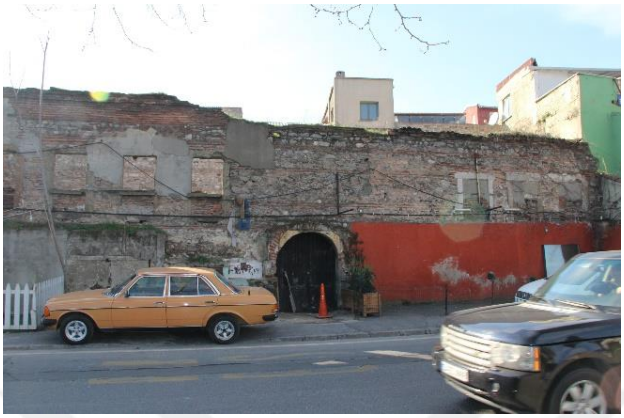	H-21 ve 22 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Kültür Varlığı_** Selanik Sinagogu'nun kent içine bakan cephesine bitişik olduğu tahmin edilen
	H-21 ve 22 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	Geçmişte **Sevgen Sinagogu,** Günümüzde **Tamirhane**nin kent içine bakan cephesi**ne bitişik (2859/18,19,20,68)**
	H-22 ve 23 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Tescilli ancak Haliç' bakan cephesi bakımsız Sivil Mimarlık Örnekleri temelinde olduğu tahmin edilen (**2859 ad39,40,41,42,43, 44, 45,46,47,48,49 parsel üzerindeki yapılar**a bitişik**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-22 ve 23 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Tescilli Sivil Mimarlık Örnekleri** (2859 ada 17,18,24,27,28,29 ,30, 34 parsel üzerindeki **yapılar arasında**
FENER	**SUR**	**BİTİŞİK YAPILAŞMA**
	H-27 ve 28 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Kültür Varlığı_ Bulgar Mektebi'**nin kent içine bakan cephesi**ne bitişik** (1857)
	H-28 ve 29 numaralı burçlar arasın kalan sur duvarı	2306 ada 24, 25,27 numaralı parsel üzerinde yer alan niteliksiz yapıların Haliç'e bakan cephesi**ne bitişik**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-29 (Haliç Surları 29 numaralı burç)	2308 ada 82 parsel üzerinde inşa edilmekte olan niteliksiz kaçak, ek yapı**ya bitişik**
	H-29 ve 30 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2306 ada 16-23 numaralı parseller üzerinde tescilli ancak Haliç' bakan cephesi bakımsız Sivil Mimarlık Örneklerinin **yapı duvarı**
	H-30 ve 31 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	Bir bölümü 2306 ada 12,13,14 parseller üzerinde bulunan sivil mimarlık örneklerinin **yapı duvarı**
	H-31 ve 31 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	Bir bölümü 2306 ada 4 parsel üzerinde bulunan sivil mimarlık örneklerinin **temel duvarı**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-32 ve 33 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2305 ada 10,13,15,33 numaralı parseller üzerinde bulunan sivil mimarlık örneklerin**in yapı duvarı** ve 2305 ada üzerinde 11, 12, 14 numaralı parseller üzerindeki tescilsiz **yapının "bina duvarı"**
 		
	H-33 ve 34 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2305 ada üzerinde 8 numaralı parsel**e bitişik**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-36 -37 ve H-37 ve 38 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2236 ada 13 parsel üzerinde konumlanan restore edilmiş Fener evi' **ne bitişik** ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Haliç'e bakan kuzey cephesi **önünde konumlanmış**
	H-38 ve 39 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2301 ada 20 parsel üzerinde tescilsiz bulunan yapıya ait **yapı duvarı**
	H-40 ve 41 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2301 ada 6 parsel üzerinde yer alan tescilsiz yapıya ait **temel duvarı** ve 2301 ada 8-9-10-11 numaralı parseller üzerindeki tescilli yapı**ya bitişik**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

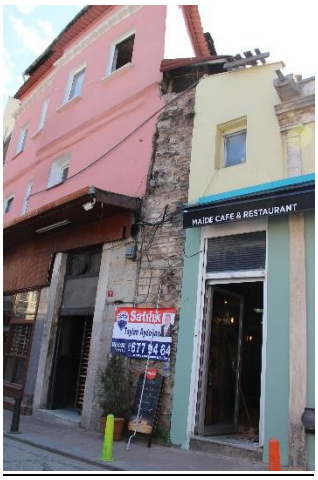	Haliç surlarının 33 numaralı burcu ile Petrion surlarının ikinci sıra hattında yer alan 1 numaralı burcu arasındaki sur duvarı kalıntısı (Geçmişte Diplophenarion Kapısı)	2262 ada 54 ve 80 numaralı parseller üzerinde bulunan tescilli yapılar **arasında**
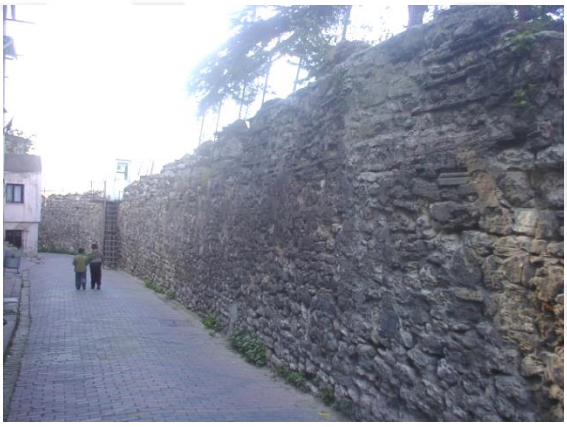	Haliç surlarının 33 numaralı burcu ile Petrion surlarının ikinci sıra hattında yer alan 1 numaralı burcu arasındaki sur duvarı	**Kültür Varlığı_** **Fener Rum Patrikhanesine ait** yapının kent içine bakan arka cephesi**ne bitişik** (1720)
	Petrion kara surlarının 3 ve 2 numaralı burçları arasındaki sur	**Kültür Varlığı_** Özel Maraşlı Rum İlköğretim Okulu' nun arka bahçesinde konumlanmış olup; bitişik niteliksiz yapıları**n arasında**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	Petrion kara surlarının 4 ve 3 numaralı burçları arasındaki sur	**Kültür Varlığı_** Özel Maraşlı Rum İlköğretim Okulu' nun kent içine bakan güney cephesi**ne bitişik** ve 2262 ada 21,30,31 numaralı parsel üzerindeki tescilsiz yapıların **altında kalmış**
	Petrion kara surlarının 4 numaralı burcu	2262 ada 63, 64, 64 ve 66 parsel üzerinde bulunan niteliksiz yapılar arasın**da kalmış**
	Petrion kara surlarının 5 ve 4 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	2262 ada 68 parsel üzerinde bulunan tamirhanenin **iç mekânında kalmış**

Çizelge 4.2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

		
AYAKAPI	**SUR –**	**BİTİŞİK YAPILAŞMA**
	H-43 (Haliç Surları 43 numaralı burç)	**Kültür Varlığı_** Ceneviz Evi (17.-18. Yüzyıl)
	H-48 ve 49 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	Geçmişte **Ayakapı Karakolu** günümüzde kafe olarak yeniden işlevlendirilmiş yapı**ya bitişik;** Kafeye ait ek yapı**ya bitişik Ayakapı (Sekbanbaşı) Mescidi' ne bitişik; Cumhuriyet Çeşmesi'ne bitişik**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	H-50 ve 51 ile 51 ve 52 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	Kültür Varlığı_ Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi' nin kent içine bakan cephesi**ne bitişik** olarak ifade edilmiş ancak günümüz mekânı içinde görünmemekte
CİBALİ	**SUR –**	**BİTİŞİK YAPILAŞMA**
  	H-52 ve 53 ile 53 ve 54 numaralı burçlar arasındaki sur duvarları	2208 ada 52, 54, 55, 77, 61,62,63 numaralı parseller üzerinde bulunan tescilli yapıların ve 2208 ada 53, 81, 64 parseller üzerinde bulunan tescilsiz yapıların **kent içine bakan güney cephelerine bitişik**
 	H-54 (Haliç Surları 54 numaralı burç)	2208 ada 65 parsel numaralı tescilli, yapısal olarak harap durumdaki sivil mimarlık örneği **içinde kalmış**

Çizelge 4. 2 Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı ve Cibali Semtlerinde Sura bitişik yapılaşmanın incelenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

	54 ve 55 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve Cibali Kapısı	**Kültür Varlığı_** günümüzde boş durumda olan **Cibali Karakolu'na** ve **Seferikoz Çeşmesi'ne bitişik**
	H-55 (Haliç Surları 55 numaralı burç)	1027 ada 15 parsel üzerindeki niteliksiz ve harap durumdaki **yapıya bitişik**
	H-57 ve 62 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı	**Kültür Varlığı_** Günümüzde üniversite yapısı olarak yeniden işlevlendirilen Eski Tekel Fabrikası'na **bitişik uzanmakta**

4.1.2.5 Semtlerin Tarihçesi, Yerinde Gözlem ve Fotoğraf Çekimi Yapılması

4.1.2.5.1 Ayvansaray Semti Tarihçesi ve Haliç Surları

İstanbul'da Tarihi Yarımada'nın kuzeybatısında, kara surlarının Haliç surlarıyla birleştiği köşede surların içinde yer alan tarihi semttir. Günümüzde Balat ve Eyüp semtleri arasında yer almakta olup; Fatih ilçesine bağlıdır. Ayvansaray semtinin geçmişi Bizans döneminde sur dışında bağımsız bir mahalle olarak gelişen Blakherna yerleşimine uzanmaktadır [83]. Ayvansaray semti tarihi kalıntıları, Bizans sarayı ve

duvarları, mahzenleri, surları, kilise ve ayazmaları, cami ve mescitler ile türbeleriyle; Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait mimari miras ögelerini bir arada yaşatan tarihsel ve kültürel katmana sahiptir [84]. Ayvansaray Caddesi, Haliç surları ile deniz arasında uzanarak 1980'li yıllara kadar gemi ve teknelerin yapıldığı Kalafat Meydanı'na ve buradan Eyüp'e ulaşan bir akstır. Ayvansaray vapur iskelesi de burada yer almıştır. Arazi, Ayvansaray Caddesi'nden batıya, Ayvansaray semtinin üst kısmındaki Tekfur Sarayı'na doğru oldukça dik bir biçimde yükselmektedir [85].

Ayvansaray, Roma İmparatoru II. Teodosios döneminde (408-450) yazılmış olan ve İstanbul'un mahallelerini anlatan Latince Notitita Urbis Constantinopolitanae' (425–440) ye göre XIV. bölgede (regio) bulunan yarı-bağımsız bir yönetim bölgesi olarak tanımlanmıştır [41] (Şekil 4.34). Sözü edilen belgeye göre, o dönemde Bizantion adını taşıyan şehre bitişik konumlanmış bir kasaba konumunda olup; etrafının bağımsız bir surla çevrili olduğu yazılmıştır. Surların içinde bir kilise, bir saray, bir çeşme, bir hamam, bir tiyatro ve bir lusariumun (oyun yeri) yer aldığı belirtilmiştir. Semtin o dönemde Blakherna adını 2. yy' da yaşadığı sanılan Dionisios Bizantios' a göre, Blakhenai isimli bir Trak şerifinden aldığı belirtilmiştir [84].

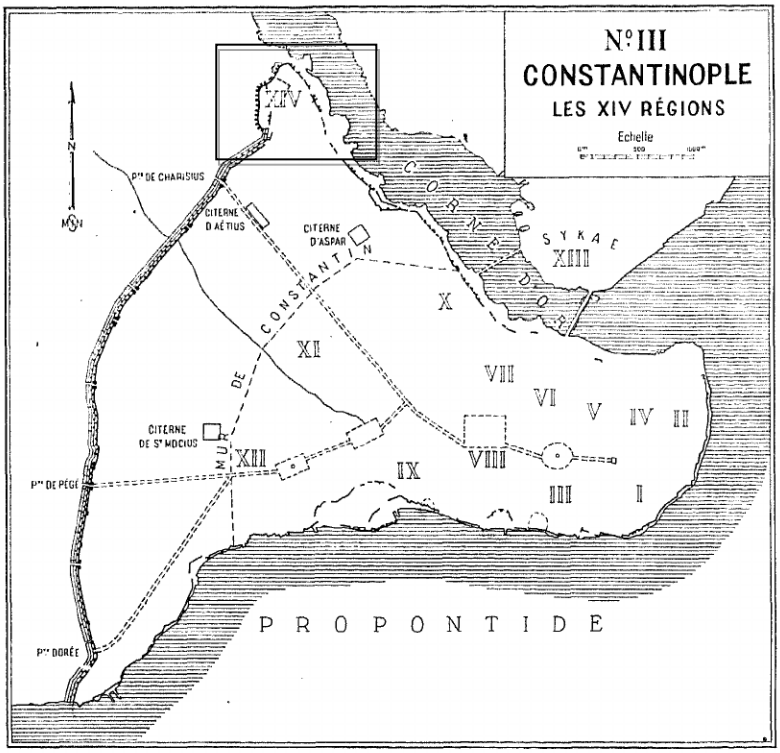

Şekil 4. 34 Bizans döneminde kentin yönetim bölgeleri [41]

Bizans döneminde sur dışı yönetim merkezi olan Blakherna' da 5. yüzyıldan itibaren bir sarayın varlığından bahsedilmiş olsa da kaynaklara göre; Hipodrom ile Marmara kıyısı arasındaki geniş alanda bulunan Büyük Saray'ın 11. yüzyılda önemini kaybetmesiyle birlikte imparatorların bu yüzyıldan itibaren Bizans'ın çöküşüne kadar Blakherna Sarayı'nı kullanmış olduğu ve bölgenin imparatorlar ve saray halkı için önem kazandığı görülmüştür. Blaherna Sarayı'nın bugün İvaz Efendi Camii'nin bulunduğu teras üstünde yer aldığı düşünülmektedir [84]. Ayvansaray ile Edirnekapı arasında surlara bitişik olarak kurulan ve Ayvansaray'da bir iskelesi bulunan Blaherna Sarayı, Haliç'e ve kente hâkim manzarası ve bir tepenin yamaçlarında yer alması ile korunaklı bir yerde olması bakımından özellikle XII. Yüzyıldan itibaren imparatorların ilgisini çekmiştir. 11. yüzyılda imparator Aleksios Komnenos (1081-1118) sarayı genişletmiş, 12. yüzyılda da saraya ek yapılar yapılmıştır [36]. I. Manuel Komnenos'un yaptırdığı belirtilen sarayın ise Tekfur Sarayı olduğu tahmin edilmektedir. Manuel Komnenos' un Blaherna Sarayı'nı korumak amacıyla yaptırdığı surlar, Haliç'e doğru uzanarak Anemas zindanları adı verilen mahzenlerin kuzey ucunda sona ermiştir [43]. Deniz yoluyla geldiklerinde imparatorların kayığının yanaştığı bir iskele ile buradaki kapı Basilike Pule (imparator kapısı) olarak adlandırılmıştır. Kapı arkasındaki mahalle, Bizans'ın son döneminde devlet ileri gelenlerinin konakları ile saraylarının bulunduğu bölge olarak önem kazanmıştır [85].

Ayvansaray, Bizans döneminde Arap akınları sırasında ölen sahabelerin mezarlarının bölgede yer alması nedeniyle fetihten itibaren bir Müslüman mahallesi olarak gelişmiştir [51]. Osmanlı döneminde Haliç kıyılarında görülen ticaret işlevi, Unkapanı-Eminönü bölgesindeki kadar yoğun olmasa da Ayvansaray'ı da etkilemiştir. Bizans dönemine göre daha yoğun ticaret hayatı olan bölgede önemli iskelelerin, çeşitli esnaf gruplarının ve çarşıların bulunduğu görülmüştür. Ancak 18. Yüzyıl itibariyle bu kıyılarda zengin kesimin yalıları artmış, sandal gezintileri gibi liman dışı faaliyetlerin yer aldığı görülmüştür. Böylece sözü edilen yüzyılda ticaret işlevinin azalmakta olduğu ve konutlarla iç içe girdiği görülmüştür. 18. Yüzyılda Ayvansaray' ın bu yüzyılda parlak bir dönem yaşadığı, kıyılarında yalıların sıralandığı bilinmektedir. 18. yüzyılda Haliç'in sur dışında baskın olan sayfiye işlevi, Fener-Balat-Ayvansaray kıyılarına benzer şekilde yansımıştır. Ayvansaray' da Müslümanların yanı sıra Yahudiler de ikamet etmiştir. Zengin kesim sahildeki yalılarda oturmuştur. Sur duvarlarının dibine/loncalara ise çingeneler yerleşmiştir [87]. Ayvansaray semti Bizans döneminde

1069, 1203 ve 1434'te olmak üzere birkaç büyük yangın geçirmiştir. Osmanlı döneminde ise 27 Temmuz 1729'da Balat'tan Ayvansaray kıyılarına kadar yayılan bir yangın bölgeyi harabeye çevirmiştir. 1755, 1773, 1862, 1864, 1880 ve 1911 yangınları da Ayvansaray' da öncelikle büyük tahribata ve ardından semtin tarihi dokusunun değişimine neden olmuştur [53]. Ayvansaray'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi yapıları yapılmaya başlanmış ve irili ufaklı fabrika, depo, atölye yapıları özellikle sur dışı Haliç kıyısında sıralanmıştır. Haliç kıyısında 300 tona kadar gemiler, tekneler ve ünlü Ayvansaray kayıklarının yapıldığı bir kalafat yerinin olduğu yazılmıştır [84]. Bununla birlikte Reşat Ekrem Koçu, 19. yüzyılda semt ahalisinin işçi, küçük esnaf ve gemicilerden oluştuğunu; lonca adını alan iç kısmın başkentin Sulukule ile beraber en kesin Çingene kolonisini oluşturduğu şeklinde tanımlamıştır [84]. Özellikle 1950'lilerde İstanbul'da yaşanan göç dalgası sonrasında semtin nüfus ve kültür yapısında değişikliklere neden olmuştur. 1980'li yıllarda Haliç kıyılarının temizlenerek sanayi yapıları ve depoların yıkılması, çevre yollarının ve Haliç Köprüsünün yapılması semt üzerinde önemli etkiler yaratmıştır [55].

Günümüzde Ayvansaray semtinde yer alan Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nin Toklu İbrahim Dede, Kuyu ve Kafesçi Yumni Sokakları ile çevrili 2867, 2868, 2869, 2872 numaralı yapı adaları, "Ayvansaray Türk Mahallesi Yenileme Projesi" başlıklığıyla 03.04.2006 tarihinde, 10299 no'lu Bakanlar kurulu kararıyla "yenileme alanı" ilan edilerek, 5336 sayılı yenileme yasası kapsamına alınmıştır [89].

Yenileme projesi kapsamında rekonstrüksiyon ve yeni yapı uygulamaları gözlemlenmiştir. Ayakta ancak bakımsız ahşap yapılara rekonstrüksiyon uygulanırken; tescilli olmayan parsellerin birleştirilerek alanın genel dokusuna uygun olmayan iri kütleler tasarlandığı görülmüştür. Yapılan uygulamaların içinde bulunduğu tarihi çevrenin parsel büyüklükleri, kat yükseklikleri ve mimari özellikleri gibi özgün değerleri ile uyumlu olmadığı gözlemlenmiştir. Kara surları ve Haliç surları bu bölgede etrafındaki doku ile sıkı bir ilişki içindedir. Haliç'te inşa edilen yapıların genellikle sur hattı boyunca ve ufak kütleler halinde tasarlanarak bir doku oluşturduğu ve bir anlamda geçmiş dönem surlarının sürekliliğini ve bütünlüğünün izlerini yansıttığı düşünülmektedir. Ancak yenileme projesi kapsamında inşa edilen yeni ve iri kütleler bu dokuya ve temsile zarar vermektedir. Bunun yanında yenileme projesinin buradaki geleneksel konut dokusu ve buna uygun az yoğun ve yeşilliği bol yerleşime zarar verdiği gözlemlenmiştir [89].

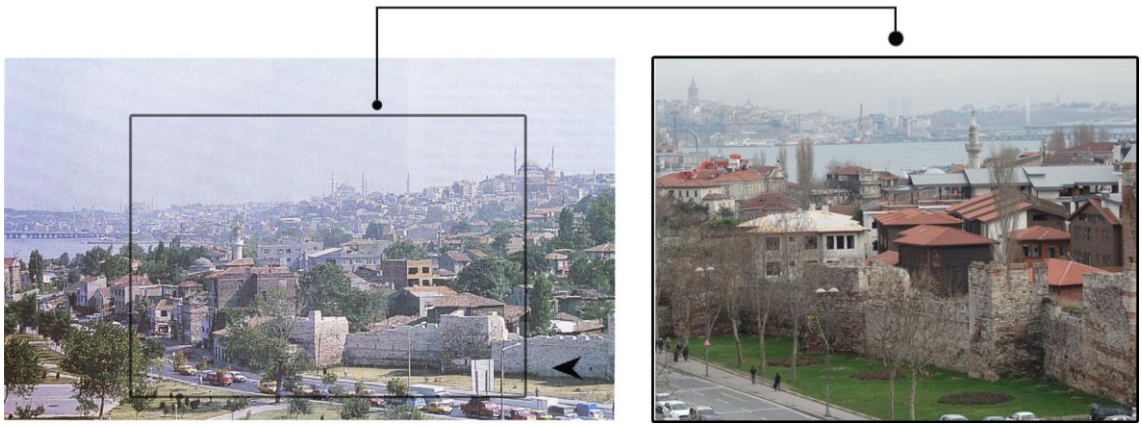

Şekil 4. 35 20. Yüzyıl sonu (Neftçi, A.,1994) ve yenileme projesi sonrası mahallenin günümüz görünümü (http://www.fatihhaber.com/ayvansaray-turk-mahallesinin-ced-raporu-dun-ilan-edildi_h1190.html)

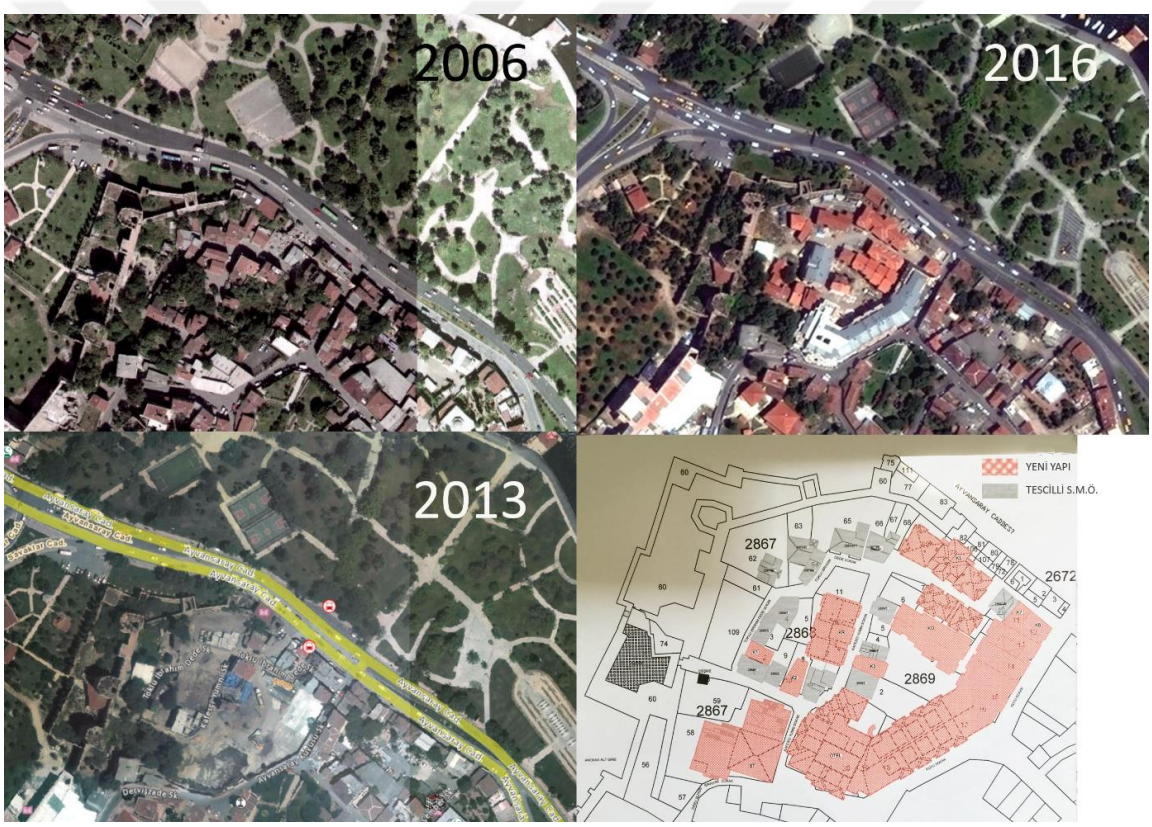

Şekil 4. 36 Yenileme projesi kapsamında ele alınan alanın 2006, 2013 ve 2016 yıllarına ait hava fotoğrafları ve koruma amaçlı imar planında değişiminin gösterilmesi (https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/ -Alan Yönetimi Arşivi)

Kaynaklara göre semtte, Ayvansaray Kapısı adıyla anılan iki kapıdan söz edilmiştir. Bunlarda ilki **Ksiloporta (Xyloporta, Dîdeban Kapısı),** günümüzde izi kalmamıştır. Kaynaklara göre kapı Şekil 4.38'de gösterildiği gibi, Heraklius surları üzerindeki 3 numaralı burçla, sahil arasında yapılmış koruma duvarının üzerinde yer almıştır. Piri

Reis haritasında Eyüp'e giden yol üzerinde yer aldığından bu kapıya Eyub-i Ensârî Kapısı ismi verildiği görülmüştür. Ayvansaray' dan batıya doğru, Haliç sahilinde, Blakhernai Sarayı'na en yakın kapıdır [90]. Feridun Dirimtekin, kuşatma sırasındaki yaşananlar dolayısıyla kapıya Sphrantzes, Dolfino, Dukas, Kritovoulos, Chalcondyle isimlerinin de verildiğini yazmıştır. Melchior Lorichs'in haritasında Porta de Fiume olarak isimlendirilmiştir. Janin, uzun seneler Xylokerkos ve Kerkoporta ile bu kapının karıştırıldığını ve Gyllius ise; bu kapının Blakerna kapısı ile aynı olduğunu ve kendi devrinde (16 yy.) Ksiloporta olarak kabul edildiğini yazmıştır [80]. Bugün mevcut olmadığı bilinen kapıdan en son olarak, Evliya Çelebi kendi zamanında Eyüp'e giden yol üzerinde ve Ayvansaray kapısının yanında olduğunu belirterek söz etmiştir [91]. Üzerinde imparator Theophilos'a ait bir kitabenin mevcut olduğu belirtilmiştir. Paspati' ye göre Ksiloporta kapısı 1868 de yıkılmıştır [37].

Günümüzde yıkılan **Kiliomene Kapısı** (Ayvansaray, Büyüksaray Kapısı), geçmişte Haliç surlarının 4 ve 5 numaralı burçları arasında konumlanmıştır. Batıda Ksiloporta Kapısı ile doğuda Avcılar Kapısı arasında yer aldığı bilinmektedir. Şekil 4.38'de gösterildiği gibi Haliç cephesindeki surların üzerinde inşa edildiği bilinen Ayvansaray Mescidi' nin hemen yanındadır. Bugün izi kalmayan kapı, şehrin Haliç tarafı surlarının batıdaki son kapısı olup; Bizans devrinde Kiliomene Porta (Çukur veya Alçak Kapı) adındaki geçit olduğu tahmin edilmektedir [90]. Schneider' e göre sözü edilen kapı, şehrin esas kapılarından biri olmayıp; Blakherna Kapısı örülerek kullanılmaz hale getirildikten sonra açılmış bir geçit yeri olarak tanımlanmıştır. İnci Gülsevil, bu kapıya aynı zamanda Ayvansaray kapısı (Küçük) veya Döner Kapı adı da verildiğini ve 1254-1838 tarihinde yapılmış mühendishane haritasında Büyüksaray Kapısı olarak isimlendirildiğini yazmıştır [93].

Vavassore (1520) ve Venedik haritalarında (1574) bu kapı *Porta di Fiume* diye adlandırmıştır. Hammer bu kapıya Ayvansaray (Tier Pallastes Thor-Hayvansarayı) ismini vermiştir. Eskiden bu civarda, sahilde zenginler, iç tarafta da Yahudiler oturduğu bilinmektedir. İnciciyan "Ayvansaray" isminin kapının önünde bulunan Ay Mamas kilisesinin adının bozuk bir şekli olan "Ay Mamas Saray"dan çıkmış olduğunu yazmıştır [94]. Semavi Eyice, kapının isminin «Hayvansarayı» olarak bilindiğini ve Tekfur Sarayı harabe haline geldikten sonra avlusunda hayvanların barındırıldığını bu nedenle Haliç surlarına ait bir kapının da «Hayvansarayı» olarak isimlendirilmiş olabileceğini yazmıştır [84]. Kapının karşısında, Blakherna Sarayı ve kilisesini deniz

yoluyla ziyarete gelen imparator kayıklarının yanaştığı İmparator iskelesinin yer aldığı bilinmektedir. Bu iskele "*Apobathra tou Basileus"* olarak isimlendirilmiştir [43]. İskelenin karşısında yer alan Kiliomene Kapısı'nın 20. Yüzyılın başında var olduğu bilinmektedir. Kapı, Bizans döneminde Vlaherna Meryem Ana Kilisesi'ni deniz yoluyla ziyarete gelen imparatorlar tarafından kullanılmıştır. Günümüzde aynı konumda yer alan Ayvansaray Kuyusu Sokak hala kent içinde 19. Yüzyılda yenilenen Vlaherna Meryem Ana Kilisesi'ne ulaşmaktadır (Şekil 4.33).

Şekil 4. 37 Ayvansaray Kapısı'nın günümüz konumu (Bilgiç, 2017)

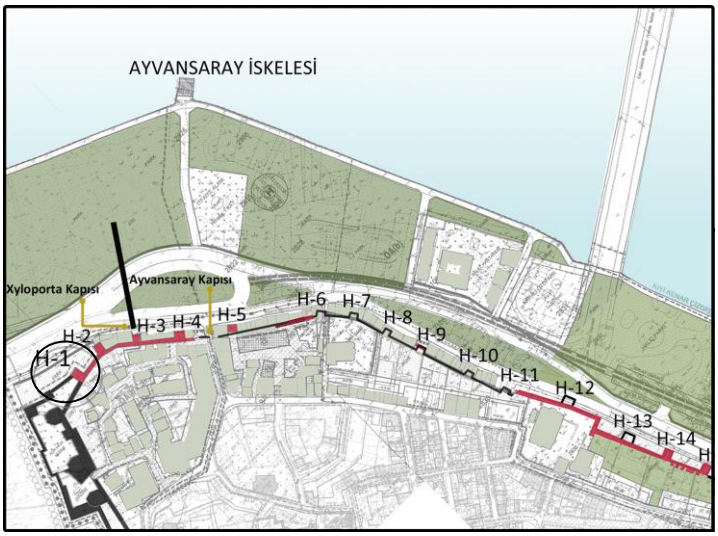

Şekil 4. 38 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)

1 numaralı sur burcu:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Blakherna surlarının bir bölümü olan V. Leon surları ile birleşen Haliç surlarının 1 numaralı burcudur (Şekil 4.38).

Ada Parsel Analizi: 2867 ada 60 parsel

Tarihsel Geçmiş: 626 yılında Avar Kuşatması sırasında bölgede yaşanan şiddetli çatışmalar nedeniyle İmparator Heraklius (610-641) tarafından batıda Blakherna surlarının bir bölümü olan Pteron surlarıyla doğuda Aya Dimitri Kilisesi önünden başlayan 439 yılında II. Teodosios tarafından inşa ettirilen Haliç surları arasında konumlanan sur duvarıdır. Theotokos Kilisesi'ni korumak için yaklaşık 450-500 m uzunluğunda, ortalama dikdörtgen 12 burçla sağlamlaştırılmış sur duvarıdır. Blakherna Kapısı'nın burcunda yer alan bir yazıta göre; Mıchael-II (820-823), Teophilus (829-842) ve Romanus I (919-944) tarafından restore edilmiştir [39].

Gözlemler ve Açıklamalar: 1 numaralı dörtgen planlı burcun plan ölçüleri, dışarıdan yaklaşık 7,5 m x 8,5 m'dir. Burcun Haliç'e bakan 3 cephesi korunmuştur (Şekil 4.39) (Şekil 4.40). Burcun güney cephesinden iç mekâna girilebilmektedir. Kuzey cephesinde 1 açıklık, doğu cephesinde 3 açıklık görülmektedir. Batı cephesinde Pteron suru ile birleşmektedir. Cepheler büyük ölçüde yenilenmiş, malzeme kayıpları gözlemlenen cephe yüzeyinin üst bölümünde bütünleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Cepheye yakın büyüyen ağaçlar ve restorasyon uygulaması sırasında kullanılan malzemenin surun anıtsal değerine ve bütünlüğüne zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.40).

Şekil 4. 39 Haliç Surları 1 Numaralı Sur Burcunun Kuzey Cephesi (Bilgiç,2016)

Şekil 4. 40 1 Numaralı Burcun Kuzey ve Doğu Cephesi (Bilgiç,2017)

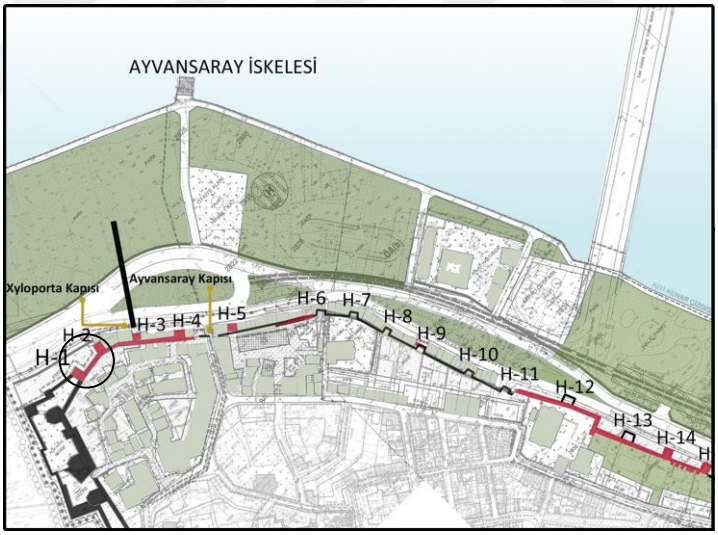

Şekil 4. 41 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)

1 ve 2 numaralı sur burçları arasında sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surları ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi araasında uzanan Heraklius Surlarının doğu-batı doğrultusunda uzanan 1 ve 2 numaralı burçları arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.41).

Ada Parsel Analizi: 2867 ada 60 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Günümüzde varlığını sürdüren 1 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur suvarı, yaklaşık 20 m uzunluğunda ve 3 m kalınlığındadır. Sur duvarının Haliç'e bakan kuzey cephesi büyük oranda yenilenmiş, duvar yüksekliği mazgal seviyesine kadar yükseltilmiştir. Yakın tarihli onarım, Haliç surlarının diğer bölümleriyle kurduğu sürekliliğini olumsuz yönde etkilediği düşünülmüştür. Yeşil alan kullanımı ve surlara yakın konumlanan ağaçlar, duvarın anıtsal değerine ve sürekliliğine zarar vermektedir (Şekil 4.42).

Şekil 4. 42 1 ve 2 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

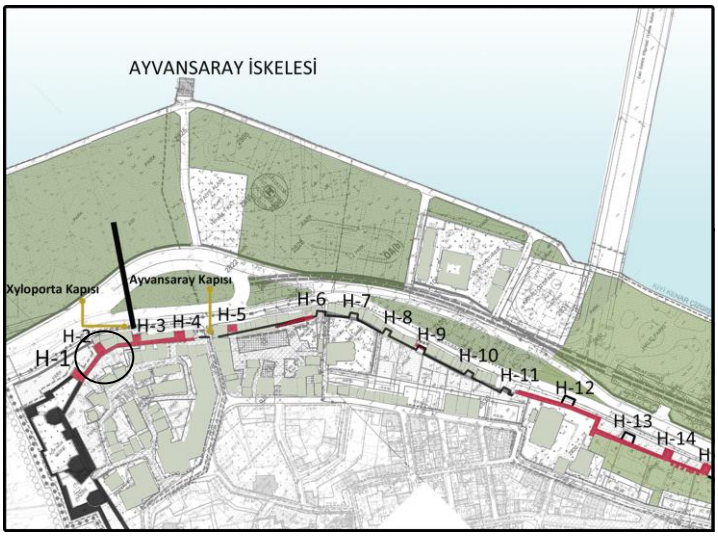

Şekil 4. 43 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)

2 numaralı burç:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının 2 numaralı burcudur (Şekil 4.43).

Ada Parsel Analizi: 2867 ada 60 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Doğu-Batı doğrultusunda uzanan sur hattından kuzey yönünde yaklaşık 7 m çıkıntı yapmaktadır. Dörtgen planlı burcun plan ölçüleri dışarıdan yaklaşık 7 x 8,5 m'dir. Günümüzde Haliç' e bakan üç cephesi korunmuş durumdadır. Haliç'e bakan kuzey cephesine bitişik Hatice Sultan' ın yaptırdığı manzumenin bir parçası olan çeşme ve batı cephesine bitişik sıbyan mektebi yer almaktadır. (Şekil 4.44) Burcun, doğu cephesinin bir bölümü yıkık durumdadır ve zeminden kaynaklı olarak dengesini kaybetmiştir. Kent içine bakan güney cephesi bitişik yapılar nedeniyle görülememiştir. Parapet seviyesi algılanan burcun kuzey-batı köşesindeki mazgal restore edilerek korunmuştur. Büyük ölçüde restorasyon geçiren burç, malzeme özgünlüğünü kaybetmiştir. Cephe yüzeyinde derz boşlukları kaybolmuştur. Restorasyon uygulaması sırasında kullanılan malzeme, burca yakın büyümüş ağaçların surun anıtsal değerine zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.45).

Şekil 4. 44 2 numaralı burcun Haliç'e bakan kuzeye bakan cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 45 2 numaralı burcun batı cephesi (Bilgiç, 2017)

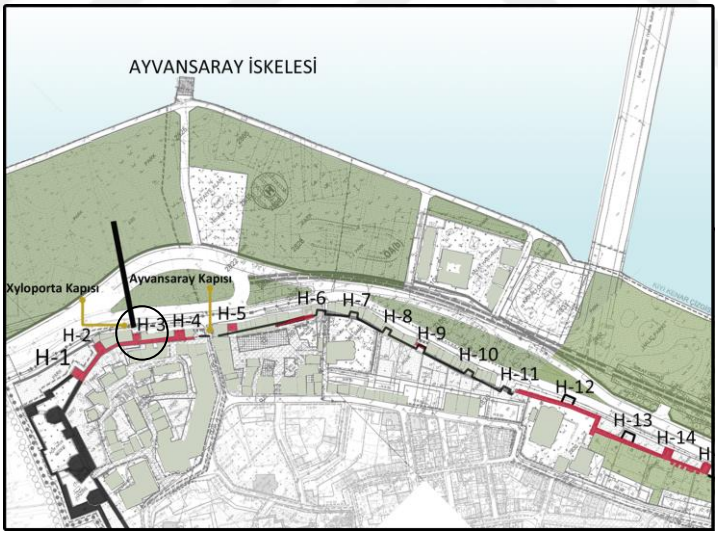

Şekil 4. 46 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında)

3 numaralı burç:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının 3 numaralı burcudur (Şekil 4.46).

Ada Parsel Analizi: 2867 ada 60 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: 3 numaralı dikdörtgen planlı burç, sur hattından yaklaşık olarak 6 m çıkıntı yapmaktadır. Batı cephesinde burca bitişik konumlanmış Muhammed El-Ensari türbesi nedeniyle batı cephesinin bir bölümü görülebilmektedir. (Şekil 4.47) (Şekil 4.48) Burcun arkasında devam eden 2 ve 3 numaralı sur hattı, güneydoğu köşesinde kesintiye uğramaktadır. Ayvansaray yenileme projesi kapsamında kent içine bakan burcun güney cephesi yönünde uygulanan yeni yapıların artan yüksekliği, surların anıtsal değerine ve sürekliliğine zarar verdiği düşünülmektedir. Haliç' e bakan kuzey ve batı cephesinde görülen kirlenme, malzeme aşınması ve bitkilenme burcun anıtsal değerine zarar vermektedir (Şekil 4.48).

Şekil 4. 47 2008 Yılında 3 Numaralı Burcun Haliç'e bakan kuzey cephesi (Bülbül Arşivi, 2016)

Şekil 4. 48 3 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Doğu ve Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 49 3 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

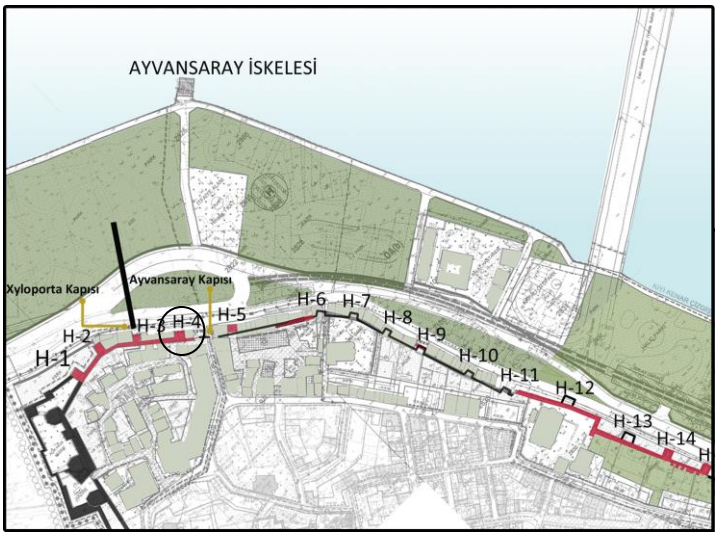

Şekil 4. 50 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

4 numaralı sur burcu:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının 4 numaralı burcudur (Şekil 4.50).

Ada Parsel Analizi: 2672 ada 6 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: 4 numaralı burç, dörtgen planlı olup; plan ölçüleri dışarıdan yaklaşık 8.3 x 6.4 m'dir. Günümüzde burcun üç cephesi korunmuş durumdadır. Doğu cephesi ise iki katlı niteliksiz bir ek yapı nedeniyle sürekliliği bozulmuştur. Fiziksel bütünlüğünü koruyan burcun Haliç'e bakan kuzey cephesinde zemin seviyesine yakın iri taş blok taş malzeme kullanılmış olup; cephe üzerinde bitkilenme ve malzeme kayıpları görülmektedir. Aynı cephe üzerinde bir pencere açıklığı görünmektedir (Şekil 4.51). Burcun üzeri büyük oranda bitkilerle kaplanmış durumdadır (Şekil 4.52).

Şekil 4. 51 4 numaralı burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 52 4 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Batı Cephesi (Bilgiç,2017)

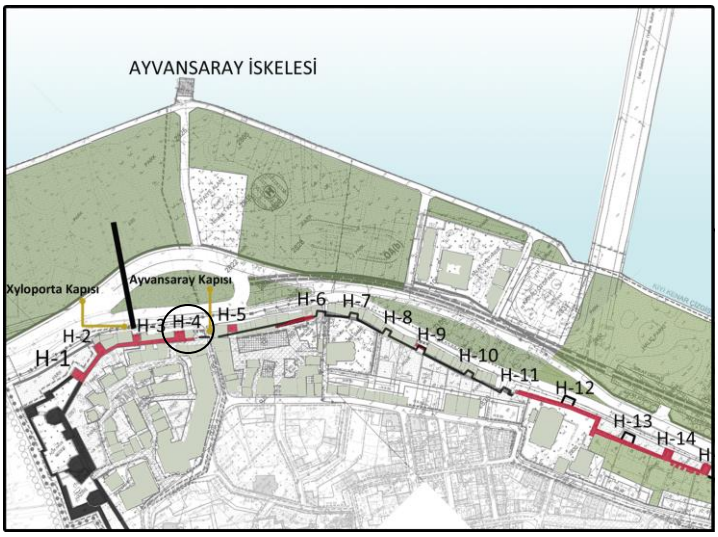

Şekil 4. 53 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

4 ve 5 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının günümüzde yıkılmış 4 numaralı burç ile varlığını koruyan 5 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.53).

Ada Parsel Analizi: 2672 ada 5 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: 4 numaralı burca bitişik ve 5 numaralı burç ile arasında kalan sur duvarının günümüzde yaklaşık 6 m lik bölümü ayakta kalmıştır (Şekil 4.54). Günümüzde kaybolmuş Ayvansaray Kapı' sının devamı niteliğindeki sur duvarıdır. Günümüzde sura bitişik, Haliç'e bakan cephesinde 2 katlı yeni bir yapı olması sebebiyle cadde siluetinde görünmemektedir. Arka cephesinde kullanılan uygun olmayan yeni malzeme kullanımı ve bitkilenme gözlemlenmektedir (Şekil 4.55). Önündeki bitişik yapı görünmesini zorlaştırmakta ve herhangi bir tanıtım levhası bulunmadığı için anıtın algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 4. 54 4 ve 5 Numaralı burçlar arasındaki sur kesiti (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 55 4 ve 5 Numaralı burçlar arasındaki surun kent içine bakan cephesi(Bilgiç,2017)

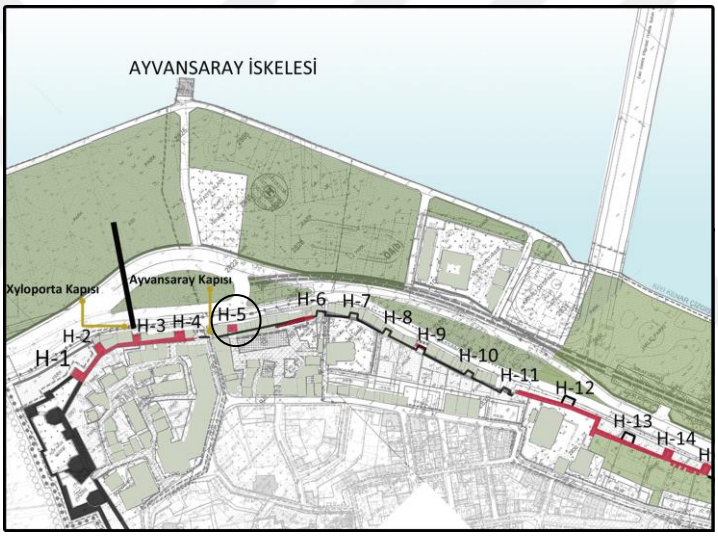

Şekil 4. 56 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

5 numaralı sur burcu:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının 5 numaralı burcudur (Şekil 4.56).

Ada Parsel Analizi: 2821 ada 6 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: 5 numaralı burç, günümüzde biri üç ve diğeri iki katlı olmak üzere ticari ve konut kullanımlı yapı grubu arasında kalmıştır (Şekil 4.59). Özgün

yüksekliğini korunamamıştır. Burç genişliği yaklaşık 7,5 m olarak ölçülmüştür. Günümüzde bitişik yapı grupları içinde sadece Haliç'e bakan kuzey cephesi görünmektedir. Cephe üzerinde gözlemlenen bitkilenme, içinde yetiştiği anlaşılan ağaç ve orta bölümde gözlemlenen çatlak ile malzeme kayıpları, burcun varlığını ve sürekliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 4.57) (Şekil 4.58). Burcun kent içine bakan güney cephesi bitişik yapılar nedeniyle görünememektedir.

Şekil 4. 57 5 Numaralı Burcun Haliç'e bakan kuzey cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 58 5 Numaralı Burcun Haliç'e bakan kuzey cephesi (Kurul Arşivi, 2017)

Şekil 4. 59 5 numaralı burcun etrafındaki yapılar (Bilgiç, 2017)

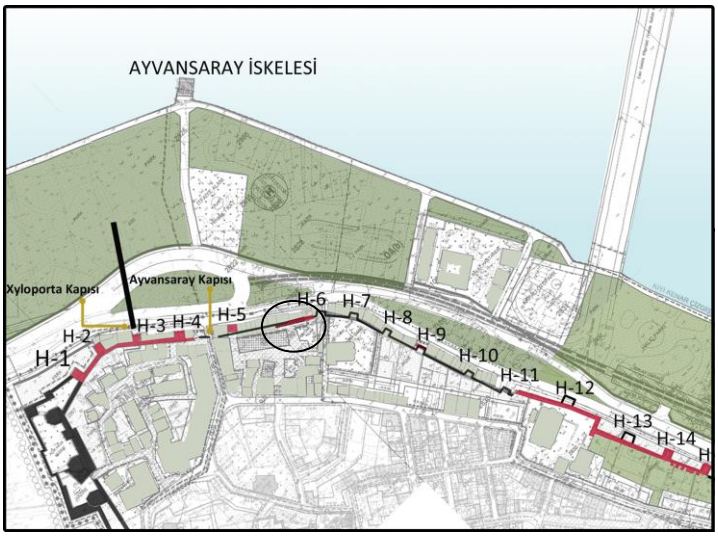

Şekil 4. 60 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki surlar:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının günümüzde varlığını koruyan 5 numaralı burcu ile yıkılmış 6 numaralı burcu arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.60).

Ada Parsel Analizi: 2821 ada 16 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının 25 m uzunluğundaki bölümü günümüzde varlığını sürdürmektedir. Sur duvarının Haliç'e bakan cephesi, sur duvarına bitişik yapılar nedeniyle görülememiştir (Şekil 4.61). Kent içine bakan güney cephesi önüne yerleştirilmiş tek katlı ek yapılar, ağaçlar ve bitkilenme ile çöp birikintilerinden kaynaklanan bakımsızlık nedeniyle oldukça harap durumda ve anıtsal büyük ölçüde değeri zarar görmüştür (Şekil 4.62) (Şekil 4.63).

Şekil 4. 61 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan kuzey cephesine bitişik yapılaşma (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 62 5 ve 6 numaralı sur burçlar arasındaki sur duvarının kent içine bakan güney cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 63 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarın kent içine bakan cephesine bitişik niteliksiz ekler (Bilgiç, 2017)

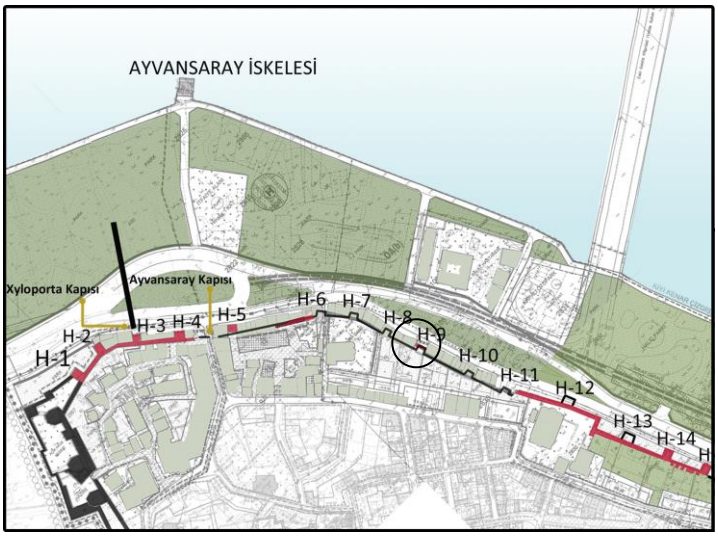

Şekil 4. 64 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

8 ve 9 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan Heraklius Surlarının günümüzde yıkılmış 8 ve 9 numaralı burçları arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.64).

Ada Parsel Analizi: 2830 ada 11 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: 8 ve 9 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının yaklaşık 10 m uzunluğundaki bölümü günümüze ulaşmıştır. Üç kat yüksekliğinde, ticari işlevli iki niteliksiz yapının arasında kalmıştır (Şekil 4.65). Aynı zamanda sur duvarının kent içine bakan cephesi de bitişik konumlanan yapılar nedeniyle görünenemektedir. Sur önü yoğunlukla otopark olarak kullanıldığından araç tehdidine açıktır. Haliç'e bakan cephesi, arka cephesine bitişik yapının çatısı ve yetişmekte olan ağaçlarla birlikte görününüm vermektedir. Sağır cephe üzerinde yoğun oranda bitkilenme ve malzeme kayıpları görülmektedir (Şekil 4.67) Sayılan sebeplerle; 1987 yılında tescillenen sur duvarının anıt değeri ve algılanması olumsuz yönde etkilendiği düşünülmektedir (Şekil 4.68).

Şekil 4. 65 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 66 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephe detayı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 67 8 ve 9 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 68 Kurul Arşivine göre sur duvarının tescil yılına ait kuzey cephesi (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

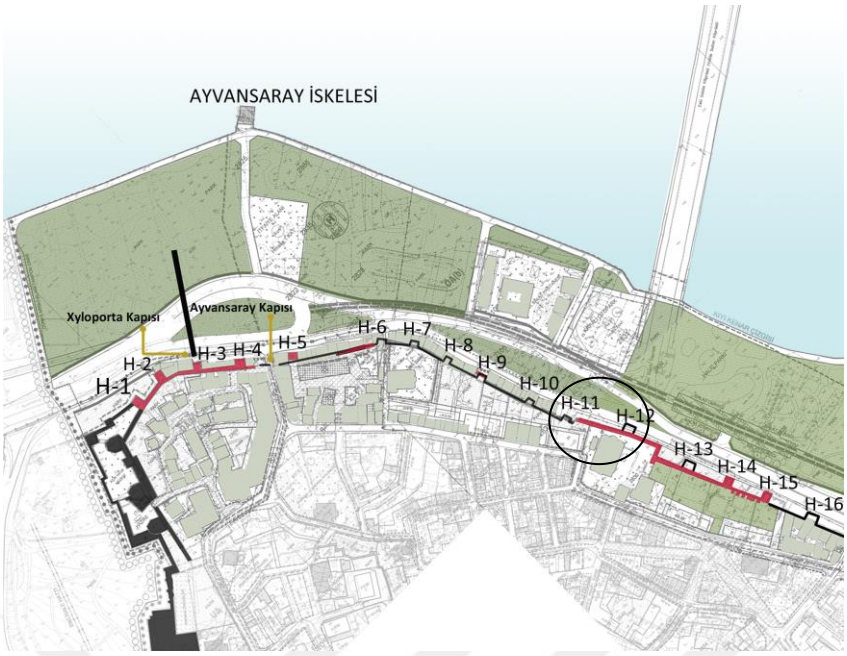

Şekil 4. 69 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

11 ve 12 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Balat Karabaş Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Kara Surlarının batı yönünde bitiş noktası ile Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi'nin Haliç'e bakan cephesi önünde uzanan, Heraklius Surlarının son bölümü olan günümüzde yıkılmış 11 ve 12 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.69).

Ada Parsel Analizi: 2830 ada 24 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Heraklius surlarının 11. ve 12. burçları arasındaki son parçası, Aya Dimitri Kilisesi'nin bahçesini sınırlandırmaktadır. Duvarın batı yönündeki bitiş noktasından 12 numaralı burca kadar uzunluğu yaklaşık 48 m olarak ölçülmüştür. Günümüzde sözü edilen 11. ve 12. burçlar yıkılmıştır. 12 numaralı burcun 1929 tarihli Pervititch Haritasında varlığını koruduğu görülmüştür. Sözü edilen burcun, önünden geçen Ayvansaray Caddesi'nin yol genişletme çalışmaları sırasında yıkıldığı düşünülmüştür. Kilise ve sur duvarı günümüzde bütünleşmiş durumdadır (Şekil 4.70). Duvar uzunluğu, kilise önünde en uzun yüksekliğindedir. Sağır cephe yüzeyinin alt kısımları özgün olup; üst kısmı yeni inşaat olduğu gözlemlenmiştir. Batı yönündeki sur duvarının başlangıç noktasında bir bölümü yıkıktır. Cephe üzerinde malzeme kayıpları aşınma ve bitkilenme gözlemlenmiştir (Şekil 4.71).

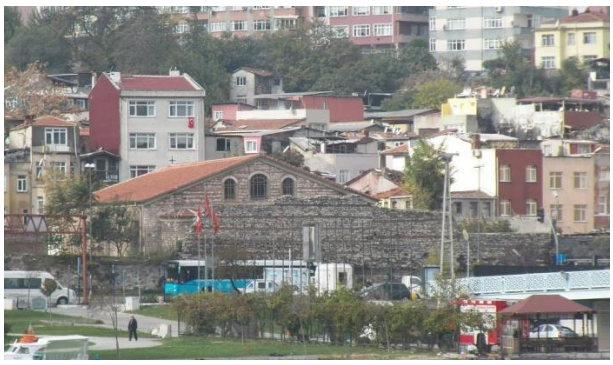

Şekil 4. 70 11 ve 12 Numaralı Sur Burcunun Gerisindeki Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 71 11 ve 12 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç,2017)

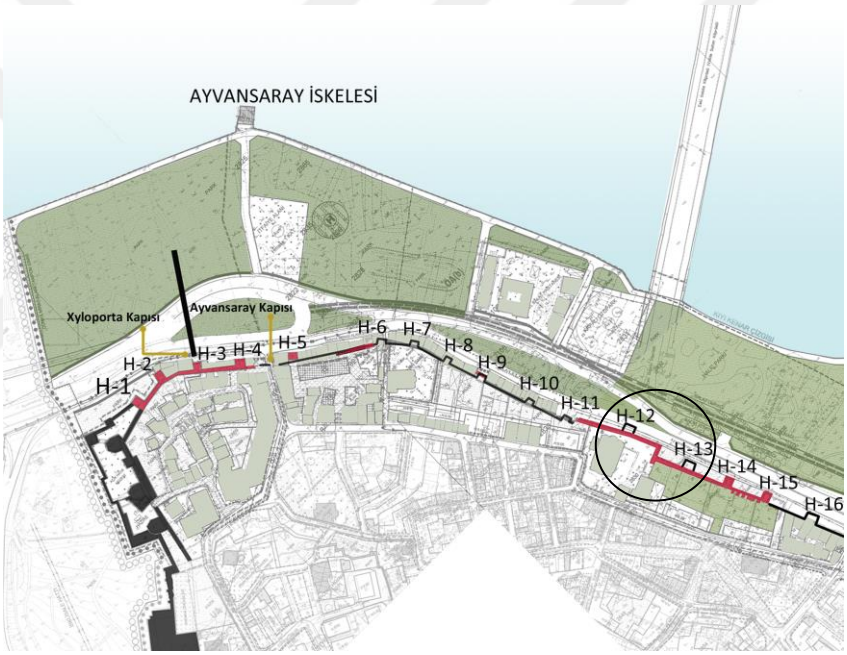

Şekil 4. 72 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

12 ve 13 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Balat Karabaş Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Heraklius Surlarının (626) 12 numaralı burçtan sonraki bölümü ile Teodosios Surlarının (439) başladığı 13 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.72).

Gözlem ve Açıklamalar: Sözü edilen bölüm içinde iki farklı döneme ait sur kalıntıları bulunmaktadır. Haliç' e dik konumlanmış, Heraklius Surlarının bitim noktasını işaret eden sur duvarından Constantinus surlarına kadar olan bölüm, 439 yılında II. Teodosios

tarafından inşa edilmiştir. Günümüzde yıkılmış olan 12 ve 13 numaralı burç arasındaki bölümde iki farklı dönem görülmektedir. 12 numaralı burçtan yaklaşık 20 m mesafede Haliç'e dik konumlanmış duvara kadar olan bölüm, Heraklius surlarının bitim noktasıdır (Şekil 4.73). Sur duvarının kent içine bakan güney yönü toprak zemin altında kalmıştır. Haliç'e dik konumlanan duvarın uzunluğu dışarıdan yaklaşık 10 m'dir. Sur duvarının Heraklius dönemine ait Haliç'e bakan kuzey cephesinin bir bölümü onarım geçirmiş; dik konumlanan duvara yakın bölümü ise yıkık durumdadır (Şekil 4.73). Feridun Dirimtekin' in krokisine göre; Heraklius surlarının bitiminden 22 m uzaklıkta günümüzde yıkılmış 13 numaralı burcun konumlandığı düşünülmüştür. II. Teodosios dönemine ait olduğu bilinen sur duvarının Haliç'e bakan cephesi büyük ölçüde bitkilerle kaplanmış ve yakın konumdaki ağaçlar nedeniyle anıt değeri algılanamamaktadır. Sağır cephe üzerinde malzeme kayıpları ve aşınma gözlemlenmiştir. Kent içine bakan güney cephesi, toprak zemin altında kalmıştır. Sura bitişik zemin, park ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.74).

Şekil 4. 73 12 ve 13 Numaralı Burçlar Arasında Yer Alan Heraklius Dönemine Ait Sur Kalıntısı

Şekil 4. 74 12 ve 13 Numaralı Burçlar Arasında Yer Alan II. Teodosios Dönemi Sur Kalıntısı (Bilgiç, 2017)

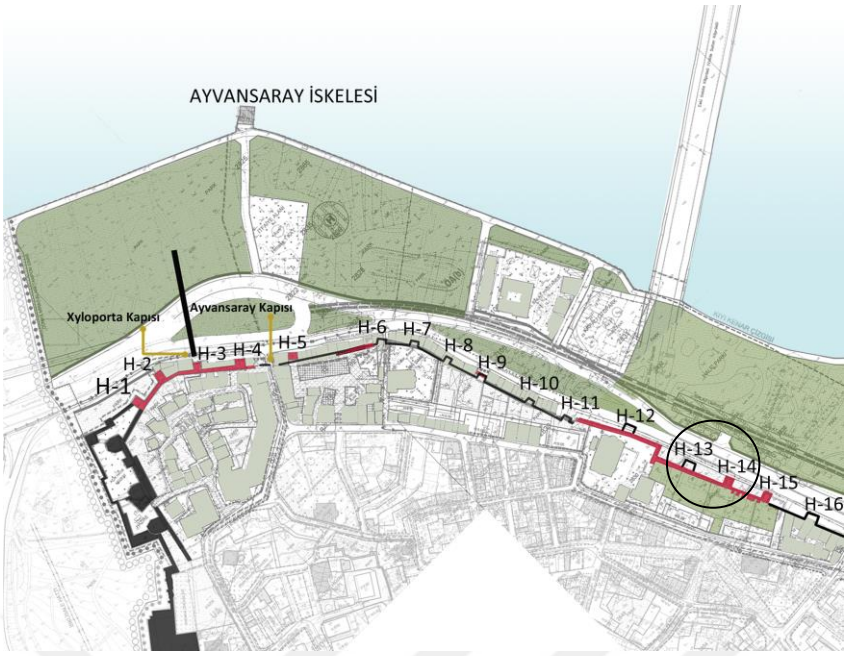

Şekil 4. 75 Ayvansaray semti surları (H-1 ve 14 numaralı burçlar arasında) (Bilgiç, 2017)

13 ve 14 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Balat Karabaş Mahallesi'nde, Ayvansaray Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 13 numaralı burcu ile varlığını sürdüren 14 numaralı burcu arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.75).

Ada Parsel Analizi: 2830-28,29,30

Gözlem ve Açıklamalar: Sur duvarının uzunluğu yaklaşık 21 m uzunluğunda ve cephe tümüyle sağırdır. Haliç'e bakan sur cephesi büyük ölçüde bitkilerle kaplanmış durumda ve üzerinde büyüyen ağaçlar nedeniyle anıt değeri zarar görmüştür. Kent içine bakan cephesi diğer bölümde olduğu gibi toprak zemin altında kalmış ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Çay bahçesine ait ek yapı, niteliksiz olup; sur duvarının anıt değerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Sur duvarının 14. burçla birleştiği köşede bir bölümü yıkılmıştır. Cephe yüzeyinde kirlenme, malzeme kayıpları ve yoğun miktarda bitkilenme gözlemlenmiştir. Sur hattının önünde peyzaj düzenlemesi yapılmış ve tel örgü ile çevresinden ayrılmış durumdadır (Şekil 4.76).

Şekil 4. 76 13 ve 14 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı Kalıntısı (Bilgiç, 2017)

14 numaralı burç:

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde varlığını koruyan dörtgen planlı burç, sur hattı üzerinde kuzey yönü doğrultusunda 7,5 m çıkıntı yapmaktadır. Plan ölçüleri dışarıdan 7.3x6.8 m'dir. Haliç' e bakan kuzey cephesi üzerinde sonradan kapandığı düşünülen iki pencere açıklığı görülmektedir. Doğu ve batı cephesi üzerinde benzer şekilde kapatılmış birer pencere açıklığı mevcuttur. Kuzey cephesi üzerinde İstanbul Fethi ile ilgili mermer bir tanıtım levhası yerleştirilmiştir. Burcun kent içine bakan güney cephesinde giriş yer almaktadır. Ancak bir bölümü toprak altında kaldığı için Burcun içine girilememektedir. Özellikle kuzey ve doğu cephesinde malzeme kaybı ve kirlenme gözlemlenmiştir. Burcun üzeri otlarla kaplanmış ve bir bölümü yıkılmış durumdadır (Şekil 4.78).

14 ve 15 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Gözlem ve Açıklamalar: 14 ve 15 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının uzunluğu yaklaşık 25 m'dir. Zemine oturan bölümü tamamen yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Haliç'e bakan sağır cephesi büyük ölçüde yenilenmiştir. Cephe yüzeyi ve üzeri bitkilerle kaplanmış ve bu durum anıtsal değerine zarar vermektedir. Kent içine bakan güney bölümü toprak zemin altında kalmış olup; çocuk parkı olarak düzenlenmiştir. Bu bölümde mevcut yapılaşma sur hattının gerisinde kalmıştır (Şekil 4.77).

Şekil 4. 77 14 ve 15 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

15 numaralı burç:

Gözlem ve Açıklamalar: Sur hattından kuzey yönünde yaklaşık 6,20 m çıkıntı yapmaktadır. Plan ölçüleri dışarıdan yaklaşık 6.90 x 7,20 m olarak ölçülmüştür. Çok sayıda tamir görmüş ve ilâveler yapılmıştır. Kullanılan uygunsuz malzeme sebebiyle; sur hattı üzerinde burç sonradan eklemlenmiş bir görünüme sahiptir. Kent içine bakan cephesinin bir bölümü toprak zemin kotu altında kalmış ve burç girişi sözü edilen cephede yer almaktadır. Haliç'e bakan kuzey cephesi üzerinde iki adet, doğu ve batı cephesinde birer olmak üzere toplamda 4 pencere açıklığına sahiptir (Şekil 4.79).

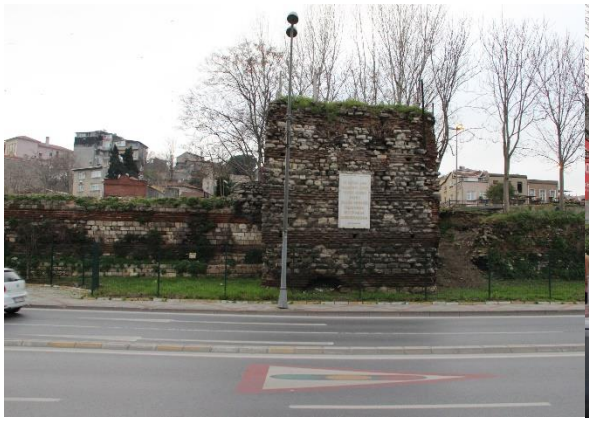

Şekil 4. 78 14 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 79 15 Numaralı Sur Burcunun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

4.1.2.5.2 Balat Semti Tarihçesi ve Haliç Surları

Tarihi yarımadanın batı kıyısında Ayvansaray ve Fener arasında yer alan, Haliç kıyısında sahil surlarının arkasından iç kısımlara doğru yükselen bölgede kurulmuş tarihi semttir. Kıyıda Mürsel Paşa Caddesi ile sınırlandırılmaktadır [95]. Semtin adının Rumca "Saray" anlamından gelen "Palation"dan geldiği sanılmaktaysa da buna neden olan sarayın hangisi olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Adını Blakherna Sarayı'ndan alma ihtimali ise Türk döneminde bu adla tanınan mahalleye sarayın uzak kalması sebebiyle mümkün görülmemiştir. Fetihten sonra Türkler tarafından kullanılan "Balat kapusu' nun" da aynı sözcükten türediği düşünülmektedir. Bazı kaynaklar da sözü edilen kapının Blahernea Sarayı'na deniz yoluyla gelen imparatorlar tarafından kullanıldığı yazmıştır [38].

Balat'ın tarihsel süreçte fiziksel gelişimini etkilediğini düşünülen önemli gelişmeler kronolojik bir şekilde aşağıda özetlenmiştir;

İskân politikası: Fatih Sultan Mehmet, 1453'te İstanbul'u fethettiği zaman, boşalmış olan şehri yeniden kurmak için imparatorluğun çeşitli yerlerinden özellikle Anadolu dışından ve Balkanlardan binlerce kişiyi İstanbul'a getirmiştir [36]. İstanbul'un nüfusunu arttırmak ve ticareti canlandırmak için; Anadolu ve Balkanlar dışında Yahudilerin de kente getirilmesi sağlanmıştır [49]. Müslümanların iç kesime, gayri-Müslimlerin ise kıyılara yerleştirildiği görülmüştür. Rumlar Fener'e, Kırım'dan gelen Ermeniler Unkapanı ve Balat arasındaki kıyı bölgesine, 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılda İspanya ve Portekiz'deki engizisyondan kaçan Museviler ise Balat'a yerleştirilmiştir" [96]. Böylece Balat, kökleri Bizans dönemine kadar uzanan bir Musevi Mahallesi'ne dönüşmüştür ve Fatih döneminde de Musevi kimliğini sürdürmüştür. Portekiz, İtalya ve İspanya' dan göçenler yerleştikleri yerlerde sinagoglarını inşa ederek çevresine yerleştikleri bilinmektedir [95].

Deprem, yangın gibi doğal afetler: Balat'ı sürekli olarak etkileyen büyük yangınlar nedeniyle kentsel doku da değişmiştir (Şekil 4.80) (Çizelge 4.3). 1894 yılındaki depremin ve yaşanan birçok yangının ardından, semt sakinlerinin en zengin kesimi bugün de Musevi kurumlarının yer aldığı Galata'ya taşınmak üzere Balat'tan ayrılmıştır [96].

Çizelge 4. 3 Balat semtinde görülen önemli yangınlar [91], [49], [53]

YANGINLAR	ETKİLEDİKLERİ ALANLAR
1510:	Balat'tan Bahçekapı'ya kadar uzanan yangında 800 kadar dükkân yanmıştır [91].
1633:	Yangın, Cibali Kapısı çevresi ve Mustafa Paşa çarşısını yok etmiştir.
1639:	Balat Kapısı dışındaki Mumhane' de çıkan yangın sebebiyle; Balat Kapısı'ndan Fener Kapısı'na uzanan yangında tüm semt yok olmuştur [91].
1660:	Ayazmakapı Yangını' nda tüm Eminönü civarı yanmıştır. Eminönü'deki Tahtakale, Bahçekapı, Yemiş İskelesi, Balıkpazarı semtlerinde, Yahudhane de yaşayan Yahudi aileler; Balat ve Hasköy'e yerleştirilerek bu bölgede inşaası 60 yıl önce durmuş olan Yeni Cami ve Mısır Çarşısı inşa edilmesi kararıyla Balat neredeyse tamamen Yahudi semti haline gelmiştir [49].
1679	Haliç'te Fener Kapısı civarında çıkan yangın sonucunda birçok ev ve dükkân zarar görmüştür [53].
1692:	Balat Camii yakınlarındaki çıkan yangın söndürülemeyince toplam 1500 ev ve dükkân yanmıştır [91].
1721:	Balat iç bölümündeki dükkanlardan birinde çıkan yangın, ahşap dükkanlar ve evler bitişik nizamda olduğu için büyük bir hızla yayılmıştır [91].
1729:	Balat Kapısı dışındaki ve surların dibindeki bir mahzenden çıkan yangın, sur içini etkisini altına almış ve İstanbul'un sekizde birini yok etmiştir. Fener Kapısı'ndan Ayvansaray' a kadar uzanan bölge tümüyle yanmıştır [91].
1745:	Balat Kapısı ile Fener Kapısı arasında Kiremit mahallesinde çıkan yangında sekiz yüz bina yanmıştır [53].

Çizelge 4. 4 Balat semtinde görülen önemli yangınlar [91], [49], [53] (devamı)

1746:	Balat Kapısı içinde başlayan yangın sonucunda birçok ev ve dükkân yanmıştır [53].
1782:	İki gün süren yangın sonucunda Sultan Selim Camii ile Karaümrük'ten Hazine-i Şerif'e kadar olan alanın yanmasına sebep olmuştur [91].
1812:	Bir evde başlayan yangının yayılmasıyla; iç ve dış Balat olmak üzere Ayvansaray ve sur dışına sıçramıştır. Eyüp'te durdurulmuştur [91].
1828:	Abacıbaşı Çeşmesi yakınında çıkan yangının birçok evi kül ettiği belirtilmiştir [91].
1866:	Sur içinden çıkan yangın, 500 binanın yanmasına sebep olmuştur. [91].
1867:	Sur dışından çıkan yangın, 118 binayı yakmıştır [91].
1874:	Balat' ın içinde çıkan yangın sonucunda; 27 dükkân, 7 ev, 1 sinagog ve 1 kütüphane yanmıştır [91].
1877:	Mahkemealtı adı verilen yerde başladı ve 121 binayı yakmıştır [91].
1890:	Balat surları dışındaki keresteci dükkanında başlayan yangın, şiddetli rüzgâr nedeniyle büyümüş; 70 ev, 35 dükkân ve bir cami yanmıştır [53].
1892:	Balat Karabaş Mahallesinde çıkan yağın sonucu 60 ev yanmıştır.
1896:	Balat Karabaş Mahallesinde çıkan yangın sonucu 45 ev yanmıştır.
1911:	Çarşamba'dan başlayan yangın kollar halinde Balat'a, Süleymaniye'ye, Vezneciler'e, Şehzadebaşı'na, Laleli'ye, Langa'ya ve Yenikapı'ya uzanmıştır.

Çizelge 4. 5 Balat semtinde görülen önemli yangınlar [91], [49], [53] (devamı)

1912:	27 ev yanmıştır [53].

Şekil 4. 80 1920 tarihli, 1908-1920 yılları arasında İstanbul'da yangından harap olan yerleri gösteren harita [53]

•**Haliç kıyılarının sanayiye açılması:** 1930'larda mimar ve sehir plancısı Henri Prost tarafından hazırlanan planlar ile Haliç kıyıları sanayiye açılmıstır. Böylece kısa zamanda Haliç kıyıları antrepolar, fabrikalar, atölyeler ve depolar ile kaplanmıştır. Haliç çevresi için yıkıcı ve bos olan alanları yok edici bu uygulama ile semtin merkezi ile deniz kıyısı arasındaki bağlantı koparılmıstır. Sanayi alanlarının olusturdukları atıklar kıyıları kullanılamaz hale getirmiştir [96].

•**Varlık vergisi:** II. Dünya Savaşı sırasında (1942-1943 yılları arasında) "Azınlıklara uygulanan Varlık Vergisi (1942) Balat ve Fener'de yasayan çok sayıda Rum ve Musevi'nin bu alandan ayrılmasına neden olmuştur" Varlık Vergisi olayından sonra 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla; yalnızca iki yıl içinde 30.000 Yahudi İstanbul'dan ayrılmıştır [49]. Balat'ın nüfusunun yaklaşık dörtte biri de Balat'ı terk etmiştir [96].

•**Birinci göç dalgası:** Yukarıda sayılan çeşitli nedenlerle boşalan Fener-Balat semtleri, 1960'lardan sonra yaşanan göç ile özellikle Karadeniz Bölgesi'nden gelen göçmenlerin yeni yerleşim alanı olmuştur.

•**Haliç kıyılarının düzenlenmesi:** 1984-89 yılları arasında, Haliç kıyılarının düzenlenmesi programı çerçevesinde Haliç Tersanesi Tuzla'ya tasınmış, 1970'li yılların ortasından itibaren yeni sanayi bölgelerine taşınmaya başlayan Haliç kıyısındaki küçük ve orta ölçekli sanayi tamamen kaldırılmış ve 18.yüzyıla ait Fener Taş evlerinin büyük kısmı da yıkılarak geniş ölçekli kamulaştırmalar ile Haliç kıyılarına park alanları yapılmıştır. Haliç kıyılarında yaşanan bu değişim ile birlikte sanayi alanlarının oluşturduğu negatif etkilerin önüne geçilmesine karşın, alandaki ticari aktivite giderek bozulmaya başlamıştır. Örneğin; bölgede 16.yüzyıldan beri var olan Balat Çarsısı eski ticari yaşamını kaybetse de günümüzde halen faaliyet göstermektedir [98].

Sit alanı: Bölgenin sit alanı olarak ilan edilmesi ve buna bağlı olarak imar izni verilmemesi nedeniyle bölge, her türlü yapılaşmaya ve yatırıma kapanmıştır. Bu durum da var olan yapıların yıpranmasına neden olmuştur.

İkinci göç dalgası: 1990'lı yılların başlarında yaşanan siyasal çalkantılardan ve var olan yoksulluktan kaçarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Fener- Balat'a birçok göçmen gelmiştir. Bunun sonucunda da Fener-Balat, öncesinde Karadeniz, sonrasında da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen göçmenlerin yeni yaşam alanı haline gelmiştir. [96].

Yenileme Alanı ilan edilmesi: 2005 yılında çıkarılan, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'a dayandırılarak, 22.04.2006 tarih, 26417 sayılı ve 23.10.2006 gün ve 26318 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararı ile Fener-Ayvansaray Arası Yenileme Alanı ilan edilmiştir.

16 ve 23 numaralı burçlar ve arasındaki sur duvarları günümüzde yıkılmıştır. Feridun Dirimtekin' e ait kroki ve günümüz imar planları karşılaştırıldığında; Fatih Belediyesi Koruma Amaçlı imar planı üzerinde bu bölümdeki surlar, 2859 ada üzerinde konumlanan yapı grupları arasında ve altında işaretlendiği görülmüştür (Şekil 4.81).

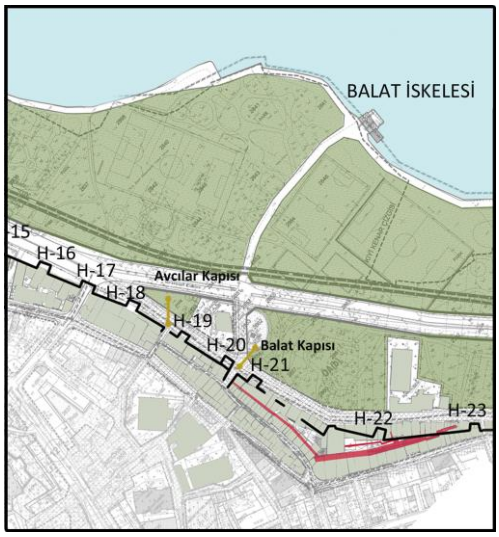

Şekil 4. 81 Balat semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları

18. ve 19. Burçlar arasında Kynegion (Avcılar) Kapısı ve 20. ve 21. Burçlar arasında Balat (Basilika Pili) Kapısı bulunmaktadır. Feridun Dirimtekin (1956), 21 ve 22 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının evlerin gerisinde kısmen mevcut olduğunu yazmıştır. Günümüzde bu sur duvarları görülmemektedir. Feridun Dirimtekin (1956), surların Balat Kapısı'ndan 75 metre sonra Selaniko Sinagogunun yanında bir köşe belirttiğini ve 45 metre sonra da doğuya doğru yön değiştirdiğini anlatmaktadır. Günümüzde imar planı üzerinde surları okumak mümkün olsa da Haliç cephesinde görünmemektedir. Feridun Dirimtekin'e göre 1956' da bir evin bahçesinde bulunan 22 numaralı burç, günümüzde yok olmuştur. 22 ve 23 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı evlerin gerisinde kalmıştır; görülmesi mümkün değildir (Şekil 4.82) (Şekil 4.83) (Şekil 4.84)

Avcılar Kapısı, (Porta Kynegion/del Chinico/Quinigos) günümüzde yıkılmıştır. Geçmişte kapının arkasındaki mahalle, Kynegion (Avcılar) olarak adlandırılmıştır ve kapının da adını mahalleden aldığı belirtilmektedir. Millingen'e göre kapı, Balat Kapısı'nın batısında birbirlerinden birer burçla ayrılmış, üç kemerli bir geçit halinde yer almıştır [43]. Geçitin arkasında, Blakherna'da imparatorluk sarayına gidenler için yapılmış bir gemi barınağının yer aldığı bilinmektedir. [91] Fatih Vakfiyesinde ismi Küngöz Kapısı olarak belirtilmiştir. Eski haritalarda Porta del Chinico, yahut Quinigos olarak da isimlendirilmiştir. Üç kemerli kapının gerisinde yapay bir liman olduğu bilinmekte ve Palaeologoslar döneminde Blakherna Sarayı'na giden veya saraydan ayrılanlar, buradan gemi ve sandalları kullanmışlardır [90]. Eski belgeler, günümüzde

yıkılan kapının; 18. Yüzyılda var olduğunu göstermiştir. Mordtmann, 1334 tarihli bir eserde, Aya Dimitri Kilisesi'nden bahsederken; bu kilisenin Avcı Kapısı ile Kocamustafapaşa Camii arasında ve surun iç tarafına yaslanmış bir vaziyette bulunduğunu bildirmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki Acılar Kapısı, Aya Dimitri Kilisesi'ni geçtikten sonra Balat semtine doğru uzanan surlarda bulunmaktaydı [99].

Balat Kapısı (Porta Basilique/Imperial/St. Jean le Precurseur et Babtiste): Osmanlı döneminde Balat kapısı olarak isimlendirilen bu kapının bazı yazarlar tarafından Küngöz/Kynegon Kapısı ile aynı olduğu söylenmiştir. Osmanlı dönemi Vakfiyelerinde Balat Kapısı olarak adlandırılmasıyla, Küngöz olarak adlandırılan Kynegion Kapısı'ndan ayırmak mümkündür. Feridun Dirimtekin'e göre bu kapıya ismini veren St. Jean le Precurseur Kilisesi, eski kaynaklara göre Prodromos tis Basilikis Portis olarak geçen, Haliç ile surlar arasında bulunmuş olan 14. yüzyıl kilisesidir [90].

Avcı Kapısı'nın doğusunda uzanan surlarda ve Avcı Kapısı'na çok yakında konumlandığı bilinmektedir. Önce İmparatorlar Kapısı (Pili Vasiliki) adını taşıyan kapının daha sonra Saray Kapısı (Palatini Pili) adını almıştır [88]. Dirimtekin' e göre ise Balat Kapısı'nın 1453'ten önceki adının "Vasiliki Pili"dir. "Basiliki Pili" olarak da belirtilen bu kapı, Bizans döneminde şehrin surlarının en önemli kapılarındandır. Bazı kaynaklara göre, Balat adı Rumca' da "Palation" dan gelmektedir; Vasilika Pili' nin anlamı da "Bab-ı Hümayun" ya da Hünkâr Kapısı olarak bilinmektedir [90]. Vapur İskelesinin karşısına düşen Balat Kapısı, 1894 depreminde yıkılmıştır [86]. Günümüzde Küngöz ve Balat Kapı'sı yıkılmış olmasına rağmen; kıyıya dik açılan "Ferruh Kâhya Sokak" ve "Balat Kapısı Sokak" ın aynı yerde açılmış olması, kent dokusunda bu kapıların izlerin sürekliliğini sağlamaktadır. Kapıların izlerinin günümüz kent mekânı içinde okunmaya devam etmesi, kent hafızası için önemlidir (Şekil 4.81).

Şekil 4. 82 Günümüzde Balat Kapısı Konumunda Yer Alan Balat Kapısı Sokak (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 83 Yapılar Arasında Kalmış sur duvarı kalıntıları (Bilgiç, 2017)

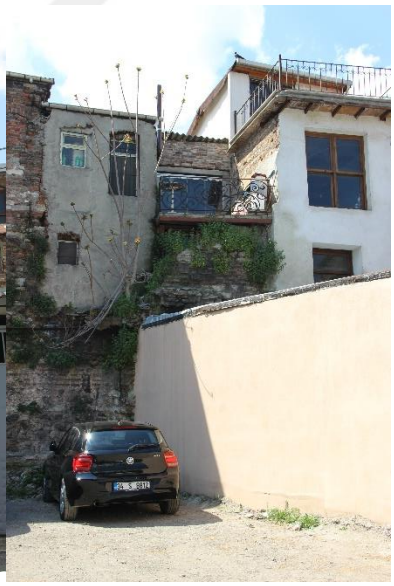

Şekil 4. 84 Yapılar Arasında Kalmış sur duvarı kalıntıları (Bilgiç, 2017)

4.1.2.5.3 Fener Semti Tarihçesi ve Haliç Surları

Unkapanı Köprüsü'nden Balat ve Eyüp Sultan' a uzanan, Mürsel Paşa Caddesi'nin her iki yanında yer alan tarihi semttir. Mürsel Paşa Caddesi'nin oluşturduğu aks bir taraftan Haliç denizi diğer taraftan da kıyıda uzanan Haliç Surları ile sınırlanmıştır. Surların giriş ve çıkışları; Ayakapısı, Fener Kapısı, Petrion Kapısı ve Balat Kapısı ile sağlanmıştır. Sözü edilen kapılardan Fener ve Petrion Kapıs'ına ait kulelerinde; aralarındaki sahil taşlık olduğundan gemiler çarpmasın diye fenerler bulunduğu bilinmektedir. Bu iki fenerin bulunduğu yere çift fener (Diplofeneron) denilmiştir [100]. Aya Kapı İskelesi ile Balat İskelesi arasındaki bölüm, "Fener" ya da "Haliç Feneri" olarak da anılmıştır. Fener yabancı dillerde Fanarioten, Phonariots gibi kelimerle tanımlanmıştır. Yunancada Fanarion, limana giren gemileri selamlayan fener anlamına gelmektedir [101]. Van Millingen'e göre; buraya "Porte Phari", "Porta del Pharo" da denilmiştir ve hemen hemen bugünkü Fener ismi ile aynı anlama gelmektedir. 1351 tarihli Bizans dönemine ait bir vesikada; bölgeye "Fenari" de denildiği belirtilmiştir Semtin "Fener" adı Bizans devrinden kalma olmakla birlikte İstanbul' un Türkler tarafından fethinden önce o semtte, Haliç kıyılarında bulunan tek deniz liman fenerine istinaden "Phanarion" denmiştir [43].

İstanbul'un fethinden sonra, Bizanslı aristokrat aileleri Akdeniz adalarına, Mora'ya, İtalya'ya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç etmiştir. Kent içinde oluşan boşluğu doldurabilmek ve kentin nüfusunu arttırmak için; Osmanlı himayesindeki Anadolu ve Balkandardan bireyler çağrılmıştır. Yeni gelenler geldikleri yere göre gruplandırılmış ve yerleştikleri bölgelere geldikleri yerlerin isimlerini vermişlerdir. Böylece İstanbul'un Türk halkı oluşmuştur. Aynı zamanda Fatih, İstanbul'dan göç etmiş olan kentin eski ahalisini, devlet merkezine geri getirebilmek için din serbestliği ilan etmiştir. Böylece Fatih'in iskân politikasından sonra kısa zamanda şehirde istikrar sağlanmış ve refah başlamıştır [101].

Fetihten sonra Rum Patrikhanesi birkaç yer değiştirdikten sonra kesin olarak 1603 tarihinde III. Mehmet zamanında Fener'deki bugünkü yerine yerleşmiştir. Rum aristokrat aileleri de patrikhanenin etrafında yani Cibali' den Balat' a kadar olan mahallelerde oturmaya başlamış ve maddi durumu iyi olanlar görkemli yalılar yaptırmıştır. Fener'de ikamet eden aristokrat ailelere "Phanariotes", Fener' li adın vermiştir [103]. Fener bu yönüyle Bizans döneminde komşu semti olan Balat'tan farklı

bir yere sahip olmuştur. Daha sonra Osmanlı döneminde devletin önemli mevkilerine çıkan Fenerlilerin bir kısmının kökeni Bizans'a kadar uzandığı bilinmektedir [104].

Fenerliler çocuklarını o zamanın en iyi eğitim kurumlarına sahip İtalya Üniversitelerine gönderip; felsefe, tıp ve benzeri ilimler konusunda donanımlarını sağlamıştır. Bundan dolayı Osmanlı Hükümeti yabancılarla olan ilişkilerinde Fenerlileri kullanmıştır. Divan-Humayun ve Donanmay-ı hümayun tercümanları ve daha sonra Eflak ve Boğdan beyleri söz konusu Rumlardan seçilmiştir [103].

Fener semti de Balat gibi yaşanan göçlerden etkilenmişir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren semtin tanınmış aileleri, Fener'den Yeniköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Trabya başta olmak üzere, Boğaziçi'ne taşınmıştır. Fener semti de tıpkı İstanbul ve Haliç çevresi gibi çok sık yangınlara maruz kalmış; birkaç defa tamamen yandığı görülmüştür. 1669 Yangını; Petri kapusu yakınlarında, 1808 Yangını; Fener Kapusu yakınlarında, 1856 Yangını; Fenerde Abdisubaşı ve Cafersubaşı mahallelerinde, 1860 Yangını; Kiremit Mahallesi'nde, 1876 yangını yine aynı bölgede ve 1885 yangını Fener Kapısı yakınlarında çıkmıştır [105]. Surların arkasında ki bölgede ise Balat'ta olduğu gibi yangınlardan sonra kagir ve ahşap yapılardan oluşan mahalleler yeniden kurulurken yapılan planlarla, birbirini dik açılarla kesen ortagonal bir sokak dokusu sergileyerek Fatih ve Çarşamba'ya doğru uzanmıştır. Surların hemen arkasında belirtilen bölgenin, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren fazla değişime uğramadığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.81).

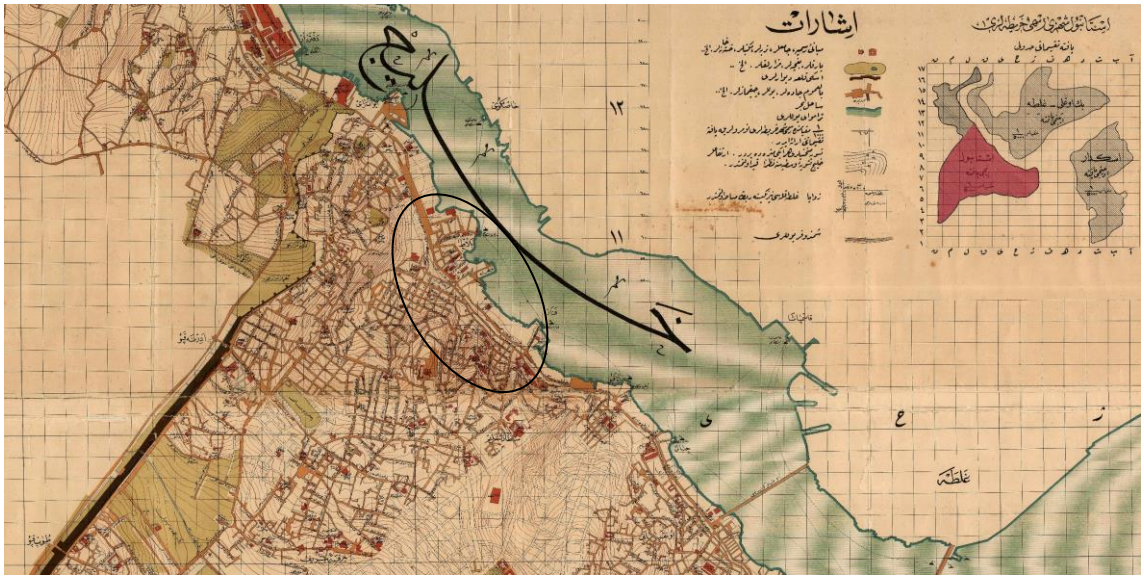

Şekil 4. 85 İstanbul'da yangınlar sonrasında Fener ve Balat'ta yeniden kurulan yerleşim dokusunu gösteren harita (Atatürk Kitaplığı,2016)

Ancak semtin kıyı kesimi, özellikle 19. Yüzyılda yaşanan sanayileşme hareketleri ve 1930'lu yıllarda kent plancısı Henri Prost' un kararıyla Haliç kıyılarının sanayi alanı olarak ilan edilmesiyle Haliç'e getirilen sanayi fonksiyonu yüzünden yalıların yerini alan fabrika, atölye, depo ve antrepolarla bölgenin tarihi karakteri değişime uğramıştır. 1914 yangınından sonra yolun seviyesi 1,50 metre kadar yükseltilmiş; 1970'de taş döşeli olan yol asfalt kaplanmıştır. Yakın geçmişimizde bölgeyi etkileyen en önemli gelişme ise 1984'te İstanbul Belediyesi tarafından başlatılan tüm Haliç çevresinde gözlemlenen temizleme ve düzenleme çalışmaları sırasında gerçekleşmiştir. Fener sahilindeki bölgeye karakterini veren taş yapılar yıkılarak, yerlerine uzun ve geniş yeşil alanlar oluşturulmuştur. Böylece bugün kıyıda birbirinden ayrı noktalarda az sayıda görebildiğimiz tarihi örnekler günümüze ulaşmıştır [102]. Bizans döneminden itibaren 1940'lara kadar Fener Halkının çoğunluğunu Rumlar oluştururken; zamanla buradan Yunanistan'a göç etmişlerdir [105]. 6-7 Eylül Olayları ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi yaşanan iki siyasi gelişme de Rumların bu bölgeden ayrılmasına neden olmuştur [49].

Petrion Surları ve kapıları:

Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Haliç surları boyunca, Abdülezel Paşa Caddesi üzerinde, Fener Kapısı Mescidinden (günümüzde Ali Yazıcı Camii) başlayarak Petrion deniz surları, Sadrazam Ali Paşa Caddesi'nin, Abdülezel Paşa Caddesi ile kesiştiği yere kadar devam etmekte, yine Fener Kapısı Mescidi'nin batısından başlayan kara (iç) surları ise yaklaşık 60 m konut dokusu içinde güneye (yamaca) doğru devam ettikten sonra İncebel Sokağı boyunca izlenmekte, daha sonra doğu yönüne dönmekte ve konut dokusu içine girerek, Ali Paşa Caddesi ile Abdülezel Paşa Caddesi'nin kesiştiği noktaya yakın deniz surları ile birleşmektedir.

Haliç surları üzerinde Fener Kapısı ile Petri Kapısı arasında kapalı bir kale şeklinde yapılmış çift sıra sur hatlı bir kısım mevcuttur. Sözü edilen çift sıra sur arasında kalan bölüm, şehirden ayrılmış, özel bir mıntaka oluşturmuştur. Geçmişte kaleye sahilden Petri Kapısı, Fener Kapısı ve bir kilise kapısı ile kent içinde ise Fener Kapısı'nın yanında bulunan Diplophenarion Kapısı'ndan girildiği bilinmektedir (Şekil 4.86). Castrum Petrii ismi verilen bölgeyi, kentten ayıran çift surun ilk inşa tarihi bilinmemektedir [90]. Petrion Kalesi'nden bahseden ilk yazılı kaynaklar, 6. yy'a ait olmakla birlikte, 7. yy'da yazılmış olan *Kronikon Paskale 4.* yy'da yapılmış

Constantinus Suru'nun Petrion'dan başladığını belirterek bu kalenin eskiliği hakkında bilgi vermektedir [106].

İstanbul'un beşinci tepesinin yamaçlarında yer alan Petrion Kalesi'nin, adını I. İustinianos döneminde (527-565) yaşamış ve bölgeye bir saray (veya ev) yaptırmış Saray Nazırı Petros Iustinianus'tan aldığı bilinmektedir. Bizans döneminde 10. Mıntıkaya bağlı olan Petrion, günümüzde Fatih İlçesi'ne bağlı Fener ve Ayakapı mahalleleri arasında yer almaktadır. Ancak bir mahalle adı olarak Petrion, İstanbul'un fethinden sonra yaşamaya devam etmemiştir [106]. Çevresinin uzunluğu 265 metre, eni en fazla 80 m olarak belirtilmiştir. Petrion kapısı ve civarı 4. Haçlı seferi ordusunun İstanbul'u kuşatması sırasında şiddetli muharebelere sahne olmuştur. 1203 de, Dandalo'nun kumandasında Venedik donanması buraya yaptığı hücum ile şehri zaptetmiş; bir sene sonra, 1204'de de Haçlılar İstanbul'u bu noktadan zaptederek Lâtin İmparatorluğunu kurduğu bilinmektedir [43]. Fetih esnasında, II. Mehmet'in Haliç'e indirttiği donanma da surun bu kısmına hücum etmiş, fakat Bizanslılar şiddetli bir müdafaa göstererek, şehir karadan zapt edilene kadar vaziyete hâkim kalmıştır [107].

Bizans döneminde arazi yapısının elverişsiz ve dik olmasından dolayı konut alanı olarak seyrek bir mıntıka olan Petrion'da genellikle manastır ve kiliseler bulunduğu için oldukça önemli bir bölge olmuştur. Önemli kiliselerin yanı sıra İmparator ailesine mensup kadınların bulunduğu Petrion Manastırı da bu bölgede yer almıştır. Bölgede çift sıra sur arasında büyük bir alan bulunmakta ve Büyük Iustinianus zamanında saray nazırı bulunan Petrus'a izafeten bu alana "Petrion Meydanı" ismi verilmiştir [107]. Günümüzdeki yerel adı ise, iç kalenin güneyinde bulunan bir mescite ithafen, Abdi Subaşı Mahallesi olarak geçmektedir. Abdi Subaşı Mescidi'nin yeri, iç kalenin kent içi surlarına paralel giden İncebel Sokağı Üzerindedir Fetih sonrasında, 1600'lerde Patrikhane'nin Petrion içine taşınması ile zengin Rum aristokrat ailelerinin rağbet ettiği bir bölge halini almasıyla önemini korumuştur. Petrion Kalesi'ni oluşturan iç ve dış surlar, günümüzde büyük ölçüde hasar görmüş ve konut alanları altında kalmış olmalarına rağmen bölgenin topoğrafik yapısı bu iç kalenin hala algılanmasını sağlamaktadır [106].

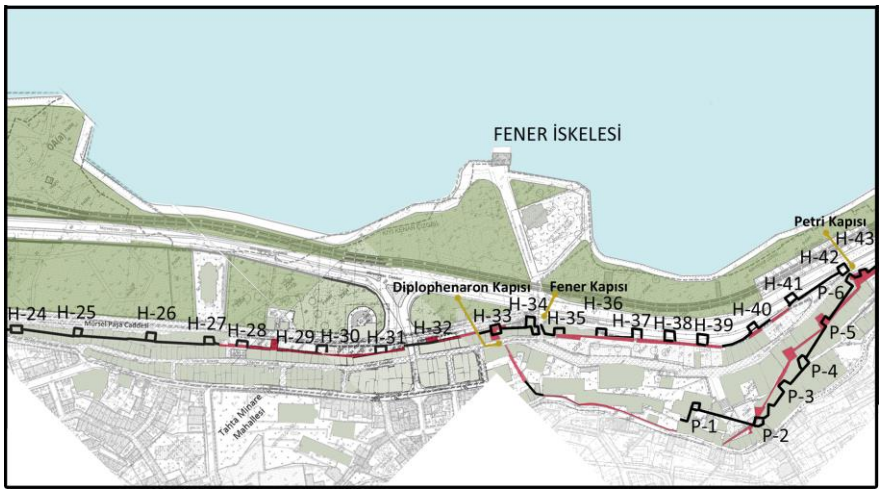

Şekil 4. 86 Fener semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları

Petrion Kalesi ve surları-burçları ve kapıları

Fener Kapısı Mescidinin kuzeybatısındaki Fener Kapısı ve güneydoğudaki Petri Kapısı, bölgenin denize açılan ana kapılardır. Bunlardan başka 37 ile 38 numaralı burçların arasında deniz surlarının üzerinde günümüzde zemin seviyesinin yükselmesiyle birlikte ancak lentosu görülen küçük bir kapı İoannes Prodromos Manastırı'nın kapısı bulunmaktadır [90]

Petrion Kalesi'ni meydana getiren surların deniz bölümü üzerinde varlığı bilinen 8 burcun hiçbiri günümüze kadar gelememiştir. Abdülezel Paşa Caddesi üzerinde Fener Kapısı Mescidinin kuzeybatısında bulunan ve muhtemelen Fener semtine adını veren ve Melchior Lorichs panoramasında "Lanterne turm" adıyla görülen burç da yok olanlar arasındadır. Deniz surları üzerinde bulunan burçlar da kapılar gibi yok olmuştur [43]. Melchior Lorichs panoramasında, Petrion çift surlarının doğu birleşme noktasından itibaren şarka doğru üçüncü burçta Moentor ismi verilen bir kapı görülmektedir. İkinci sıra sur hattı, Patikhanenin yapı topluluğunun etrafını çevirdiği yazılmıştır [87]. Petrion Kalesi'nin kent içi ile bağlantısını ise Fener Kapısı arkasında bulunan Diplofanarion Kapısı ve Dirimtekin'e göre Petri Kapısı yanında bulunan bir diğer kapı sağlamıştır. Şekil 4.87 ve 4.88'de Diplofanarion Kapısı' nın kalıntıları gözlemlenmektedir. Surların deniz tarafında Paleologoslar döneminde yapılmış olan onarımlar eski burç yerlerinin tespitini imkânsız hale getirdiği yazılmıştır [90].

Şekil 4. 87 1945 Yılında Diplophenarion Kapısı (Bülbül Arşivi,2016)

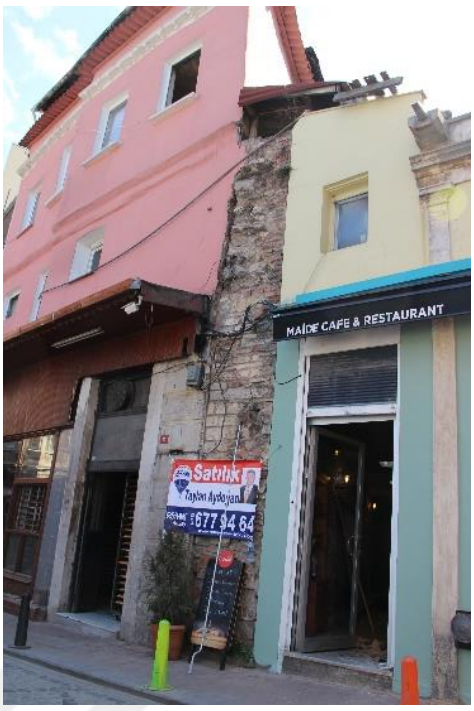

Şekil 4. 88 Diplophenarion Kapısı Günümüz İzi (Bilgiç,2017)

Fener Kapısı: Geçmişte Balat Kapısı ile Petri kapısı arasında ve 34 ve 35 numaralı burçlar arasında; günümüzde Mürsel Paşa Caddesi ile Abdül Ezel Paşa Caddesi' nin birbirine bağlandığı konumda yer almıştır. Günümüzde Fener kapısı, varlığını kaybetmiş olmasına karşın Patrikhane'nin önünden geçen Dr. Sadık Ahmet Caddesi ile devamındaki Yıldırım Caddesi'nden Abdülezel Paşa Caddesine dik inen sokak ile birlikte; aynı aksın kentsel dokuda izinin okunabilir olmasını sağlamıştır. (Şekil 4.89) (Şekil 4.90)

Tarihsel Geçmiş: Sözü edilen kapı, tarihte "Fener Kapısı" anlamına gelen "Porta Phari", "Porta Fari" ve "Porta del Faro" gibi adlarla anılmıştır [91]. Fener Kapısı ve arkasındaki mahallenin ismini, Haliç'in bu bölgesine yerleştirilmiş olan Fener'den aldığı bilinmektedir. 1351 tarihli bir vesikada söz edildiğinden, Fetih'ten önce de kapının mevcut olduğu anlaşılmıştır [82].

Şekil 4. 89 Fener Kapısı, 1945 (Bülbül Arşivi)

Şekil 4. 90 Yıkılan Fener Kapısı'nın Günümüz Konumu (Bilgiç, 2017)

Geçmişte Fener Kapısı ile Aya Kapısı arasında ve 42 ve 43 numaralı burçlar yer alan **Petrion Kapısı,** (Petri Kapısı, Porta Sidera) günümüzde varlığını kaybetmiştir. Ayvansaray' a giden caddeden sola ayrılan ve patrikhanenin önünden geçen yolun girişinde bulunmaktadır; günümüz kent dokusu içinde aynı yerde mevcut olan sokak aracılığıyla kapının izleri korunduğu görülmüştür (Şekil 4.91) (Şekil 4.92).

Tarihsel Geçmiş: 1262 tarihli mühendishane haritasında Petro Kapısı, daha sonraki haritalarda Petri Kapısı olarak isimlendirilmiş olup; Osmanlı döneminde de aynı ad kullanılmaya devam etmiştir [96]. Petri Kapısı'nın Haçlı Seferleri tarihinde Porta Sidera olarak isimlendirildiği bilinmektedir [43]. Sur dışında, deniz kenarında Rum evleri olduğu belirtilmiştir. Feridun Dirimtekin 1956'da Petri Kapısı' nın yakın tarihte yıkıldığını yazmıştır [90].

Şekil 4. 91 Petrion Kapısı'ndan Geçen Patrikhanenin Önünden Geçen Yol, 1945 (Bülbül Arşivi, 2016)

Şekil 4. 92 Aynı Konumda Günümüz İncebel Sokak (Bilgiç, 2017)

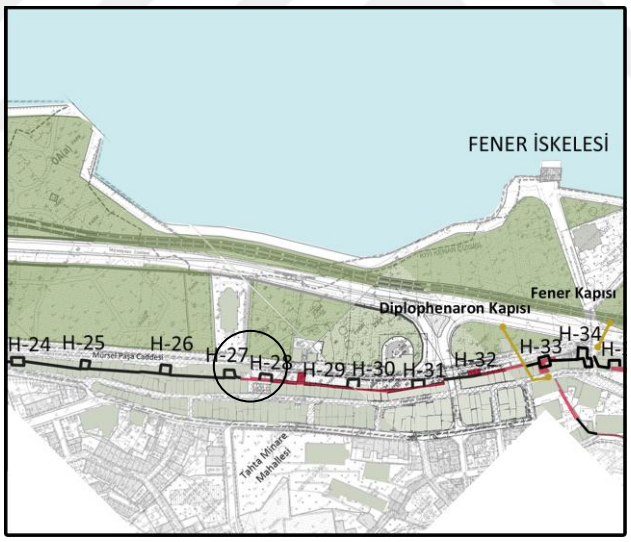

Şekil 4. 93 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

27 ve 28 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 27 ve 28 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.93).

Ada Parsel: 2306 ada 97 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde sur duvarının, Haliç'e bakan cephesine bitişik inşa edilmiş Bulgar Mektebi nedeniyle sadece batı cephesinin bir bölümü görülebilmektedir. (Şekil 4.94) Aynı şekilde kent içine bakan güney ve doğu cephesi de bitişik inşa edilen konut yapıları nedeniyle görülmemektedir. (Şekil 4.96) Surların, tek katlı depo olarak kullanılan yapılaşma (imar planı üzerinde gösterilmemiş), çöpler ve evsiz kullanımı gibi nedenlerle sözü edilen bölümde anıtsal değerinin olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür (Şekil 4.95). Aynı zamanda surun görünebilen tek cephesi, kalıntılar halindedir ve bakımsızlıktan kaynaklı kirlilik ve bitkilenme gibi anıtsal değerine zarar veren durumlarla karşı karşıya kalmıştır (Şekil 4.97). Günümüzde sura bitişik Bulgar Mektebi' nin restorasyon uygulaması devam etmektedir. (Şekil 4.94)

Şekil 4. 94 Sur Önü Yapı Dokusu ve Bulgar Mektebi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 95 Surun Kent Mekânı içinde görünen bölümü (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 96 Surların Gerisinde Uzanan Yapı Dokusu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 97 Surun Batı Cephesi ve Bitişik Bulgar Mektebi (Bilgiç, 2017)

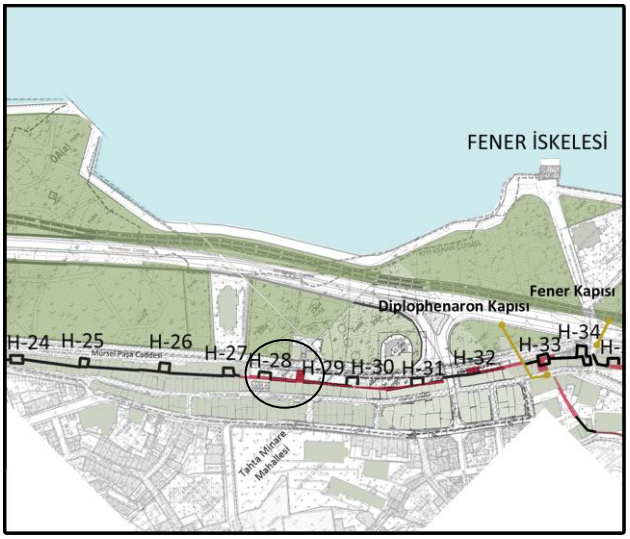

Şekil 4. 98 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

28 ve 29 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 28 numaralı burcu ile varlığını sürdüren 29 numaralı burcu arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.98).

Ada Parsel: 2306 ada 97 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: 28 ve 29 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının, 29 numaralı burç ile birleşen yaklaşık 19 m uzunluğundaki bir bölümü varlığını sürdürmektedir (Şekil 4.99). Sur duvarının kalınlığı yaklaşık 3,50 m olarak ölçülmüştür. (Şekil 4.100) Surun kent içine bakan güney cephesi, bitişik çok katlı yapılar nedeniyle görünmemektedir. 29 numaralı burca bitişik Şekil 4.102'de görüldüğü gibi inşası devam eden niteliksiz ek, surun Haliç'e bakan kuzey cephesinin bir bölümünü kapatırken; anıt değerine zarar vererek sürekliliğini engellemektedir. Aynı zamanda cephe üzerinde bakımsızlıktan kaynaklı özellikle üst bölümlerde bitkilenme ve zemine yakın bölümü üzerinde yapısal hasarlar, malzeme kayıpları ve aşınmalar gözlemlenmiş olup; gözlemlenen bu durumların anıt değerine zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.101).

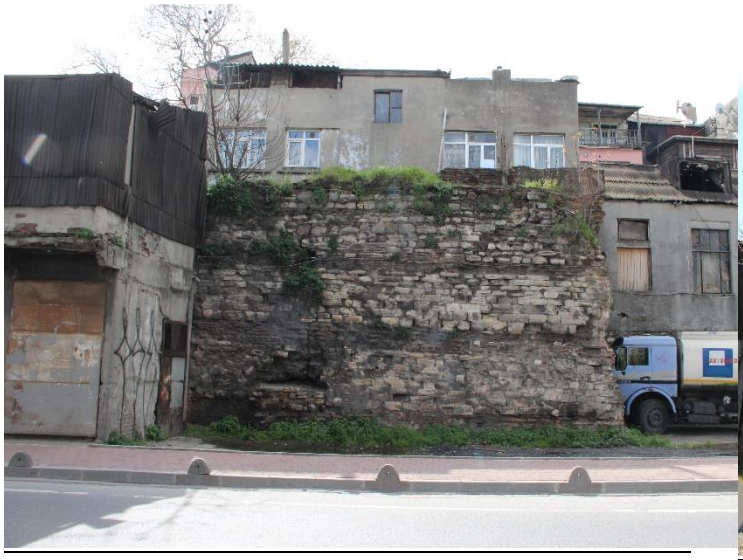

Şekil 4. 99 28 ve 29 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Haliç'e Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 100 28 ve 29 Numaralı Burçlar arasında Kalan Sur Duvarının Kalınlığı (Bilgiç,2017)

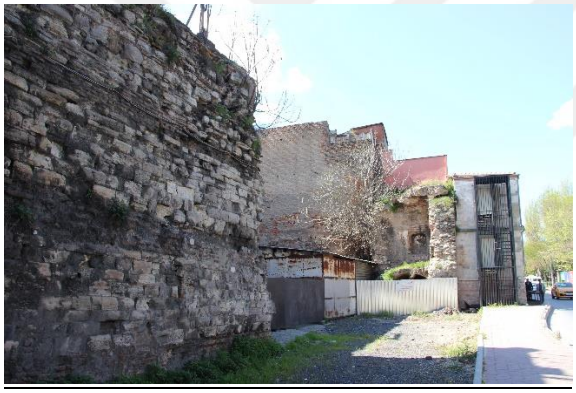

Şekil 4. 101 Sürekliliği Bozulan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 102 Sur Duvarı Önündeki Niteliksiz Yapı (Bilgiç, 2017)

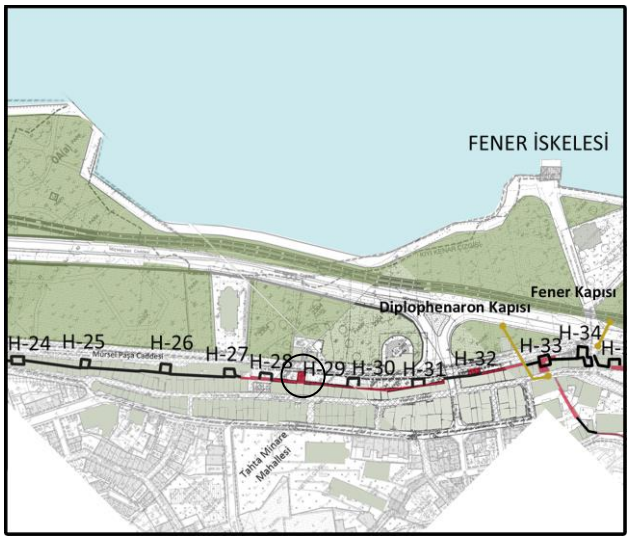

Şekil 4. 103 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

29 numaralı burç:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 29 numaralı burcudur (Şekil 4.103).

Ada Parsel Analizi: 2306 ada 82 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Dörtgen plana sahip burç, doğu-batı doğrultusunda uzanan sur duvarı üzerinden yaklaşık 6,50 metre kuzey yönünde çıkıntı yapmaktadır. Plan ölçüleri dışarıdan 5,8 m x 7 m olarak belirlenmiştir. Haliç'e bakan 3 cephesi görünebilmekle birlikte kent içine bakan güney cephesi bitişik yapılar nedeniyle görülememiştir. Kuzey cephesi üzerinde 2 ve doğu cephesinde 1 adet pencere açıklığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.105) (Şekil 4.106). 29 numaralı burcun batı cephesine inşa edilmekte olan yeni yapının burcun anıtsal değerine zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.104) 29 numaralı burç, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde yol kotuna hem zemin olarak tamamlanmış olması nedeniyle araç tehdidine açık durumdadır ve yine bu sebeple cephe üzerinde kirlenme gözlemlenmiştir (Şekil 4.106). Burcun doğu cephesi çatlaklar ve malzeme kayıpları nedeniyle harap durumdadır. Aynı cephe üzerinde üst bölümde farklı malzemelerle onarımlar gözlemlenmiştir (Şekil 4.107). Burcun üst bölümünde ve yakın çevresinde yetişen ağaçlar, kent içine bakan cephesine bitişik yapıların yüksekliği, yapısal olarak bakımsız durumda olması, uygunsuz malzemeyle yapılmış onarımların anıtsal değerini ve sürekliliğini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Mürsel Paşa Caddesi'nin kuzey yönünde konumlanmış burcun

karşısında günümüzde kültürel kullanım amacıyla yeniden işlevlendirilmiş 17. Yüzyıldan kalma Rum evleri yer almaktadır (Şekil 4.107).

Şekil 4. 104 29 Numaralı Burcun Batı Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 105 29 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 106 29 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 107 29 Numaralı Burcun Mürsel Paşa Caddesi Üzerindeki Konumu (Bilgiç, 2017)

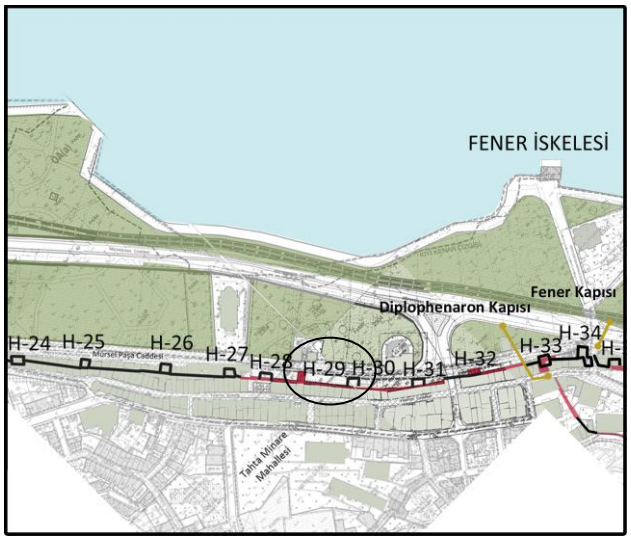

Şekil 4. 108 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

29 ve 30 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde varlığını koruyan 29 numaralı burç ile yıkılmış 30 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.108).

Ada Parsel: 2306 ada 84,85,86 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Varlığını koruyan 29 numaralı burç ile günümüze ulaşmayan 30 numaralı burç arasında uzanan sur duvarının uzunluğu yaklaşık 38 m olarak ölçülmüştür. Günümüzde sadece Haliç'e bakan kuzey cephesi görünebilmektedir. Sur duvarının kent içine bakan güney cephesi, sonradan eklenene yapıların altında kalmış olduğundan görünmemektedir (Şekil 4.109) (Şekil 4.110). Sözü edilen surların üzerine inşa edilmiş yapılar günümüzde büyük ölçüde harap durumda olmasına karşın; Fener ve Balat'a özgü 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başında gelişen Haliç kıyısına dönük gelişen konut mimarisinin nitelikli ve tescilli yapılarıdır. Günümüzde yapıların (2306/13-23 aralığında) bakımsızlık sonucu bir bölümü yıkık ve oldukça harap bir durumdadır (Şekil 4.109) (Şekil 4.110). Haliç surlarının sözü edilen bölümündeki kalıntıları ve üzerindeki konutlar, günümüz mekânı içinde bütünleşmiş durumdadır. Sur duvarı yüksekliğini büyük ölçüde korumuştur. Üzerine inşa edilen yapılar nedeniyle; surlar strüktürel olarak da büyük ölçüde zarar görmüş ve harap durumdadır. Cephe üzerinde eklenen yapılar doğrultusunda sonradan açıldığı anlaşılan dörtgen pencere açıklıkları görülmektedir. Haliç'e bakan kuzey cephesi, bakımsızlık sonucu bitkilenme, kirlenme, malzeme

kayıpları ve strüktürel hasarlar nedeniyle bir bölümü yıkık ve harap durumda olup; anıt değerine ve sürekliliğine zarar vermektedir (Şekil 4.111) (Şekil 4.112).

Şekil 4. 109 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 110 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 111 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı, 1945 (Bülbül Arşivi, 2016)

Şekil 4. 112 29 ve 30 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

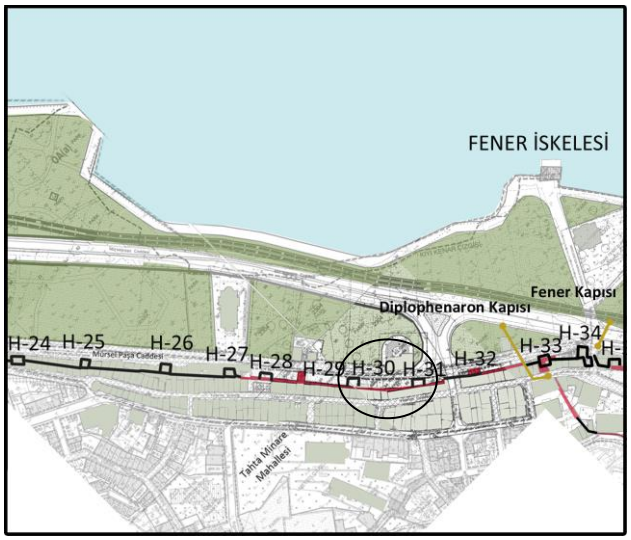

Şekil 4. 113 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

30 ve 31 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 30 numaralı burç ile 31 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.113).

Ada Parsel Analizi: 2306 ada 84,85,86 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Günümüze ulaşmayan 30 ve 31 numaralı burçlar arasında uzanan sur duvarı, Mürsel Paşa Caddesi'nin aksının kuzey yönünde konumlanmaktadır. Aynı zamanda günümüzde Kadın Eserleri Kütüphanesi olarak yeniden işlevlendirilen 17.-18. Yüzyıldan miras Fener Rum evlerinin karşısında yer almaktadır. Bir bölümü konutların altında; diğer bölümü ise tek parça halinde devam eden sur duvarının uzunluğu yaklaşık 43,50 m olarak ölçülmüştür. Konutların altında kalan bölümü yaklaşık 18 m olarak ve tek parça halinde devam eden bölüm ise yaklaşık 26 m'dir (Şekil 4.114) (Şekil 4.115). Üzerine inşa edilen yapıların "bina duvarı" olarak kullanılmakta olan bölümü stürktürel olarak hasarlı ve cephe yüzeyi bitkilerle kaplanmıştır (Şekil 4.114)

30 ve 31 numaralı burçlar arasında uzanan sur duvarının tek parça halinde devam eden bölümünde güney cephesi, toprak zemin altında kalmıştır. Sözü edilen bölümün sadece Haliç'e bakan kuzey cephesi görünebilmektedir. Sağır cephe yüzeyinde yapılan onarımlar sonucu kullanılan malzeme ile derz boşlukları kapatılmıştır. Bu bölümdeki

sur duvarının fiziksel bütünlüğü korunmuş olmasına rağmen; Cephe üzerinde yoğun bitkilenme ve büyüyen ağaçların anıtsal değer ve sürekliliğine zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.116) (Şekil 4.117).

Şekil 4. 114 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Yapıların Altında Kalan Bölüm (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 115 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Tek Parça Halinde Devam Eden Bölüm (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 116 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Sur Cephesi ve Malzeme Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 117 30 ve 31 Numaralı Burçlar Arasında Sur Cephesi ve Malzeme Durumu (Bilgiç, 2017)

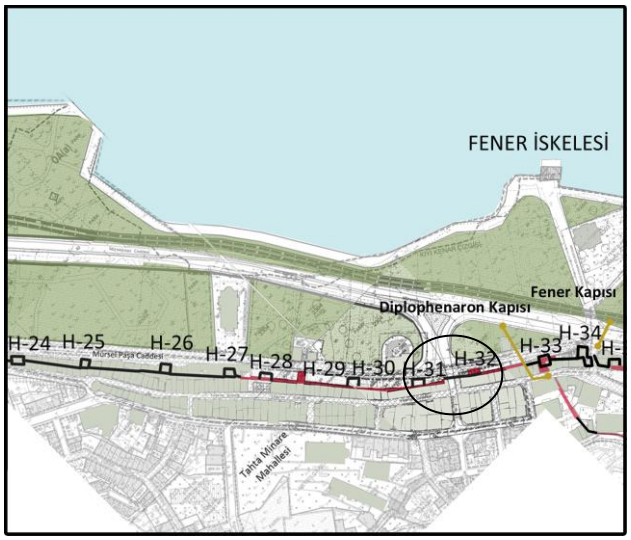

Şekil 4. 118 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

31 ve 32 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 31 numaralı burç ile 32 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.118).

Ada Parsel Analizi: 2306 ada 1,2,3,88,89,91 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: 31 ve 32 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının, günümüze ulaşmayan 31 numaralı burca yakın olan bölümü korunabilmiştir. 1929 tarihli Pervititch Haritasında surların iki cephesinin de etrafının yapılarla kaplı olduğu görülmektedir ve günümüzde sözü edilen yapılar yıkılmıştır. (Şekil 4.121) Kent içine bakan güney cephesi toprak zemin altında kalmıştır. Haliç'e bakan sağır kuzey cephesinde büyük ölçüde malzeme kayıpları görülmekte ve üst bölümleri bitkilerle kaplanmış durumda olması anıtsal değerinin büyük ölçüde kaybolmasına yol açmıştır. 31 ve 32 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı Şekil 4.119'de görüldüğü gibi bir yapı ile kesintiye uğramaktadır. Doğu yönünde uzanan surların 32 numaralı burca yakın bölümü günümüze ulaşmamıştır (Şekil 4.120).

Şekil 4. 119 31 ve 32 Numaralı Burçlar Arasındaki Surlar (Bilgiç, 2016)

Şekil 4. 120 31 ve 32 Numaralı Burçlar Arasındaki Surlar (Bilgiç, 2016)

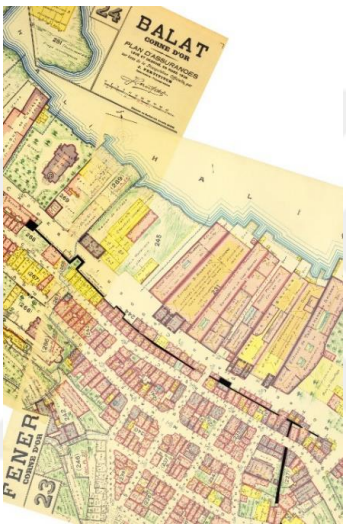

Şekil 4. 121 1929 Tarihli Pervititch Haritasında 31 ve 32 Numaralı Burçlar Arasındaki Surlar Etrafında Görülen Yapılaşma (Pervititch Haritası üzerinde düzenleyen Bilgiç, 2017

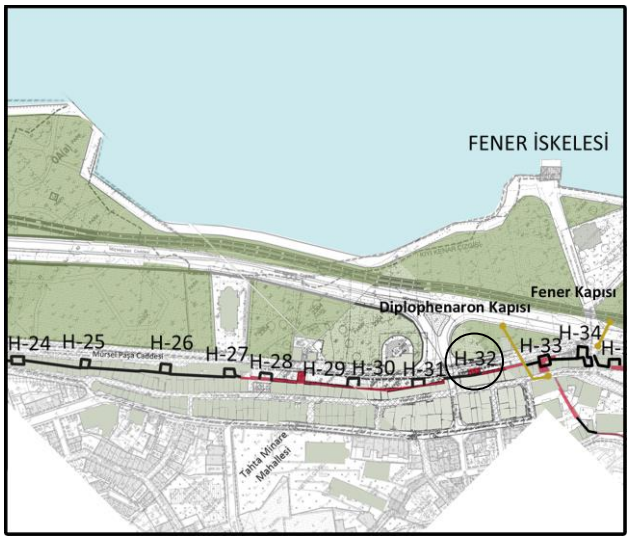

Şekil 4. 122 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

32 numaralı burç

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde varlığını koruyan 32 numaralı burcudur (Şekil 4.122).

Ada Parsel Analizi: 2305 ada 17 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Doğu-batı aksında uzanan sur üzerinde yaklaşık 4 m çıkıntı yapmaktadır (Şekil 4.123) (Şekil 4.124). Dörtgen planlı burcun dışarıdan ölçüleri, yaklaşık 9,4x 7,75 m'dir. Burca giriş Haliç'e bakan kuzey cephesinde sonradan açıldığı düşünülen bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapının üzerinde bir pencere açıklığı görülmektedir. Doğu ve batı cepheleri sağırdır. Burcun kent içine bakan güney cephesinin bir bölümü ve üstü yıkık ve bitkilerle sarılmış durumda olduğu görülmüştür (Şekil 4.126). Haliç'e bakan cephesi ile sahil yolu bitişiktir. Bu durum araç akışından dolayı tehlike arz etmektedir. Burcun Haliç'e bakan cepheleri üzerinde bakımsızlığa bağlı görülen malzeme kayıpları, aşınmalar ve kirlenme anıtsal değere zarar verdiği düşünülmektedir. Burcun batı cephesine yakın bir ağaç yetiştiği görülmüştür (Şekil 4.124). Şahıs mülkiyetinde olup; günümüzde kafe olarak yeniden işlevlendirildiği tespit edilmiştir. 11/9/1988 tarihli kurul kararıyla tescillenen burcun o dönemde imalathane olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.125). Anıtsal yapının iç mekânında, işlev değişimine göre düzenlemeler yapılmış ve çelik taşıyıcılı asma kat ile bağlantı elemanları ve ekler görülmüştür (Şekil 4.127) (Şekil 4.128) (Şekil 4.129).

Şekil 4. 123 1945 Yılına Ait 32 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Doğu Cephesi (Bülbül Arşivi, 2016)

Şekil 4. 124 Günümüzde 32 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey ve Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 125 1988 Yılına Ait Tescil Fişinde Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi Görünümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

Şekil 4. 126 32 Numaralı Burcun Batı Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 127 32 Numaralı Burcun İç Mekân Görünümleri (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 128 32 Numaralı Burcun İç Mekân Görünümleri (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 129 32 Numaralı Burcun İç Mekânında Eklenen Çelik Bağlantı Elemanları (Bilgiç, 2017)

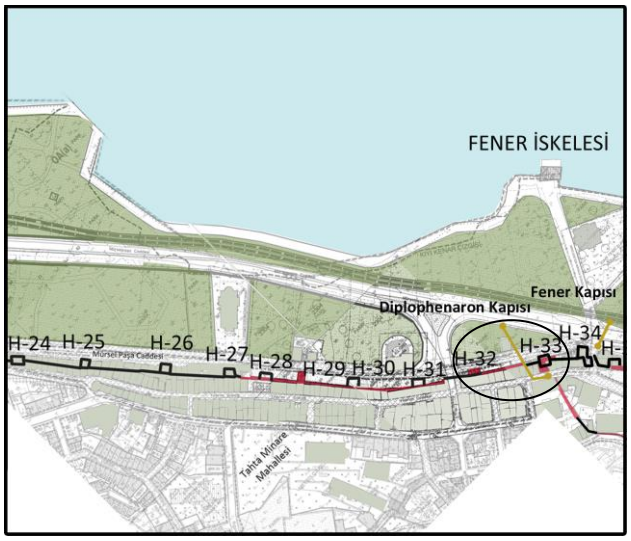

Şekil 4. 130 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

32 ve 33 numaralı burçlar arasındaki sur

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde varlığını koruyan 32 numaralı burç ile yıkılmış 33 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.130).

Ada Parsel Analizi: 2305 ada 12 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Sur duvarı, yaklaşık 33 m uzunluğundadır ve tek katlı bir yapı ile sonlanmaktadır (Şekil 4.134) Surun üzerinde inşa edilmiş tescilli ve tescilsiz olmak üzere yedi bina yer almaktadır. Bunlardan dört tanesi tescilli sivil mimarlık örneğidir (Şekil 4.131). Sur duvarının kent içine bakan güney cephesi üzerinde inşa edilen yapılar nedeniyle görülememiştir. 1929 tarihli Pervititch Haritasında sözü edilen bölümdeki surların, Haliç'e bakan cephesi yönünde günümüzde mevcut olmayan yapılarla kaplı olduğu görülmüştür (Şekil 4.133). Sözü edilen durum sonucunda günümüzde sur duvarının Haliç'e bakan kuzey cephesi oldukça harap durumda karşımıza çıkmaktadır. Sağır cephe üzerinde eski yapıların izleri görülebilmektedir. Üzerine inşa edilen yapılar nedeniyle strüktürel olarak hasar görmüş durumdadır. Oldukça harap durumdaki yapı üzerinde aşınma, malzeme kayıpları ve bitkilenme görülmektedir. Ayrıca sur duvarının cephesi üzerinde sonradan açıldığı düşünülen pencere açıklıkları görülmektedir (Şekil 4.131) (Şekil 4.134). Yapıların altında kalan sur duvarının 32 numaralı burca yaklaşık 24 m mesafede bir kapı açıldığı ve metal strüktürde bir saçak eklenti yer aldığı gözlemlenmiştir (Şekil 4. 131).

Şekil 4. 131 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarnın Haliç'e Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017)

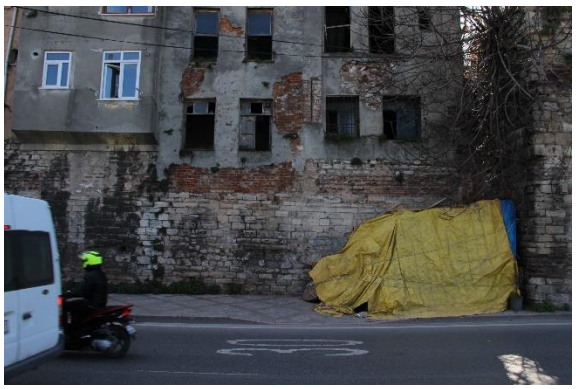

Şekil 4. 132 32 Numaralı Burca Bitişik Sur Duvarının Başlangıç Noktası (Bilgiç, 2017)

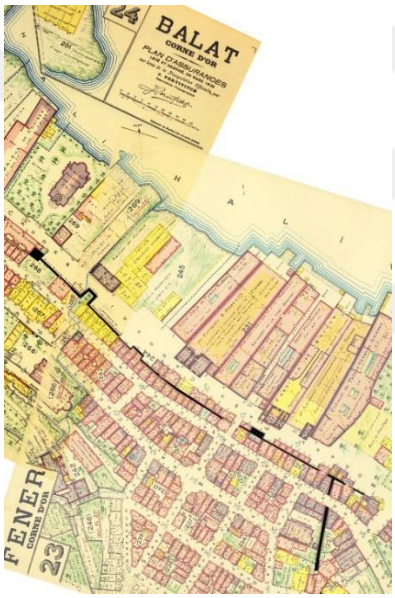

Şekil 4. 133 1929 Tarihli Pervititich Haritasında 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı Etrafındaki Yapılaşma (Atatürk Kitaplığı Arşivi, 2016)

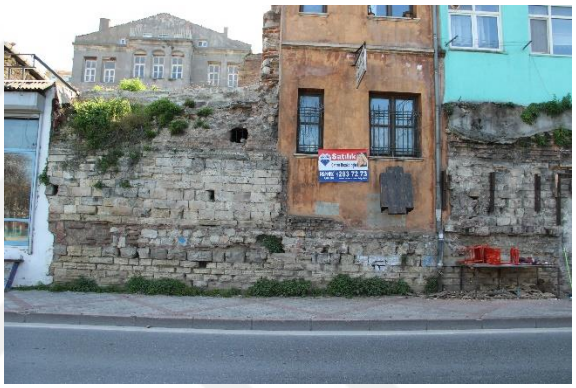

Şekil 4. 134 32 ve 33 Numaralı Burçlar Arasındaki Surların Bitiş Konumu (Bilgiç, 2017)

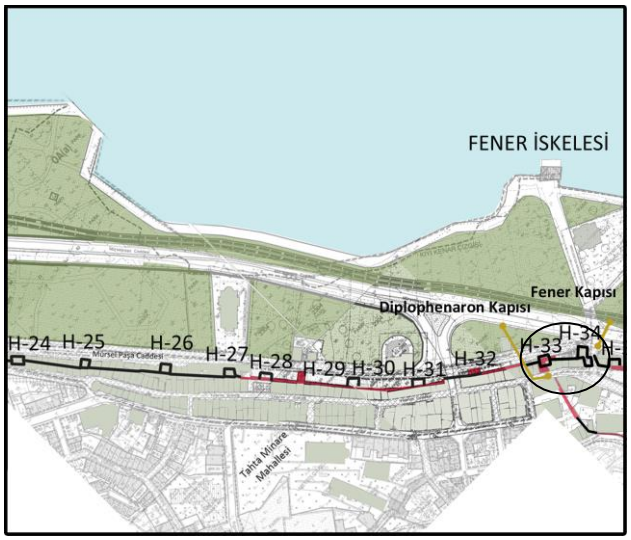

Şekil 4. 135 Fener semtinde varlığını koruyan Haliç Surları (Bilgiç, 2017)

33 ve 34 numaralı burçlar arasındaki sur

Konum Bilgisi: Haliç kıyısında Tahta Minare Mahallesi'nde, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 33 numaralı burç ile 34 numaralı burç arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.135).

Ada Parsel Analizi: 2305 ada 6 ve 7 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Haliç kıyısı boyunca ilerleyen tek sıra sur hattını, Petrion mıntıkasının iç surlarına bağlayan Haliç surlarının 33 numaralı burcu ve Fener Kapısı' nın batısındaki son burç olan 34 numaralı burç günümüzde yıkılmış durumdadır. Sözü edilen burçlar arasında yaklaşık 10 m uzunluğundaki sur duvarı varlığını korumaktadır (Şekil 4.136). Sur duvarına batı yönünde bitişik inşa edilmiş ticari mekânın cephesinin surun anıtsal değerini ve sürekliliğini zedelediği düşünülmektedir (Şekil 4.137). Benzer şekilde sur duvarının ön cephesi ile birlikte görüntü veren otobüs durağı da anıt değerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir (Şekil 4.137) Sağır sur cephesi üzerinde yoğun bitkilenme, malzeme kayıpları ve aşınma görülmektedir. Özellikle surun üst bölümü büyük oranda sarmaşıklarla kaplanmıştır (Şekil 4.136) (Şekil 4.137).

Şekil 4. 136 33 ve 34 Numaralı Burçlar Arasındaki Varlığını Koruyan Surun Haliç'e Bakan Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 137 33 ve 34 Numaralı Burçlar Arasındaki Varlığını Koruyan Surun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

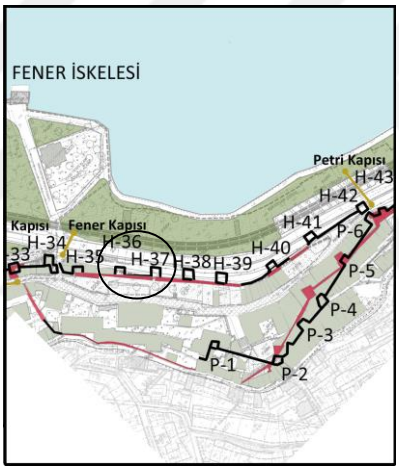

Şekil 4. 138 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

36-37 numaralı burçlar arasındaki sur

Konum Bilgisi: Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 36 ve 37 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.138).

Ada Parsel Analizi: 2301 ada 26 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Fener Patrikhanesinin Haliç' e bakan kuzey cephesi önünde alt kot boyunca uzanmaktadır. Günümüzde varlığını sürdürmeyen Fener Kapısı ile Petri Kapısı arasında yer alan Petrion Surları bölümünün deniz kıyısında uzanan sur duvarıdır. Günümüzde yıkılmış 37 ve 36 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının

uzunluğu yaklaşık 29 m'dir (Şekil 4.140) 37 ve 36 numaralı burçların geçmiş konumları tam olarak bilinmemektedir. Sözü edilen sur duvarının sadece Haliç'e bakan kuzey cephesi görülebilmektedir. Güney cephesi toprak zemin altında kaldığından görülememiştir. Doğu cephesine bitişik, restore edilmiş Fener evi ile Petrion mıntıkasının ön sur hattını oluşturan son bölümü sona ermektedir (Şekil 4.139) (Şekil 4.140). Büyük ölçüde yenilenmiş cephe üzerinde yoğun malzeme kaybı, aşınma ve üst bölümde yoğun miktarda bitkilerin kaplaması nedeniyle sur duvarının anıtsal değerini ve sürekliliğini yitirmesine neden olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.140).

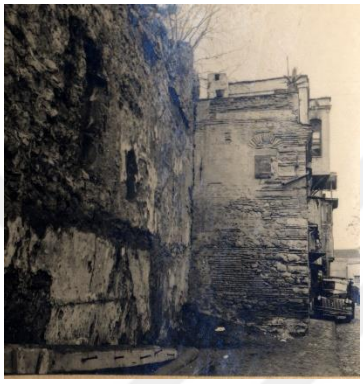

Şekil 4. 139 37 ve 36 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı 1945 Yılı Görünümü (Bülbül Arşivi, 2017)

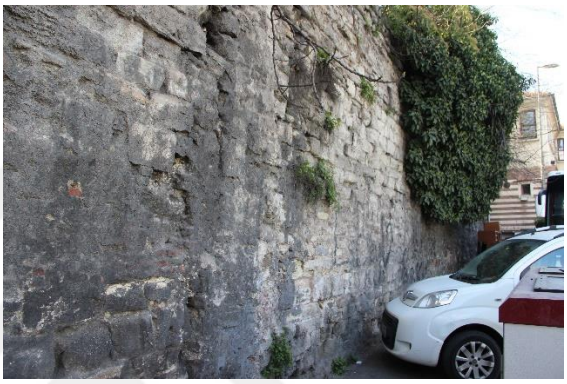

Şekil 4. 140 37 ve 36 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Haliç Cephesi (Bilgiç, 2017)

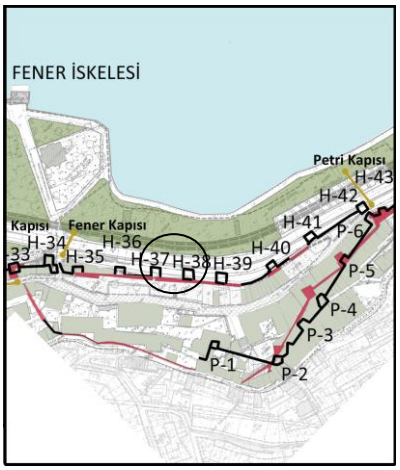

Şekil 4. 141 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

37-38 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde Teodosios Surlarının (439) günümüzde yıkılmış 37 ve 38 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.141).

Ada Parsel Analizi: 2301 ada 26 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 38 ve 37 numaralı burçların geçmiş konumları tam olarak bilinememektedir. Surların sözü edilen bölümünün yalnızca Haliç'e bakan kuzey cephesi görünebilmektedir (Şekil 4.142). Güney cephesi, toprak zemin altında kalmıştır. Haliç'e bakan tümüyle sağır cephe üzerinde malzeme kaybı, kirlenme, aşınma ve yoğun bitkilenme, surun anıtsal değerine zarar vermektedir. Sur duvarı büyük ölçüde yenilenmiş ve kullanılan taş malzeme deniz surlarının diğer bölümlerinden farklılık göstermektedir (Şekil 4.143). Şekil 4.142'de görüldüğü gibi cephe üzerinde görülen surların içine girilebilecek merdivenli bir geçit bulunmaktadır. Şekil 4.143'de görülebildiği gibi; surlar, araç yoluna bitişik olduğundan araç tehdidine açık durumdadır.

Şekil 4. 142 38 ve 37 Numaralı Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017)

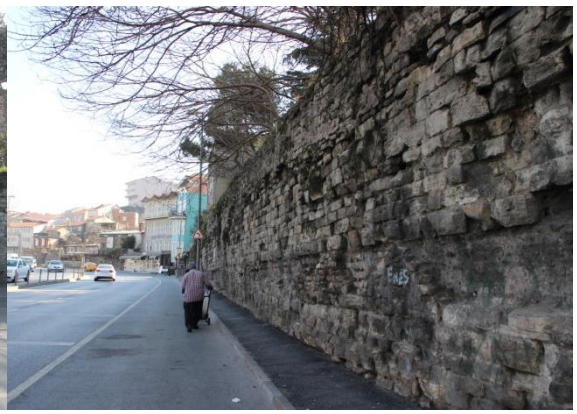

Şekil 4. 143 38 ve 37 Numaralı Burçların Arasındaki Sur Duvarı ve Çevresi (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 144 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

38-39 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde, alt kot boyunca uzanmaktadır. Petrion Surlarının, Haliç kıyısındaki deniz surlarının 39 ve 38 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır (Şekil 4.144)**.**

Ada Parsel Analizi: 2301 ada 21, 26 ve 15 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış durumda olan 38 ve 39 numaralı burçların yeri tam olarak bilinmemektedir. Sözü edilen bölümdeki surların sürekliliği, ilave duvar eklenmesiyle sağlanmıştır. (Şekil 4. 145) Surların sözü edilen bölümünün yalnızca Haliç'e bakan kuzey cephesi görünebilmektedir. Cephe üzerinde görülen malzeme kaybı, kirlenme ve yoğun bitkilenmenin surun anıtsal değerine zarar verdiği

düşünülmektedir (Şekil 4.145) (Şekil 4.146) Surların zemine yakın bölümünde çatlaklar görülmektedir. Şekil 4.147' de görülebileceği gibi yakın geçmişte surların üzerinde yer alan yapıların yenilendiği görülmektedir (Şekil 4.147). Cephe üzerine eklenen cam korkuluklar ve demir kapının surların anıtsal değerine zarar verdiği görülmektedir. Ayrıca sözü edilen bölümde Haliç silüetini etkileyen çok katlı yapılar görülmektedir (Şekil 4.145) (Şekil 4.146)

Şekil 4. 145 39 ve 38 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 146 39 ve 38 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 147 39 ve 38 numaralı surların çevre dokusunun yakın geçmişteki geçmiş durumu (https://www.panoramio.com/user/189913?photo_page=84 , erişim tarihi: 18.02.2017)

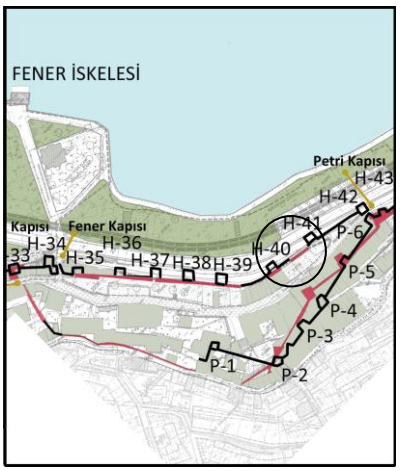

Şekil 4. 148 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

40 ve 41 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Ada Parsel Analizi: 2301 ada 22 parsel

Konum Bilgisi: Haliç kıyısındaki Petrion Surlarının, deniz surlarının 40 ve 41 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde, alt kot boyunca uzanmaktadır (Şekil 4.148)

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 42 ve 41 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ile 41 ve 40 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, beton bir eklenti ile birleştirilmiştir. (Şekil 4. 149) Sur duvarının uzunluğu yaklaşık 14 m.'dir. Sur duvarı üzerine ticari işlevli ek yapı, çelik döşemeli teras ve cam korkuluk eklenmiştir. Sözü edilen durumun sur duvarının anıtsal niteliğine zarar verdiği düşünülmektedir. Günümüzde surun kent içine bakan güney cephesi, bitişik yapılar nedeniyle görülememektedir. Sur duvarının sadece Haliç'e bakan kuzey cephesi görülebilmektedir. Oldukça bakımsız durumdaki sağır sur cephesinde yoğun malzeme kayıpları ve bitkilenme gözlemlenmiştir (Şekil 4.150)

Şekil 4. 149 41 ve 40 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarlarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 150 41 ve 40 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur ve Üzerine Eklenen Teras (Bilgiç, 2017)

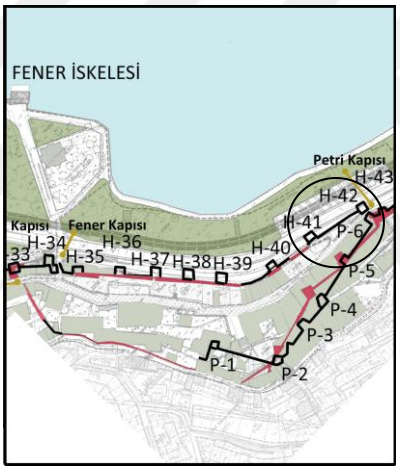

Şekil 4. 151 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

41 ve 42 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Ada Parsel Analizi: 2301 ada 23 parsel

Konum Bilgisi: Haliç kıyısındaki Petrion deniz surlarının 41 ve 42 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4. 151).

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 41 ve 42 numaralı burçlar arasında bütünlüğünü kaybetmiş sur duvarının uzunluğu yaklaşık 18 m olup; genişliği yaklaşık 3.30m.'dir (Şekil 4. 152) (Şekil 4. 153) Sur duvarının kent içine bakan güney cephesi ve Haliç'e bakan kuzey cephesi görülebilmektedir. Mevcut yapı stoğu sur duvarının

gerisinde kalmıştır. Sözü edilen sur duvarının kent içi yeşil alanı sınırlandırdığı görülmüştür. Haliç'e bakan kuzey cephesi üzerinde görülen malzeme kayıpları ve bitkilenmenin surun anıtsal değerine zarar verdiği düşünülmektedir. Kent içine bakan güney cephesi boyunca ot ve ağaçlar, surun kent mekânı içine algılanmasını engellemektedir (Şekil 4.152) (Şekil 4.153).

Şekil 4. 152 42 ve 41 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Genişliği (Bilgiç,2017)

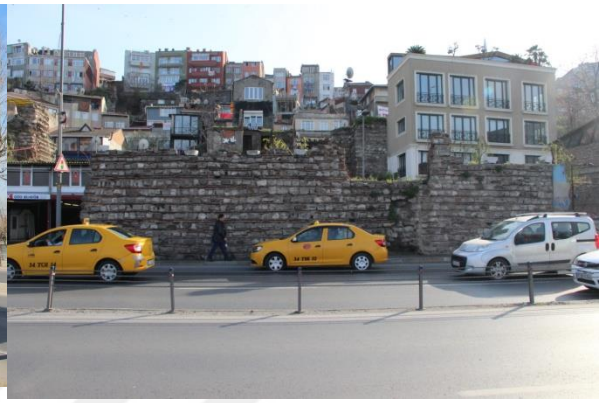

Şekil 4. 153 42 ve 41 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Uzunluğu (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 154 42 ve 41 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Kent İçine Bakan Cephesi ve Sınırladığı Yeşil Alan (Bilgiç, 2017)

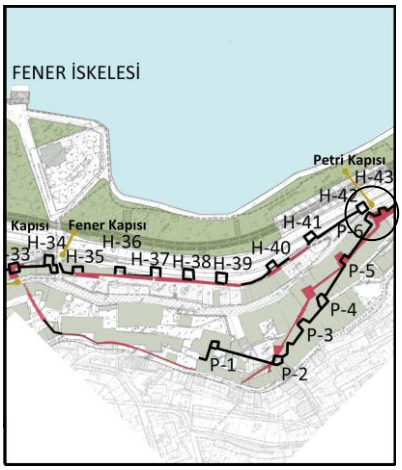

Şekil 4. 155 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

43 numaralı sur burcu

Konum Bilgisi: Haliç kıyısındaki Petrion deniz surlarının son burcu 43 numaralı burçtur. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.155).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 4 parsel.

Gözlemler ve Açıklamalar: MS 324' te Büyük Konstantinus döneminde inşa edilen Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 43 numaralı sur burcudur. Yeni Aya Kapısı ile Petrion Kapısı arasında ve Petrion Kapısı'nın batısındaki son burçtur. Günümüzde ise Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Çukur Mescit Sokak ile Abdül Ezel Paşa Caddesi arasında konumlanmaktadır. Dörtgen planlı burç, sur hattı üzerinden kuzey yönünde yaklaşık 4 m çıkıntı yapmakta olup; Haliç kıyısına bakan cephesinin uzunluğu yaklaşık 8 m'dir. Burcun günümüzde Haliç'e bakan kuzey cephesi ve doğu cephesi görülebilmektedir. Kentin iç kesimine bakan güney cephesi, toprak zemin altında kalmıştır. Batı cephesine bitişik "Fener evi" yer almaktadır (Şekil 4.156) (Şekil 4.157) Burç, tüm yüksekliği ile korunamamıştır. Burcun Haliç'e bakan cephelerinin üst bölümü yıkık durumdadır (Şekil 4.159). Doğu cephesinde 1 adet ve Haliç'e bakan kuzey cephesinde sonradan açıldığı anlaşılan 2 pencere yer almaktadır. Cephe üzerinde yoğun malzeme kayıpları ve bitkilenme gözlemlenmektedir (Şekil 4.157) (Şekil 4.158). Onarım sırasında zemine yakın bölümde derz boşluklarının kapatıldığı gözlemlenmiştir. Burç önünde yayaların kullanabileceği genişlikte bir yaya yolu düzenlemesi bulunmamakla birlikte aynı zamanda anıtlar; araç tehditine açık durumdadır (Şekil 4.158).

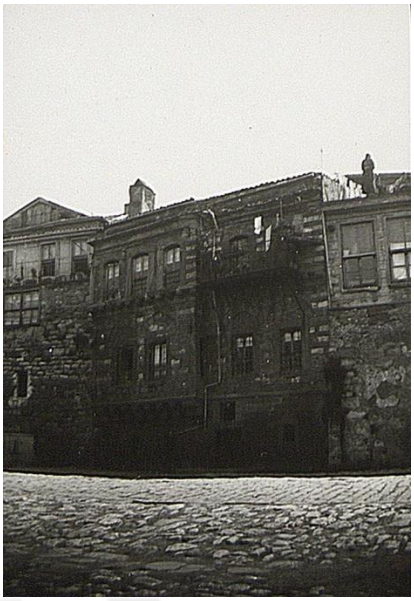

Şekil 4. 156 43 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 157 43 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 158 43 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 159 43 Numaralı Burcun Güney Cephesi (Bilgiç, 2017)

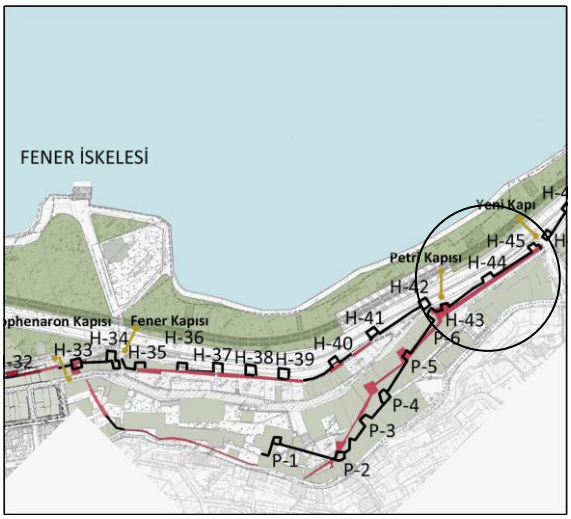

Şekil 4. 160 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

43 ve 45 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısındaki Petrion deniz surlarının son burcu 43 numaralı burç ile 45 numaralı burç arasında uzanan sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.160).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 1,2,3 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Varlığını koruyan 43 numaralı sur burcu ile günümüzde yıkılmış 44 ve 45 numaralı burçları arasında uzanan sur duvarıdır. Geçmişte Yeni Aya Kapısı'nın bulunduğu Miralay Nazım Bey Sokak' ın batı ucundan başlayarak 43 numaralı burca doğru uzanan sur duvarı, yaklaşık 90 m uzunluğunda ve 3,75 m kalınlığındadır (Şekil 4.161). Şekil 4.163.'de görülebileceği gibi sur duvarının kentin içine bakan güney cephesinin bir bölümü toprak altında kalmıştır. Haliç kıyısına bakan sur cephesi büyük ölçüde yenilenmiş; derzler kapatılmıştır (Şekil 4.162). Cephe yüzeyinde bitkilenme gözlemlenmektedir. Şekil 4.164'de görülebileceği gibi Haliç'e bakan cephesi üzerinde kapatılmış kemerli bir geçit ve içinde dikdörtgen betonarme çerçeve görülmektedir. Mevcut yüksek katlı yapı stoğu, sur duvarının gerisindedir (Şekil 4.161).

Şekil 4. 161 44 ve 45 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Kalınlığı (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 162 44 ve 45 Numaralı Burçlar Arasında Kalan Sur Duvarının Haliç' e Bakan Cephesi ve Yeni Malzeme Kullanımı (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 163 Sur Duvarının Zemin Altında Kalan Kentin İç Kısmına Bakan Bölümü (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 164 Sur Duvarı Üzerinde kapatılmış Kemerli Geçit (Bilgiç, 2017)

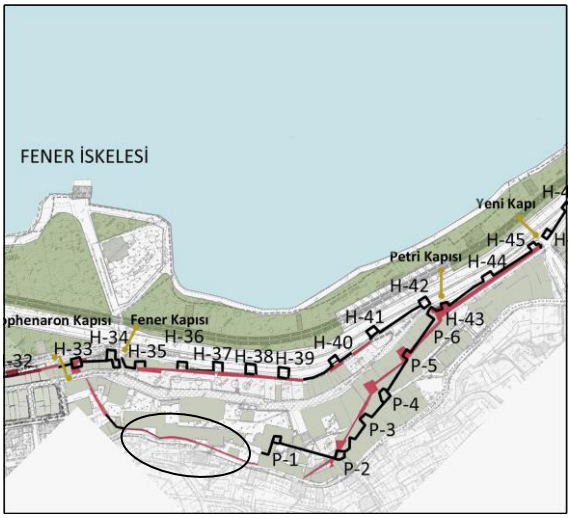

Şekil 4. 165 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

Petrion kara surları 1 numaralı burç ile 33 numaralı Haliç sur burcu arasındaki sur:

Konum Bilgisi: Haliç kıyısındaki Petrion deniz surlarının son burcu 43 numaralı burç ile 45 numaralı burç arasında uzanan sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, İncebel Sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.165).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 82 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Geçmişte Fener Kapısı ile Petri Kapısı arasında yer alan, yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen özel bir mıntıka olan Petrion Surlarının, kent içindeki ikinci sıra sur hattını oluşturan 1 numaralı sur burcu ile Haliç deniz surlarının 33 numaralı burcu arasında devam eden bölümüdür. Günümüzde sözü edilen sur duvarının Patrikhane doğrultusunda uzanan güney sınırını takip eden bölümü varlığını koruyabilmiştir (Şekil 4.167). Haliç surlarının sözü edilen bölümünün uzunluğu yaklaşık 100 m ve yaklaşık 1 m kalınlığındadır. Şekil 4.166.'da görüldüğü gibi Haliç surlarının özgün formuna ait mazgalları korunan tek bölümüdür. Yenilenmiş sur bölümü üzerinde demir korkuluk ve dikenli tel eklenmiştir. Sağır cephe üzerinde yer yer malzeme kayıpları ve bitkilenme gözlemlenmiştir (Şekil 4.167)

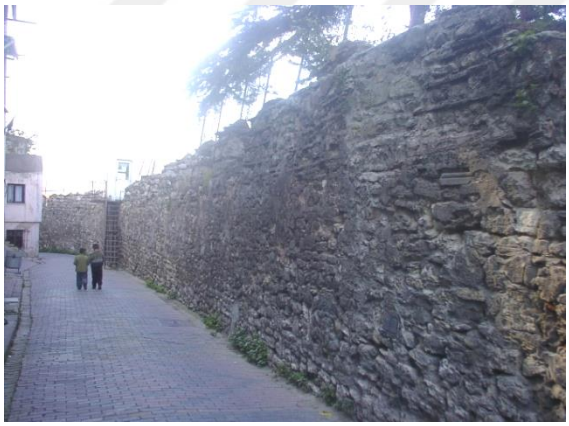

Şekil 4. 166 Patrikhanenin Güney Sınırını Belirleyen Surlara Ait Tescil Fişi Görünümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2017)

Şekil 4. 167 Sözü Edilen Surların Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

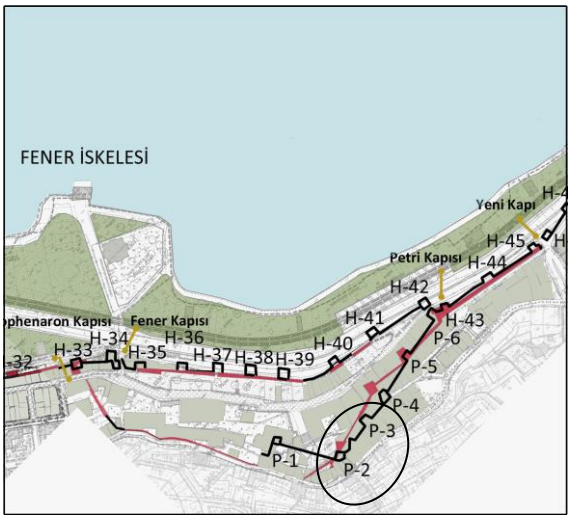

Şekil 4. 168 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

Petrion kara surlarının 2 ve 3 numaralı burçları arasındaki sur:

Konum Bilgisi: Petrion kara surlarının son burcu 2 ve 3 numaralı burçları arasındaki sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, İncebel Sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.168).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 75

Gözlem ve Açıklamalar: Geçmişte Petrion mıntıkasını çevreleyen iç kaleyi güney yönünde sınırlayan topoğrafyanın en yüksek noktasını oluşturan 3 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının bir bölümüdür. Günümüzde Özel Maraşlı Rum İlköğretim Okulu' nun arka bahçesinde yer almaktadır (Şekil 4.169). Sur parçasının güney cephesi bitişik yapılar nedeniyle görülememiştir. Üçgen forma sahip duvar kalıntısının kuzey cephesinin ise okulun arka duvarı ve bitişik yapılar nedeniyle bir bölümü görülebilmiştir (Şekil 4. 170). Sağır cephe üzerinde gözlemlenen bitkilenme ve malzeme kayıpları ile birlikte duvara bitişik inşa edilen yakın çevresindeki yapılar, sur parçasının anıtsal değerine zarar vermektedir.

Şekil 4. 169 Petrion iç bölgesinde yer alan 3 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

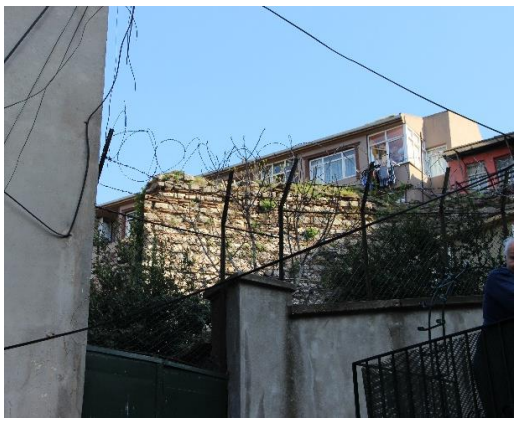

Şekil 4. 170 Petrion iç bölgesinde yer alan 3 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

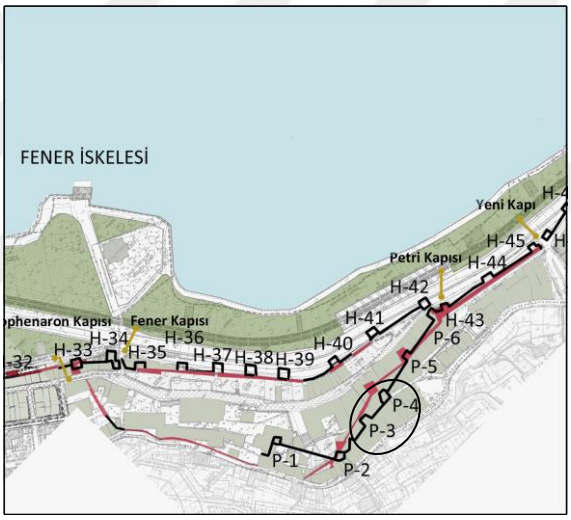

Şekil 4. 171 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

Petrion kara surlarının 3 ve 4 numaralı burçları arasındaki sur:

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 75

Konum Bilgisi: Petrion kara surlarının son burcu 3 ve 4 numaralı burçları arasındaki sur duvarıdır. Günümüzde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, İncebel Sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.171).

Gözlem ve Açıklamalar: Geçmişte Petrion surlarının kent içinde devam eden iç kaleyi güney yönünde sınırlayan Özel Maraşlı İlköğretim Okulu'nun yanında güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Bitişik inşa edilen yapılar ve yetişen ağaçlar nedeniyle günümüzde sur duvarının kuzey cephesinin bir bölümü görünebilmektedir (Şekil 4.172).

Şekil 4. 172 Günümüzde Petrion Surlarının 4 ve 3 Numaralı Burçları Arasında Kalan Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

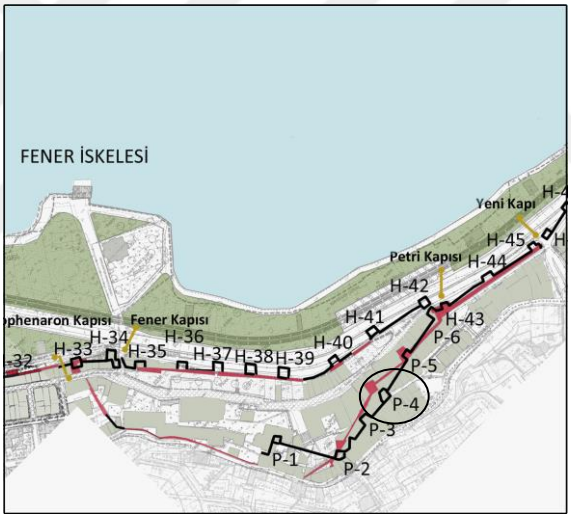

Şekil 4. 173 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

4 numaralı sur burcu

Konum Bilgisi: Petrion mıntıkası surlarının kent içindeki bölümünü oluşturan 5 ve 4 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve 4 numaralı sur burcudur. Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinden Dr. Sadık Ahmet Caddesi boyunca devam eden konut dokusu arasında konumlanmıştır (Şekil 4.173).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 68 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Sözü edilen bölümdeki surlar, güney ve doğu cephesine bitişik çok katlı yapılar ile batı cephesine bitişik eski Fener evi kalıntıları arasında

kalmıştır. Bu sebeple günümüzde sadece Haliç'e bakan cephesi görünmektedir (Şekil 4.174). Ancak yakın çevresinde ve bitişiğinde konumlandırılmış çok katlı yapılar ve ağaçlar Haliç cephesinden surların algılanmasını zorlaştırmakta ve anıtsal değerine zarar vermektedir. Sur önü, kamu insiyatifinde ikinci el eşya kullanım yeri olarak kullanılmakta olup; oldukça bakımsız durumdadır (Şekil 4.175).

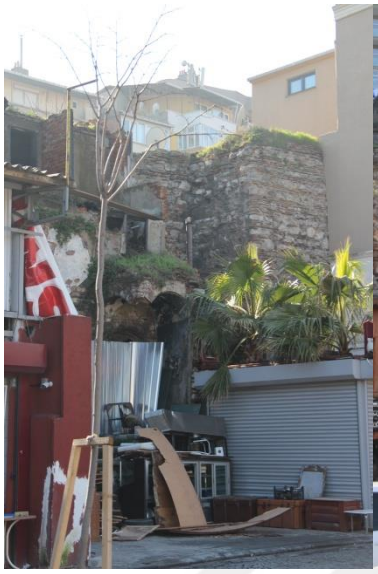

Şekil 4. 174 4 Numaralı Sur Burcu ve Bitişik Yapılaşma (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 175 4 Numaralı Sur Burcu ve Haliç 'e Bakan Cephesinin Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

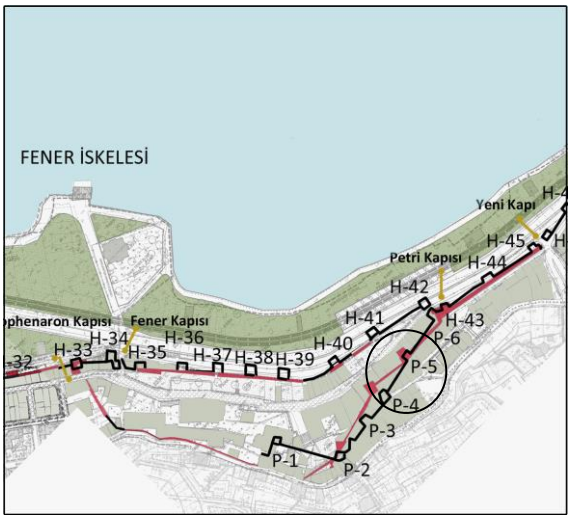

Şekil 4. 176 Petrion Mıntıkası Surlarının günümüze ulaşan bölümleri (Bilgiç, 2017)

Petrion kara surlarının 4 ve 5 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: Fener semtinde Abdi Subaşı Mahallesi'nde, Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinden Dr. Sadık Ahmet Caddesi boyunca devam eden konut dokusu arasında konumlanmıştır (Şekil 4.176).

Ada Parsel Analizi: 2262 ada 74

Gözlem ve Açıklamalar: Petri Kapısı' nın güneyinde, günümüzde yıkılmış 6 numaralı burç ile birleşmekte olan sur duvarı, yaklaşık 35 m boyunca iki ve üç katlı tescilsiz yapıların arasında devam etmektedir (Şekil 4.177) (Şekil 4.178). Kent içinde surların üst bölümü kuzey ve doğu cephesinde kalıntılar halinde görünebilmektedir. Sur duvarı, bitişik inşa edilen oto yıkama biriminin iç mekânında görülebilmektedir (Şekil 4.179) (Şekil 4.180). Haliç surlarının sözü edilen bölümünün, anıtsal değerleri ve özgünlüğü oldukça zarar görmüş ve varlığı ek yapıların uyumsuz işlev birlikteliği ile tehdit altında ve korunmasız durumda bırakılmıştır. Bitişik inşa edilen yapılar benzer şekilde anıtların görünmesini engellemektedir (Şekil 4.180) (Şekil 4.181).

Şekil 4. 177 5 Numaralı Burç ve 5 ve 4 Numaralı Burç Arasındaki Sur Duvarı ve Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 178 Sur Duvarı ve Bitişik Yapılaşma (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 179 2262 Ada 68 Parsel Üzerinde Haliç Surlarının Sözü Geçen Bölümü (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

Şekil 4. 180 Tamirhane olarak kullanılmakta olan yapı içinde sur duvarı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 181 Tamirhane olarak kullanılmakta olan yapı içinde sur duvarı (Bilgiç, 2017)

4.1.2.5.4 Ayakapı Semti Tarihçesi ve Haliç Surları

Bizans döneminde kentin yedi tepesinden beşincisi olan ve üzerine sonradan Sultan Selim Külliyesi' nin yapıldığı tepenin kuzeydoğu yamacının, Haliç ile birleştiği düzlükte kurulu olan Aya Kapı semti adını Hagia Theodosia (Gül Cami) Kapısı'ndan almaktadır. Bugünkü haliyle semt de kapı da Ayakapı adıyla bilinmektedir. Haliç'in güney yakasında, Cibali ile Fener arasında yer alan semt bugün Fatih İlçesi'ne bağlı Küçük Mustafa Paşa Mahallesi sınırları içindedir [108]. Reşat Ekrem Koçu (1965)' de 1934 Belediye Şehir Rehberinde semtin "Ayakapu" olarak isimlendirildiğini yazmıştır [109].

Haliç kıyısındaki diğer semtlerde olduğu gibi, Ayakapı'da da 15. yüzyıl sonlarından itibaren, Anadolu ve Rumeli'den gelen Rumların bir kısmı buraya yerleştirilmiştir ve tarihsel süreçte azınlık nüfusun yoğun yaşadığı bir semt olarak bilinmektedir. Ayakapı sahilinde de Rumlar'ın konakları bulunmaktadır. Hovhanesyan, Ayakapı İskelesi'nin pek kullanışlı ve işlek olmadığını, Ayakapı'dan Fener ve Balat'a uzanan yolun üzerinde Rum zenginlerinin ve Eflak-Boğdan beylerinin sıra evlerinin ve yeniçeri kulluğunun da burada olduğunu belirtmektedir [87]. Aya Kapısı'nın iç tarafında, Küçük Mustafa Paşa' da ise Ermeniler yaşamıştır [94].

Semtin iç kesimlerinde de yer yer Müslüman mahalleleri kurulmuştur. Fetihten sonra birkaç mescit yapılmış ve çevresinde mahalleler kurulmuştur. Bugünkü Mustafa Paşa Caddesi'nde Molla Hüsrev Mescidi, Mustafa Paşa Hamamı, sura bitişik olan Sekbanbaşı Mescidi yapılmıştır [36] Kapının adının da kiliseye adını veren Aya Theodosia Kilisesinden aldığı bilinmektedir. 1490'da cami haline dönüştürülen, bugünse Gül Camii diye anılan ve semtin Bizans döneminden kalma en önemli yapısıdır [108].

Fethi izleyen yıllarda kentin diğer kesimlerinde olduğu gibi Ayakapı'da da yoğun imar faaliyetleri yaşanmıştır. Sarkis Sarraf Hovhannesyan, Ayakapı Kapısı'nın iskelesi olmadığını yazmıştır. Kıyıda salhaneler, bir mumhane ve deniz güvenliğinden sorumlu bir kulluk yer almıştır [87]. Fener'e doğru bir sonraki kapı olan Yenikapı'da ise; Fatih ve Sultan Selim'deki konaklarda yaşayan yüksek tabakadan kişilerin sandallarla deniz gezintisi yapmak için kullandıkları bir iskele olduğunu ve buradaki sahile pek çok insanın dinlenmeye ve gezmeye geldiğini yazmıştır [107].

İstanbul'un diğer semtleri gibi Ayakapı da sık sık yangın felaketine maruz kalmış, özellikle Haliç kıyısında çıkıp, sert poyraz rüzgârı nedeniyle kentin iç bölümüne yayılan

büyük yangınlarda önemli ölçüde hasar görmüştür [41]. Ayakapı görülen önemli yangınlar Çizelge 4.4' de gösterilmiştir.

Çizelge 4. 6 Ayakapı semti ve çevresinde yaşanan yangınlar

1721: Küçük Mustafa Paşa yangını
1724: Küçük Mustafa Paşa Hamamı ve çevresindeki yangın.
1729: Balat'ta çıkan ve tüm gün süren yangın, Eyüp ile Edirnekapı arasını etkilemiştir ve şehrin sekizde biri yanmıştır.
1732 Ayakapı yangınında ise Ayakapı ile Yenikapı arasındaki tüm binalar yanmıştır. (Koçu,1965)
1733: Ayakapı' da çıkan küçük çaplı bir yangın çıktığı bilinmektedir.
1753: Sur içi ve sur dışı olmak üzere bütün Ayakapı yanmıştır [98].
1782: Gül Camii çevresinde çıkan ve iki gün boyunca durdurulamayan yangın, Haliç kıyısında çok sayıda (20.000) yapının yok olmasına sebep olmuştur. (1633 Cibali yangınından sonra yaşanan ikinci büyük yangın)
1854-1876 yılları arasında yine Küçük Mustafa Paşa, Cibali ve Fener bölgesini etkileyen yangınlar görülmüştür.
1918'de yine Sultan Selim'de çıkan yangın Fatih'e kadar ilerlemiştir [41].

Haliç'in tarihi boyunca önemli Hıristiyan yerleşimlerinden biri olan Aya Kapı, diğer tarihi Haliç semtleri gibi Osmanlı'nın son döneminde çekiciliğini kaybetmiştir. Zenginleşen azınlık nüfus, Tarabya, Kuruçeşme, Arnavutköy, Kadıköy, Adalar ve Şişli gibi semtlere taşınmaya başlamıştır. 19. YY'da yaşanan yangınlar dolayısıyla tarihi semtin dokusu yeniden düzenlenerek ızgara plan sistemine kavuşturulmuştur (Şekil 4.85). Eski canlılığını kaybeden Haliç sahillerinde, orta halli gayrimüslimler kalmıştır. Memur, zanaatkar ve küçük tüccardan oluşan halk, yangınlardan sonra oluşturulan 19. ve 20. Yüzyıla tarihlenen Fener'deki benzerlerine göre daha mütevazi boyutlarda ve orta halli kullanıcılara hitap eden gösterişsiz kagir sıra evlere yerleşmiştir. 1980'li

yıllarda Haliç'te gerçekleştirilen geniş çaplı temizleme sonucu Ayakapı kıyısında yer alan yapılar yıkılarak; yeşil alanlara dönüştürülmüştür [108].

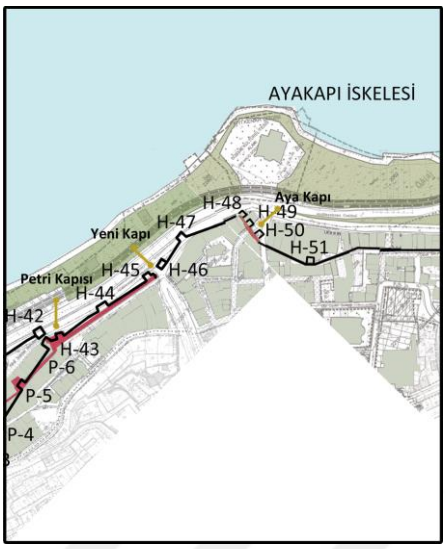

Şekil 4. 182 Ayakapı semtinde varlığını sürdüren sur kalıntıları (Bilgiç, 2017)

Yenikapı Kapısı (Bab-ı Cedid): Günümüzde mevcut olmayan kapı, Ayakapı Kapısı'nın yaklaşık 50 m kadar batısında yer almaktadır. Fetihten sonra Kanuni döneminde 45 ve 46 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı yıkılarak ya da burada bulunan eski bir Bizans poterni genişletilerek açıldığı bilinen bir Osmanlı Kapısı'dır. Marmara sahilinde bulunan ve aynı adı taşıyan kapıdan ayırt etmek için buna İçeri Yenikapı da denilmiştir [83]. Sözü edilen kapıdan içeri girilince; Sultan I. Süleyman'ın babası Sultan I. Selim adına yaptırmış olduğu Sultan Selim Camii' ne ulaşılmaktadır. Yanına bir imaret, mektep, hamam, darüzziyafe ve medrese yapılan Sultan Selim Camii'nin 1520/21 yıllarında başlanan inşaatı, 1526/27 senesine tamamlanmıştır [76]. Günümüzdeki sözü edilen kapı ve üzerinde bulunduğu sur duvarının kentsel mekân içindeki izleri tamamen silinmiştir.

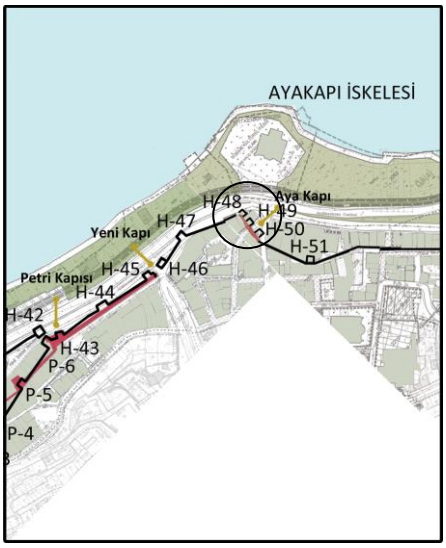

Şekil 4. 183 Ayakapı Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

48 ve 49 numaralı burçlar arasındaki sur

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 48 ve 49 numaralı burçları arasında sur duvarı kalıntısıdır. Günümüzde ise Ayakapı semti içinde, Küçük Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Haraççı Başı sokak ile Aya Kapı Caddesinin kesiştiği yol aksından Abdül Ezel Paşa Caddesine açılmakta olan sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.183).

Ada Parsel analizi: 2259 ada 5 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 49 ve 48 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, Haliç'e dik bir doğrultuda uzanmakta ve yaklaşık 11 m uzunluğundadır. (Şekil 4.184) (Şekil 4.185) 48 ve 49 numaralı burçlar arasında uzanan sur duvarının sürekliliği, batı yönünde bitişik inşa edilen eski Ayakapı Karakolu ve Ayakapı Mescidi olarak isimlendirilen yapılarla kesintiye uğramaktadır. Duvarın doğu cephesi yapışık iki ve üç katlı yapılardan dolayı görülememektedir. Bu nedenle günümüzde sadece batı ve kuzey cephesinin bir bölümü ek yapılar üzerinde görülebilmektedir (Şekil 4. 184) (Şekil 4.185). Surun batı cephesine bitişik; Resim 98 ve 99'da görülen ticari işlev yüklenmiş tescilsiz yapının Haliç' bakan cephesinde ve iç mekânında surları görmek mümkündür. (Şekil 4.186) Günümüzde yapılara ait duvar olarak kullanılmakta olan sur duvarı, işlevsel özgünlüğünü kaybetmiş ve anıtsal değeri tehdit altındadır. Sur duvarı büyük ölçüde yenilenmiş; malzeme kayıpları ve cephe yüzeyinde hasarlı bölümler görülmektedir (Şekil 4.187).

Şekil 4. 184 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının 20.yüzyıl Sonundaki Durumu (Alan Yönetimi Arşivi, 2016)

Şekil 4. 185 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

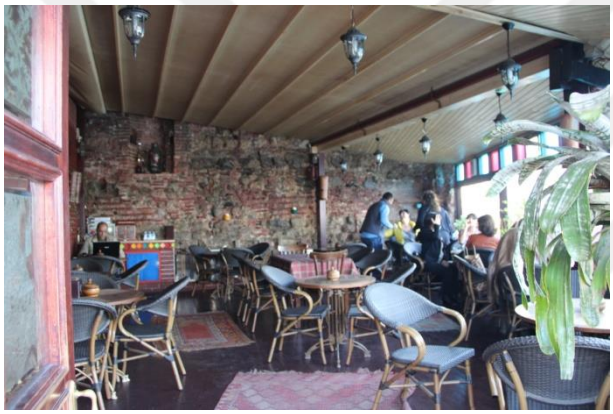

Şekil 4. 186 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının, Ticari İşlev Yüklenen Bitişik Yapının İç Mekanındaki Görünümü (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 187 49 ve 48 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Suvarının, Ticari İşlev Yüklenen Bitişik Yapının Cephesindeki Görünümü (Bilgiç,2017)

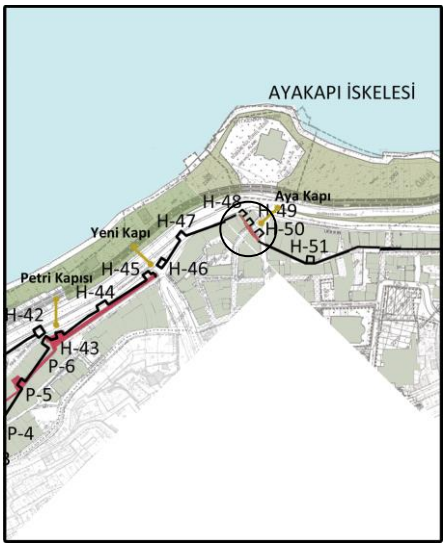

Şekil 4. 188 Ayakapı Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve Ayakapı Kapısı (Porta Aya Theodosia)

Konum Bilgisi: Ayakapı semti içinde Küçük Mustafa Paşa Mahallesi'nde Haraççı Başı sokak ile Aya Kapı Caddesinin kesiştiği yol aksından Abdül Ezel Paşa Caddesine açılan sokak üzerinde konumlanmıştır. Günümüzde kent mekânı içinde izleri silinmiş 50 ve 49 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı kalıntısıdır (Şekil 4.188).

Ada Parsel analizi: 2259 ada 5 parsel

Gözlemler ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış 50 ve 49 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı üzerinde Haliç Surlarının günümüzde ulaşan iki kapısından biri olan Aya Kapı açıklığı bulunmaktadır. Aya Theodosia Kapısı, adını Aya Theodosia (Gül Cami) Kilisesi veya Aya Theodora Kilisesinden almıştır [83]. Benzer şekilde kapı da bugünkü Ayakapı semtine adını vermiştir. Bizans döneminde kentin bu kesiminde Deksiokratinai adlı bir semt bulunması nedeniyle Deksiokrates Kapısı olarak da anıldığı bilinmektedir. Bugünkü durumuyla kapı, iki dikmenin üzerine oturtulmuş bütün taş bir lento ile lentonun üzerindeki yükü azaltmak amacıyla yapılmış tuğla bir kemerden oluşmaktadır. Gerek dikmelerin gerek lentonun dış yüzünde bir zamanlar yuvarlak ya da dikdörtgen çerçeveler içinde bazı kabartma figürlerin bulunduğu yazılmıştır ancak günümüzde harap duvar cephesi içinde görünmemektedir [83] (Şekil 4. 191) (Şekil 4.192).

Kapı, günümüzde eski Ayakapı Karakolu'nun güneyinde yer almakta ve Ayakapı Mescidine bitişik durumdadır (Şekil 4. 189) (Şekil 4.190) Sur duvarını uzunluğu

yaklaşık 17 m olup; kent içine bakan kalınlığı 2,1 m'dir (Şekil 4.196). Sur duvarı üzerinde açılmış kapının genişliği ise yaklaşık 4 m'dir. Sur duvarının önünde; 1923 tarihine dayanan Cumhuriyet çeşmesi mevcuttur. Haliç'e bakan batı cephesi önü araç otoparkı olarak kullanılmakta ve sözü edilen durum surun anıt değerine ve bütünlüğüne zarar vermektedir. Aynı zamanda sur duvarının cephesinde kirliliğe sebep olmaktadır. Sur duvarının hem Haliç'e bakan kuzey cephesinde hem de kent içine bakan güney cephesi üzerinde yoğun bitkilenme, kirlenme ve malzeme aşınması sonucu derzlerin kaybolduğu gözlenmiştir. (Şekil 4. 192) Bunun yanı sıra surların etrafında bulunan araçlara yönelik tabelalar ve cephsi üzerine asılan aydınlatma elemanları ve kablolar, anıtsal değerini zarar olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 4. 196) Özellikle duvarın, kent içindeki bölümünde niteliksiz yapılar nedeniyle surun sürekliliği anlaşılmamaktadır (Şekil 4. 193) (Şekil 4. 194).

Şekil 4. 189 49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bülbül Arşivi,2016)

Şekil 4. 190 49 ve 50 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017)

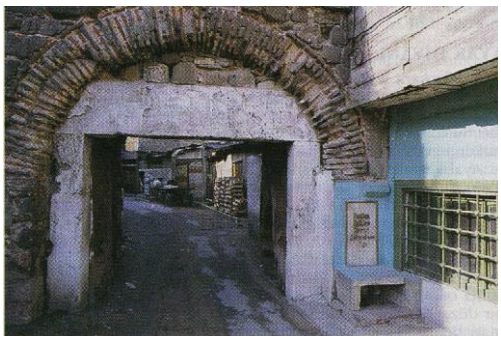

Şekil 4. 191 Ayakapı Kapısı, 1993 Durumu, (Anonim, 1994)

Şekil 4. 192 Ayakapı Kapısının 2017 Durumu(Bilgiç,2017)

Şekil 4. 193 20. Yüzyıl Başında 50 ve 49 Numararalı Burçlar Arasındaki Aya Kapı Açıklığı ve Kereste Atölyeleri (Alan Yönetimi Arşivi, 2017)

Şekil 4. 194 50 ve 49 Numararalı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı ve Aya Kapı Açıklığı (Bilgiç, 2017)

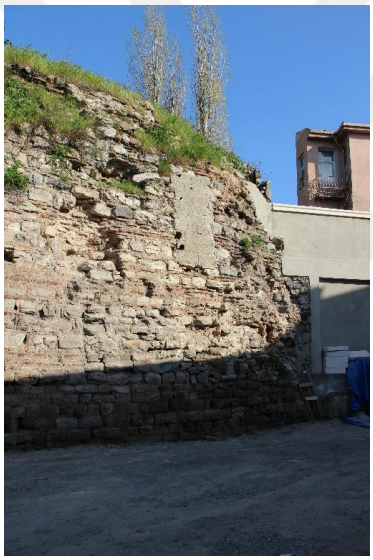

Şekil 4. 195 49 ve 50 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Kent İçine Bakan Cephesi (Bilgiç, 2017)

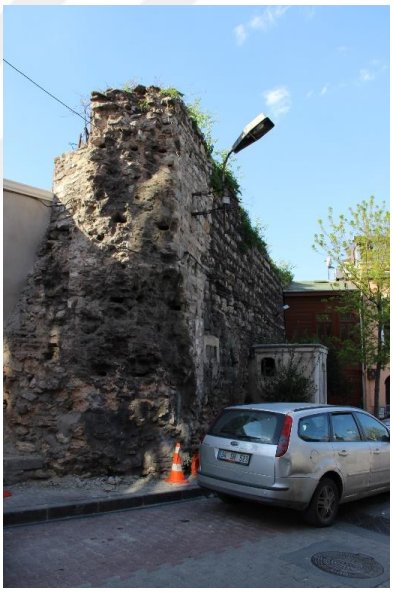

Şekil 4. 196 Sur Duvarının Kent İçine Bakan Kalınlığı (Bilgiç, 2017)

4.1.2.5.5 Cibali Semti Tarihçesi ve Haliç Surları

Haraççı Kara Mehmed mahallesi ile Küçük Mustafa Paşa mahallelerinin eteklerinde Haliç'in batı kıyısında kıyısında kurulmuştur. Kuzeyinde Haliç'e paralel Abdülezel Paşa caddesi ve Hisar altı sokak ile sınırlanmıştır. Unkapanı'ndan Eyüp'e doğru Haliç'in batı kıyısında kalan semtin karşı yakasında Kasımpaşa, güneyinde Atatürk

Bulvarı, güney-batı ve batısında Zeyrek sit alanı, kuzeyinde Fatih ile doğusunda Ayakapı sınırlanmıştır [110].

Cibali'de yerleşim, kıyıdan başlayarak iç kesimlere; yeni evler ve sokaklar eklenerek gerçekleştiğinden planlı bir şekilde gelişmediği düşünülmüştür. Cibali sokakları dar ve kıvrımlı bir özellik gösterirken, aynı zamanda sokaklarla birleşen adalar, bu düzensizlik sonucu etrafında bir dizi sıra evin konumlandığı çıkmaz sokakları da oluşturmuştur. İstanbul'un topoğrafik özelliklerinin de etkisiyle, pek çok semtinde olduğu gibi, sokak ve yerleşim dokusuna organik özelliklere sahiptir.

Cibali semtinin, ismini Fatih döneminde Bursa Subaşısı Cebe Ali Bey'den aldığı tahmin edilmektedir. Cebe Ali Bey'in fetih sırasında buradaki sur kapısından şehre girişi efsanevi bir anlatımla bugüne gelmiştir. 1495 yılında burada Seferikoz Mescidi yapılmıştır. 15. yüzyıl, İstanbul'un fethinden hemen sonra, şehrin nüfusunu belirlemek amacıyla diğer bölgelerden buraya gelenler arasında bulunanlardan Rumeli'den, Üsküp'ten gelenler, Cibali'deki Üsküp mahallesine yerleştirilmişlerdir. 16 ve 17. yüzyıllarda Haliç'in kıyısındaki bütün semtler gibi halk ve devlet için önemli insanların yaşadıkları bir bölge olmuştur. Osmanlı devlet adamlarının bazıları ve aralarında Kaptan-ı deryalarında olduğu pek çok ünlü burada ikamet etmiştir [110].

Azınlık nüfusun yoğunlukta olduğu semt, fetihten sonra değişmeye başlamıştır. Hovhannesyan, 18. Yüzyılda Cibali Kapısı ile Aya Kapısı arasında hem sur hem de deniz tarafında evler olduğunu, bu evlerde çok sayıda Rum ve az sayıda Yahudinin yaşadığını belirtmiştir [87]. Bununla birlikte 17. Yüzyıldan itibaren Unkapanı-Küçükpazar-Cibali semtleri Karadeniz kıyılarından, bilhassa Bartın, İnebolu ve Cide'den gelen halkın yerleştiği görülmüştür. Haliç kıyısının aşağı bölümü Türk döneminde ticaret ve iş bölgesi haline gelmiş, Müslümanların yerleşimiyle 15. Yüzyıldan itibaren cami ve mescid gibi dini yapılar artmaya başlamıştır [85].

17. yüzyılda Cibali iskelesine, halkın her türlü ihtiyacını karşılayacak ürünlerin geldiği; Cibali kıyılarında kalafat yerlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemde tekneleri kalafatlamakta kullanılan yanıcı maddeler depolanmıştır. Unkapanı ile Cibali arasındaki sahilde ordunun ve donanmanın ihtiyacı olan araç gereçler ve silahların üretildiği İstanbul'un en eski tüfenkhane ve baruthanesi Kanuni Sultan Süleyman tarafından burada inşa ettirilmiştir. Bu sebeple Cibali'de birçok büyük yangın çıkmış ve kent merkezine doğru yayılmıştır. Bu yangınların en büyüğü, 1633'te Cibali Kapısı dışında

çıkmış; Cibali Kapısı'nı, Ayakapısı'nı ve Küçük Mustafa Çarşısı'nı yok etmiş; Unkapanı, Zeyrek, Fatih, Saraçhane semtlerine yayılmıştır. Devam eden zaman içinde Cibali'de 1718, 1724, 1756, 1782, 1833'te Cibali Kapısı'nda ve 1918'de Cibali-Fatih'te olmak üzere büyük yangınlar çıkmış ve semtteki birçok binanın yanarak kaybolmasına neden olmuştur. Osmanlı döneminde İstanbul'da dar sokakların, ahşap evlerin ve kalabalık nüfusun da etkisiyle yangın çok sık görülen ve beraberinde birçok ekonomik ve toplumsal sorunu getiren bir olay olmuştur [110].

19. yüzyıl sonunda Haliç kıyılarında sanayi işlevi yer almaya başlamıştır. Sur içi kıyılarda, sanayi ile ticaret işlevleri iç içe girmiştir. Sözü edilen kıyılarda önceden beri var olan bir takım küçük imalat birimleri, gelişen teknolojiler sonucu fabrikaya dönüşmüştür. 18. Yüzyılda sur içi kıyılarında yer alan sınırlı sayıdaki sanayi yapılarının arasında, küçük çapta ticaret faaliyetleri ve gayrimüslim konut alanları da işlevlerini devam ettirmişler fakat sanayi işlevinin etkisi; sosyal ve fiziksel yapıda değişimler görülmesine neden olmuştur [38].

Özellikle Tütün Fabrikasının yapımı için Cibali'de yer seçilmesi, önceki dönemlerde canlı bir ticaret ve gayrimüslim bölgesi olan çevreyi, sanayi tesislerinin çoğunlukta olduğu bir yerleşime dönüştürmüştür. Bölgeye sanayi çalışanlarının yerleşmeye başlamasıyla maddi durumu iyi olan Gayrimüslim nüfusun oranı azalmış, Müslüman nüfusun artışı görülmüştür. 1965 yılında Reşat Ekrem Koçu, burada yer alan tütün atölyelerinin çalışan nüfusun bölgede toplanmasına neden olduğunu; kalabalık, keşif ve iskân bölgesi olagelmiş semt olarak tanımlamıştır [111] (Şekil 4. 197).

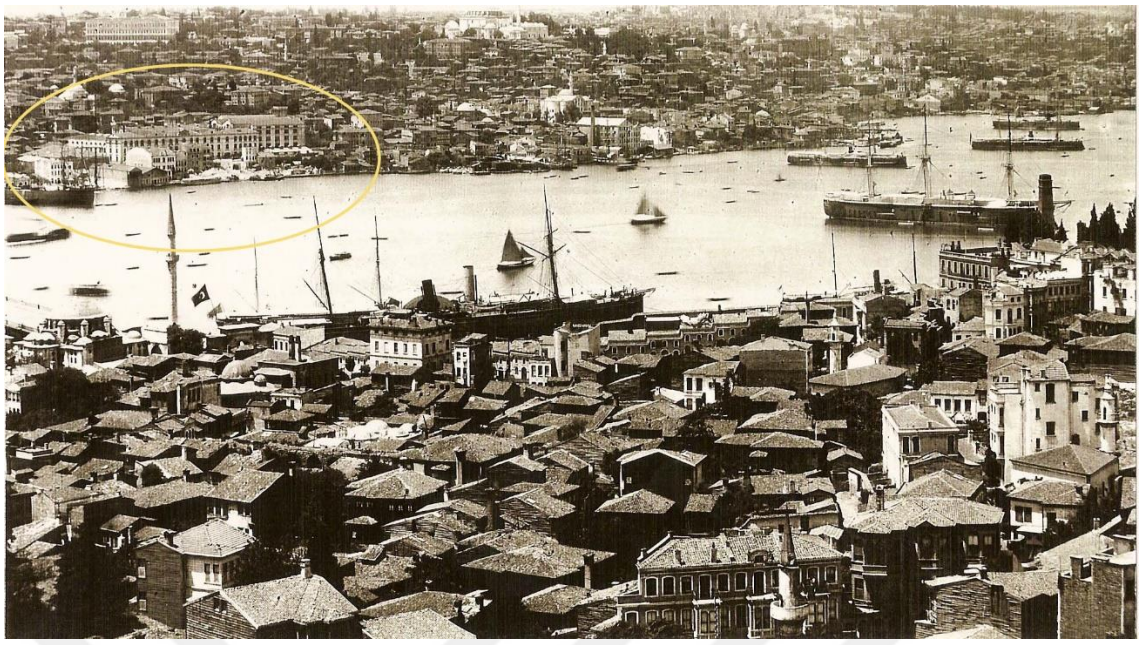

Şekil 4. 197 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Cibali (Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi,2016)

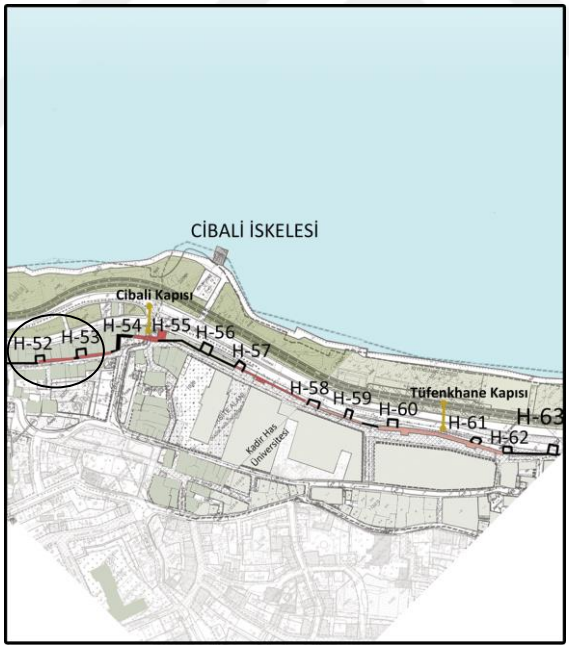

Şekil 4. 198 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

52 ve 53 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen, Petrion mıntıkası ile Sarayburnu arasında uzanan sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 52 ve 53 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır. Aya Kapı ile Cibali Kapı arasında

uzanmaktadır. Günümüzde ise Haraççı Kara Mehmet Mahallesinde Haliç kıyısından geçen Abdül Ezel Paşa Caddesi'nin kentin iç bölümündeki paraleli olan Cibali Şerefiye Sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4. 198).

Ada Parsel numarası: 2208 ada 7 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 53 ve 52 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı fiziksel bütünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş olup; Şekil 4. 198'de görüldüğü gibi zemine yakın bir bölümü varlığını sürdürmektedir. Sur duvarının uzunluğu yaklaşık 32 m olarak ölçülmüştür. Sur duvarının Haliç'e bakan kuzey cephesi önünde sur duvarına bitişik iki ve üç katlı yapılar bulunmaktadır. Bu nedenle günümüzde sadece kent içine bakan güney cephesi görünebilmektedir. (Şekil 4.199). Sözü edilen bölüm, büyük ölçüde hasarlıdır. Cephe üzerinde gözlemlenen yoğun miktarda bitkilenme ve üst bölümünde büyüyen ağaçlar ve malzeme kayıpları, surların varlığını tehdit etmekle birlikte anıtsal değerini kaybetmesine neden olmaktadır (Şekil 4.200).

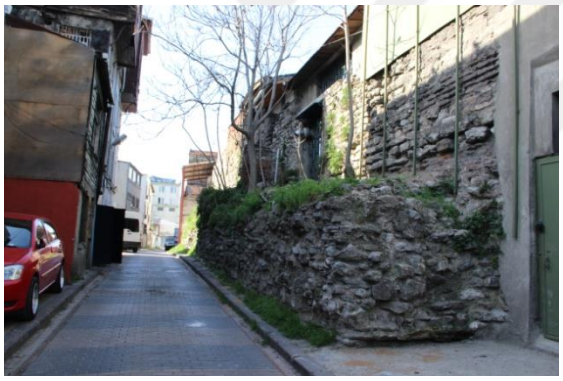

Şekil 4. 199 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 200 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç, 2017)

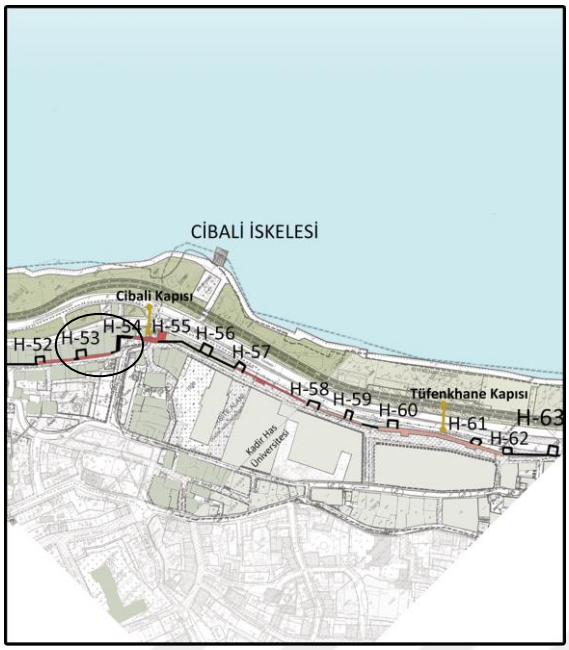

Şekil 4. 201 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

53 ve 54 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen Petrion mıntıkası ile Sarayburnu arasında sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 53 ve 54 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır. Aya Kapı ile Cibali Kapı arasında uzanan sur duvarıdır. Günümüzde Haraççı Kara Mehmet Mahallesinde Haliç kıyısından geçen Abdül Ezel Paşa Caddesi'nin kentin iç bölümündeki paraleli olan Cibali Şerefiye Sokak üzerinde yer almaktadır (Şekil 4. 201).

Ada Parsel numarası: 2208 ada 5 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde yıkılmış olan 54 ve 53 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının yaklaşık uzunluğu 28 m olarak ölçülmüştür. Haliç'e bakan kuzey cephesine bitişik tescilli parseller üzerinde yer alan iki ve üç katlı yapılar ardında varlığını sürdürmektedir. Günümüzde sur duvarının sadece kent içine bakan kuzey cephesi görülebilmektedir (Şekil 4. 202). Cephe üzerinde gözlemlenen yoğun miktarda bitkilenme ve üst bölümünde büyüyen ağaçlar ile malzeme kayıpları ve aşınmalar, surların anıtsal değerini kaybetmesine neden olmakla birlikte varlığını tehdit etmektedir (Şekil 4.203).

Şekil 4. 202 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 203 53 ve 52 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

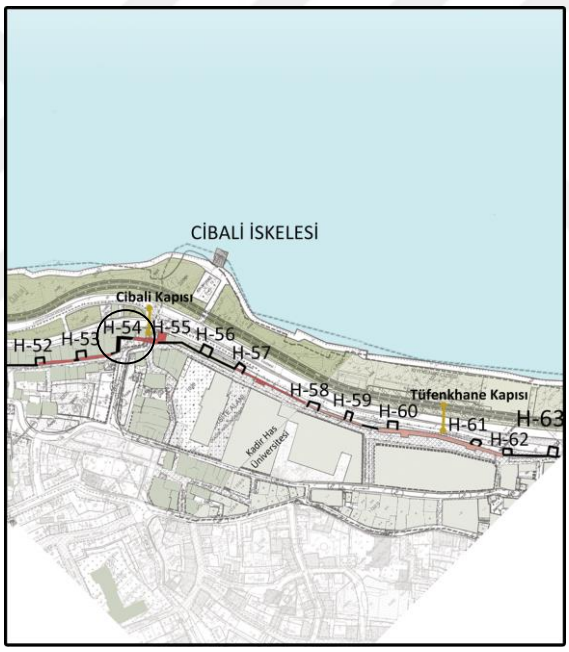

Şekil 4. 204 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

54 numaralı burç

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen, Petrion mıntıkası ile Sarayburnu arasında sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 54 numaralı burcudur (Şekil 4. 204).

Ada Parsel numarası: 2208 ada 65 parsel

Gözlem ve Açıklamalar. Günümüzde Haraççı Kara Mehmet Mahallesinde Haliç kıyısından geçen Abdül Ezel Paşa Caddesi'nin kentin iç bölümündeki paraleli olan

Cibali Şerefiye Sokak arasında günümüzde kullanılmayan iki katlı tescilli bir yapının iç mekânı içinde kalıntılar halinde varlığını sürdürmektedir. (Şekil 4. 206) Günümüzde burca ait duvar parçasının bir bölümü, sözü edilen yapının kuzey cephesinden görünebilmektedir. Duvar parçasının diğer bölümleri bitişik yapılar nedeniyle görülememiştir. (Şekil 4.205). Duvar cephesine bitişik bir ağaç büyümektedir. (Şekil 205) Günümüzde hem tescilli yapı hem de burç kalıntısı oldukça harap durumdadır. Burç, anıtsal değerini büyük ölçüde kaybetmiş ve varlığı tehdit altındadır (Şekil 4.207).

Şekil 4. 205 2208 Ada Üzerinde Sırasıyla 70,67-66 ve 65 Numaralı Parseller Üzerindeki Yapılaşma (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 206 2208 Ada 66 ve 65 Parsel Arasındaki Sur Duvarı (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 207 Şekil 17. 2208 Ada 66 ve 65 Parsel Arasındaki Sur Suvarı (Alan Yönetimi Arşivi,2016)

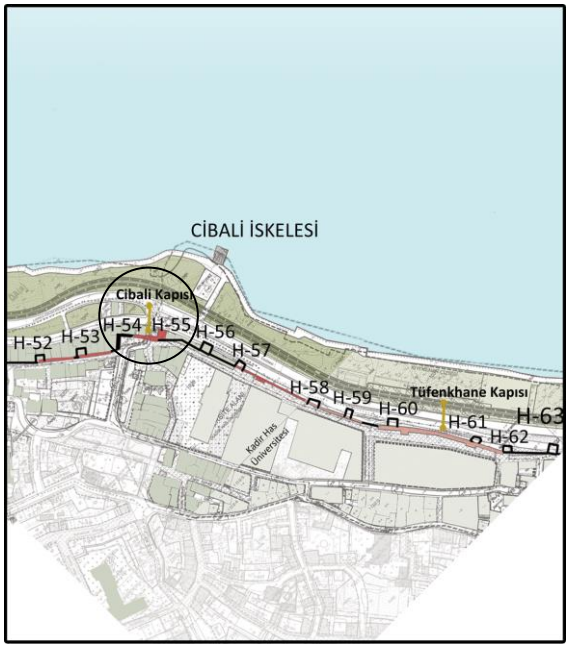

Şekil 4. 208 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

54 ve 55 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve Cibali Kapısı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen, Petrion mıntıkası ile Sarayburnu arasında sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 55 ve 54 numaralı burçlar arasındaki sur duvarıdır. Sur duvarı üzerinde yer alan ve günümüzde mevcut olan Cibali kapı, Haraççı Kara Mehmet Mahallesinde Haliç kıyı şeridinden geçen Abdül Ezel Paşa Caddesi ve Seferikoz Sokak'ın kesişiminde bulunmaktadır (Şekil 4. 208).

Ada Parsel Numarası: 1027 ada 16 parsel ve 2208 ada 72 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde varlığını koruyan 54 ve 55 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı üzerinde Haliç Surlarının günümüze ulaşan bir diğer kapısı olan Cibali Kapı yer almaktadır (Şekil 4. 209). Eremya Çelebi, Cibali Kapı 'sının ismine Bizans dönemi kaynaklarında rastlanmadığını belirtmiştir [96]. Fetih'ten sonra açılmış bir kapı olduğu düşünülmektedir. İlk defa Evliya Çelebi2'de Cebe Ali Kapısı adı ile geçen bu kapı hakkında Bizans ve Lâtin eserlerinde bilgi yer almadığı belirtilmiştir. Millingen kapının sağ tarafında büyük bir Bizans kalıntısından söz etmekte ise de bu kısım şimdi karakol olarak kullanılan bir bina ile kapanmıştır. Ayakapı ile Unkapanı Kapısı arasındaki tek kapı olduğunu ve bu durumda Pusculus' un "Porta Puteae" ve Zozo Dolfin' in "Porta del Pozzo" ismini verdikleri kapının, Cibali Kapısı olduğu düşünülmüştür [43]. Piri Reis haritasında "Cebe Ali Kapısı" olarak geçtiği bilinmektedir. M. Lorichs haritasında "Melthor" ve P. Gyllius, adı geçen kapıyı, «Porta Jubalica» olarak isimlendirmiştir [83]. Reşat Ekrem Koçu, Cibali Kapısını; eski adı "Potci Kapusu" olan İstanbul'un Bizans kalıntısı meşhur surlarının Haliç kıyısındaki kapularından biri olan Cibali Kapusu olarak tanımlamıştır. 1965 döneminde diğer sur kalıntıları gibi Cibali Kapısı'nın da harap durumda olduğunu yazmıştır. 1943-1944 yılları arasında kapının içine kafeslerini asan bir kuşbaz tarafından burayı bir dükkân gibi kullandığını yazmıştır [100].

Tarihte Konstantin surları ile karşımıza çıkan Cibali Kapısı'nda ve burada ki burçlarda Bizans devrine ait bazı işlenmiş mermerler ile Theophilos (829-842) ve İoannes VI. Kantakuzenos (1341- 1355) un isimlerini içeren kitabeler görülmüştür. Bunlardan başka son Bizans devrinin (XIV. y.y) önemli kimselerinden Manuel Phakrasesin de adına burada rastlanmıştır. XVIII. Yüzyıl sonlarına kadar genel olarak Rumlar ve çok az sayıda Yahudilerin oturdukları bu semtin ismine Latin istilası sırasında da rastlanmıştır [75]. Türkler tarafından yaptırıldığı bilinen kapının Haliç'e bakan, lento üzerinde bir

tuğla ve sağ yan tarafta Türkçe kitâbe-si görülmektedir. Kapının iç yüzünde üst kemerin altı taş ve tuğla ile örülerek doldurulup alçak ikinci bir kemer ile kapı küçültülmüştür. Kapının tahta kanatlarından birisi kapı kenarında diğeri ise sur bedenine dayalı durmaktadır.

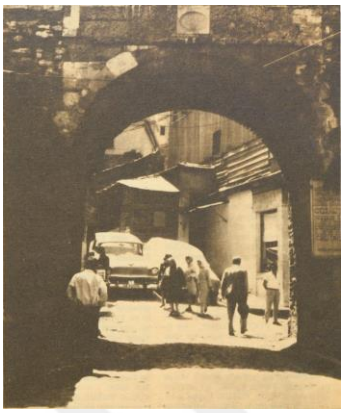

Şekil 4. 210 20.yüzyıl başında Cibali Kapı ve yakın çevresi (Gülsevil i.,1999)

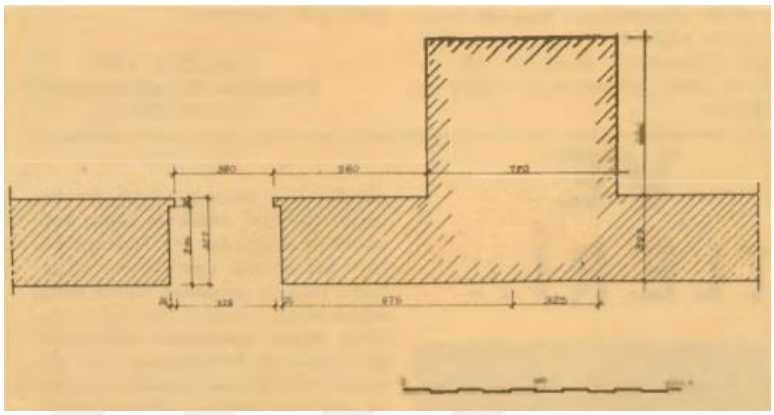

Şekil 4. 211 55 numaralı sur burcu ve Cibali Kapısı planı (Gülsevil İ.,1999)

54 ve 55 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının uzunluğu yaklaşık 20 m'dir (Şekil 4.210). Cibali Kapı' nın genişliği yaklaşık 3,80 m olup; derinliği ise yaklaşık 3,30 m' dir (Şekil 4.210) (Şekil 4.211). 55 ve 54 numaralı burçlar arasında kalan sur duvarının Haliç'e bakan cephesinin bir bölümü üzerinde, Cibali Kapısı'nın doğusu yönünde bitişik yer alan eski Karakol binası yer almaktadır (Şekil 4.212). Bu nedenle sözü edilen cephenin günümüzde yaklaşık 10 m' lik kısmı görünebilmektedir. Sur duvarının doğu yönünde 55 numaralı burca bitişik yakın tarihte restore edilen Seferikoz Çeşmesi bulunmaktadır (Şekil 4.212). Cibali Kapısı'nın Haliç'e bakan kuzey cephesinin yapısal olarak hasarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca sur cephesinin bitkilerle kaplanmış durumda ve cephe üzerinde yetişmekte olan ağaçların surun anıtsal değerine zarar verdiği görülmüştür (Şekil 4.213) (Şekil 4.214). Sur duvarının kapı ve surların etrafında bulunan araçlara yönelik tabelalar ve üzerine asılan aydınlatma elemanları ve kablolar, kötü bir görünüm sergilenmesine neden olmaktadır (Şekil 4.216). Kent içine bakan güney cephesi üzerinde daha yoğun malzeme kayıpları ve aşınmalar gözlemlenmektedir (Şekil 4.215).

Şekil 4. 212 Cibali Kapısı Çizimi (Ellhnismou I., M.,1998)

Şekil 4. 213 2008 Tarihli Haliç Surları Fotoğrafı (Bülbül Arşivi,2008)

Şekil 4. 214 2008 Yılında Cibali Kapısı'nın Kuzey Cephesi Görünümü (Bülbül Arşivi, 2016)

Şekil 4. 215 Günümüzde Cibali Kapısı Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 216 54 ve 55 Numaralı Burçların Arasındaki Sur Duvarının Kent İçine Bakan Güneybatı Cephesi Günümüz Durumu (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 217 Cibali Kapısı'nın Kent İçine Bakan Bölümü (Bilgiç, 2017)

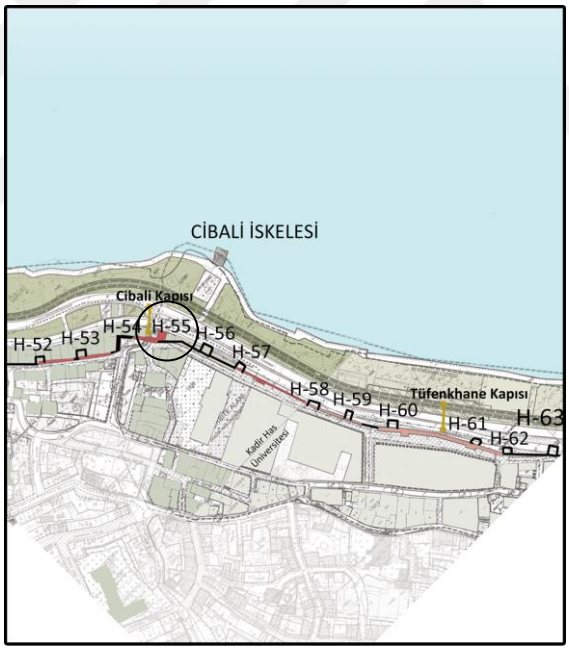

Şekil 4. 218 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

55 numaralı burç

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen, Petrion mıntıkası ile Sarayburnu arasında sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 55 numaralı burcudur. Günümüzde ise Haraççı Kara Mehmet Mahallesinde Haliç kıyısından geçen Abdül Ezel Paşa Caddesi'nin güney hattı yönünde konumlanmıştır (Şekil 4.217).

Ada Parsel numarası: 1027 ada 16 parsel

Gözlem ve Açıklamalar: Cibali Kapı ile Tüfenkhane Kapısı arasında uzanan sur duvarıdır. 54 ve 55 numaralı burçlar arasında uzanan sur hattı üzerinde 7 m çıkıntı yapmaktadır. Dörtgen planlı burcun dışarıdan ölçüleri yaklaşık 7,80 x 8,10 m'dir. Burcun batı cephesine bitişik 3 katlı tescilli bir yapı bulunmaktadır (Şekil 4.218). Günümüzde burcun Haliç kıyısına bakan 2 cephesi ve kent içine bakan güney cephesi görülebilmektedir (Şekil 4.218) (Şekil 4.219). Burcun doğu cephesine bitişik restore edilen Seferikoz Çeşmesi bulunmaktadır (Şekil 4.218). Tüm cepheleri sağır burcun, kuzeydoğu cephesinin üst bölümü yıkık durumdadır (Şekil 4.218). Haliç'e bakan kuzey ve doğu cephesinde malzeme kayıpları ve aşınma gözlemlenmiştir. Cephe üzerinde ve üst bölümünde bitkilenme ve ağaçların büyümekte olduğu gözlemlenmiştir. Kent içine bakan güney cephesi daha harap ve bakımsız durumdadır (Şekil 4.220). Burç üzerine asılan araçlara yönelik tabelalar ve aydınlatma elemanları ve kabloların anıtsal değerine zarar verdiği düşünülmektedir (Şekil 4.219).

Şekil 4. 219 55 Numaralı Burcun Haliç'e Bakan Kuzey Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 220 55 Numaralı Burcun Doğu Cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 221 55 Numaralı Burcun Kent İçine Bakan Güney Cephesi (Bilgiç, 2017)

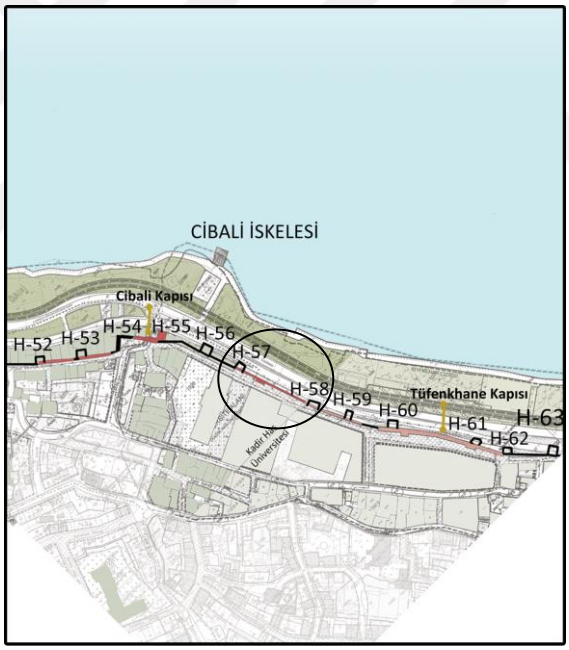

Şekil 4. 222 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

57 ve 58 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Konstantin döneminde inşa edilen Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının 57 ve 58 numaralı burçları arasındaki sur duvarı kalıntısıdır. Cibali Kapısı ve Tüfenkhane Kapısı arasında uzanmaktadır. Günümüzde Haraççı Kara Mehmet Mahallesi'nde Abdül Ezel Paşa

Caddesi üzerinde, Üniversitesiye ulaşım sağlayan Hisaraltı sokağı'na bitişik olarak konumlanmıştır (Şekil 4.221).

Ada Parsel numarası: 1026 ada 1 parsel (Kadir Has Üniversitesi Ana eğitim binasına dahil)

Gözlem ve Açıklamalar: Üniversite binası önündeki burçların ve sur duvarlarının, Tekel binası yapımı ve Abdül Ezel Paşa Caddesi'nin genişletilme çalışmaları sırasında sırasında zarar gördüğü yazılmıştır [90]. Üniversite binası doğrultusunda uzanan sur duvarı, yaklaşık 50 metre ilerledikten sonra güney yönünde içeri girmekte ve Kadir Has Üniversite'sinin bodrum katına erişim sağlayan kemerli bir açıklık sırasında doğrultu değiştirmektedir (Şekil 4.222) Devamında tekrar aynı yönde uzanarak 1027 ada 22 parsel üzerinde bulunan ticari işlevli, üç katlı yapıyla son bulmaktadır. Günümüzde yıkılmış olan 57 numaralı burç ile 58 numaralı burç arasındaki sur duvarı sözü edilen kemerli açıklık dışında sağır bir cephe özelliği göstermektedir. Kadir Has Üniversitesi'nin giriş cephesi de bu bölümde yer almaktadır (Şekil 4.223). Haliç'e bakan Güneybatı cephesi büyük ölçüde yenilenmiş olup; özellikle surun batı yönünde sonlandığı bölümde büyük oranda bitkilenme ve malzeme kayıpları görünmekte ve kemerli açıklık bölümünde malzeme kayıpları görülmektedir. Kadir Has Üniversitesi'ne ait yaya yolunun istinat duvarı olarak kullanılmakta olan sur üzerine beton korkuluk eklenmiştir. Cephe üzerinde Kadir Has Üniversitesi tanıtım levhası yer almaktadır. Belirtilen sebeplerden ötürü bu bölümdeki surların, anıtsal değeri oldukça zarar görmüştür.

Şekil 4. 223 59 ve 58 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu (Bilgiç,2017)

Şekil 4. 224 Sur Duvarının Haliç'e Bakan Cephesi Üzerindeki Kemerli Açıklık (Bilgiç,2017)

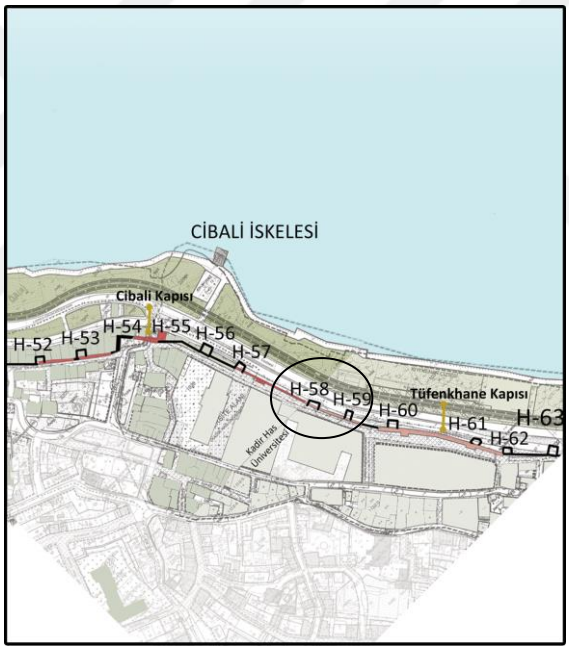

Şekil 4. 225 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

58 ve 59 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Ada Parsel numarası: 1026 ada 1 parsel (Kadir Has Üniversitesi Ana eğitim binasına dahil)

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Constantinus döneminde Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının Feridun Dirimtekin' in krokisine göre; 58 ve 59 numaralı burçları arasındaki sur duvarı kalıntısıdır. Cibali Kapısı ile günümüze ulaşmayan Tüfenkhane Kapısı arasında uzanmaktadır. Günümüzde Haraççı

Kara Mehmet Mahallesi'nde Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde, Üniversitesiye ulaşım sağlayan Hisaraltı sokağı'na bitişik olarak konumlanmıştır (Şekil 4.224).

Gözlem ve Açıklamalar: Günümüzde 58 ve 59 numaralı burçlar yıkılmıştır; arasındaki sur duvarı yukarıda sözü geçen üniversiteye ulaşım sağlayan Hisaraltı sokağı'nın yapısal ağırlığı altındadır. Sur duvarının sürekliliği, günümüzde yıkılmış 57 ve 59 numaralı burçlar arasında yenilemeler ile sağlanmıştır. Özgün işlevini kaybederek; üniversiteye ait istinat duvarı olarak tesis edilmiştir. 58 ve 59 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının uzunluğu; Fatih Belediyesi'nden alınan Koruma Amaçlı İmar planı üzerinden, Feridun Dirimtekin'e ait kroki yardımıyla yaklaşık 27 m olarak ölçülmüştür. Taş malzeme büyük ölçüde yenilenmiş, zemin seviyesinde derz boşluklarının bırakılmadığı gözlemlenmiştir. Duvarın uzunluğu batı yönünde yükselerek devam etmekte olup; Üniversite'nin giriş bölümü hizansında en yüksek ulaşmaktadır. Tümüyle sağır cephe üzerinde malzeme kayıpları ve bitkilenme gözlemlenmektedir (Şekil 4.225).

Şekil 4. 226 58 ve 59 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarının Günümüz Durumu

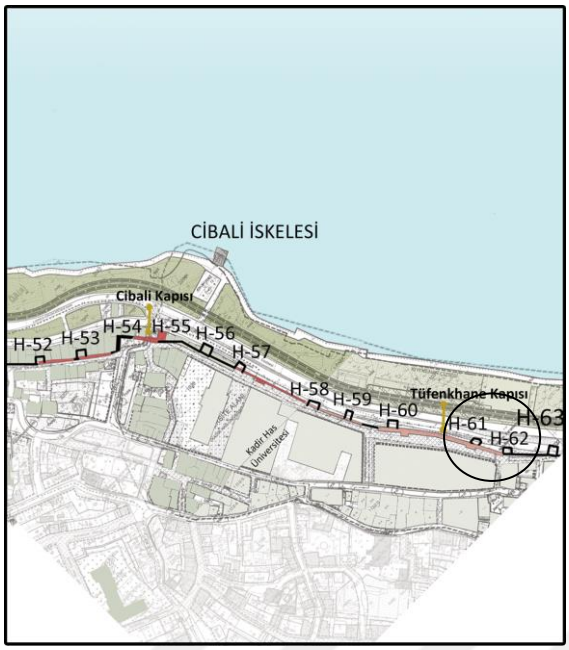

Şekil 4. 227 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

61 ve 62 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Constantinus döneminde Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının Feridun Dirimtekin' in krokisine göre; 61 ve 62 numaralı burçları arasındaki sur duvarı kalıntısıdır. Cibali Kapısı ile günümüze ulaşmayan Tüfenkhane Kapısı arasında yer almaktadır. Haraççı Kara Mehmet Mahallesi'nde Abdül Ezel Paşa Caddesi üzerinde, Kadir Has Üniversitesine ulaşım sağlayan Hisaraltı sokağı'na bitişik olarak konumlanmıştır (Şekil 4.226)

Ada Parsel numarası: 1050 ada 1 parsel (Üniversiteye ek yapı olarak tasarlanan kültürel tesis alanına dahil)

Gözlem ve Açıklamalar: Osmanlı döneminde açılan Tüfenkhane Kapısı bu sur duvarı üzerinde bulunmaktadır. Feridun Dirimtekin, 1956 yılında sur duvarının dükkanlar arasında kaldığını yazmıştır. Benzer şekilde 1905 tarihli Goad Haritası ve 1929 tarihli Pervititch Haritasında sur duvarının ön ve arka cephesinde dükkanların konumlandığı görülmüştür. Günümüzde yıkılmış olan 61 ve 62 numaralı burçların arasında kalan sur duvarı bütünlüğünü ve sürekliliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Üniversiteye ait kültürel tesis alanını sınırlandıran yeni taş duvar cephesinin zemine yakın bölümünde görülmektedir. Sözü geçen duvar yüzeyi üzerinde kalıntının başlangıç noktası, uzunluğu ve kalınlığı belirlenememiştir. Haliç'e bakan kuzey cephesi önünde bir ağaç büyümektedir. Özgün işlevini kaybederek, büyük ölçüde yenilenmiş ve fiziksel

özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Cephenin üst bölümünde beton eklenti ve bitkilenme görülmektedir (Şekil 4.227).

Şekil 4. 228 61 ve 62 Numaralı Burçlar Arasındaki Sur Duvarı

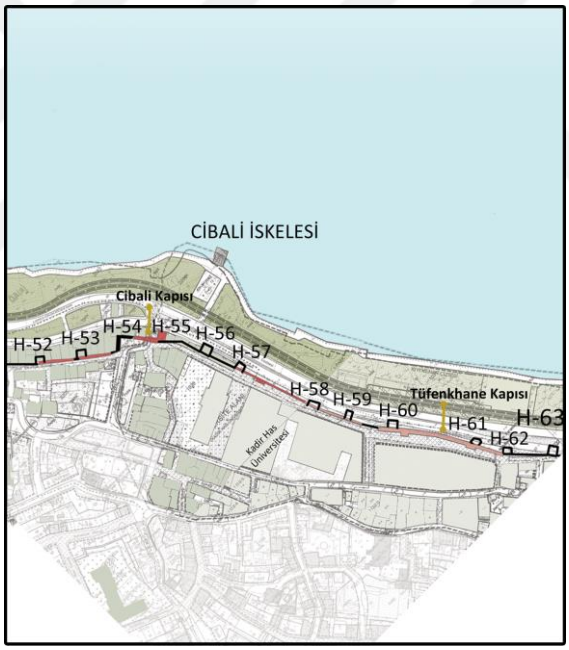

Şekil 4. 229 Cibali Semtinde günümüze ulaşan Haliç Surları bölümleri (Bilgiç, 2017)

62 ve 63 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı

Konum Bilgisi: MS 324' te Büyük Constantinus döneminde Petrion mıntıkası ile Sarayburnu sahil surlarını birleştiren Haliç surlarının Feridun Dirimtekin' in krokisine göre; 61 ve 62 numaralı burçları arasındaki sur duvarı kalıntısıdır. Cibali Kapısı ile günümüze ulaşmayan Tüfenkhane Kapısı arasında yer almaktadır (Şekil 4.228).

Ada Parsel numarası: 1047 ada 1 parsel (Üniversiteye ait otopark alanına dahil)

Gözlem ve Açıklamalar: 1905 tarihli Goad Haritası ve 1929 tarihli Pervititch Haritasın'da surların ön cephesinde dükkanların konumlandığı görülmüştür. Günümüzde yıkılmış olan 62 ve 63 numaralı burçların arasında kalan sur duvarı bütünlüğünü ve sürekliliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Yapısal olarak harap durumda olup; işlevsel özgünlüğünü kaybetmiştir. Haliç' e bakan ön cephesinde (Güneybatı cephesi) ve Hisaraltı Sokağa bakan arka cephesi (Kuzeybatı cephesi) önünde yapılaşma gözlemlenmemektedir. Mevcut yapı stoğu sur duvarının gerisindedir. Sur duvarı, yaklaşık 17 m uzunluğunda ve 2 m kalınlığındadır (Şekil 4.229). Haliç'e bakan cephesi büyük oranda bitkilerle kaplanmış, yer yer malzeme kayıpları ve alt bölümlerinde beton eklenti görülmektedir (Şekil 4.230). Cephe üzerinde günümüzde kapanmış kemerli üç pencere açıklığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.229). Cephenin zemin seviyesine yakın bölümünde yeni taş malzemeler kullanılmıştır. Sur duvarı, Üniversiteye ait Otoparkın önünde yer almakta olup; sur cephesinin önünde yoğun araç parkı dikkat çekmektedir (Şekil 4.230).

Şekil 4. 230 62 ve 63 numaralı sur duvarının Haliç'e bakan cephesi (Bilgiç, 2017)

Şekil 4. 231 Sur duvarının kalınlığı (Bilgiç, 2017)

4.2 Bölüm Amaç ve Sonuçları

Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin ortaya çıkarılması için;

•Surun tarihsel süreçte günümüze ulaşan kısımları tarihi haritalar, yerinde tespit, kesit, silüet, fotoğraf çalışmaları ile haritalandırılmıştır (1. ve 2. maddelerde)

•Sur yakın çevresindeki yapılaşmanın – kullanımın – mekansal analizi yapılmıştır (3.,4.,5.,6.,7. Maddeler).

Haliç Surlarının mekansal değerlendirilmesi;

1. Tarihsel süreç içinde 1839' da Helmuth Von **Moltke** tarafından hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1875 yılına ait **Ekrem Hakkı Ayverdi** tarafından yayınlanan Tarihi Yarımada Haritası, 1899 yılına ait İstanbul kenti surlarını gösteren **Van Millingen** tarafından hazırlanan Harita, **Charles Edward Goad tarafından 1904 yılında yangın sigortaları** için hazırlanan haritalardan, 1922-1925 yılları arasına ait **Jacques Pervititch** tarafından hazırlanan İstanbul Sigorta Haritaları, 1950 yılında **Alfons Maria Schneider** tarafından Blakherna Semti için hazırlanan harita, 1951 yılında **Alfons Maria Schneider** tarafından Haliç surlarını gösteren harita, Feridun Dirimtekin tarafından 1956 kroki, **Wiener-Müller** tarafından 1972 yılında hazırlanan Tarihi Yarımada Haritası ve 04.04.2008 tarihli 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı haritalarında Ayvansaray, Fener-Balat ve Cibali-Ayakapı bölümlerinde surların sürekliğini gösteren haritalar sunularak,

2. Feridun Dirimtekin (1956)'e ait Haliç surları krokisi ile Fatih Belediyesi'nden alınan 04.04.2008 tarihli 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı çakıştırılarak,

3- Haliç Surları' nın Cibali- Ayvansaray semtleri arasında günümüz Haliç'e bakan cephesinin Silüetlerinde ada/parsel analizi, eski-yeni işlev analizi, Kronolojik analiz ve değer analizi yapılarak,

4-Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı, Cibali semtlerinde yer alan sur ve yakın çevresinde Fiziksel Çevre Analizleri; çevresel değerlilik, dolu-boş mekân, işlev, kat adedi, tarihsel dönem, yapım sistemi ve yapısal durum açısından fiziksel çevre analizleri yapılarak,

5- Ayvansaray-Cibali semtleri arasında 15 adet kesitleri alınarak; ada/ parsel, eski-yeni işlev, kronolojik analiz, değer analizi ve fotoğraf çekimi yapılarak sur- yakın çevre analizi yapılarak,

6- Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı, Cibali semtlerindeki sura bitişik yapılaşma fotoğraflanarak bitişik yapıların fonksiyonu ve ismi tanımlayarak,

7- Yerinde gözlem ve fotoğraf çekimi yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Belirtilen amaçlara göre sonuçlar;

1 numaralı amaca göre; Cibali-Ayakapı semtlerinde, 1839 tarihli **Moltke** Haritası'nda Haliç Surlarının bütünlüğünü korumuş durumda ve burçların formu net olmasa da konumları işaretlenmiştir. 1875 tarihli Ayverdi Haritasına bakıldığında; Unkapanı ile Cibali Kapısı arasında surların sürekliliğini koruduğu görülmüştür. Ancak ilk olarak 1904 Goad Haritasında sözü edilen bölümdeki surların sürekliliğinin zarar gördüğü ve bölgenin değişiminde büyük etkisi olan Eski Tekel Tütün Fabrikası inşa edilmiştir. Goad Haritasından ve Pervetititch Haritasından görülebileceği gibi; Cibali Semtinde sur önünde ve kıyı bölümünde yer alan uzun, dar, bitişik depo işlevli yapılar yer almıştır. Benzer şekilde Cibali Kapı ile Aya Kapı arasında Aya Nikola Kilisesi'ne kadar olan bölümde surların Haliç kıyısına bakan cephesine bitişik oluşturulmuş uzun dar bahçeli, 19. Yüzyıla ait olduğu düşünülen, konut işlevinde "sıra yapılar" gözlemlenmektedir (Şekil 4.4).

Fener- Balat semtlerinde benzer şekilde 1839 Moltke Haritası'nda ve 1875 Tarihli Ayverdi Haritası'nda surların sürekliliğinin büyük ölçüde korunduğu gözlemlenmiştir. 1899 tarihli Van Millingen Haritası, 1950 tarihli Schneider Haritası ve1972 tarihli Wiener-Müller Haritası'na bakıldığında; Petrion Mıntıkası kara surlarının bir bölümü hariç fiziksel bütünlüğünü korumuştur. Ancak özellikle 1922-1925 tarihli Pervetititch Haritası'ndan görülebileceği gibi; artan yapılaşma ve özellikle surların her iki cephesi önünde inşa edilen sıra yapıların artık kent içi sınırı oluşturduğu; kıyı bölgesinin de benzer şekilde etkilendiği görülmüştür. Günümüze az sayıda ulaşan bazı taş Fener Evlerinin de sanayi fonksiyonu etkisiyle işlev değişimine uğradığı görülmektedir (Şekil 4.3).

Balat ve Ayvansaray semtleri arasında 1875 tarihli Ayverdi haritasında yangınların etkisiyle oluşturulmuş ızgara kent planları ve denize açılan sokaklar görülmektedir. Surların sürekliliğinin de bu sırada zarar gördüğü bilinmektedir (Şekil 4.2). Cibali'den Ayvansaray'a semtlerin geçirdiği dönüşümün genel sebebinin bölgeye yüklenen sanayi fonksiyonu ve duruma bağlı sanayi yapıları ve depoların artması olarak görülmüştür. Ancak sözü edilen yapılaşmanın, kapılar arasındaki arazi dokusu içinde gelişmesi; kıyıdaki genel arazi dokusunun ve surların fiziksel formunun sürekliliğini sağlamıştır. (Şekil 4.4) (Şekil 4.3) (Şekil 4.2)

2 numaralı amaca göre; Feridun Dirimtekin (1956)'e ait Haliç surları krokisi ile Fatih Belediyesi'nden alınan 04.04.2008 tasdik tarihli 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı çakıştırılarak; Ayvansaray'dan Cibali'ye uzanan bölümde Haliç Surları'nın varlığını sürdüren bölümleri belirlenmiştir (Çizelge 4.4). Ayvansaray semtinde; 1, 2, 3, 4, 5, 14 ve 15 numaralı burçlar, 1 ve 2 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 2 ve 3 numaralı sur duvarı, 3 ve 4 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 4 ve 5 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 5 ve 6 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 11 ve 12 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 12 ve 13 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı, 13 ve 14, numaralı burçlar arasındaki sur duvarı ve 14 ve 15 numaralı burçlar arasındaki sur duvarı olarak belirlenmiştir.

3 numaralı amaca göre; Cibali- Ayvansaray semtleri arasında Haliç Surları'nın geçmiş Haliç siluetindeki yeri ve önemi gösterilmiştir (Şekil 4.6). Günümüz Haliç Silüetinde surlar ve bir arada olduğu yapı gruplarına dair; ada/parsel analizi, eski-yeni işlev analizi, kronolojik analiz ve değer analizi yapılmıştır. Öncelikle Ayvansarayda sur çevresindeki tescilli yapı sayısı az olmasına rağmen; yapı gruplarının 1960 sonrasında inşa edilen eski yapılar olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte konut yoğunluğu fazla olmasına rağmen; günümüzde ticari işlevli yapıların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.7). Balat semtinde sur üzerine inşa edilen yapılar arasında Balat semtinin tarihinde önemli bir yeri olan ve yapılış tarihi kesin olarak bilinmeyen Sinagog kalıntıları, 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başına tarihlenen Sivil Mimarlık Örnekleri yer almaktadır. Ticaret kullanımlı yapıların çoğunlukta olduğu görülmüştür (Şekil 4.8). Fener Semti silüetinde surları bina duvarı olarak kullanmakta olan, 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başı dönemine ait tescillli Sivil Mimarlık Örnekleri görülmektedir. Surlarla birlikte silüete giren anıtsal yapılar olarak Ali Yazıcı Camii ve Bulgar Mektebi karşımıza çıkmaktadır. (Şekil 4.8). Günümüzde Ayakapı ve Fener Semtleri arasında kalan tarihte özel bir yere sahip Petrion Mıntıkası deniz surları ve çevresinde 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başına tarihlenen Sivil Mimarlık Örnekleri, 17. Ve 18. Yüzyıllara tarihlenen restore edilmiş Fener evi ve surlara bitişik tescilsiz yapı grupları almaktadır (Şekil 4.9). Ayakapı semtinde varlığını korumakta olan 43 numaralı burç ve günümüzde yıkılmış 45 numaralı burçlar arasındaki sur duvarının gerisinde birçoğu 20. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen konut işlevine sahip tescilsiz ancak eski yapı grupları yer almaktadır. Ayrıca 43 numaralı burca bitişik 17. Yüzyıla tarihlenen günümüzde işlevsiz bir Ceneviz Evi görülmektedir (Şekil 4.9). Ayakapı semtinde Aya kapısı ve çevresinde ticari kullanımda

20. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen tescilsiz ancak eski yapı grupları ve Aya Nikola Kilisesi yer almaktadır (Şekil 4.10). Cibali semtinde Cibali Kapısı ve surları çevresinde 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başına ait tescilli ticari kullanımın yoğunlukta olduğu Sivil Mimarlık Örnekleri ve günümüzde Kadir Has Üniversitesi olarak işlevlendirilmiş Eski Tekel Fabrikası görülmektedir (Şekil 4.10).

4 numaralı amaca göre; Haliç Surları ve çevresinde yapılan çevresel değerlilik analizi incelendiğinde; Tescilli Sivil Mimarlık Örneklerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Surlar ve çevreleyen alandaki yapıların işlev analizi irdelendiğinde; konut ve ticaret, hizmet (tamirhane, lokanta, kafeterya, vb), kullanımların ağırlık kazandığı ve tarihsel dönem analizine bakıldığında; 19. Yüzyıl sonu-20. Yüzyıl başı ve 20. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen yapılarının çoğunlukta olduğu görülmüştür. Haliç Surları ve yakın çevresindeki yoğun yapılaşmış alandaki binaların kat yükseklikleri 3-4 katlı ve 4-6 kat arasında yoğunlaşmaktadır. Haliç Surları ve çevreleyen alandaki dolu-boş mekân analizi incelendiğinde oldukça yoğun bir yapılaşma olduğu ve dar sokaklarla çevrelendiği görülmektedir. Özellikle konut ve ticaret kullanımlı binaların sıkışık ve bitişik nizam yapılandığı görülmektedir.

5 numaralı amaca göre; Haliç Surları ve yakın çevre ilişkisi incelendiğinde; sur ve çevresindeki yapı ve kentsel alanların incelenmiştir. Haliç Surları ve Haliç topoğrafyası arasındaki ilişki incelendiğinde; yükseklik olarak düşük seviyede bir kısmı korunabilmiş surların kıyıdan kente doğru yükselen yapı topluluğu içinde yeri gösterilmiştir. Tarihsel süreçte topoğrafya ile deniz arasında güçlü bir konumda olan surların sözü edilen ilişkilerinin zayıfladığı görülmüştür. Ayrıca denizle arasından geçen araç yolu ve dolgu alanlar nedeniyle bir bağlantısı kalmamıştır. Kesitler ve fotoğraf çekimi yoluyla yapılan tespitlerde; Haliç Surları'na bitişik ve komşu yapı gruplarının tarihsel dönem, nitelik ve işlev çeşitliliği ortaya konmuştur.

6 numaralı amaca göre; Günümüzde Haliç sur kalıntılarının sürekliliği niteliksiz ek ve yapılarla engellendiği gözlemlenmiştir. Ancak çalışma alanı içinde benzer şekilde sur kalıntılarına bitişik mescit, türbe, kilise, Sıbyan mektebi, Bulgar mektebi, sinagog, çeşmeler gibi Anıt Yapılar, Sivil Mimarlık Örneklerinin de bulunduğu tespit edilmiştir.

7 numaralı amaca göre; Çalışma alanı içinde varlığını koruyan Haliç Surları bölümleri, tarihi haritalar ve günümüz imar planları ile karşılaştırılarak; fotoğraf çekimi yapılmıştır.

Yapılan mekânsal değerlendirme sonucunda Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen veriler; Sur ‘un kendisi, Sur-yakın çevre ilişkisi ve Sur-kent ilişkisi ölçeğinde snıflandırılarak;

- Ekler,
- Bakım-Onarım Eksikliği,
- Uygun olmayan yeniden işlevlendirme ve fiziksel müdahaleler,
- Özgünlük ve Harabe estetiğine zarar veren restorasyon ve rekonstrüksiyon teknikleri,
- Yapısal olarak hasarlı bölümler,
- Özel Mülkiyet kullanım kararları başlıklarında sunulmuştur (Çizelge 4.5).

Çizelge 4. 7 Çalışma Alanın Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin özetlenmesi (Bilgiç, 2017)

SURUN KENDİSİ	SUR-YAKIN ÇEVRE	SUR-KENT
Ekler (tabelalar, aydınlatma araç-gereçleri ve kabloları, tanıtım panoları, görüntüyü kapatan bitkilenme ve ağaçlar)	Sur çevresindeki **ek** yapılaşmaya (surun üzerine inşa edilen yapılar) Niteliksiz ek/Bitişik yapı ve barakalar:	Araç ve yaya yolu düzenlemeleri Aşırı trafiğe bağlı araç tehditleri
Bakım ve onarım eksikliği (yapısal olarak hasarlı, çatlak yüzeyler)	Sur çevresindeki sağlıksız yerleşmeler (yapısal olarak hasarlı yıkık / işlevsiz yapılar, biriken çöpler)	Surlara yönelik tanıtım ve bilgilendirme levha, rehber ve rotaların eksikliği
Uygun olmayan yeniden işlevlendirme ve fiziksel müdahaleler (Temel duvarı, bina duvarı, istinat duvarı, kafe olarak işlevlendirilen savunma burcu)	Sur çevresindeki tarihi dokunun bozulması (Parsel birleştirmelerle özgün çevrenin bozulması, parsel ve sokak dokusu)	Koruma bilinci düzeyinin eksikliği
Özgünlüğü/harabe estetiğine zarar veren restorasyon teknikleri- Bütünlemeler, derzlerin kapatılması, özgünlüğü bozan malzeme ile yapılmış uygulamalar	Otobüs durakları ve otopark alanları	Kültürel kullanıma yönelik uygulamaların / tanıtım levhalarının eksikliği
Yapısal hasarlı bölümler – zemin çökmeleri, strüktürel hasarlar, toprak altında kalan duvarlar	Sur çevresindeki yapıların kat yüksekliklerinin arttırılması	Bütünleşik koruma ilkelerinin eksikliği (surların ve çevresinde ve bitişik inşa edilen diğer anıt eserlerin birlikte değerlendirilmemesi)

Çizelge 4.7 Çalışma Alanın Haliç Surlarının sürekliliğini engelleyen verilerin özetlenmesi (Bilgiç, 2017) (devamı)

Özel mülkiyet kullanım kararları	Sur cephesindeki bitkilenme ve yetişen ağaçlar **anıtın görünürlüğünü olumsuz yönde etkilemekte**	Haliç'te yaşananan kentsel dönüşümle birlikte bölgeye yüklenen sanayi fonksiyonu ve beraberinde yaşanan göç nedeni ile sur çevresinin sosyal yapısının değişmesi; kırdan kente göç edenlerin ve mültecilerin bölgeyi yer seçmesi ve burada yaşayanların anıt koruma önceliğinin değil barınma ve çalışma önceliğinin olması.
	Sur ve doğal çevre ilişkisinin özgün değerlerini kaybetmesi.	

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentin savunma mirasının önemli bir parçasını oluşturan İstanbul Haliç surlarının, uğradığı yıkımlar sonucu sahil boyunca sürekliliğini ve bütünlüğünü kaybetmiş olduğu gözlemlenmiştir. İnşa edildiği dönemde sadece kendi fiziksel bütünlüğüne sahip Haliç surları, modern kentler içinde farklı yapı grupları ve kentsel alanlarla birarada ve etkileşim halindedir. Çalışmanın amacı; Haliç Surları'nın günümüz mekanları içinde sürekliliğini engelleyen verilerin ortaya konmasıdır. Sözü edilen amaç doğrultusunda öncelikle; çalışmanın ikinci bölümünde, kent surlarının kronolojik açıdan savunma yapısından mimari mirasa dönüşüm süreci incelenmiştir. Avrupa, Anadolu ve Mezopotamya'dan seçilen örneklerle surların kent ile birlikte var olma süreç şeması oluşturulmuştur. Şema yardımıyla tarihsel süreçte kent surlarını etkileyen kırılma noktaları gösterilmiştir: MÖ 7500 (Bilinen en eski kent surlarının yapım tarihi), MS 476 (Bat Roma İmparatorluğu'nun çöküşü), 1453 (Konstantinopolis'in fethi ve Avrupa'da yaşanan Rönesans dönemi), 1789 (Fransız İhtilali ve siyasi sistemlerde yaşanan değişimler), 18.yy. sonu ve 19. yy. başı (Sanayi Devrimi ile birlikte kentleşme ve imar faaliyetlerinin başlangıcı ile aynı dönemde yükselen koruma bilinci) ve 1914-1918 (I. Dünya Savaşı) ve 1939-1945: II. Dünya Savaşı. Ashworth (1991)' ün kent surlarının tarihsel dönüşüm basamaklarını özetlediği şema üzerinden incelenen; surları tamamen yıkılmış "Paris, Viyana", surlarının bir bölümü yıkılmış ve kalan bölümleri koruma altına alınmış "Selanik, Gazimagusa" ile surları yeniden inşa edilerek varlığını sürdüren "Carcassone" örnek kentler olarak seçilmiştir. Sözü edilen şema ile İstanbul surlarının

tarihsel gelişim süreci karşılaştırıldığında; ortaya çıkan farklılıklar tablonun yeniden yapılandırılmasıyla sunulmuştur. İstanbul surları, Ashworth' ün şemasına göre gözlemlenen farklılıklar;

- İstanbul Kenti Surlarının savunma etkinliğini diğer Avrupa kentlerinden 1453 yılında Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle birlikte kaybetmiş ve yeni bir kullanım yüklenmeyen kent surlarının korunmaya devam etmiştir.
- İstanbul surlarında 19.Yüzyıl itibariyle yıkımların başladığı ve ardından 20. Yüzyılda koruma kararlarının alındığı görülmüştür. Kentin bütünlüğünü en fazla oranda koruyana kara surları bölümü, 20. Yüzyıl sonunda Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmiştir. Surların, savunma mirası statüsü kazandıktan sonra restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları geçirdiği görülmüştür.
- İstanbul Surlarının etrafını çevirdiği tarihi kent çekirdeği ile Avrupa'dan seçilen diğer kent çekirdekleri karşılaştırıldığında; Tarihi Yarımadanın büyüklüğüne rağmen surlarının korunmuşluk durumu ile eşsiz bir örnektir.

Tarihsel süreçte İstanbul Haliç Surlarının, yakın çevre ve kent ölçeğinde etkileyen değişimlerin yaşandığı aralıklar altı farklı döneme ayrılarak incelenmiştir: Bizans dönemi (MÖ 200-300-1453), 1453-1839 arası, 1839-1923 arası, 1933-1956 arası, 1956-1980 arası ve 1980-2017 arasıdır.

Çizelge 4. 8 Kentsel Ölçekte Haliç Surları'nı Etkileyen Değişimler (Bilgiç, 2017)

ARALIKLAR	**Kentsel ölçekte baskın görülen değişimler**
(MÖ 200-300-1453) Bizans dönemi:	Saldırı ve Savaşlar- Korunaklı ticaret bölgesi ve liman oluşturma isteği
1453-1839 arası:	Yangınlar, Depremler, Sur içi Nüfusun Artışı (Sur dışı yapılaşmanın hız kazanması)
1839-1923 arası:	Kent yönetiminin batılılaşma ve modernleşme arzusu, Yangın sonrası planlama hareketleri ve sur hattında görülen yoğun yapılaşma, Demir yolu ağları, köprü ve liman yapımı

Çizelge 4.9 Kentsel Ölçekte Haliç Surları'nı Etkileyen Değişimler (Bilgiç, 2017) (devamı)

1933-1956 arası:	İstanbul'un gelişimini nazım planlarla denetim altına alma düşünce ve uygulamaları, Haliç'e yüklenen sanayi fonksiyonu ve buna bağlı yoğun yapılaşma, Nüfus değişimi (Yerli halkın göç etmesi), çevre kirliliği
1956-1980 arası:	Haliç'e yüklenen sanayi işlevi ile birlikte bölgenin hızla göç alması ve kaçak yapılaşma, Menderes tarafından yapılan yol düzenlemeleri sonucu açılan Haliç Sahil yolu ve diğer yol genişletme uygulamaları
1980-2017 arası:	Haliç'te sanayi işlevinin temizlenmesi ve bölgenin sit alanı ilan edilmesi, Koruma kararları ve restorasyon uygulamaları, son olarak günümüzde yenileme alanı ilan edilmesi

Tarihi yarımadanın kuruluşu ve gelişimiyle birlikte genişleyen ve sağlamlaştırılan İstanbul Haliç Surları, 1453 yılında işlevini kaybetmiştir. Fatih Sultan Mehmed kenti aldıktan sonra harap olan surları onarımını gerçekleştirmiştir. Ancak yaşanan yangınlar, depremler, sur içi nüfusun artışı ve alan ihtiyacı, 16. Yüzyıldan itibaren sur dışı yerleşimlerin gelişmesine sebep olmuştur. Bu nedenle **1453 ile 1839** tarihleri arasında surların sınır işlevinin de git gide terk edildiği görülmüştür. **1839 ve 1923** yılları arasında kent yönetiminin batılılaşma ve modernleşme arzusu ile geliştirilen planlama hareketleri sonucu Haliç kıyısında surların Sarayburnu ile Eminönü arasındaki bölümü büyük oranda yıkılmıştır. Çalışma alanı içinde kalan Cibali- Ayvansaray semtleri arasında kalan surların bir bölümü yangın sonrası uygulanan ızgara kent planlaması gereğince sura bitişik inşa edilen yapı grupları arasında kaldığı bilinmektedir. Aynı zamanda dönemde sıkça uygulanan demir yolu ağlarının açılması, köprü ve liman yapımı gibi uygulamalar sırasında kentin diğer sur bölümlerinin de yıkıma uğradığı ve yıkılan surların yapı malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. **1933- 1956** yılları arasında İstanbul' un gelişimini kontrol etmek için yapılan planlama çalışmaları sırasında Haliç' e yüklenen sanayi fonksiyonu ile birlikte kısa zamanda Haliç kıyıları antrepolar, fabrikalar, atölyeler ve depolar ile kaplanmıştır. Özellikle kıyı bölgesinin

sanayi yapılarıyla dolması; sur-deniz ilişkisi ve deniz-kent ilişkisini olumsuz yönde etkilemiştir. Deniz suru olarak inşa edilmiş Haliç Surları, tarihsel bağlamda doğal çevreyle kurduğu ilişkinin sürekliliği zarar görmüştür**. 1956 ve 1980 yılları arasında** anıtların tahrip olmasına neden olan en büyük nedenlerden biri dönemin Belediye Başkanı'nın adıyla anılan imar faaliyetleri ve yol düzenleme ve genişletmelerdir. Şehrin diğer surlarında da benzer örnekleri görülebileceği gibi Haliç kıyısında açılan sahil yolu ile bu bölümdeki surların sürekliliğinin ve denizle kurduğu ilişkinin zarar gördüğü bilinmektedir. Aynı dönem içinde özellikle 1960'lı yıllarda Haliç semtlerine yaşanan göçlerle birlikte; bölgenin kullanıcı kitlesi değişime uğrarken, sur çevresinde kaçak ve niteliksiz yapılaşmanın arttığı bilinmektedir. **1980-2017 yılları arasında** arasında öncelikle Haliç çevre temizleme projesi kapsamında kıyıdaki küçük ve orta ölçekli sanayi tamamen kaldırılmış, geniş park alanları yapılmış ve bölge sit alanı ilan edilmiştir. Sözü edilen dönemde Ayvansaray, Balat ve Fener semtlerinde Haliç Surlarına ait kalıntılara koruma uzmanlarının eleştirilerine maruz kalan çok sayıda restorasyon uygulaması yapıldığı bilinmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, koruma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimiyle birlikte kent surlarının gelişimi arasındaki ilişki kronolojik olarak ele alınarak; surlara yönelik uygulama ve yaklaşımlar incelenmiştir. Kent surlarının 19. Yüzyıldan sonra işlevini kaybetmesiyle birlikte; özellikle büyüyen ve gelişen kentlerde arazi kazanmak için surların yıkıldığı görülmüştür. Ancak Rönesans döneminden itibaren ortaya çıkan ve 19. Yüzyılda gelişme gösteren koruma kavramıyla birlikte surlar, anıt niteliği kazanmıştır. Özellikle 1850 yılında Carcassone Surlarının restorasyon ve rekonstrüksiyonu, dönemin koruma anlayışını ortaya koyan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma tüzüklerindeki ilkeler "sur", "sur-yakın çevre", "sur-kent ilişkisi" ölçeğinde sınıflandırılmıştır. Çalışma alanı da bu başlıklar aracılığı ile bakılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Haliç Surlarının tarihsel süreçte günümüze ulaşan bölümleri tarihi haritalar, yerinde tespit, kesit, silüet ve fotoğrafla ölçeklendirme tekniği kullanılarak haritalandırılmıştır. Belediye Arşivinden alınan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ile Feridun Dirimtekin tarafından 1956 yılında hazırlanan Haliç Surları krokisi karşılaştırılmıştır. Surun tarihsel süreçte günümüze ulaşan kısımları ve yakın çevresinde; tarih haritalar, yerinde tespit, kesit, silüet, fotoğrafla ölçeklendirme tekniği kullanılarak yapılaşmanın-kullanımın-mekansal analizi yapılmıştır. Haliç

Surlarının sürekliliğini engelleyen veriler; surun kendisi, sur-yakın çevre ve sur-kent ilişkisi ölçeğinde sınıflandırılmıştır. Arazi çalışmasında yapılan tespitlere göre Haliç kıyısı boyunca 5 km uzanan surların Cibali-Ayvansaray arasında yer alan 1.5 km'lik bölümü incelenmiştir. Mekânsal değerlendirme ve yorumlar; surun varlığı ve sürekliliği ilkesini engelleyen verilerin sur, sur- yakın çevre ve sur- kent ilişkisi başlıklarında sınıflandırılarak yapılmıştır. Buna göre;

Sur için ayrılmış sütunda anıtsal değerine ve sürekliliğine zarar veren veriler; ekler tabelalar, aydınlatma araç-gereçleri ve kabloları, tanıtım panoları, görüntüyü kapatan bitkilenme ve ağaçlar, Bakım ve onarım eksikliği, yapısal olarak hasarlı, çatlak yüzeyler, uygun olmayan yeniden işlevlendirme, özgünlüğü/harabe estetiğine zarar veren restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları, Yapısal hasarlı bölümler – Kirlenme ve özel mülkiyet kullanım kararları olarak belirlenmiştir.

Sur-yakın çevre ilişkisinde; sur çevresinde veya bitişik konumlanmış ekler, niteliksiz yapılaşma ve barakalar, Sur çevresindeki sağlıksız yerleşmeler, yapısal olarak hasarlı yıkık / işlevsiz yapılar ve sur çevresindeki tarihi dokunun bozulması, Haliç kıyısının parsel ve sokak dokusu: parsel dokusunun, geçmiş dönem sur formunun izlerini yansıttığı düşünüldüğünden korunması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sur ve çevresinde/bitişik anıtsal ve tescilli yapılara yönelik koruma uygulamaların birlikte değerlendirilmemesi, bütünleşik koruma ilkelerinin yok sayılması. Surların tarihsel anlamda sürekliliğini sağlayan bir veri olarak; sur ve doğal çevre ilişkisinin özgün değerlerini kaybetmesidir.

Sur-kent ilişkisi için anıtsal değeri ve sürekliliği olumsuz yönde etkileyen veriler; araç, yaya yolu ve otopark düzenlemelerinin anıt nizamına göre yapılmamış olmaması, aşırı trafiğe bağlı tehditler, koruma bilinci düzeyinin eksikliği, kültürel kullanıma ve tanıtıma yönelik uygulamaların eksikliği olarak belirlenmiştir.

5.Bölümde araştırma sonuçları sunulmuştur. Tez çalışması ile surların korunmasında tarihi çevrenin bir bütün olarak ele alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Tarihi çevre içinde surların görünürlüğü, çevresindeki diğer yapı grupları, kentsel alanlar ve kent kullanıcıları ile kurduğu ilişki güçlendirilerek surların sürekliliğinin sağlanabileceği düşünülmektedir. Kent Surlarının doğal, yapılı ve sosyo-ekonomik çevre olmak üzere yakın çevresi ile kapsamlı bir şekilde ele alınarak özgün değerleri belirlenmelidir ve kentsel gelişim planlarında surlara detaylı yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

[1] De La Croıx, H., (1972). Military Considerations in City Planning: Fortifications, George Braziller, New York.

[2] Ashworth, G.J., (1991). War and the City, Routledge, London.

[3] Mumford, L., (2007). Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, (Çev: Tamer Tosun, Gürol Koca), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

[4] Bruce, D., ve Creıghton, O., (2006). "Contested Identities: The Dissonant Heritage of European Town Walls and Walled Towns", International Journal of Heritage Studies, vol.12, no.3, 234-254.

[5] Tracy, J., (2000). City Walls the Urban Enceinte in Global Perspective, Cambridge University Press, UK.

[6] Pirenne, H., (1952). Medieval Cities, Princeton University Press, New Jersey.

[7] Kostof, S., (1991). The City Shaped-Urban Patterns and Meanings Through History, Bulfinch Press, Canada.

[8] Eyice S., (2001). "Kale", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 24:234-242.

[9] Kostof, S., (1992). The City Assembled, Bulfinch Press, Canada.

[10] Morris, A.E.J, (1994). History of Urban Form before the Industrial Revolution, Prentice Hall, England.

[11] https://carolinemajorproject.wordpress.com/2013/04/11/meeting-with-supervisor-aerial -map/amersfoort-luchtfoto-1924/, 3 Aralık 2016.

[12] Tramonti, U., (2015). “Loss of the City Walls as a limit of Urban Form: Capital Cities of XIX Century, 9th International Sinan Symposium, 21-22 Nisan 2015, Edirne, 689-694.

[13] Nelson, H., J., (1961). “Walled Cities of the United States”, Annals of the Association of American Geographers, 51:1-22.

[14] Lawrence, H. W., (1988). “Origins of the Tree-Lined Boulevard”, The Geographical Review, 78:355-374.

[15] Erder, C., (1975). Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

[16] Sutcliffe, A., (1980). The Rise of Modern Planning 1800-1914, Mansell, London.

[17] http://americanbeethovensociety.org /exhibit s/beethovensvienna / 6 Aralık 216.

[18] Nikolaidou K., E., ve Tourta A., (1997). Wandering in Byzantine Thessaloniki, Kapon, Atina.

[19] Steriotou, I., (2004), “Restoration and Evaluation of the Walled City of İstanbul”, Europa Nostra 39th Scientific Council Meeting, 58:48-56.

[20] Gençer, İ., (2012). 1840-1912 yılları arasında İzmir ve Selanik'teki kentsel ve mimari değişim, Doktora Tezi, İTÜ Fen bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış), İstanbul.

[21] www.selanikrehberi.com, 2 Aralık 2016.

[22] www.logopoli.com/, 2 Aralık 2016.

[23] http://whc.unesco.org/en/list/456, 5 Aralık 2016.

[24] www.kastra.eu/castlegr.php?kastro=thesniki, 5 Aralık 2016.

[25] Sharp, F. C., (2005). Exporting the Revolution: The Work of the SPAB outside Britain 1878-1914. From William Morris: Building Conservation and the Arts and Crafts Cult of Authenticity, C. Miele. New Heaven & London, Yale University Press, London.

[26] Barnett, W., ve Winskell C., (1977). A Study in Conservation, Oriel Press, Stocksfield.

[27] Dobby, Alan (1978). Conservation and planning (The built environment), Nelson Thornes Ltd, London.

[28] Rodwell, D. (2007). Conservation and Sustainability in Historic Cities, Blackwell Publishing.

[29] Jokilehto, J., (1999). A history of Architectural Conservation, Institute of Architectural Studies, York.

[30] ICOMOS. (1997). "Carcassonne (France)- Advisory Body Evaluation." World Heritage List.

[31] http://www.carcassonne.culture.fr, 9 Aralık 2016.

[32] Embry P., (1951). The sights of Carcassone, Arthaud, Paris.

[33] https://www.dreamstime.com/stock-photo-carcassone- medieval-city-france-image29610450, 18 Kasım 2017.

[34] whc.unesco.org/en/documents/131535, 18 Kasım 2017.

[35] Anonim, 1994, "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", "Surlar", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 7: s.74-78, İstanbul.

[36] Kuban, D. (2010), İstanbul Bir Kent Tarihi, Tarih Vakfı Yayınları, 4. Baskı (1.baskı 1996), İstanbul.

[37] Müller, W.W. (2002), İstanbul'un Tarihsel Topografyası, çev. Ü. SAYIN, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[38] Eyice, S., 2010, Tarih Boyunca İstanbul, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

[39] Mamboury, E., (1951), İstanbul Touristique, İstanbul.

[40] Çelik, Z., (2015), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı (1.baskı 1998), İstanbul.

[41] Janin, R., (1964). Constantinople Byzantine: développment urbain et répertoire topographique", Institut français d'études byzantines, Paris.

[42] Mango, C., (1993). Studies on Constantinople, Variorum Edition, Great Britain.

[43] Millingen, V., (1899). A., Byzantine Constantinople the Walls of the city and Adjoining Historical Sites, Elibron Classics Replica Edition, London.

[44] Schneider, A. M., (1950). "Mauern und Tore am Goldenen Horn zu Konstantinopel", Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen.

[45] Schneider, A. M., (1951). "Die Blachernen," Oriens 4:1, 82-120, http://www.jstor.org/stable/1579542, 12 Şubat 2017.

[46] Kubilay A., E., (2012). İstanbul Haritaları 1422-1922, Denizler Kitabevi, İstanbul.

[47] https://www.archives.saltresearch.org/R/-?func=dbin-jump- , 2 Mart 2017.

[48] Ahunbay M., ve Ahunbay Z., (1994). "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", "Sur Onarımları", 7: s.74-78, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[49] Özbilge, F., A., (2014). Fener Balat Ayvansaray, E Yayınları, 4. Baskı (1. Baskı 2009), İstanbul.

[50] Yıldırım S., Ö., ve Güney, D., (2014). İstanbul: Uygarlıklar Beşiği, Kent Belleği, Mekânsal Süreklilikler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 3. Baskı (1. Baskı 2008), İstanbul.

[51] Ayverdi, E.H., (1958), Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskanı ve Nüfusu", Ankara.

[52] Melling A., I., ve Dunn M., B., (2010), Uzun öyküler: Melling ve Dunn'ın panoramalarında İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2. Baskı (1. Baskı 2008), İstanbul.

[53] Cezar, M., (2002), Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul.

[54] Reis P., (2013). Kitab-ı Bahriye, Boyut Grubu, İstanbul.

[55] Tekeli İ., (2013).” İstanbul’un Planlanmasının ve gelişmesinin Öyküsü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[56] İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı, (2010). Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İstanbul.

[57] Duranay, N., Gürsel., ve E., Ural, S., (1972). “Cumhuriyet’ten Bu Yana İstanbul Planlaması”, Mimarlık, 7:65-108, Mimarlar Odası, Ankara.

[58] Pinon, P., (2010).” İmparatorluk başkentinden Cumhuriyet'in modern kentine: Henri Prost'un İstanbul planlaması, 1936-1951”, (düzenleyen: Cana Bilsel), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

[59] Anonim, (1957). İstanbul’un Kitabı, İstanbul.

[60] Yücetürk, E. (2001). Haliç Siluetinin Oluşum-Değişim Süreci, Haliç Belediyeler Birliği, İstanbul.

[61] Ortaylı, İ. (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Abdülezel Paşa Caddesi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1: s.29-30İstanbul.

[62] UNESCO World Heritage Convention 1972, http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf, 2 Mart 2017.

[63] Ahunbay, Z., (2014). Tarihi Çevre ve Restorasyon, Yem Yayın, 7. Baskı (1. Baskı 1996), İstanbul.

[64] Mazlum, D., (2014). “Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı”, Mimarlık, 380:85-91, Mimarlar Odası, Ankara.

[65] Kuban, D., (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları, İstanbul.

[66] Erder, C. (1986). Our Architectural Heritage: from Consciousness to Conservation, UNESCO.

[67] Binan, C., (1999). Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci, YTÜ Basım Yayın Merkezi.

[68] Madran, E. & Özgönül N., (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası.

[69] ICOMOS Güncellenmiş Burra Tüzüğü: Yerin Kültürel Önemi için Avustralya ICOMOS Tüzüğü, (2013),http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf, 2 Mart 2017.

[70] ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, (2013). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_062315300138788624.pdf, 2 Mart 2017.

[71] Jokilehto, J., (2007). “International Charters on Urban Conservation: Some Thoughts on The Principles Expressed in Current International Doctrine.” City & Time 3 (3): 2. [online], http://www.ct.ceci-br.org, 30 Kasım 2016.

[72] Carta Del Restauro, (1931). www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_06910530013536724 73.doc, 2 Mart 2017.

[73] Erder, C. (1977) "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, c.3, s.2,167-190, Ankara. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1977/cilt03/sayi_2/167-190.pdf, 2 Mart 2017.

[74] Dinçer, İ., 2013, "Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar", International Journal of Architecture and Planning, 1:26-29, Konya.

[75] "Tarihi Kent, Kasaba ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi İçin Valletta İlkeleri", (2011). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0209751001353671440.pdf, 2 Mart 2017.

[76] "ICOFORT Tahkimatın bakımı, korunması ve yönetimi üzerine Taslak Metin", (2011),http://web.icofort.org/#!section=14196610&cat=0&item=10003001&minimal=1, 2 Mart 2017

[77] Madran, E., (1996). "Cumhuriyetin ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-1", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 59-67, Ankara.

[78] Madran, E., (2002). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

[79] Kayın, E., (2014). "2863 Sayılı KTVKK'nin Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi", (31:2) 1-23, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

[80] Madran, E. & Özgönül N., (2005). Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitabı, TMMOB Mimar Odası, Ankara.

[81] Gülersoy, N., Z., (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi İTÜ Fen bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış), İstanbul.

[82] Kuban, D., (2010). Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, YEM Yayınları, 2. Baskı (1.baskı 1998) İstanbul.

[83] Kuban, D., (1970). "İstanbul'un Tarihi Yapısı, Mimarlık", Mimarlar Odası, 5:25-48, Ankara.

[84] Anonim, (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Ayvansaray", 1: s.491-495, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[85] Eyice S., (1991). "Ayvansaray", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 4:289-294, İstanbul.

[86] Eyice S., (1997). "Haliç", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, 15: 264-280, İstanbul.

[87] Hovhannesyan, S., (1997). Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, (Çev., E. Hançer), Tarih Vakfı, İstanbul.

[88] Koçu, R. E., (1960c), "Ayvansaray", İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 3:1642-1650, İstanbul.

[89] Esmer, M., (2016), "Ayvansaray'daki Kentsel Yenileme ve Dönüşümün Değerlendirilmesi", Mimarlık, 389:47-52, Mimarlar Odası, Ankara.

[90] Dirimtekin, F., 1956, Fetihten Önce Haliç Surları, İstanbul Enstitüsü, İstanbul.

[91] Gyllius, P. (1997), İstanbul'un Tarihi Eserleri, (Çev., E. Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul.

[92] Çelebi E., (2004), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul I, II, S. A. Kahraman ve Y. Dağlı (Haz.), Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

[93] Gülsevil İ., (1999), "İstanbul Sur Kapıları: Haliç Surlarının Kapılar I-II", Taha Toros Arşivi, Dosya No: 122-Surlar, Erişim: 01.03.2017, Url-8: http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/4939/001503700006.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[94] İncicyan, P. Ğ. (1976), 18. Asırda İstanbul, (Çev., H. D. Andreasyan) İstanbul fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları 43, İstanbul.

[95] Akın N., (1994) "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", "Balat", 2: s.10-12, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[96] Fatih Belediyesi- Avrupa Birliği- Unesco, (1998). Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası) Raporu, İstanbul.

[97] Deleon, J. (2004), Balat ve Çevresi (İstanbul'un Fethi ve Haliç Semtleri), Remzi Kitabevi, İstanbul.

[98] Narlı, N., (2006). "Tecride Uğrayan Bir Bölgede Yaşayan Ailelerin Soylulaştırma Projesine Yaklaşımı: Balat- Fener Vaka Çalışması", s.113-127, (Ed. Behar, D. ve İslam, T.), İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

[99] Ülke, R. (1957), İstanbul Anıtları, Ayvansaray Balat ve Fener Semtlerindeki Anıtlar, Yeni Matbaa, İstanbul.

[100] Hatip, T. (1993), Haliç/ Fener Balat Sahil Şeridinde Tarihsel ve Fiziksel Çevre Araştırması, Yüksek Lisans Tezi YTÜ Fen bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış), İstanbul.

[101] Ortaylı, İ., (1985)." Fener'de Tarih", http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/39756/001520885006.pdf?sequence=1, 27 Ocak 2017.

[102] Akın, N., (1994) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Fener", 3: s.279-281, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[103] Türker, O., (2001), Fenari'den Fener'e, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[104] Ortaylı, İ., (1987), İstanbul'dan Sayfalar, Hil Yayınları, İstanbul.

[105] Koçu, R. E., (1971), "Fener Nahiyesi", İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 10: 5640-5643.

[106] Binan C., (1994) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Petrion", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 6: s.249, İstanbul.

[107] Kömürcüyan, E. Ç. (1988). İstanbul Tarihi: 17. Asırda İstanbul, Eren Yayıncılık.

[108] Tibet A., (1993) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, “Ayakapı”, 1: s.436-437, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[109] Koçu, R. E., (1960a), “Ayakapu”, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 3:1378-1379.

[110] Taşgın F., (1993) Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, “Cibali”, 2: s.428-429, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

[111] Koçu, R., E., (1965). “Cibali”, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 7:3547-3549.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Melis BİLGİÇ

Doğum Tarihi ve Yeri :13.11.1990/ Alanya

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : melis.7.bilgic@gmail.com; mbilgic@yildiz.edu.tr

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Mimarlık A.B.D.	Yıldız Teknik Üniversitesi	-
Lisans	Mimarlık	Gazi Üniversitesi	2014
Lise	Fen Bilimleri	A. Hasan Çolak Anadolu Lisesi	2009

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	**Firma/Kurum**	**Görevi**
2016-	Yıldız Teknik Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016-	Kırklareli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2015-2016	İstanbul Gelişim Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2014-2015	Sabri Paşayiğit Design Office	Mimar

YAYINLARI

Makale

1. Kanlı, İ., B., **Bilgiç, M.**, (2016). “Modernizm Eleştirilerinin "Yok-Yer" Bağlamında Sinema Mekânı Kurgusunda Analizi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3: 1,117-149, İstanbul.

Bildiri

1. Kerestecioğlu F., **Bilgiç, M.**, (2017). ““Kent-Sur Komşuluğu: İstanbul Haliç Surları, Cibali Semti”, 10. Uluslararası Sinan Sempozyumu, Edirne.